

Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola

Dudás Attiláné dr. Korinek Beáta Zsófia

“CSODAGYEREKNEK TARTOTTAK, PEDIG CSAK ÁRVA VOLTAM”

A MŰKÖDÉSI ZAVAROK HATÁSAI
A VESZÉLYEZTETETT GYERMEKEK
TÁRSADALMI INTEGRÁCIÓJÁRA

Témavezető:

Prof. Dr. Herger Csabáné DSc - Dr. Habil. Rózsás Eszter

Pécs, 2024

*„Nincs az életben nagyobb felelősség és nagyobb megtisztetés,
minthogy felneveljük a következő generációt.” (Dr. C. Everett Kopp)*

Tartalom

I.	Bevezetés.....	4
1.	Az értekezés megírásának célja, módszertana és szerkezete.....	4
2.	Alapfogalmak.....	8
3.	A születés és az első 1000 nap.....	13
4.	Reziliencia.....	15
5.	Kötődés.....	16
6.	Generációk.....	16
7.	Család.....	19
II.	A téma jogi környezetének vizsgálata.....	25
1.	A gyermekvédelem megjelenésének szükségessége.....	25
2.	A gyermekkor jogi fogalma, életkori határok.....	26
3.	A gyermek és a gyermekkor védelme.....	30
5.	A hazai és nemzetközi gyermekvédelem működése.....	37
6.	Családjogi és gyermekvédelmi rendelkezések a Ptk.-ban.....	40
7.	Jog a családban nevelkedéshez: a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény alapelve és a gyermek családból történő kiemelése.....	52
8.	A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény eszközrendszere.....	54
III.	A téma gyakorlati szemléletű megközelítése.....	61
1.	Gyermekbántalmazás.....	61
2.	A családi környezet hatásai a gyermek fejlődésére.....	68
3.	Kedvezőtlen működés, funkcionális zavarok.....	69
4.	A szülészeti erőszak.....	75
5.	Családon belüli erőszak.....	76
6.	A családon belüli erőszak és a stalking.....	82
7.	A jogpolitikai és jogi helyzet Németországban, Ausztriában és Svájcban.....	86
8.	A magyar szabályozás, a családi erőszak jogszabályi helyzete Magyarországon.....	100
9.	A magyar gyermekvédelmi rendszer diszfunkcionális működése.....	106
10.	A magyar oktatási intézmények diszfunkciós működése.....	112
IV.	A témához kapcsolódó gyakorlati tapasztalatok.....	121
1.	Az empirikus kutatás eredményei.....	121
2.	A gyermekköztársaságok, mint a lehetetlen élethelyzetekben született lehetőségek.....	133
3.	Gyermekvédelmi önkéntesség a felsőoktatásban: Diákok a gyermekekért.....	148
4.	A Békés Iskolák program, a Kids'Skills és a Van Élet a Gyermekotthon Után Alapítvány.....	150
5.	Creating Future.....	154
6.	Interjú Gombor Eszterrel és Bujtár Zsolt az egyetemi oktatásról és a személyiségfejlesztésről.....	157
7.	Novum - Az APP- Együtt a család (FamUnit).....	163
8.	A Gyermekjogi Civil Koalíció 12 pontja.....	170
9.	Regionális koordinációs- és képzőközpontok.....	171
10.	Záró gondolatok.....	Error! Bookmark not defined.
V.	A témában megjelent saját közlemények.....	177
VI.	Irodalom- és forrásjegyzék.....	179
VII.	Mellékletek.....	206

Bevezetés

1. Az értekezés megírásának célja, módszertana és szerkezete

Minden gyermek személyiségében a jövő felnőtt társadalma rejlik. A traumás gyermekkor, halmozottan traumás felnőttkort eredményezhet. A kezeletlen emberek sokaságának rehabilitációja felnőttkorban sokkal megterhelőbb mind egyéni, mind társadalmi szinten, ezért kiemelten fontos a megfelelő prevenció, vagy intervenció megvalósítása már gyermekkorban. Nekünk felnőtteknek, szakembereknek felelősségünk van abban, hogy ezek a gyerekek időben kapjanak szakszerű segítséget. A dolgozat címében megjelenő *József Attila* idézet életrajzi művéből, a *Curriculum Vitaeből*¹ jól tükrözi mindazt a szélsőséget, amely felé egy traumákkal, megpróbáltatásokkal, magára maradottsággal teletűzdelt kezeletlen élet tragikusan robog.² Vajon értjük-e, tudjuk-e a szerepünket a társadalomban szakemberként, magánemberként? Megtesszük-e azokat a lépéseket magunkért, másokért, amelyekre hatásunk lenne, és amelyekkel a körülöttünk lévő társadalom fejlődését szolgáljuk? Van-e hozzá elég ismeretünk, tudásunk, felelősségünk, tudatosságunk, hogy egy jobb világot hagyjunk magunk után? Mit tehet az egyetemi oktató, teszem fel sokszor magamnak a kérdést, a gyermekvédelem jobbításáért hallgatóival közösen, azért, hogy az amúgy gyermekvédelmi szempontból veszélyeztetettnek minősülő gyermek önálló és lehetőleg sikeres felnőtté váljon? Mit tehet az egyetemi oktató azért, hogy együttérző, együttműködésre érzékeny, nyitott, de profi szakembereket képezzen?

A disszertáció középpontjában a gyermek áll. Rajta keresztül jutok el a családhoz, mint a hozzá legszorosabban kapcsolódó társadalmi csoporthoz. Elemzem, értékelem, különös figyelmet fordítok azokra a nehézségekre, melyek hatással vannak a gyermek személyiségének alakulására. Szintén a gyermekén keresztül vizsgálom az iskolát, a köznevelési rendszer működését problémáit. Később a gyermekvédelmi szakellátás rendszerét veszem górcső alá, amely a családból kikerült gyermekek állami „családpótlékként” végzi munkáját (nem mindig hibátlanul). Zárásként foglalkozom a jövő felnőtt szakembereivel, akik ma még a felsőoktatási rendszer hallgatói, de rövidesen emberekkel foglalkozó szakemberek lesznek, éppen ezért nem mindegy, hogy milyen oktatási stílusokkal találkoznak. Bizonyítom, hogy léteznek olyan tanulási módszerek melyek alkalmasak még ebben a kései fiatal felnőtt korban is az empátia és az együttműködés fejlesztésére, elősegítve a szakmai attitűdjük pozitív fejlesztését, például a gyerekekkel kapcsolatban. *Hillary Clinton* sokat vitatott mondata, amely egy afrikai közmondásból ered,³ jó mottója lehetne témámnak, miszerint „...egy egész falunyi ember kell egy gyermek felneveléséhez”. Kiemelkedő szerep jut azoknak a társadalmi csoportoknak, melyek a gyermekeket körbeveszik, az ő állapotuk, a gyermekekkel kapcsolatos viszonyrendszerük minősége hatással van a gyerekekre. Ugyancsak *Clinton* későbbi, hasonló címmel megjelent képeskönyvével⁴ már a gyermekeknek is üzen, a bennük lévő erőről ír,

¹ József A.: *Curriculum Vitae*. Budapest, 1937.

² Köszönöm dr. Benke József professzor úrnak az inspirációt!

³ Clinton, H. R.: *It Takes A Village: And Other Lessons Children Teach*. Washington, 2007.

⁴ Clinton, H. R.: *It takes a Village*. Washington, 2017.

buzdítja őket, hogy tegyenek jót a környezetükért, mert képesek alakítani azt, hatással vannak rá. *Jane Nelsen* és szerzőtársai a *Pozitív fegyelmezés az iskolában* című könyvükben, az *Ösztönzés modellje* című fejezetben így írnak: „...A tanárok egy része nem látja be, hogy a diáknak is van ereje, amelyet így vagy úgy mindenképp alkalmazni fog. Ha nincs lehetősége termékenyen alkalmazni, akkor destruktívan teszi majd. A fiatalok úgy tanulhatják meg az erejüket okosan használni, hogy lehetőséget kapnak hasznos közreműködésre, még hozzá olyan környezetben, amely egyszerre ösztönzi és a felelősség vállalására is megtanítja őket...”⁵ A „fontos vagyok és tartozom valahová” érzésének megtanítása a gyermekek számára a jól működő gyermekvédelem kulcsfeladata.

Emberek közösségére van szükség tehát ahhoz, hogy a gyermek a boldog gyerekkor után magabiztos, elégedett, önálló felnőtté váljon. A család, az iskola, az egyetemi közösség, a gyermekvédelem rendszere mind-mind olyan közösség a gyermek körül, amely ideális esetben egymással kooperáló egységként tud működni a gyerekekért és nem utolsó sorban önmagáért is. A hatékony együttműködéshez koordinációra van szükség, mely eszközül szolgálhat a gyermek körüli közösségek együttműködésében. Felvetéseim alátámasztására megkerestem és megkérdeztem három csoport résztvevőit (gyermekvédelmi szakembereket, egykori szakellátott fiatalokat és az egyetemen korábban gyermekvédelmi önkéntes munkát végző - ma már fiatal - szakembereket), akik válaszaikkal segítettek igazolni feltételezéseimet, miszerint a sikeres és önálló felnőttkorhoz, a stabilitáshoz „egy háromlábú szék kell”, a gyermek, a szülő és a szakember vagy szakemberek csoportja, illetve az, hogy ők jól tudjanak együttműködni.

A hatályos magyar jogszabályok alapvetően alkalmasak arra, hogy a veszélyeztetett gyermekek, családok megfelelő segítséget kapjanak, mégis úgy tűnik, hogy egyelőre nem alakult ki egy megfelelően koordinált és hatékony problémakezelési metódus. Nem teszek javaslatot konkrét jogszabály módosításra, ellenben legalább irányelvekben javaslom pontosítani a veszélyeztetés fogalma mögött meghúzódó élethelyzeteket. Ahhoz, hogy ezeket az összefüggéseket jól felismerjék a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjai, megfelelő és rendszeres képzésekre van szükség, mely képzéseknek az önfejlődést is szolgálniuk kell. Utóbbit azért érzem különösen fontosnak, mert rendkívül nagy a lemorzsolódás, a kiégés, a fluktuáció a gyermekekkel foglalkozó szakmákban, annak minden szempontból megterhelő körülményei miatt. A különös megterhelés természetesen a családokra is igaz, így igazán fontos, hogy a szék mindhárom lába jó és jól legyen.

A doktori disszertációban a veszélyeztetett gyermekek felnőtté válásának akadályait is taglalom, megoldásokat keresek az akadályok kezelésére, elhárítására. A gyerekkor jelentőségével, illetve a gyermekkorban nem megfelelő módon támogatott gyermekek hátrányaival szintén foglalkozom, amelyek bizonyíthatóan súlyosan kihatnak a felnőtt életrészekükre. A családtól haladok a nagyobb társadalmi csoportok felé, melyek a gyermek életének, fejlődésének színterei. Ideális esetben a gyermek egy olyan családi környezetből indul el, amely őt „elég jól”⁶ védelmezi, neveli, támogatja és szocializálja, éppen ezért később alkalmassá válik a remélhetőleg önálló és sikeres felnőttkor megkezdésére és vezetésére. A

⁵ Nelsen, J., Lott, L., Glenn H. S.: *Pozitív fegyelmezés az iskolában*. Budapest, 2016, 5-7.

⁶ Herczog M.: *Családok veszélyben, veszélyeztető családok*. In: Bárti A., M. Ribiczey N.: *Családhatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Budapest, 2021, 360.

dolgozat egyúttal összefoglalója az elmúlt majd két évtizedes munkámnak, melyben a kutatási, egyetemi oktatási tevékenység mellett, a gyermekvédelemhez szorosan kapcsolódó többirányú gyakorlati munka eredményeiről is beszámolok. Jogászként nehéz szembesülni a jogszabályok nyújtotta keretek korlátoltságával olyan esetekben, amelyekben emberi sorsok alakulása a tét. A jogszabályokon kívül, azok mellett számos konfliktuskezelési módszer, lehetőség áll rendelkezésre, hogy a kliens a saját kezébe is vehesse sorsát, miközben szakemberek segítik át a személyes nehézségeken.

A gyermekkor döntő fontosságú az egyén későbbi fejlődése, egészsége és társadalmi beilleszkedése szempontjából, mindezt a 90-es évek óta számos a kedvezőtlen gyermekkori tapasztalatokat vizsgáló, nagylétszámú kutatás igazolta. A veszélyeztetett gyermekek sikeres felnőtté válása kulcsfontosságú a társadalmi befogadás, a gazdasági stabilitás és a bűnözés csökkentése szempontjából is. Témaválasztásom kiemelkedő jelentőségű a társadalmi jólét és a jövő generációk életminőségének javítása szempontjából. Hangsúlyos szerepet kap munkámban a gyermekvédelmi szakellátásba bekerült, azaz a családjából kiemelt gyermek. Lehet-e sikeres és önálló egy a szakellátásban nevelkedett felnőtt? Ha igen, mi kell hozzá? Alkalmos-e a családot mesterségesen pótló szervezet helyettesíteni a családot?

Rendkívül magas látencia (rejtve maradás) jellemző a gyermekbántalmazás minden formájára. Egyes felmérések szerint minden száz megtörtént esetből csupán tízre derül fény, és mindössze csak egyetlen esetben indul eljárás.⁷ A KSH 2019-es adatai szerint minden tizedik gyermek veszélyeztetett Magyarországon, mert kedvezőtlen és ártalmas gyermekkori tapasztalatokat szerez, melynek hosszútávú következményei befolyásolják az egészségét, a személyiségének alakulását.

Dolgozatomban három területen vizsgálom a káros működés hatásait a gyermek sikeres és önálló felnőtté válására: a családban, az oktatási intézményben és a gyermekvédelmi szakellátásban. A jogász-egyetemi oktató szemüvegen át nézem a lehetőségeket, és a szociális segítőszakmák szemüvegén igyekszem látni a sikeresebb megvalósulását. A diszfunkció, a koordináció és az edukáció kifejezéseket használom mindhárom résznél, mint szűrőket, amikor vizsgálom a gyermeket körülvevő családok és intézmények állapotát (családjogi, emberi jogi, alkotmányjogi, gyermekjogi és oktatási jogi szempontok alapján).

A transzgenerációs trauma hatásainak vizsgálata azért lényeges, mert ezek a jelenségek relevánsak a gyermekvédelmi problémák kezelése szempontjából is, a traumák ugyanis nem csak azokat érintik közvetlenül, akik átélték őket, hanem befolyásolhatják a gyermeknevelés módját és a családon belüli kapcsolatokat is. A traumák generációkon átívelő hatása miatt a gyermekvédelem területén dolgozó szakembereknek figyelembe kell venniük az ilyen típusú traumák lehetséges jelenlétét és hatásait a gyermekek jólétére és fejlődésére.

Magyar vonatkozásban feltétlenül meg kell említeni a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatait, amelyek a gyermekvédelem aktuális állapotáról nyújtanak információt, de fontos kiemelni a Hintalovon Alapítvány által évről-évre elkészített gyermekjogi jelentést, amelynek alapkérdése: „*Milyen volt gyereknek lenni Magyarországon?*”⁸. Az anyag összeállításához

⁷http://gyermekbantalmazas.hu/celcsoportok/szuloeknek/item/dr-gyurko-szilvia-baj-hogy-a-gyerekekkel-nem-beszeltgetuenk-a-szexrl-es-a-testuekrl?category_id=4.

⁸ Hintalovon Alapítvány. Gyermekjogi Jelentés – 2022. <https://hintalovon.hu/gyermekjogi-jelentes/>.

összegyűjtöttek minden elérhető adatot, kutatási eredményt és jogi döntést. A jelentés megvalósításában részt vettek az alapítvány „kiskorú kollégái” is, véleményük közvetlenül helyet kaphatott a dokumentumba, amely rendkívül fontos és előremutató megközelítés, mivel elsősorban őket érintő témát dolgoztak fel. A dokumentum az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága felé való jelentéstétel felépítését követi.

A magyar gyermekvédelmi rendszerrel kapcsolatos jogszabályokat és szakpolitikai dokumentumokat, mint a gyermekvédelmi törvényt⁹, valamint a gyermekjogokkal és az oktatással kapcsolatos törvényeket¹⁰ és gyakorlatokat vizsgáltam a tényleges, gyakorlati megvalósulás tükrében. A nemzetközi kutatások közül az UNICEF és más nemzetközi szervezetek elemzései, a különböző országok gyermekvédelmi modelljeiről szóló tanulmányok, valamint a gyermekvédelem jó gyakorlatai is relevánsak lehetnek. Ezek a tanulmányok és elméletek különböző perspektívákat és megközelítéseket nyújtanak a gyermekvédelemmel kapcsolatban, segítve a probléma mélyebb megértését és a hatékonyabb beavatkozásokat.

A disszertáció a bevezető fejezetet követően szerkezetileg három nagy részre tagolódik. A bevezető részben alapfogalmak, megközelítési módok, valamint a választott téma megalapozása található. Az első nagy fejezet kifejezetten a veszélyeztetett gyermek jogi helyzetét, jogi lehetőségeit vizsgálja elsősorban a hazai gyermekvédelmi rendszer, valamint az alapjogok, illetve a családjog tükrében, de nem megfeledkezve azokról a nemzetközi irányvonalakról sem, mely a hazai rendszerre hatással vannak. A második szerkezeti egységben összefoglalásra kerülnek azok a problémacsoportok, melyek okozói lehetnek a veszélyeztetett állapot kialakulásának a gyermek és a család tekintetében. Ebben a részben bemutatom a gyakorlati lehetőségeket és vizsgálom a tapasztalatokat, majd egy konkrét eset kapcsán kerül elemzésre mindaz a nehézség, amely a hatékony és sikeres ügykezelést akadályozhatja. A gondolati lánc a gyakorlati tapasztalatokkal folytatódik. Feldolgozásra kerül az a három kérdőíves vizsgálat, amely egyrészt egykor a szakellátásban nevelkedett fiatal felnőtteket, másrészt a szakellátásban dolgozó szakembereket faggat életükről, munkájukról. Végül azokat a gyermekvédelmi önkéntesként tevékenykedő jelenlegi vagy egykori egyetemi hallgatókat kérdezem, akik az alapellátás, illetve a szakellátás által működtetett intézmények valamelyikében végezték önkéntes-munkájukat a gyermekek között. Végül az utolsó részben az az egyetemi oktatói munka mellett szerzett gyakorlati tapasztalat kerül bemutatásra, mely az inkluzív szemlélet egy-egy mérföldköve lehet. A nővumként javasolt regionális koordinációs és képzőközpont pedig lehetőséget kínálhat a teljes gyermekvédelmi rendszer hatékonyabb, sikeresebb munkafolyamatainak megvalósítására, valamint eszköze lehet a veszélyeztetett gyermekek és családok sikeres önállósodásának.

Rendhagyó módon a hipotézis is egy kérdés, nem kijelentem, hanem kérdezem, hogy: megfelel-e a nemzetközi elvárásoknak a magyar gyermekvédelem jogi környezete, szemben a gyakorlattal? A dolgozat fő kérdése mellett a gyakorlati megvalósulásra, a helyzet javítására keresem a válaszokat egyrészt a gyermekek és családjaik, másrészt a szakember szempontjából,

⁹ Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

¹⁰ A nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény.

a következők szerint. 1, Megfelelő-e a magyarországi jogi környezet a nemzetközi egyezményekben leírtaknak, tudja-e ellensúlyozni azokat az ártalmakat, melyeket a gyermekek a sokproblémás családokban, az oktatási intézményekben, illetve a szakellátásban elszenvedet(het)nek? 2, A jogszabályok gyakorlati alkalmazása során mennyiben sikerül követni a jogszabályi elvárásokat? Mi az, ami megvalósul? 3, Milyen javaslataim vannak a helyzet jobbítására mindezek alapján?

2. Alapfogalmak

Dolgozatom középpontjában a gyermek áll, a gyermek, akinek a sikeres és önálló felnőtté válása nagyban függ attól a környezettől, amelyben szocializálódott, ahol nevelkedett. Más szerzőkhöz hasonlóan *Herczog Mária* is több munkájában hangsúlyozza, hogy a család a legideálisabb társadalmi csoport, mely biztosíthatja az „elég jó” gyerekkort.¹¹ Előfordul azonban, hogy a gyermek körüli kisebb társadalmi csoport (ilyen a család) kedvezőtlenül működik, sőt lehet, hogy a nagyobb társadalmi csoport (például az oktatási intézmény) is problémás működésű. Ennek negatív hatásai megjelenhetnek a gyermek személyiségében. A gyermek a közeli hozzátartozók közül az egyenes ági leszármazott, vagyis ilyen értelemben családi, rokoni státuszt jelölünk a kifejezéssel. Az új Ptk. a következőképpen határozza meg a kiskorúságot és a korlátozottan cselekvőképes kiskorút: “2:10. § [A kiskorúság] (1) Kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. A kiskorú a házasságkötéssel nagykorúvá válik. (2) Ha a házasságot a bíróság a cselekvőképesség hiánya vagy a kiskorúság miatt szükséges gyámhatósági engedély hiánya miatt érvénytelennek nyilvánítja, a házasságkötéssel szerzett nagykorúság megszűnik. (3) A házasságkötéssel megszerzett nagykorúságot a házasság megszűnése nem érinti. 2:11. § [A korlátozottan cselekvőképes kiskorú] Korlátozottan cselekvőképes az a kiskorú, aki a tizennegyedik életévét betöltötte és nem cselekvőképtelen.”¹²

A gyermek azonban leginkább a jövő felnőtt társadalma és mint ilyen különös védelemben kell részesülnie, ha pedig felelősen gondolkodunk róla, akkor ez a védelem egyéni és közösségi érdek egyaránt. A gyermek életkoránál és fejletlenségénél fogva teljes mértékben kiszolgáltatott az őt körülvevő világnak. A gyermek a tiszta lap, akit mi felnőttek “írunk” teli, nem mindegy, hogy milyen tartalommal. A gyermek felelősség, egy műalkotás, saját személyiséggel. Fontosnak tartom tisztázni, hogy a gyermek nem kis felnőtt, ahogy azt a középkorban sejtették, vagyis nem a “méretkülönbség” az egyetlen, amiben más.

A 20. század alapvetően megváltoztatta a gyermekkorról és a gyermekek társadalomban, családokban és közösségekben betöltött szerepéről alkotott képet. Ebben az időszakban jelentősen megváltozott az a mód, ahogyan a társadalom a veszélyeztetett vagy válsághelyzetben lévő gyermekeket és családjaikat támogatja. Ez a változás nemcsak külföldön volt megfigyelhető az elmúlt évtizedekben, hanem hazánkban is.¹³

¹¹ Herczog M.: A gyermek családból való kiemelésének – intézményi elhelyezésének – megelőzése, elkerülése. Budapest, 2007. https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf.

¹² <https://njt.hu/jogszabaly/2013-5-00-00>.

¹³ Lásd a Rendszerabúzus című fejezetet a következő műben: Herczog M.: Gyermekbántalmazás. Budapest, 2007.

Olyan kutatók szerint, mint *Philippe Ariès*¹⁴, *François Lebrun* és *Lloyd DeMause*¹⁵, a középkori ember a gyermekeket egyszerűen miniatűr felnőttként, homunculusként kezelte. *Ariès* szerint a gyermekek iránti szeretet és gyengédség érzése viszonylag új jelenség a történelemben, amely csak a középkor végén és az újkor kezdetén jelent meg. A középkorban nem foglalkoztak a gyermekkorral, mint jelentős életszakasszal, vagy ha mégis, akkor jelentéktelen átmeneti időszaknak tekintették, amelyre éppen ezért nem érdemes emlékezni. A gyermekek ábrázolásai egészen a 12. századig nem tükrözték a gyermeki jelleget; egyenesen felnőttként jelenítették meg őket, például egy 11. századi oszmán miniatűrön a Jézus körül gyülekező gyerekek egyáltalán nem gyerekek, sokkal inkább a kor ábrázolási módjára jellemző miniatűr felnőtt. *Ariès* nézeteit alátámasztja a gyermekek középkori társadalmi helyzete. A középkorban gyakori volt a gyermekek eladása, elhagyása, sőt meggyilkolása is. A magas csecsemőhalandóság miatt az anyák nem tudtak szoros köteléket kialakítani gyermekeikkel. A csecsemőhalandóság évszázadokon keresztül rendkívül magas volt, és még a 18. század második felében is kevés gyermek érte meg a tízéves kort. *Edward Shorter* szerint ez a magas csecsemő- és gyermekhalandóság a gyermekgyilkosság "rejtett formáinak", például a gyermekek elhanyagolásának vagy a rossz táplálkozásnak köszönhető. *Shorter* úgy véli, hogy őseink életben hagyhatták volna csecsemőiket, ha akarták volna. Csak a 4. században fogadtak el egy egyházi törvényt, amely súlyos bűnnek nyilvánította a csecsemőgyilkosságot.

A szülők jogai és kötelezettségei az idők során jelentősen megváltoztak.¹⁶ Az ókorban az apa, mint családfő, abszolút hatalmat gyakorolt a családja felett, beleértve a gyermekeit is, míg az anyáknak gyakorlatilag semmilyen joguk nem volt. Az apák kiterjedt hatalma egészen a középkorig megmaradt. John Locke volt az első, aki azt javasolta, hogy a szülői jogokat az anyáknak és az apáknak közösen kellene gyakorolniuk, de ez az elképzelés csak évszázadokkal később vált valósággá. Magyarországon a kereszténység felvétele után az apák hatalma gyengült, de kötelességeik nőttek, míg az anyák helyzete kevésbé változott. A 19. században az apai hatalom szülői hatalommá alakult át, és a gyermek jogai és érdekei fokozatosan beépültek a joggyakorlatba és a társadalmi tudatba. Az egyik legnagyobb változás az 1952-es törvény volt, amely a szülői hatalmat szülői ellenőrzéssé alakította át.

A szülői felügyelet rendszerének átalakulása radikális, de lassú folyamat volt. Kezdetben nem volt szükség a szülői jogok szabályozására, mivel az apák gyakorolták a jogokat, és a válás ritka volt. A válások számának növekedésével azonban szükségessé vált a helyzet szabályozása és a felügyeleti jog szabályainak megállapítása. Az 1952-es törvény a szülői kapcsolat megszűnése esetén a gyermek feletti felügyeleti jogot is szabályozta, ezeket a szabályokat 2014-ig többször finomították. Az új Polgári törvénykönyv újrafogalmazta a szülői

¹⁴ Ariès, P.: *Centuries of Childhood*. London, 1962.

¹⁵ DeMause, L.: *The evolution of Childhood*. *History of Childhood Quarterly*.: *The Journal of Psychohistory*. 1, 1974, 503-575.

¹⁶ Visontai-Szabó K.: A szülői felügyelet tartalmának és rendezésének jogtörténeti fejlődése Magyarországon a 19-20. században. *DÍKÉ* 2019.1, 140., Magyar E.: A család története. In: Hegedűs J. (szerk.): *A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdései. Család, gyermek, társadalom*. Bölcsész Konzorcium. Budapest, 2006, 9.; Kerecsi K.: *A védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban*. Budapest, 1995; Czirják A.: *A gyermekvédelem története*. Az 1997. évi gyermekvédelmi törvény megszületéséhez vezető út. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/22987_czirjakattila_gyvtortenete_ujabb.pdf.

felelősséget, és hangsúlyozta a szülők közös felelősségét. Az olyan új lehetőségek ellenére, mint a váltott elhelyezés vagy a fészkek modell, a közös szülői felelősség még mindig nem terjedt el, a jogok és kötelezettségek túlnyomórészt az anyákat terhelik. Az apák azonban egyre inkább aktívabb szerepet követelnek és az anyákkal egyenlő jogokra törekszenek, ami további változások lehetőségét vetíti előre.

A családnak, mint a társadalmi rendszer legkisebb csoportjának alapvető feladatai közé tartozik, hogy védjen, neveljen és szocializáljon. Az iskolának és minden más a gyermekvédelmi rendszerbe tartozó egyéb intézménynek - a családnál nagyobb, gyermekekkel foglalkozó közösségnek - az oktatáson túl ugyanúgy alapvető feladata, hogy a gyermeket védje, szocializációs útjában segítse és nevelje. Ha a családban diszfunkcionális működést, akár bántalmazást, akár elhanyagolást, vagy bármilyen ártó folyamatot él meg a gyermek, annak következményei, vagy épp tünetei megjelennek az iskolában is. *Gyurkó Szilvia* gyermekjogi szakember szavaival: „*A gyermek problémái nem feltétlenül az iskolában kezdődnek, de készülnünk kell rá, hogy az otthoni nehézségeket be fogja pakolni a táskájába és ott lerakja.*”¹⁷

Előfordulhat, hogy az intézmény/iskola működésében is ugyanúgy zavarok mutatkoznak, mert nincs kiforrott, hatékony működési rend, „panasz út”, jelzési protokoll, együttműködés, de van túlterheltség, egyet nem értés, nem konkretizált feladatkörök. Vagyis az a gyermek, aki nem érezheti magát sem otthon, sem a nagyobb közösségében igazán biztonságban¹⁸, bezár és más egyéb módokon igyekszik kifejezni érzéseit, ami egyre messzebb sodorja a valódi segítségtől. A sorozatos magára maradásból megtanulja, hogy tehetetlen, nincs megoldás, csak elszenvedni, ha bántják. A nála gyengébbek felett pedig előfordulhat, hogy gyakorolni fogja a tanult, bántalmazó zsarnokoskodást.

Minden gyermek személyiségében a jövő felnőtt társadalma rejlik, a kezeletlen traumák következménye sok esetben testileg és/vagy lelkileg is nehézségekkel küzdő felnőtt lesz. A diszfunkciós folyamatok akár több generációra és széles spektrumban kihathatnak.

A gyermeknek joga van a családjával élni és felnőni, feltéve, hogy a család képes számára megteremtteni a biztonságot, a szeretetet és a gondoskodást, legalább annyira, hogy az ne érje el a veszélyeztetettség kritikus szintjét. A gyermekvédelmi alapellátás feladata segíteni, támogatni a családot olyan mértékig, hogy a családból kiemelés megelőzhető legyen. A jogszabályok keretet és iránymutatást adnak a szakembereknek, de csakis az adott család körülményeinek és szükségleteinek alapos felméréssel lehet eljutni a legmegfelelőbb segítségnyújtási forma megtervezéséhez.

Herczog Mária szerint az „elég jó” gyerekkor feltétele¹⁹ a szeretetteljes, elfogadó, gondoskodó család, amely természetesen sokféle formációt és funkciót jelenthet. Ha ezek a körülmények nem biztosíthatók a gyermek saját családjában, akkor olyan családszerű megoldásra kell törekedni, amelyben a gyermek a korábbi életét kevésbé veszti el és legalább

¹⁷ Gyurkó Sz.: Kihívások az igazságszolgáltatási rendszerben. *Családi Jog* 2011.3, 1-9.

¹⁸ A biztonságérzet hiánya az iskola felnőttjeit ugyanúgy érinthetik, ha nincsenek konkrét eszközeik a rendszer működtetéséhez.

¹⁹ Herczog M.: *Családok veszélyben, veszélyeztető családok*. In: Bárti A, M. Ribiczey N. (szerk.): *Családkhatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Budapest, 2021, 360.

részben alkalmas pótolni a származási családját. Ha nincs lehetőség erre a köztes megoldásra²⁰ és a kiemelés elkerülhetetlen, úgy törekedni kell arra, hogy nevelőszülői családhoz kerüljön. Amennyiben a vérszerinti családhoz való visszatérésre nincs esély, akkor az örökbefogadó családhoz kerülés lehet a legideálisabb, vagy legfeljebb a kislétszámú lakásotthon, ahol megfelelően képzett és állandóságot biztosítani tudó szakemberek tudják nevelni. A nagylétszámú gyermekotthonokat lehetőleg kerülni kell.²¹

Külön figyelmet érdemel a veszélyeztetett gyermek fogalma.²² Minden család más és egyedi, ezért van nehéz helyzetben a jog, amikor megpróbálja jogszabályi keretekbe foglalni a család működését, egy olyan rendszerét, amely hagyományokkal és érzelmekkel átszőtt. Továbbá ezért is nehéz megfogalmazni, hogy melyek azok az ártalmas környezeti okok, körülmények, hatások, amelyek leginkább felelősek a gyermek bántalmazásáért, elhanyagolásáért. Miközben a veszélyeztető magatartásnak nagyon sok összetevője lehet, azok relatíve jól körülhatárolhatók, különböző rendszerben állnak össze egy-egy család vonatkozásában, bár a külső szemlélőnek azonos jeleknek tűnnek. A gyermekbántalmazás és elhanyagolás négy összetevőből állhat²³: a szülő, a gyermek, a környezeti stresszhatások, valamint az erőforrások és támogatás hiánya. A bántalmazás és elhanyagolás kiváltó okai ebből a négy csoportból erednek. Kivételt ezek alól a szexuális visszaélések köre képez. Többféle körülmény egymásra hatása növelheti a családban a stresszt, míg gyengítheti a család összefogását, működőképességét és a család nyújtotta biztonságot. Ilyen körülmények közepette a gyermek kiszolgáltatottabbá válik a bántalmazásra, sérülékenyebb lesz, mint amennyire a gyermekségéből fakadóan eleve az.

A familizmus kifejezés egy olyan társadalmi állapotot takar, melyben alacsony az emberek bizalma a családon kívüli világgal szemben, így a segítség a családi kapcsolatok szintjére szűkül le, amely többnyire nem képes megoldást találni kényszerű kompromisszumok nélkül.²⁴ A „sokproblémás család” elnevezés az ötvenes évekből származik²⁵, a fogalmat az USA-ban egy longitudinális vizsgálat eredményeire alapozva határozták meg.²⁶ *„Sokproblémás családnak tekintik azokat, ahol krónikus, elhúzódó vagy állandó, illetve többgenerációs, átörökített és komplex szociális, gazdasági és pszichoszociális gondokkal küzdenek a családtagok, és nehezen kérik vagy fogadják el a segítséget, vagy éppen elutasítják azt,*

²⁰ 2013. évi V. tv 4:2.§ 4:2. § [A gyermek érdekének védelme] (1) A családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek. (2) A gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. (3) Ha a gyermek nem nevelkedhet saját családjában, akkor is biztosítani kell számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa. 4) A gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni.

²¹ Herczog 2021, 360.

²² Ferencz A.: Súlyosan veszélyeztetett gyermekek és gyermekjóléti szolgálatok – Amit a gyermekvédelmi jelzőrendszerrel tudni érdemes! <https://www.jogiforum.hu/hir/2020/02/18/sulyosan-veszelyeztetett-gyermekek-es-gyermekjoleti-szolgalatok-amit-a-gyermekvedelmi-jelzorendszerrel-tudni-erdemes/>.

²³ Rycus, J. S., Hughes, Ronald C.: Field Guide to Child Welfare. Volumes I-IV. 1998.

²⁴ Dupcsik Cs., Tóth O.: Feminizmus helyett familizmus. Demográfia, 2008/4, 309.

²⁵ Herczog 2021, 359-385.

²⁶ Gan, C.: Solution-Focused Brief Therapy (SFBT) with individuals with brain injury and their families. Neurorehabilitation 46(7):1-13.

másképpen „nehezen elérhetőnek” is nevezik őket”.²⁷ A sokproblémás családokban a veszélyeztetettség a legtöbb esetben nyilvánvalóan jelen van, ami azért külön nehézség, mert a hazai jogszabályok és szakmai szabályok – szemben a nemzetközi gyakorlattal - veszélyeztetettnek csak a gyermeket tekintik, miközben legtöbbször a gyermek családja is veszélyben van. A segítségre ők is rászorulnak, éppen azért, hogy a család együtt maradjon. Ha nincs megfelelő jogi szabályozás, amely odafigyelne a család többi, többnyire felnőtt tagjaira is, akkor mindenki egyedül marad, a gyerek is, a család is. Itthon az az általános felfogás uralkodik még mindig, hogy egy felnőtt embernek meg kell tudnia oldania a problémáit,²⁸ továbbá, hogy maga tehet arról, hogy a nehézségein nem tud úrrá lenni. Ennek ellentmond egy hazai kutatás, amelyben a megkérdezettek 83%-a szerint az államnak kötelessége segíteni a rászorulókon, csak 16%-a a válaszadóknak mondta az ellenkezőjét, mely szerint az állam nem köteles segíteni és mindenkinek a saját felelőssége megváltoztatnia a társadalmi státuszát.²⁹ Sőt a gyermekekkel kapcsolatos intézkedések és segítségnyújtás kapcsán is felmerült ez a szemlélet, miszerint a szülőnek, vagy más felnőttnek a családból, sőt akár magának a gyereknek kellene képesnek lennie, hogy megküzdjön a nem ritkán több generáció óta halmozódó problémakörrel. Nehezítő körülmény még ezeknek a családoknak a támogatásában, hogy sokszor a korábról szerzett negatív tapasztalataik az ellátórendszerrel kapcsolatosan megakadályozzák őket a lépések megtételében, és a tanult tehetetlenség, a reményvesztettség, a passzivitás uralkodik el rajtuk. Van, hogy a segítő és a család megértési problémákkal küzd, emiatt nem tudnak jól együttműködni, vagy nehezíti a helyzetet a segítő-szakember személyiségéből hiányzó kellő empátia, megértés vagy odafordulás.

A *"multi problems family"* vagy sokproblémás család kifejezés olyan családokra vonatkozik, amelyek számos, egymást erősítő nehézségekkel és problémákkal küzdenek. Ezek a problémák általában összetettek és többértűek, gyakran magukban foglalnak szociális, gazdasági, egészségügyi és pszichológiai tényezőket. A szociális munka és a családterápia területén a családokkal foglalkozó szakemberek gyakran találkoznak komplex és többszörös kihívásokkal küzdő családokkal. A *"multi problems family"* koncepciója segít megérteni és kezelni a családokon belüli problémák összetettségét. A nehezen elérhető családok gyakran szembesülnek olyan problémákkal, mint a szegénység, munkanélküliség, alacsony iskolázottság, egészségügyi problémák, mentális betegségek, függőségek, erőszak vagy a családon belüli konfliktusok. Ezek a problémák gyakran egymásra hatnak és éppen ezért sokszor súlyosbítják egymást, ami a családtagoknak a mindennapi életben való megküzdését tovább nehezíti. A sokproblémás családok kezelése komplex megközelítést igényel, amely magában foglalja a szociális támogatást, egészségügyi ellátást, oktatást és pszichológiai segítségnyújtást. A cél nem csak a problémák kezelése, hanem a családok erősségeinek és erőforrásainak felismerése és támogatása is, hogy javítsák életminőségüket és önellátóbbá váljanak.

²⁷ Herczog 2021, 361.

²⁸ Herczog 2021, 361.

²⁹ Herczog 2021, 362.

A gyermekekkel és családjaikkal kapcsolatos ügyek minél hatékonyabb és sikeresebb kezelése szempontjából fontos a keresztény egyház szociális tanításaiból eredeztethető, ma a szociálpolitika egyik legjelentősebb alapelveként ismert szubszidiaritás. A kiségités elveként is ismert alapelv 1891-ben látott napvilágot, amikor megjelent *XIII. Leo* pápa „*Rerum novarum*” kezdetű enciklikája. Az elv, mint elvárás, illetve társadalmi gyakorlat a 16. századi protestáns tanításban jött létre. A szociálpolitika értelmezésében³⁰ egyrészt azt jelenti, hogy az egyén ellátása elsősorban a család feladata és felelőssége, ha a család részéről megnehezül, vagy épp lehetetlenné válik, (pl. azért, mert az egyén körül nincs család) úgy a családtól való távolság sorrendjében lépnek be az egyént körülvevő társadalmi körök, mint a rokonság, szomszédság, az önkormányzat, végső soron az állam. Az elv hangsúlyozza az önállóságot, a szociálpolitikai rendszerektől való függetlenséget, így a magánélet és a családi élet védelmét is. Ez persze kétélű fegyver lehet a gyermekvédelem területén, mert lehetséges, hogy éppen ezért nem jut el feltétlenül a segítség kívülről a veszélyeztetett gyermekhez (családhoz), illetve nem kerül feltárásra a probléma, és így a krízis tovább mélyülhet. Amennyiben azonban jól működik a szubszidiaritás elve, úgy koncentrált segítségnyújtás hatékony megoldása valósulhat meg.

Az elv szerint a külső segítség tehát csak akkor lép közbe, ha az egyén – ez persze gyermekek vonatkozásában nem érvényes – valamint a körülötte lévő család mindent megtett. Ez azt feltételezi, hogy a család, vagy adott esetben a nem gyermekkorú egyén minden képesség és segítő körülmény birtokában van ahhoz, hogy a helyzetét jobbra tegye. További jelentése a szubszidiaritás elvének, hogy a döntések azon a szinten és olyan módon történjenek, ahol az abban érintettek jelen vannak, továbbá a legtöbb információ rendelkezésre áll a családtól egészen az állami szintig.³¹

3. A születés és az első 1000 nap

„*A Földön a béke a születéssel kezdődik.*”
(*Jeannine Parvati Baker*)

A születési tapasztalatok és a gyermekáldás fontos életesemények, amelyek hosszú távon nagy hatással vannak az emberek életére. A természetes szülés és a születési folyamatok megfelelő körülmények között történése, valamint a gyermek és az anya kapcsolatának erősítése azonban gyakran nehéz környezetben történik. *Robin Lim*³², a világhírű bába kiemeli, hogy a kórházi környezet gyakran stresszterhelő, megerőltető és invazív lehet, ami negatívan befolyásolhatja az anya-gyermek kapcsolatot és az emberek közötti kapcsolatokat általánosságban. A szülés és a születési folyamatok természetes módon történő megközelítése, valamint az anyák tisztelete és támogatása a szülési folyamat során fontos lépés lehet a béke teremtéséhez és a pozitív kapcsolatok kialakításához a közösségek és az egyén között. Az érintettek tisztelete, megértése és támogatása a születési folyamat során fontos lépcső a Föld békéjének megteremtésében.

³⁰ Molnár M.: Szociálpolitikai és szociális jogi alapok. Pécs, 2006, 64.

³¹ Szocvtv. (1993. évi III. tv.) 2. §.

³² Lim, R.: Várandósság. Budapest, 2022, 5.

Bizonyos országokban még mindig az újszülöttek napokra elválasztásra kerülhetnek az anyjuktól születés után és az anyatej helyett mesterségesen etetik őket. Egyes feltételezések szerint valószínűleg azért támogatják ezt a gyakorlatot, mert úgy vélik, hogy ha az újszülöttek számára nem biztosítják a szerető, bizalmon alapuló környezetet, zavar keletkezik a kötődésében az újszülötteknek, akkor megakadályozhatják a jövőben esetlegesen az egyének csoportos szervezkedését, összekapcsolódását, akár forradalmak vagy tiltakozások kialakulását. Az emberek közötti mély kapcsolatok ugyanis szükségesek ahhoz, hogy egy közösség összetartó és szervezett legyen. Magyarországon szerencsére már nem jellemző a hosszas elválasztás az anyától, azonban még mindig számos káros gyakorlatot alkalmaznak a hazai kórházakban. Az újszülöttek számára fontos az aranyóra és a gyengéd adaptálódás a külvilághoz, ezért amennyiben nem indokolt, érdemes eltolni a korai rutinvizsgálatokat és beavatkozásokat. A magyarországi szülészeti irányelv³³ is kiemeli, hogy az első órában nem ajánlott rutin beavatkozásokat és vizsgálatokat végezni az újszülöttnel, és az egészséges újszülött vizsgálata akár 24 óráig is halasztható, az első fürdetés pedig 24 óra utánra is eltolható. A cél az, hogy az újszülött és az anya minél zavartalanabban kezdhesse meg a zavartalan kötődésen alapuló közös életüket.

A gyermek első 7 évében utánzó lény, sőt első három életévében az agya szivacsoként szívja magába a környezetében tapasztaltakat, egyéb ismeret és tapasztalat hiányában mindebből a megszerzett ismeretből alakítja ki a világot, amelyben él. Az agy fejlődése rétegről-rétegre halad, az egyszerűbb struktúrákból halad az összetettebb rendszerek felé, mely folyamat nem felcserélhető és szükséges és fontos, hogy minden egyes fejlődési szakasz megvalósulhasson, hiszen arra épül a hierarchiában következő fejlődési folyamat. Így amennyiben egy alsóbb rész nem kapja meg a megfelelő ingereket, úgy a ráépülő réteg is hiányt fog szenvedni, nem lesz optimális a működése.³⁴

Az újszülöttek az első életévekben a leginkább fogékonyak és legsebezhetőbbek, mivel gyorsan fejlődő idegrendszerük nagyon formálható, és ez főként attól függ, hogy milyen tapasztalatokat és gondoskodást kapnak. Az agy fejlődése a fogantatástól az első 1000 napig a legintenzívebb időszak³⁵, már a magzat is a méhben felkészül az életre és kezdődik a kapcsolódás az édesanyához.

Az anyaméhben és a születés alatt történő események nagy hatással vannak mind az anyára, mind a magzatra, és számos tényező befolyásolja a magzat optimális fejlődését. A stabil és nyugodt terhesség ideális környezetet teremt a magzat számára, és segíti a biztonságos kötődés kialakulását az anya és a baba között. Bármilyen nehézség vagy traumás esemény az anyát érintően hosszú távon negatívan befolyásolhatja a fejlődést.

A növekedés továbbra is gyors és kritikus jelentőségű hároméves korig különösen, és az ismétlődő tapasztalatok hatására különböző agyterületek között alakulnak ki kapcsolatok, ami elősegíti a személyes készségek és képességek fejlődését. A csecsemők számára az alapvető szükséglet a kiegyensúlyozottság és a megnyugvás, ami a szülő vagy gondviselő jelenlétével

³³ https://www.hbcs.hu/uploads/jogszabaly/3016/fajlok/EMMI_szakmai_iranyelv_csaladbarat.pdf.

³⁴ Perry, B. D.: Curiosity: The fuel of development. *Early Childhood Today*, 15.6. 2001, 22-23.

³⁵ <https://nobadkid.org/pdf/ECLIPS-Traumatudatos-ellatas-protokoll.pdf>.

kezdődik, és később a gyermek saját érzelmeinek szabályozására tanítja meg magát. A trauma és az elhanyagolás stresszt és készenléti állapotot okozhat, akadályozva az érzelme- és viselkedésszabályozás kialakulását. Ha egy kisgyermek családjában sok a kiszámíthatatlanság és a szülő feszült, nagy valószínűséggel ugyanezt a feszültséget éli át a gyermek is, és nehezen tudja szabályozni az érzelmeit és viselkedését. Azonban, ha a gyermeknek olyan személy van a közelében, akivel rendszeresen biztonságot és nyugalmat tapasztal, képes lesz megtanulni megnyugtatni magát a nehéz helyzetekben.

4. Reziliencia

A mai társadalomban az emberek folyamatosan szembesülnek a változó gazdasági, szociális és környezeti feltételekkel, melyek növekvő szintű stresszt generálhatnak. A reziliencia, vagyis a rugalmasság, ebben a környezetben alapvető képességgé válik, segítve az egyéneket a kihívások leküzdésében és a pozitív alkalmazkodásban.³⁶

A reziliencia latin eredetű kifejezés, jelentése „visszapattan”. A fogalom az emberi alkalmazkodóképesség egy formáját jelöli, amely hasonlítható a rugóhoz vagy a gumibronchhoz: bármilyen nyomás éri is, képes visszatérni eredeti állapotába. A reziliencia tehát az ellenálló képességet jelenti a külső és belső stresszforrásokkal szemben, anélkül, hogy az egyén összeomlana vagy maradandóan károsodna. Fontos megjegyezni, hogy bár a reziliencia természetes adottságnak tűnhet, valójában fejleszthető és tanulható képesség. A pszichológia területén a reziliencia egy adaptációs folyamatként jelenik meg, amely lehetővé teszi az egyének számára, hogy hatékonyan kezeljék a nehéz élethelyzeteket, szerencsétlenségeket, tragédiákat vagy traumákat. Ez a rugalmasság segít az embereknek a meglepetésekkel, változásokkal és váratlan akadályokkal való megküzdésben, elősegítve a boldogulást és az érési folyamatot.

Michael Rutter pszichológus³⁷ szerint a rezilienciát nem lehet pusztán személyiségjegyként kezelni, mivel valaki egy adott kihívástípussal szemben reziliens lehet, míg egy másikkal szemben nem. Inkább egy dinamikus folyamatként kell értelmezni, amely nemcsak a belső képességeket, hanem a környezeti interakciókat is figyelembe veszi. A reziliencia fejlesztésének kulcsa a személyes erőforrások, mint az önbizalom, optimizmus, problémamegoldó készségek és társas támogatás megerősítése. Emellett a környezeti tényezők, mint a családi, közösségi és szakmai támogató hálózatok is lényegesek a reziliens viselkedés kialakításában. A reziliencia nem csupán a nehézségek leküzdését jelenti, hanem a személyes növekedés és fejlődés előmozdítását is. A reziliencia fejlesztése a modern társadalomban alapvető jelentőségű, hiszen segít az embereknek az életük során felmerülő különböző kihívások és változások hatékony kezelésében. Ezáltal nemcsak az egyéni, hanem a közösségi jólét és fejlődés is elősegíthető.

³⁶ Urbán N., Kovács L.: A pszichológiai reziliencia, mint integrált alkalmazkodó rendszer = Psychological resilience, the integrated adaptation system. HONVÉDORVOS 68. 3-4. 2016, 43-50.

³⁷ Rutter, M., Sonuga-Barke, E. J.: Conclusions: Overview of findings from the ERA study, inferences, and research implications. Monographs of the Society for Research in Child Development, 75.1, 2010, 212–229.

5. Kötődés

John Bowlby angol pszichiáter, a kötődésemélet atyja, evolúciós szempontból közelítette meg a kötődést. Elgondolása szerint a kötődés egy ösztönalapú viselkedés, amelynek célja a biztonság és védelem biztosítása. Az ember az úgynevezett bioszociális ösztönnel születik, ami a csecsemőt arra ösztönzi, hogy szoros kapcsolatot alakítson ki gondozójával. Bowlby szerint ez a kapcsolat védelmet nyújt a veszélyekkel szemben, ezért a gyermek számára fontos a tartós közelség fenntartása. Bowlby kihívásként tekintett a korábbi érdekszeretet-elméletre, amely szerint a csecsemő azokhoz kötődik, akik táplálják. Ezzel szemben ő úgy vélte, hogy a kötődés önálló motivációs bázissal rendelkező elsődleges szükséglet. Példaként hozta fel, hogy gyerekek gyakran kötődnek bántalmazó szülőkhöz is, ami ellentmond az öröm-asszociáció elméletének.

Bowlby gondolatait állatokon végzett kutatások is alátámasztották. *Lorenz* rámutatott, hogy a libák akkor is a szüleikhez kötődnek, ha azok nem etetik őket, míg *H. F. Harlow* majmokon végzett kísérletei a táplálkozással szembeni kötődés elsődlegességét hangsúlyozták. Bowlby, bár kritikus volt a pszichoanalízissel szemben, elfogadta annak kapcsolatokra és korai tapasztalatokra való fókuszálását, és kiállt a korai kapcsolatok fontossága mellett. *Harlow* majomkísérlete³⁸ a szőryanával és a hálós kidolgozatlan fémányával bizonyította, hogy még felnőttkorban is lényegesen eltérő viselkedésmintát mutattak azok a majmok, akik anya nélkül nőttek fel társaskapcsolataik megteremtésükben gátoltak voltak, valamint aszexualissá váltak.

6. Generációk

A generációs szakadék kifejezéssel sokszor találkozhatunk³⁹ az élet minden területén, számos probléma forrása lehet a családban, az iskolában, a munkahelyen. Különböző megnyilvánulásai nem ritkán kommunikációs akadályokhoz és megértési nehézségekhez vezethetnek. Ezért előnyös a generációs különbségeket kommunikációs szempontból is görcső alá venni. A társadalmi interakciókat meghatározó tényezők alaposabb megértésével és az egyes korcsoportok sajátosságainak feltárásával lehetőség nyílik a megértésbeli különbségek mérséklésére, sőt áthidalására.

A generációk hagyományos biológiai értelmezése, amely a szülők és gyermekeik közötti 20-25 éves korkülönbséget jelenti, ma már kevésbé releváns. A technológiai fejlődés, a változó karrierutak, az új értékek és társadalmi normák a generációs dinamikát állandóan mozgásban tartják, és felülírják a korábbi meghatározásokat. Ma a generációs jellemzőket jobban megértjük szociológiai szempontból, mivel jobban tükrözik a korszellemet és az egyes korcsoportok kulturális tapasztalatait.

Szociológiai értelemben⁴⁰ a generáció az azonos időszakban született emberek csoportja, akiket események, trendek és folyamatok befolyásoltak és összekötöttek. Egy generáció tagjának lenni azt jelenti, hogy az azonos korú emberek történelmileg és földrajzilag azonos

³⁸Somfai B.: Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga. Budapest, 2009, 54.

³⁹Steigervald K.: Generációk harca - Hogyan értsük meg egymást? Partvonal, Budapest 2023.

⁴⁰Komár Z.: Generációelméletek. Új Köznevelés 2017, 8-9, 14-16.

környezetben élnek, és hasonló értékek mentén alakítják életüket. Az újabb generációk azonban átlépik a földrajzi és kulturális határokat (így alkotva az első "globális generációt"), és inkább a közös élményekben és tapasztalatokban, mint a lakóhelyük irányítószámában találják meg a közös vonásokat azonos korú társaikkal szerte a világon.

A generációkkal kapcsolatos kutatások a 20. század második felében kezdődtek meg, különböző megközelítéseket alkalmaztak az egyes korcsoportok és jellemzőik csoportosítására.⁴¹ Az alábbi felsorolás összefoglalja a legfontosabb elméleteket. Az 1925 és napjaink között született generációk jellemzőit vizsgálva megérthetjük a motiváció és a kommunikáció kulcsfontosságú aspektusait. Fontos azonban kiemelni, hogy ezek a generációs kategorizálások továbbra is vitathatók.

Az ún. Néma vagy Veterán generációhoz az 1925 és 1942 között születettek tartoznak. Ez a generáció jelenleg 82 és 100 év közötti. Tagjaira az óvatos tartózkodás jellemző, inkább a biztonságot részesítik előnyben, megfigyelők. A családi értékek különösen fontosak számukra. Nehezen alkalmazkodnak a digitális társadalom és a gyorsan változó világ kihívásaihoz. „Baby Boomerek, Idealisták generációja”: Az 1943 és 1960 között született egyének, tehát 64 és 81 év közöttiek. E csoport tagjai a háború után születtek, és fiatal korukat a polgári mozgalmak alakították. Gyermekkorukat és fiatal felnőtt koruk meghatározó motívuma volt a lázadás, ezt jól szimbolizálja a hippikorszak. Mára motivációjukat alapvetően a megfelelés, a mély szakmai tudás, valamint a sokoldalúság igénye vezérli.

Az X generáció avagy „Nomád” vagy „Digitális Bevandorló” az 1961 és 1980 között születetteket foglalja magában, akik jelenleg 44 és 63 év közöttiek. Ebbe a csoportba az "ébredés" vagy a "lelkiismereti forradalom" idején született gyermekek tartoznak, akik a hírvívő nemzedék vagy az átmeneti nemzedék tagjaiként a viszonylagos béke és jólét időszakában éltek meg fiatalságukat. Jellemző rájuk a megoldáskereső, megbízható és ellenőrzött viselkedés, amely mély szakmai elkötelezettséggel és tudással párosul. Motivációjukban a státusz, a pénz és a társadalmi felemelkedés kulcsfontosságú elemek.

Millenniumiak vagy Y generációsak az 1982 és 1996 között születtek, és jelenlegi életkoruk 28 és 42 év között mozog. A csoport tagjai az úgynevezett „posztmodern világ gyermekei”, az első „digitális bennszülött korosztály, akik fiatalkorukat a 2001. szeptember 11-i események utáni válságos időszakban töltötték. Magabiztosság, energia, kiemelkedő tehetség és kreativitás jellemzi őket, és a korábbi generációkhoz képest jelentősen eltérő tanulási és munkamagatartást mutatnak. A modern technológia fejlődésével együtt nőttek fel, élénken érdeklődnek az információk iránt, könnyen alkalmazkodnak a multikulturális környezethez és nagyon jellemző rájuk a „többtevékenységűség” (*multitasking*), vagyis szimultán képesek több feladat végzésére. Motivációs struktúrájukat a kortárs csoportok befolyásolják, és szeretnek másokkal együtt dolgozni, de hajlamosak a céltalanságra és a kiszámíthatatlanságra is.

Z vagy Netgeneráció generációsnek nevezik az 1997 és 2012 között születetteket, ami azt jelenti, hogy 11 és 26 év közöttiek. Ez a csoport a terrorizmus, a globális válság és az éghajlatváltozás idején született. Életüket a technológiához intenzíven kapcsolódva élik

⁴¹ Klenovitsné Z. T.: Digitális nemzedék megváltozott pedagóguskompetenciák. Pécs, 2011.
https://janus.ttk.pte.hu/tamop/tananyagok/digitalis_nemzedek/index.html

(egyszerre több médiumot is használnak): bátor, proaktív egyének, akiknek kevés kétségük van a képességeiket és korlátaikat illetően, és pragmatikus szemlélettel rendelkeznek. Az internet központi szerepet játszik motivációs struktúrájukban⁴², befolyásolja emberi kapcsolataikat és kommunikációjukat: az online világ kitágítja énjük határait és formálja identitásukat. Az offline vagy "valódi" világban azonban hiányozhatnak a konfliktuskezelési készségeik, például nehézségeik lehetnek dühkezeléssel vagy az agresszióval, és megváltozott a viszonyuk a tekintélyhez.

Az Alpha generáció legújabb generáció, amely a 2010-es évek elejétől körülbelül 2025-ig születettekből áll, tehát körülbelül 0 és 13 év körüliek. A teljes digitalizációba, a közösségi média aranykorába születtek bele. Megtanulhatták már csecsemőként szüleiktől, hogy a digitális eszköz valami különlegesség lehet, hisz sokszor még etetésük közben is azon volt szüleik „egyik” szeme. Ám a 2010 után született korosztályról még kevés információ áll rendelkezésre. Ezt a csoportot néha az "új csendes" generációnak is nevezik, mivel viselkedésük a családi és óvodai környezetben általában csendesebb és visszafogottabb, mint a korábbi generációké. Ugyanakkor egyes tagjaik között az agresszió és a figyelemhiány növekedése is megfigyelhető.

E generációs csoportok meghatározásait rendszeresen frissítik, ezeka forrástól függően némileg változhatnak, az egyes korosztályokhoz azonban általános iránymutatást nyújtanak. A Z generációt például úgy különböztetik meg, mint az első olyan generációt, amely születésétől fogva teljesen elmerült az internetben, míg az Alpha generáció a technológia befolyása miatt kiemelkedőnek tekintik abban az értelemben, hogy ők a születésüktől fogva teljesen digitalizált generáció, az iPad 2010-es megjelenését gyakran jelölik meg generációjuk kiindulópontjaként. A COVID-19 világjárvány hatásai várhatóan szintén jelentősen befolyásolják majd az Alpha generáció tapasztalatait és fejlődését, ezt igazolják már az elsődleges iskolai visszajelzések, valamint egy magyar kutatás adatai az egyes tantárgyak tekintetében keletkezett, hetekben mérhető lemaradások, legmarkánsabban az írás, - és olvasási készség területén jelentős.⁴³

A generációk közötti különbségek tehát láthatjuk, hogy valóban akadályozhatják a harmonikus kommunikációt és megértést. A generációs szakadék problémákat okozhat a családi és oktatási környezetben, különösen a kulturális, motivációs és szocializációs különbségek tekintetében. Az Y és Z generáció tagjai, „digitális bennszülöttként”, könnyen megbirkózik a digitális világ kihívásaival, amelyek nemcsak technikai, hanem kulturális sajátosságokat is magukban foglalnak. A mai kultúra alapvető jellemzői a közvetlenség, a globalizált tartalmak helyi értelmezése és a tömegkulturális szimbólumok használata. A számítógép, a digitális tárgyak és az internet megjelenése olyan mentális-kulturális sokkhatásokat okozott, amelyekhez a korábbi generációk nehezen tudtak alkalmazkodni.⁴⁴ A Z generáció és a fiatalabbak társadalmi igényeit és kommunikációs stílusát a digitális nyelv olyan jellemzői is befolyásolják, mint a többirányú kommunikáció, az állandó online jelenlét, a rövid

⁴² Töröcsik M., Szűcs K., Kehi D.: Generációs gondolkodás - A Z és az Y generáció életstílus csoportjai Marketing & Menedzsment 2014 II. Különszám 5.

⁴³ <https://www.economx.hu/belfold/veszteseg-tavoktatas-lemaradas-covid.777351.html>.

⁴⁴ <https://index.hu/tudomany/til/2023/10/27/steigervald-krisztian-generaciokutato-ezert-kell-messengeren-szolnia-gyerekeknek-hogy-kesz-az-ebed/>.

üzenetváltások, az angol kifejezések és rövidítések használata, az új jelölési konvenciók és a "képnnyelvi" igények, például a hangulatjelek használata.

Mindennek ellenére osztom *Steigervald Krisztián* generációkutató véleményét, aki soha akkora lehetőséget nem lát a generációk egymáshoz közeledésére, megértésére és elfogadására, mint manapság.⁴⁵ Úgy véli, hogy a Baby Boomer, az X és az Y generációnak alkalmazkodnia kell a változásokhoz. Ez a három generáció rendelkezik a megértés és a türelem képességével, mivel egész életük során végigkísérte őket a technológiai fejlődéshez való alkalmazkodás. A generáció, amelybe beleszületünk, meghatározza a generációs kiinduló pontunkat. Ahogy telnek az évek, életünk minden pillanata ehhez a kezdeti környezethez kapcsolódik, amely születésünkör és korai éveinkben körülvelt minket. Ebből következik, hogy minden egyes generáció a maga „normalitásán” keresztül vizsgálja környezetét és látja esetleg nem elfogadhatónak, ahogy a másik generáció működik. Ezeket a generációs különbségeket nem lehet jónak vagy rossznak tekinteni, mivel nincs egyetemes norma. Az ezredforduló után nem születnek kevésbé tehetséges gyerekek, mint előtte, csak más a generációs kiindulópont. A normalitás fogalma tehát generációról generációra változik, és az idő múlásával változhat, hogy mit fogad el a társadalom többsége. Fontos elfogadni ezt a változást, és azt is, hogy a jelenleg elfogadott normák egy másik csoport szemszögéből nézve mások lehetnek. Az oktatási rendszer nem mindig képes lépést tartani a változó készségekkel. Gyakran az előző generáció készségeire összpontosítanak az oktatásban, nem pedig arra, amiben a jelenlegi fiatalok kiemelkedőek. Így az oktatás sikeressége nehézségekbe ütközik, konfliktust generálhat és sikertelenséget a tanulásban.

A mai kor gyermekei egy rendkívül gyors tempójú világba születnek, ahol nem tanulnak meg várni, ellentétben a korábbi generációkkal. *Steigervald* szerint nincs is lehetőségük arra, hogy elsajátítsák ezt a képességet, mivel ez inkább a korábbi generációkra jellemző. A Baby Boomerek, az X generációsok és még az Y generáció tagjai is úgy nőttek fel, hogy várni kellett, és a várakozás képessége értékes tulajdonság volt számukra. Fontosnak érzem a generáció kutatások témájával foglalkozni ebben a dolgozatban, mert válaszokat kaphatunk a generációs szakadékok áthidalására, ha megértjük az egyes csoportok „origóját”, vagyis véleményem szerint az edukáció és elfogadás eszközeivel konfliktusokat, iskolai sikertelenségeket, kirekesztést, bántást előzhetünk meg.

7. Család

A család fogalma elsősorban nem alkotmányos vagy jogi kategória, és ezért nincs általánosan érvényes jogi meghatározás. A család jellege elsősorban, de nem kizárólagosan szociológiai kérdés. Különböző tudományágak, például a szociológia, a családszociológia és az antropológia foglalkozik a családdal, amelyet elsősorban a rokonságon, valamint az emberek közötti érzelmi és gazdasági kapcsolatokon alapuló alapvető társadalmi egységként értelmeznek. Bár a család nem elsősorban jogi fogalom, paradox módon mégis kapcsolódik a joghoz, amelynek szabályoznia kell ezt a társadalmi jelenséget, ami az alkotmányos

⁴⁵ *Steigervald K.*: Generációk harca a figyelemért - Hogyan tanuljunk egymástól, egymásért? Budapest 2023.

jogalkotáson és más jogterületeken, például a családjogon és a polgári jogon keresztül történik.⁴⁶

Közjogi szempontból, különösen az alkotmányjog területén, a család, mint alapvető társadalmi intézmény állami védelmének kérdése kerül előtérbe, például annak elemzésével, hogy a család fogalma hogyan kapcsolódik a házassághoz. *Lápossy Attila, Szabó-Tasi Katalin és Szajbély Katalin* szerint a család fogalmának meghatározása összetett feladat, hiszen nem könnyű meghatározni, hogy mely kapcsolatok tartoznak a család fogalma alá, és kik alkothatnak családot.⁴⁷ A család fogalma gyakran áll jogi és erkölcsi viták középpontjában, mivel hagyományosan a társadalom legfontosabb alapegységének tekintik, és szorosan kötődik az adott kor társadalmi és történelmi körülményeihez, így tartalma folyamatosan változik és alakul. Erre példa a házasságon alapuló család fogalmának hanyatlása és a törvénytelen gyermekek jogi státusza. *Drinóczi Tímea és Zeller Judit* a következőképpen határozzák meg a család alkotmányos fogalmát: *"Alkotmányjogi értelemben családnak tekinthető az olyan szabad akaraton alapuló életközösség, amelynek legalább két tagja van, akiket tényleges kapcsolat, kötődés és függőségi helyzet tart össze, és amely viszonyrendszerben mindegyik félnek meghatározott jogai és - a gyermeket kivéve - egyben kötelezettségei is vannak."*⁴⁸

A család fogalmának meghatározása tehát eltérő az egyes tudományágak vonatkozásában, mivel mindegyikük más-más szempontokat helyez kutatása középpontjába. Abban azonban általános az egyetértés, hogy a család egy változó, dinamikus rendszer, amelyben az egyén elsődleges szocializációs folyamatai zajlanak.⁴⁹ A család és a családtagokhoz fűződő érzelmi kötelékek nemcsak az alapvető funkciók betöltésében játszanak központi szerepet, hanem abban is, ahogyan a gyermek kialakítja az önmagáról és a körülötte lévő világról alkotott képét.

*McAdams*⁵⁰ elmélete szerint az emberi identitás egy fokozatosan kibontakozó elbeszélés, amely egy regény szerkezetileg felépített fejezeteihez hasonlóan az első fejezetek megalapozzák a későbbi fejezeteket, majd mind az események, mind pedig a szereplők később újraértékelődnek. Az, hogy mik ezek az alapok és hogyan gondolja újra később, attól is függ, hogy az egyén milyen minőségű közösségekben éli az életét. Az első és legközelebbi közösségünk a család, ahol alapvető értékeinket, kötődési mintáinkat és identitástudatunkat elsajátíthatjuk, melyet nem választjuk, hanem beleszületünk. A családon kívüli közösségek, mint például a barátok, a szomszédság és a munkahely, általában választhatók. A születési ország, a nyelv, az etnikai csoport és az etnikum szintén részei az előre meghatározott identitásunknak, előnyökkel és hátrányokkal, értékekkel és történetekkel, amelyek egész életünk során elkísérnek minket. A gyermek a családban tanulja meg először a közösséghez tartozás és az egyéni különbségek jelentését. A rokonság jelentése mélyen gyökerezik a kultúrában, és bár nem mindig fejezik ki kifejezetten, érzelmileg töltődik fel. A felmenők gyakran kapcsolódnak a kulturális hovatartozáshoz, a hagyományokban való részvételhez és az

⁴⁶ Lux Á.: A család fogalmának nemzetközi és európai szabályrendszere. *Közjogi Szemle* 2021.4., 29.

⁴⁷ Dr. Lápossy A., Dr. Szabó-Tasi K., Dr. Szajbély K.: A család(fogalom) és más alapjogok - alkotmányjogi megközelítésből. *Családi Jog*, 2013.1. 1-8.

⁴⁸ Drinóczi T., Zeller J.: A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura* 2006.1., 16–22.

⁴⁹ Andorka R.: *Bevezetés a szociológiába*. Budapest, 2006. 11. fejezet.

⁵⁰ McAdams, D. P.: *The Stories we live by. Personal Myths and the Making of the Self*. New York 1993, 55.

élet folytonosságának fenntartásához - mindezek a gyermekek számára biztos alapot nyújtanak identitásukhoz. Identitásunk megértéséhez tehát szükségünk van a származásunk folytonosságára, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy ne érezzük magunkat kirekesztettnek; szükségünk van a származásunk képzeletbeli, szimbolikus történetére.

Magyarországon a 18. századtól ismerünk csak olyan történelmi és néprajzi forrásokat, melyekből képet kapunk a család fejlődéséről.⁵¹ A házasságkötés hagyománya ebben az időben inkább a helyi közösség hagyományai és normái által meghatározott társadalmi döntés volt, semmint személyes választás. A család a társadalom legkisebb egysége, amelynek fő célja az utódok felnevelése volt. A korabeli családszerkezet összetett volt, és a kiscsaládoktól a rokonság és a jobbágyság alapján szerveződő, többgenerációs nagycsaládokig terjedt. Az iparosodás következtében a családi struktúrák megváltoztak: a többgenerációs együttélési formák eltűntek, és a nukleáris család vált uralkodóvá. A nők munkavállalása a család és a háztartás fogalmának elmosódásához vezetett, és a család egyes funkcióit más intézmények vették át. A 19. század végén és a 20. században a családi élet új formái jelentek meg, mint például a házasság nélküli együttélés, a gyermektelenség és a nők egyenjogúságáért folytatott küzdeleme.

A család fogalmát csak a 20. század közepén határozták meg az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában (16. cikk (3) bekezdésében): „A család a társadalom természetes és alapvető egysége, és joga van a társadalom, valamint az állam védelmére.” Herzog szerint „A család az emberi élet természetes közege és a legalkalmasabb színtér a gyermek gondozása, nevelése, szocializációja szempontjából. Nincs jobb természetes vagy mesterséges közeg erre a feladatra, megkérdőjelezhetetlenül a családban történő nevelkedés a legelőnyösebb a gyermek számára. Fontos lenne, hogy a vérségi kapcsolatból származó érzelmi elköteleződés a szülők esetében erőteljesen indukálja a gyermek iránt érzett felelősségérzet, feladat- és kötelezettségtudat kialakulását, elmélyülését. A társadalmi környezet a rossz szülői magatartást (elhanyagolás, bántalmazás, veszélyeztetés stb.) szankcionálja, a pozitív és követendő mintaként értelmezhető, kimagaslóan jó szülői magatartás elismerése jelenleg hiányzik a társadalmi gyakorlatból, közgondolkodásból.”⁵²

Vagyis annak elismerése, hogy a szülők sokszor erőn felül is küzdenek azért, hogy a gyermekük a lehető legjobban megállja a helyét felnőttként, gyakorlatilag ismeretlen. Miközben polgári perekben, a bírói gyakorlatban egyre inkább elismerik többek között az anyának a családért végzett erőfeszítéseit, mint munkát. A család történeti fejlődését egy korábbi fejezetben már ismertettem, ebben a részben a családtípusokkal foglalkozom, melynek változásai egyfajta reakció volt a társadalmi átalakulás folyamataira.

Az ember hosszú évszázadokon keresztül 40-150 fős kisközösségekben élt, olyan csoportban, ahol a tagok többsége rokon kapcsolatban állt egymással és lényegében kommunaként működtek. Egy átlagos európai család az 1500-as évek környékén még körülbelül 20 főből állt, akik napi rendszerességgel érintkeztek egymással. 1850-re ez a szám 10 főre csökkent, 1960-ra 5 főre. 2000-re az egy háztartásban élők száma nem érte el a 4 főt,

⁵¹ <https://mek.oszk.hu/02100/02185/html/192.html>.

⁵² Herzog, M.: A gyermek családból való kiemelésének – intézményi elhelyezésének – megelőzése, elkerülése Budapest, 2007. https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf.

az amerikaiak 26 százaléka egyedül élt. A műszaki haladás sem támogatta ezt a folyamatot, eltávolodtunk attól a környezettől, amelyhez az evolúció során alkalmazkodtunk. Az emberi faj alapvető biológiája, hogy társasemlősök vagyunk és nem tudtunk volna életben maradni az egymásra utaltság kötelékei nélkül. A mentális egészség megtartásához szükséges eszközök jórésze már nem áll rendelkezésre.⁵³ Nézzük meg részletesebben azokat a családi együttélési formákat, melyek napjaink társadalmában is részben vagy egészben jelen vannak.

A korábbi évszázadokban a nagycsalád patriarchális jellegű volt, több generáció élt együtt, és a legidősebb férfi volt a családfő. A 20. században ez a családmódel a politikai és gazdasági változások, a családméret csökkenése és a generációk szétszóródása miatt megváltozott. Ma különbséget tesznek a többgenerációs és a nagycsaládok között.⁵⁴ A többgenerációs családok általában a szüleikkel együtt élő fiatal házaspárok vagy az idős szüleikkel együtt élő felnőtt gyermekek, míg a kiterjesztett családok olyan családok, amelyekben két gyermeknél több van. Ezek a családok gazdagítják a gyermek szocializációját, de pénzügyi és lakhatási nehézségek is állhatnak az együttélésük mögött. A nagycsaládokban az alkalmazkodás szükségessége a legfontosabb, és a generációk közötti különbségek kezelése kompromisszumokat igényel. Éppen ezért alkalmas terep arra, hogy az együttélést és az együttműködés fejlődjön az embernél. Nem beszélve arról, hogy ahogy *Bruce D. Perry* amerikai gyermekpszichiáter mondja,⁵⁵ az ember biológiailag társas lény, szüksége van arra, hogy napközben is interakcióban legyen, ha segítség kell, ha megosztani valója van, vagy csupán igénye támad arra, hogy ne egyedül töltse a napját és ne csupán az online térben tegye mindezt.

Az ember tehát társas lény, így épp az emberi kapcsolatainak függvénye lesz majd a traumából, az elhanyagoltságból való gyógyulás is. Újjá kell építeni a szeretetteljes kapcsolatokat, a gyermek bizalmát maga és a világ felé. A gyógyulás folyamata csakis tartós, gondoskodó emberi kapcsolatok megléte mellett következhet be. Az egészséges és megtartó közösség képes tompítani a trauma által okozott fájdalmat és veszteséget. A legveszélyeztetettebbek bántalmazás és elhanyagolás szempontjából azok a gyerekek, akik a legkisebb valószínűséggel élnek egészséges és támogató családban, közösségben. Éppen ezért ki lehet jelteni, hogy a jelenleg működő társadalmi rendszerben kifejezetten nehéz hatékony segítséget nyújtani. Az egyre inkább felgyorsuló világban egyre nagyobb kockázatnak vagyunk kitéve. A gyermekek 40 százaléka felnőttkora előtt potenciálisan egy traumatikus eseményt átélt.⁵⁶

Az ipari forradalom következtében a munkahely és az otthon szétváltak, ami alapvetően megváltoztatta a családi struktúrákat, és megszüntette a család korábbi közös szerepét a gazdasági termelésben. Az iskolai oktatás általánossá válása is hozzájárult ahhoz, hogy a tágabb családi körre és így a többgenerációs háztartásra már nem volt szükség a mindennapi életben.

⁵³ Perry, D. B., Szalavitz, M.: A ketreche zárt fiú – és más történetek egy gyermekpszichiáter jegyzetfüzetéből. Budapest, 2021, 295.

⁵⁴ Hegedűs J.: Többgenerációs család és a nagycsalád In: Hegedűs J. (szerk.): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom. Budapest, 2006.

⁵⁵ Perry, 2019, 294.

⁵⁶ Korinek B.: Adverse Social Conditions, Adverse Childhood Experiences Attaching Families előadás írott anyagából, mely elhangzott Budapesten 2022. 09. 17-én a Natur – Mensch – Technologie c. nemzetközi konferencián, a Magyarországi Humboldt Egyesület szervezésében.

Ennek következtében a családi kötelek szorosabbá váltak, és a csak a szülőkből és gyermekeikből álló, úgynevezett nukleáris család lett a leggyakoribb családforma. A nukleáris család kifejezés a családi egység "magjára", azaz a központi egységre utal. A családmódel funkcionális dinamikáját elsősorban a szülők és a gyermekek közötti interakciók jellemzik. A nukleáris család⁵⁷ dinamikáját jelentősen befolyásolják a családtagok közötti kapcsolatok, vagyis a házastársak, a szülők és a gyermekek, valamint a testvérek közötti interakciók minősége döntő fontosságú. Egy másik fontos szempont a családnak a környezethez való viszonya, az, hogy a család milyen mértékben alakít ki nyitott vagy zárt kapcsolatrendszer a környezetével. A nukleáris családszerkezet önmagában hordozhatja a szoros és többirányú kapcsolatok csökkenését, egyben növelheti a családok és egyes családtagok elszigetelődésének veszélyét. *Zrinszky László* 2002-es munkájában⁵⁸ rámutat arra, kiemeli, hogy a nukleáris családstruktúrában hiányozhatnak azok a nevelési dinamikák, amelyek a több generációs együttélésből fakadnak, valamint az a nevelésbeli sokszínűség, amit a nagyobb, több gyermeket nevelő családokban megfigyelhetünk.

Az egyszülős családok olyan családi egységek, amelyekben az egyik szülő áll a gyermeknevelés középpontjában. Ezeknek a családformáknak a száma 1970 óta egyre nő, és bár az emelkedés okai változatosak, a válás, az egyik szülő halála vagy az apa kezdeti távolléte a leggyakoribb okok közé tartoznak. Az apás egyszülős családok aránya azért alacsonyabb, mert a bíróságok hagyományosan az anyáknak ítélte eddig a szülői felügyelet jogát. A 2022-ben hatályba lépett módosításokkal⁵⁹ azonban bevezetésre került a közös szülői felügyelet választásának lehetősége olyan esetekben is, amikor csak az egyik szülő kéri azt, valamint az úgynevezett váltott gondoskodás intézménye, éppen azért, hogy változzon a fenti statisztika. Felmerül a kérdés, hogy az egyszülős családokban nevelkedő gyermekek hátrányban vannak-e a teljes családban élő társaikkal szemben. A válasz összetett, mert bizonyos esetekben egy problémákkal terhelt, de látszólag teljes családból származó gyermek rosszabb helyzetben lehet, mint egy stabil és biztonságos környezetben, csak egy szülővel felnövő gyermek. Előfordulhat, hogy az egyszülős családok gyermekei bizonyos értelemben hátrányos helyzetbe kerülhetnek, például a kedvezőtlenebb lakhatási körülmények, az egyik szülői minta hiánya, a mindkét szülővel való kevésbé szoros kapcsolat vagy a hiányzó szülő családjával való kapcsolat megszakadása miatt.

A műszaki haladás sem támogatta a folyamatot, eltávolodtunk attól a környezettől, amelyhez az evolúció során alkalmazkodtunk. Az emberi faj alapvető biológiája, hogy társasemlősök vagyunk és nem tudtunk volna életben maradni az egymásra utaltság kötelei nélkül. A mentális egészség megtartásához szükséges eszközök jórésze már nem áll rendelkezésre. Drámai emelkedést mutat a depresszióval küzdők száma, nem beszélve a kamaszkori depresszió hihetetlen mértékű emelkedéséről, amely tízszeresére nőtt csak az

⁵⁷ Bodonyi E., Hegedűs J.: Nukleáris család. In: Hegedűs J. (szerk): A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Család, gyermek, társadalom. Budapest, 2006.

⁵⁸ Zrinszky L.: Nevelélmélet, Budapest, 2002, 53.

⁵⁹ A 2021. évi CXXII. törvénnyel (a továbbiakban: Módtv.) módosított rendelkezések egyfelől lehetővé teszik a közös szülői felügyelet elrendelését abban az esetben is, ha azt csak az egyik szülő kéri, másfelől nevesíti a váltott gondoskodás jogintézményét mint a szülői felügyelet közös gyakorlásának egyik formáját.

elmúlt évtizedekben. Túl nagy szakadék tátong a mentális egészségünk szempontjából fontos dolgok és a modern világ értékei között. A gyermeket nevelő családok állandó rettegésben élnek, féltik gyermekeiket az internettől, a médiától, a kábítószerektől, az erőszakos bűnözéstől, a gazdasági egyenlőtlenségtől. Hogyan lehet mindezekkel úgy együtt élni, hogy mindeközben olyan világot alakítsunk ki, amely tiszteletben tartja biológiai igényeinket, amely gazdagítja a másokkal kialakított kapcsolatainkat, nem pedig semmibe veszi, vagy éppen megzavarja azokat?

Természetesen pontos és jó választ az általam feltett kérdésre nem tudok adni, de azt tudom, hogy a társadalmunkban jelenlévő és alkalmazott gyermeknevelési és pedagógiai módszerek jelentős része nem támogatja a megváltozott világunkban a gyermekek egészséges felnőtté válását. A bűnelkövetők többnyire a legsebezhetőbb gyermekeket választják ki, ott aktiválják magukat, ahol a gyermek körüli közösség védőhálója gyenge vagy szakadozott.

Akkor lehet biztonságban nevelni a gyermekeinket, ha egészséges kapcsolatot alakítunk ki velük és másokkal. A védelmezésük közben tiszteletben tartjuk igényeiket, ehhez pedig az egyes közösségeket erősíteni kell. A környezetünk akkor biztonságosabb, ha ismerjük a lehető legjobban, ismerjük a szomszédot, a boltost. Az emberi faj evolúciójában nem úgy élt többnyire, hogy egyedül töltötte egész napját a gyermekével, miközben társa az irodában dolgozott. A férfiak és nők egyaránt keményen dolgoztak a túlélésért, de közösségben, ha egy anya hirtelen túl nehéznek érezte a gyermekgondozás feladatát, akkor segítséget kaphatott a közelében lévő nagynénitől, nagymamától, testvértől vagy más rokonától. Átlagosan négy serdülő és felnőtt jutott minden kisgyerekre, ma jónak számít, ha egy bölcsődében öt gyermekre egy felnőtt gondozó jut. *Sarah Blaffer Hrdy* főemlős- és evolúciókutató több művében is a nagycsalád jelentőségét hangsúlyozza.⁶⁰ Kiemeli, hogy az emberi faj evolúciója olyan környezetben zajlott, ahol az anyák sokkal több támogatást kaptak a társas közegetől, melyre nem csak nekik, de a gyermekeknek is szükségük van. Miközben sokan úgy gondolják, hogy a nukleáris család jelenti az emberiség aranykorát, a család történeti fejlődését vizsgálva meglehetősen szokatlan jelenség, hogy a gyermekeket kizárólag édesapjuk és édesanyjuk nevelje. Hrdy „alloszülőként” emlegeti azokat a személyeket, akik a szülőkön kívül részt vesznek a gyermeknevelésben. Bizonyíthatóan csökkentheti az elhanyagoltság veszélyét egy „alloszülő”, mondjuk nagyszülő közbelépése, bekapcsolódása a gyermek nevelésébe.

⁶⁰ Hrdy, S. B. *Mother nature: a history of mothers, infants, and natural selection*. New York, 1999.

A téma jogi környezetének vizsgálata

1. A gyermekvédelem megjelenésének szükségessége

Mivel korábban nem volt pontosan meghatározva a gyermekvédelem elmélete, a nevelés és oktatás (amelyek elsősorban a családban és az iskolában zajlanak) töltötték be ezt a szerepet. A nevelés alapvető társadalmi funkciója az új generáció felkészítése a társadalmi együttműködésre és a létfenntartási eszközök létrehozására és fejlesztésére, valamint a társadalmi együttélés szabályainak elsajátítására.⁶¹ A 19-20. század fordulóján a gyermekkel kapcsolatos tudományos megértés és nézetek átalakultak, és a modern tudományos kutatások fontos területeivé váltak. Az evolúciós elméletnek köszönhetően a fejlődéselv megjelenése a biológiában és a pszichológiában tovább mélyítette a gyermeki növekedés testi, lelki és szellemi folyamataival kapcsolatos ismereteket. Az egyre határozottabban kialakuló fejlődés- és gyermeklélektan pedig tudományos alapot biztosított olyan pedagógiai nézetek számára, amelyeknek gyökerei több forrásból erednek. Ezek a nézetek, amelyek a reformpedagógia körében csoportosulnak, ma is jelentős hatással vannak gyermekeink szocializációjára és az intézményes nevelés különböző összetevőire.⁶²

Magyarországon jelentős előrelépés történt az 1989-es New York-i Gyermejjogi Egyezmény ratifikálásával, valamint a gyermekvédelmi törvény 1997-es bevezetését követő időszakban a gyermekek jogainak társadalmi tudatosítása terén, de hiányzik, illetve nem egységes és átfogó a gyermekek jogainak integrálása az oktatási és képzési folyamatokba mind a mai napig. A joggyakorlat sok esetben nem tekinti a gyermekeket kompetensnek saját ügyeikben, bár egyre inkább törekednek a gyermek véleményének meghallgatására, mégis maguk a gyermekek inkább a hatóságokra hagyatkoznak jogaik érvényesítésében. Felmerül a kérdés, hogy a jogok érvényesítésében az ideális vagy az optimális állapotot kell-e elérni, figyelembe véve, hogy egyes jogok (pl. szociális jogok) a rendelkezésre álló erőforrásokhoz igazodnak.

A gyermekek jogainak érvényesülését csak komplex módon lehet vizsgálni, és az optimalizálásra kell törekedni. A gyermekek jogainak elismerése a hazai jogszabályokban és a döntéshozók, a pedagógusok a gondozó szakemberek és a szélesebb közösség tájékoztatása és edukálása kulcsfontosságú annak biztosításához, hogy ezeket a jogokat megértsék és tiszteletben tartsák, beleértve például a gyermekek elleni fizikai erőszak tilalmát. A gyermekek (főként az érintettek) aktív részvétele különösen fontos a gyermekek jogainak érvényesítésében.

Az utóbbi néhány évtizedben népszerűvé váló pozitív pszichológia a lelki rendellenességek helyett olyan konstrukciókra fókuszál, mint a jóllét, a remény és a lelki ellenállóképesség, azaz a pszichológiai reziliencia. Mivel a reziliencia jelensége ellentmond a kedvezőtlen feltételek mellett várható negatív fejlődési kimenetnek, a témában zajló vizsgálatok az utóbbi

⁶¹ Jóború M., Mészáros I., Tóth G., Vág O.: Neveléstörténet. Budapest 1980, 24.

⁶² Kerecsi K.: Védtelen gyermek. Erőszak és elhanyagolás a családban. Budapest, 1995, 15.

évtizedekben előtérbe kerültek.⁶³ Ugyanakkor az eredmények mellett feltáratlan vagy részleteiben nem kellően tisztázott például a fogalom definíciója, hiszen számos egymással átfedésben lévő értelmezés jelent meg. Továbbá nehéz elhatárolni vagy megtalálni a reziliencia kifejezés létjogosultságát az eddig használt fogalmak mellett, mint a stresszkezelés, megküzdés vagy pozitív adaptálódás.⁶⁴

2. A gyermekkor jogi fogalma, életkori határok

A gyermek legáltalánosabban megközelítve valakinek a leszármazottja.⁶⁵ A különböző nemzetközi dokumentumokat, nemzeti jogforrásokat áttekintve azt tapasztaljuk, hogy a gyermek, a gyermekkor esetében hiányzik az általánosan elfogadott, határokon és jogágakon átívelő fogalom-meghatározás, egész pontosan arra vonatkozóan nincsen konszenzus, hogy hány éves korig kell valakit gyermeknek tekinteni. Ennek hátterében bizonyosan meghúzódik az is, hogy a gyermekről való gondolkodás történelmileg, társadalmilag, kulturálisan, mi több, gazdaságilag erősen meghatározott, sőt, bizonyos vallási, ideológiai, politikai befolyások sem zárhatók ki.⁶⁶

Néhány 17-18. században született szerződésben (például az 1675-ös Franciaország és Hollandia közötti, illetve az 1777-es Dánia és Svédország közötti paktumban) a tizenkettedik életévüket be nem töltött lányokat és fiúkat tekintették gyermeknek. A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) legkorábbi – az 1920-es években elfogadott – egyezményeiben a tizennégy év alattiakat részesítették védelemben, az ennél fiatalabbak nem végezhettek bizonyos, nehéznek ítélt (ipari, tengeri kereskedelmi)⁶⁷ munkákat. Valamivel később, 1936-37-ben módosították ezeket az egyezményeket és a korhatárt felemelték tizenöt évre,⁶⁸ 1973-ban pedig egységesítették a szabályozást, a foglalkoztathatóság alsó korhatárát akként meghatározva, hogy nem lehet alacsonyabb, mint a tankötelezettség korhatára, de a tizenötödik, az egészségre veszélyes munkákban pedig a tizennyolcadik életévet el kell érnie.⁶⁹

⁶³ Masten, A. S.: Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56.3, 2001, 227–238.

⁶⁴ Szokolszky A., V. Komlós A.: A „reziliencia-gondolkodás” felemelkedése – ökológiai és pszichológiai megközelítések. *Alkalmazott pszichológia* 2015.15.1., 11–26.

⁶⁵ Rózsás E.: A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme. Doktori értekezés. Msc. Pécs, 2008, 9.

⁶⁶ Chronowski N., Drinóczi T., Petrétei J., Tilk P., Zeller J.: Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok. Budapest-Pécs, 2006, 80.

⁶⁷ Lásd az 1921-ben elfogadott 5. számú ILO egyezményt, illetve 7. számú ILO egyezményt. Night Work of Young Persons (Industry) Convention, 1919 (ILO).

https://www.ilo.org/dyn/normlex/de/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID,P12100_LANG_CODE:312151,en:NO; Minimum Age (Sea) Convention, 1920, (ILO).

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C007.

⁶⁸ Csapó Zs.: Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusban érintett gyermekek oltalmára. Doktori értekezés. Msc. Pécs, 2006, 61.

⁶⁹ Minimum Age Convention, 1973.138 (ILO).

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138; Böcz Andrea: Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye és hatályosulása Magyarországon a benyújtott országjelentések alapján.pdf (mabie.hu). 2020, 3–4. <http://bit.ly/4bq4SYi>.

A gyermekkor meghatározása körüli bizonytalanságok ugyanakkor részben arra a tényre is visszavezethetők, hogy a nemzetközi jogi dokumentumok gyermek fogalma a nyugati értékrenden alapul. A polgári lakosságra vonatkozó IV. Genfi Egyezmény legkorábbi formájában a tizenöt életév alattiakat minősítette gyermeknek, az 1958-ban közzétett kommentár azzal érvelt, hogy a „fehér országokban” (sic!) elfogadottnak számít a 15. életévüket be nem töltöttek gyermeknek minősítése, ellentétben más országokkal, ahol ugyanis „*a serdülőkor gyakorta hamarabb köszönt be*”⁷⁰

Az ugyanakkor kétségtelen, hogy a polgárosodásnak, a gazdasági-szellemi fejlődésnek köszönhetően a legkorábban Nyugat-Európa országaiban kezdtek el a gyermekek jólétét érintő kérdésekkel foglalkozni, és itt vetődött fel elsőként az is, hogy a gyermekek jogokkal rendelkeznek. Ha összevetjük a különféle meghatározásokat, láthatjuk, hogy a felnőtt -lélet megelőző életút korszakolása alapvetően azon a felismerésen alapul, hogy a gyermekek adott életkorban nagyjából azonos fizikai-lelki-szellemi fejlettségi szinten állnak, hasonló, általánosításra alkalmas tulajdonságokkal rendelkeznek. A jogi definíciók is ennek alapján határoznak meg életszakaszokat, és aszerint minősítenek valakit gyermeknek vagy felnőttnek, hogy az adott életkorhoz a jogalkotó milyen szellemi, lelki fejlettséget társít.⁷¹

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény (a továbbiakban: Gyermekjogi Egyezmény) preambulumban idézi a Gyermekek Jogairól szóló 1959-es Nyilatkozat bevezetőjében foglaltakat, miszerint a gyermeknek, tekintettel „*fizikai és szellemi érettségének hiányára, különös védelemre és gondozásra van szüksége, nevezetesen megfelelő jogi védelemre, születése előtt és születése után egyaránt*”.⁷² A Gyermekjogi Egyezmény megszövegezői azonban szándékosan nem határozták meg a gyermekkor kezdetét, mégpedig azért, mert ellenkező esetben óhatatlanul állást kellett volna foglalniuk (legalábbis közvetetten) olyan megosztó kérdésekben, mint amilyenek a méhmagzat jogai, főként pedig az abortusz. Márpedig, bármilyen utalást is tettek volna ezen témákra, úgy az bizonyosan veszélybe sodorta volna az Egyezmény univerzális elfogadását. Erre tekintettel a Gyermekjogi Egyezmény a részes államokra bízta a családtervezéssel összefüggő jogszabályok megalkotását, a 41. cikkben pedig kiemeli, hogy az Egyezményben foglaltak nem zárják ki sem a nemzeti jogrendszereknek, sem más releváns nemzetközi dokumentumoknak „*a gyermek jogai megvalósulása szempontjából kedvezőbb rendelkezéseit*”.⁷³ Ezzel együtt is több ország nyilatkozatban jelezte, hogy milyen álláspontot képvisel a meg nem született gyermek, főként pedig a gyermek „*élethez fűződő veleszületett joga*” tekintetében, illetve, hogy nézetük szerint e jog milyen kötelezettséget ró az államra az egyezmény 6. cikkében foglaltak („*lehetséges legnagyobb mértékben biztosítják a gyermek életben maradását és fejlődését*”) tekintetében.⁷⁴ Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága ugyanakkor arra az álláspontra helyezkedett, hogy az

⁷⁰ Csapó 2006, 62. lj. 306.

⁷¹ Csink L.: I. Általános rendelkezések. Az ifjúság védelme. In: Jakab András (szerk.): Az Alkotmány kommentárja I. Budapest, 2009, 501-507., itt: 502.

⁷² 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

⁷³ Gyermekjogi Egyezmény 41. cikk.

⁷⁴ Gyermekjogi Egyezmény 6. cikk.

államoknak nem szükséges fenntartások formájában állást foglalniuk az abortusz kérdésében, az Egyezményben foglalt alkalmazását megkönnyítendő pedig akként nyilatkozott a 7. számú, átfogó kommentárjában, hogy – a „*speciális védelmi intézkedéseket*” szükségessé tévő – kora gyermekornak a gyermek születésétől a nyolcadik életévig tartó időszakot kell tekinteni.⁷⁵

A legkorábbi, gyermekekkel is foglalkozó egyezmények ugyan használják a „kiskorú”, a „gyermek”, a „fiatalkorú” fogalmakat, azokat azonban nem definiálják. Így például a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,⁷⁶ illetve a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya⁷⁷ is több cikkelyben foglalkozik a gyermeket megillető jogokkal, a gyermek kifejezés magyarázatával azonban mindkét dokumentum adós marad. Ez utóbbihoz azonban az Egyesült Nemzetek Emberi Jogi Bizottsága közreadott egy általános magyarázatot, melyben a részes államok feladatává tette annak meghatározását, kiket kell gyermeknek tekinteni, azt ugyanakkor kikötötte, hogy az ekként megadott korhatár ne legyen „*indokolatlanul alacsony*”.⁷⁸

A fordulatot a Gyermekjogi Egyezmény – „*a gyermekjogok máig egyetlen koherens kódexe*”⁷⁹ – jelentette, mely rögtön az 1. cikkben meghatározza, kit kell gyermeknek tekinteni. Eszerint gyermek az a személy, aki a tizenhét éves életévét nem töltötte be, kivéve, ha a rá vonatkozó jogszabályok szerint a nagykorúságát (például házasságkötéssel) már elérte. Az Egyezmény megszövegezői azért szakítottak a korábbi, a szigorú definíciót mellőző megoldással, mert így kívánták a gyermekek legszélesebb köre számára biztosítani a védelmet.⁸⁰ Az már más kérdés, hogy az egyezmény előkészítésére létrehozott konferencia résztvevői csak nehezen tudtak egyezsége jutni abban a kérdésben, hogy mi legyen az életkori határ: voltak, akik a 14 éves, mások a 15 éves korhatár mellett érveltek, legfőképpen arra hivatkozva, hogy több nemzeti jogrend tizennégy, illetve tizenöt évben határozza meg a házasságkötés alsó, illetve a tankötelezettség felső határát. További érv volt, hogy ezáltal differenciálni lehetne „gyermek” és kiskorú” között, ami azért bírna jelentőséggel, mert számos ország gyermekekkel kapcsolatos szabályozásában nem a „gyermek”, hanem a „kiskorú” fogalommal operálnak. Az Egyezmény megalkotói végül igyekeztek valamennyi delegáció megaláztatására tenni, és lehetővé tették, hogy azokban a részes országokban, melyekben a nagykorúság házasságkötéssel a 18. életév betöltése előtt is megszerezhető, rugalmasan lehessen alkalmazni a gyermek-fogalmat. Jónéhány delegáció azonban ezt a megoldást is

⁷⁵ Herczog M. (szerk.): Kézikönyv a Gyermekjogi egyezmény alkalmazásához. Egyesült Nemzetek Gyermekalapja, UNICEF, Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület. 2009, 2.

⁷⁶ 1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁷⁷ 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

⁷⁸ Csapó Zs.: Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára. Studia Europaea 2011. Jurisprudentia et Practica 1. Pécs, 2011, 116.

⁷⁹ Lux Á.: A gyermekek jogai. In: Jakab A., Fekete B. (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár E., Jakab A.). 2018. <http://real.mtak.hu/122377/1/a-gyermekek-jogai.pdf>.

⁸⁰ Csapó 2011, 116-117.

kifogásolta, azzal érveltek, hogy nemcsak országonként, de gyakorta még országon belül is eltérhetnek a gyermekkor felső határát kijelölő szabályok, annak függvényében, hogy büntetőjogi, polgári jogi vagy éppen választójogi relációban merül fel a kérdés.⁸¹

Egyes szerzők⁸² szerint a gyermek-fogalom körüli bizonytalanságok akár gátját is képezhetik annak, hogy a gyermeki jogok New York-i Egyezmény szerinti védelme valóban univerzálissá váljon, éppen ezért az lenne a célravezető, ha egységesítenék e tekintetben a szabályozást, és minden tizennyolc év alatti gyermeknek tekintenének, függetlenül attól, hogy a nemzeti joga szerint nagykorúvá vált-e vagy sem.⁸³ Néhány további példa azt mutatja, hogy a nemzeti álláspontok azóta sem közeledtek ebben a kérdésben.

A szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezményt a gyermekek születésük pillanatától a tizennyolcadik életévük betöltéséig kell alkalmazni.⁸⁴

Sem a Pekingi szabályok (40/33. ENSZ minimum, Követelmény szabályai a fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszeréről),⁸⁵ sem a Riyadi irányelvek (45/112. ENSZ iránymutatásai a fiatalkori bűnözés megelőzéséről)⁸⁶ nem határozzák meg, mit kell gyermekkor alatt érteni. Ugyanakkor a Lanzarot-i egyezmény (az Európa Tanács gyermekek szexuális kizsákmányolása elleni, valamint a szexuális erőszak (bántalmazás) elleni védelméről szóló egyezménye), valamint az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának 2010. november 17-én elfogadott, a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatása szerint gyermeknek minősül a tizennyolc évesnél fiatalabb személy.⁸⁷

Ami a magyar szabályozást illeti, kézenfekvőnek tűnne, hogy a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.) egyértelműen meghatározza a gyermek fogalmát, ám ez nincs így, ehelyett egy utaló szabályt tartalmaz, amely a Polgári Törvénykönyvről szóló 2012. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) definícióját hívja fel: eszerint a gyermek a Ptk. 2.10. § (1) bekezdése szerinti kiskorú.⁸⁸ A Ptk. alkalmazásában kiskorú az, aki a tizennyolcadik életévét nem töltötte be. Ha a kiskorú

⁸¹ Csapó 2011, 117.

⁸² Porterfield, T., Stanton, G., H.: The Age of Majority: Article 1. New York Law School Journal of Human Rights. 1989, 30.

⁸³ Porterfield, T., Stanton, G. H. 1989, 31.; hivatkozva: Csapó, 2009, 191.

⁸⁴ 2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről. 2. cikk.

⁸⁵ United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules”) Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985.
<https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf> .

⁸⁶ United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) Adopted by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990.
<http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>.

⁸⁷ Vaskuti A.: A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásában. Doktori értekezés. Msc. Budapest, 2016, 18.

⁸⁸ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. 5. § a) pont.

házasságot köt, nagykorúvá válik.⁸⁹ A Gyvt. ugyanakkor tovább árnyalja a képet és meghatározza a fiatalkorú, valamint a fiatal felnőtt fogalmát is. A fiatalkorú besorolása az alapul szolgáló jogviszony természetétől függően alakul. Szabálysértés elkövetése esetén az a személy számít fiatalkorúnak, aki az elkövetés idején betöltötte a tizennegyedik életévét. A 2013. június 30-át követően elkövetett bűncselekmény esetében (a büntethetőségi korhatár leszállításával összefüggésben) az elkövetésekor a tizenkettedik életévét betöltött, de a tizennyolcadik – javítóintézeti nevelés esetén a huszonegyedik – életévét még be nem töltött személy minősül fiatalkorúnak. A 2013. július 1. előtt elkövetett bűncselekményeknél az alsó életkori határ tizennégy év. Végül, a fiatal felnőtt kategóriába az a nagykorú tartozik, aki még nem töltötte be a huszonegyedik életévét.⁹⁰

Ez utóbbi kategóriát illetően megemlítenéd, hogy az ENSZ ajánlásaiban a büntetőjogi felelősség szempontjából a 25. életévig javasolja felemelni a fiatal felnőtt kategória felső határát, a Pekingi szabályok, valamint az Európa Tanács 2003/20. számú ajánlása pedig rugalmas, az egyén helyzetét figyelembe vevő szabályozást szorgalmaz.⁹¹ Európa országaiban változatos a fiatal felnőtt életkor meghatározása, jellemzően a huszonegyedik és a huszonötödik életév között alakul a korhatár,⁹² elismerve ezzel azt, hogy a felnőttkor első néhány éve sajátos élethelyzetet jelent, ennek megfelelően pedig sajátos megítélést is igényel.⁹³

A büntethetőségi korhatár is viszonylag nagy szórást mutat. Andorrán, Fehéroroszországban, Grúziában, Norvégiában, Svájcban bizonyos esetekben tíz év, Ausztriában, Bulgáriában, Észtországban, Írországban, Olaszországban, Portugáliában tizennégy év, Csehországban, Dániában, Franciaországban, Görögországban, Lengyelországban, Romániában, Svédországban, Szlovákiában és Szlovéniában tizenöt év, Belgiumban, az Egyesült Királyságban, Finnországban, Hollandiában, Lettországban, Litvániában, Luxemburgban tizenhat év, Cipruson tizenhét, Máltán, Törökországban tizennyolc év.⁹⁴

3. A gyermek és a gyermekkor védelme

A gyermekkor egyedülálló és megismételhetetlen időszaka az életnek, eseményei mély nyomot hagynak a felnőtté váló egyén életén. Így minden olyan döntés, amely a fiatalabb generációkat érinti, figyelemmel kell, hogy legyen azok lehetséges hatásaira a gyerekekre, serdülőkre, fiatal felnőttekre és családjaikra. A gyermekek jóléte minden helyzetben prioritást kell kapjon, mivel az ő egészségük, biztonságuk és oktatásuk a fenntartható jövő záloga. Amennyiben a gyerekek

⁸⁹ Ptk. 2:10. § (1) bek.

⁹⁰ Gyvt. 5. § a)-c) pontok

⁹¹ Lévay M.: Az Európa Tanács R(2003) 20. számú ajánlása a fiatalkorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. Család, Gyermek, Ifjúság, 2005. 3, 21–28.

⁹² Ligeti K (n.a.): A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc.

⁹³ Rózsás E.: Gyermekjogok. Budapest – Pécs. 2011.

⁹⁴ Hársvölgyi Zs.: A fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazható büntetések és intézkedések rendszere - Jogero.hu (jogero.hu). 2015. <https://jogero.hu/dr-harsvolgyi-zsuzsanna-a-fiatalkoru-elkovetokkal-szemben-alkalmazhato-buntetesek-es-intezkedesek-rendszere/>.

nem képesek teljes mértékben kibontakoztatni képességeiket, ennek következményeit nemcsak ők, hanem az egész társadalom érezni fogja. A gyermekjólét tehát közvetlenül befolyásolja az adott társadalom állapotát is. A gyermekekbe való befektetés kulcsfontosságú a szegénység megszüntetésében, a generációs egyenlőtlenségek áthidalásában, egy erős gazdaság felépítésében és egy egészséges társadalom kialakításában. A mai és a jövő gyermekei azok, akik formálják majd a jövőnket.

A felelős döntések és a tudatos jövőformálás a jogtudatosságból ered. A gyerekek, ha tisztában vannak jogaikkal, a saját jogi helyzetükön keresztül ismerik meg a világ rendjét. Mert a jó gyermekvédelem ott kezdődik, hogy a gyermek tudja, hogy a birtokában lévő ismerettel minden társa rendelkezik, sőt a környezetében lévő felnőttek is tisztában vannak vele, ez a tény, ami megakadályozza őt, hogy bizonyos határokat átlépjen, de ugyanígy védelmet nyújt másokkal szemben is.⁹⁵

Pontosabban tudatában vagyunk annak, hogy mások jogainak tiszteletben tartása a saját jogaink ismeretében gyökerezik. A gyerekek így sajátítják el, hogy jogosultságaik ott érnek véget, ahol a másokéi kezdődnek. A jogok ismeretének és tiszteletének elismerése vezet a felelősségvállaláshoz és a szabályok követéséhez. Ha a gyerekek megértik jogaikat, felelős és tudatos felnőttekké válnak, akik nemcsak érzékenyebbek az erőszakra és a jogi sérelmekre, de hatékonyabban is tudnak védekezni ellenük. A gyermekjogok tudatosítása elősegíti a gyerekek önbizalmának növekedését, szélesíti látókörüket és érzékenyebbé teszi őket a világ problémáira. Ezenfelül tulajdonképpen a gyermekeken keresztül a következő nemzedékek hozzáállását is formálhatjuk.

A Gyermekjogi Egyezmény 19. cikkének 1. és 2. pontja kimondja, hogy az Egyezményben részes államok, így Magyarország is, kötelesek minden szükséges intézkedést meghozni a gyermek védelme érdekében az erőszak, támadás, fizikai és lelki bántalmazás, elhagyás vagy elhanyagolás, rossz bánásmód vagy kizsákmányolás, - ideértve a szexuális bántalmazást -, minden formája ellen. A Gyvt. részletesen rögzíti, hogy milyen személyek és intézmények járnak el törvényi felhatalmazás alapján a gyermekek védelmében. Ezek a szereplők kötelesek jelzést tenni a gyermek veszélyeztetettsége esetén a gyermekjóléti szolgálatnál és hatósági eljárást kezdeményezni, ha a gyermeket bántalmazzák, súlyosan elhanyagolják vagy más súlyos veszélyeztető ok merül fel. Az elhanyagolás, veszélyeztetés vagy bántalmazás sértheti a gyermek élethez és emberi méltósághoz való alapvető jogát. Nincs olyan alapvető jog vagy alkotmányos érték, amely ezt felülírná, beleértve az adatvédelmi jogokat is. A rendszer jellemzője hol a túlreagálás, máskor az alulreagálás, mivel minden eset más és minden gyerek egyedi. Fontos feladat, hogy a gyerek érdekeit és a család helyzetét minden esetben kellő gondossággal és alaposággal kezeljék, ami nem egyszer hiányzik a jelenlegi gyermekvédelmi rendszerből.

„A gyermekek jogainak sajátossága az alanyban, tehát magában a gyermeki létben rejlik.”⁹⁶ A gyermek alanya mindazoknak az alapjogoknak, melyek mindenki mást is megilletnek, ezek közül is kiemelendő az élethez és az emberi méltósághoz való jog. Bizonyos

⁹⁵ Korinek B.: A rossz csend vége. Részletes beszámoló a Pannonhalmán megrendezett, "A csendről szöveg" című nemzetközi gyermekjogi szimpóziumról. Családi Jog 2020.1., 51-56.

⁹⁶ Chronowski 2006, 81.

alapjogok gyakorlása ugyanakkor korlátozás alá esik: egyes alapjogokat a gyermek közvetlenül gyakorolhat, másokat (például az iskolaválasztás jogát) a szülő gyakorolja helyette (a gyermek véleményének figyelembe vétele mellett), illetve vannak olyan alapjogok (például választójog), melyeket tizenhét éves koráig nem gyakorolhat.⁹⁷

Ahhoz, hogy a gyermek az őt megillető jogok teljességével élni tudjon, biztosítani kell számára a szükséges feltételeket. Ebből következően a gyermekjogok hárompólusú jogviszonyokat feltételeznek: ezek egyik alanya értelemszerűen maga a gyermek, a másik a szülő (gondviselő), harmadik pedig az állam, melyet intézményvédelmi kötelezettség terhel. A gyermekjogok szempontjából a szülő pozíciója kötelezeti, míg az állam viszonylatában ő is alapjogi jogosult: a szülő a gyermekjogi jogviszonyból fakadó kötelezettségeinek azáltal tud eleget tenni, hogy az állam bizonyos alapjogait (így a családi élet védelme, valamint a privátszféra és a nevelés szabadsága) korlátozza, e korlátozásnak pedig ki kell állnia a szükségesség-arányosság alkotmányjogi tesztjét.⁹⁸

Az államot a gyermeki jogok érvényesülése érdekében cselekvési kötelezettség terheli, többek között azért is, hogy az alapvető jogokat hozzá lehessen igazítani a gyermek szellemi-fizikai fejlettségi szintjéhez, életkori sajátosságaihoz. Ez egy kétirányú, pozitív és negatív specializációt tesz szükségessé: jelenti egyfelől a többletjogok (speciális jogok) biztosítását, másfelől – indokolt esetben – a gyermekek joggyakorlási lehetőségeinek bizonyos fokú korlátozását.⁹⁹ Az előbbi a gyermek alapjogainak megerősítését jelenti. Az utóbbi, államot terhelő kötelezettség pedig – miként arra a magyar Alkotmánybíróság rámutatott – „*alkotmányos alapot nyújt arra, hogy a törvényhozó vagy a bíróság [...] a gyermek alapjoggyakorlását [...] korlátozza*”.¹⁰⁰ Ez a korlátozás azonban nem alkotmányos érdekek vagy mások alapjogainak megóvása érdekében történik, hiszen nem alapjogok konfliktusát kell rendezni, hanem a gyermek különböző, egymás ellen ható jogait kell kiegyensúlyozni: adódhatnak ugyanis olyan helyzetek, amikor a gyermeket önmagától kell megvédeni, akár önmaga ellenében is.¹⁰¹

Annak érdekében, hogy biztosítani lehessen a gyermekjogok fokozott védelmét, elengedhetetlen, hogy az egyébként minden embert megillető alapjogok tartalmát a gyermekek helyzetéhez adaptálják.¹⁰² Miként azt az Európai Unió Gyermekjogi Stratégiája kiemeli, a gyermekek jogait önálló követelményként, nem pedig az emberi jogok védelmét célzó átfogó erőfeszítések részeként kell kezelni. Ez annál is inkább indokolt, mert egyes jogok kizárólagosan a gyermekekre vonatkoznak (például tanuláshoz való jog, mindkét szülővel való kapcsolattartás joga). A gyermekjogok ugyanakkor nem értelmezhetők a gyermekek

⁹⁷ Sári J., Somody B.: Alapjogok. Alkotmánytan II., Budapest, 2008.

⁹⁸ Lux 2018, 5.

⁹⁹ Somody, B.: Életkori kordon? A gyermekek gyülekezési szabadsága. Új Ifjúsági Szemle 2009. 4. 36.

¹⁰⁰ 21/1996. (V. 17.) AB határozat.

¹⁰¹ Somody 2009, 36.

¹⁰² Chronowski 2006, 81.

szükségeitől elkülönülten, a gyermekek jogainak tiszteletben tartása és védelme csakis az alapvető szükségleteik kielégítését célzó fellépéssel együtt képzelhető el.¹⁰³

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottsága és az UNICEF a „teljes gyermek” (*whole child*) modellje, a gyermekjogok átfogó, holisztikus értelmezése mellett tesz hitet, abból kiindulva, hogy a gyermekjogok összefüggnek a gyermek társadalmi, gazdasági helyzetével, szociális környezetével, kulturális háttérével, ilyenformán az ezekhez kapcsoló gazdasági, szociális és kulturális jogok nem választhatók el a polgári és politikai jogoktól.¹⁰⁴

A gyermeki jogok elnevezését tekintve nincs egységes, kiforrott szakmai álláspont. Egyes nézetek szerint külön „gyermekjog” mint olyan nem is létezik, legfeljebb csak a gyermekekre vonatkozó jogok összességéről beszélhetünk.¹⁰⁵ Bíró Endre szerint kétségtelen, hogy minden ágazati jogban léteznek a gyermekekkel kapcsolatos szabályok, ugyanakkor nem minden gyermekekkel kapcsolatos ágazati szabály tekinthető „gyermekjoginak”: a gyermekjogok emiatt „külön absztrakciós szintet képeznek a jogági struktúrában”.¹⁰⁶ A gyermekjogok egyszerre bírnak átfogó, jogágközi, multi- és interdiszciplináris jelleggel, több jogággal is kapcsolódást mutatnak, ugyanakkor szorosan véve nem tartoznak egyikhez sem. Tovább árnyalja a képet, hogy a gyermekekkel foglalkozó szakemberek nem vagy elsődlegesen nem a jog művelői közül kerülnek ki, optimális esetben egyszerre alkalmazzák a pedagógia, a pszichológia, az egészségügy, a szociális munka és a szociológia módszertanát.¹⁰⁷ Még az elnevezés sem egységes, habár ez a lényegen aligha változtat. A hazai szerzők egyaránt használják a gyermeki jogok, a gyermekjogok, gyermekek jogai kifejezést, de a külföldi szakirodalomban is találkozhatunk többféle elnevezéssel (akár még egyazon szerző munkásságán belül is). Az angolszász szakirodalomban is előfordul az összes lehetséges változat, a *child law*, a *children's rights*, a *rights of the child(ren)*. A franciák jellemzően a *droits de l'enfant*, *droits les enfants*, a németek a *Kinderrechte* kifejezéseket alkalmazzák.¹⁰⁸

A gyermekjogok viszonylag későn jelentek meg a társadalomtudományi gondolkodásban és a jogtudományban, ez összefügg azzal, hogy az első és mindmáig egyetlen átfogó nemzetközi gyermekjogi dokumentumot, a Gyermekjogi Egyezményt 1989-ben fogadták el. Annak ellenére, hogy a New Yorki Egyezmény az, amelyik az összes létező egyezmény közül a legnagyobb elfogadottsággal bír (az Amerikai Egyesült Államok kivételével a világ valamennyi állama ratifikálta), a gyermekjogok elismertsége és érvényesülése még napjainkban is számos országban (így Magyarországon is) kívánnivalót hagy maga után. A leginkább elfogadott álláspont szerint a gyermeki jogok az emberi jogok második generációjába sorolandók. A második generációs – szociális, gazdasági és kulturális – jogokról való diskurzus a XIX. század második felében kezdődött: olyan jogokról van szó, melyek az állam cselekvési

¹⁰³ Európai Unió Bizottsága: A Bizottság közleménye az EU Gyermekjogi Stratégiája felé {SEC(2006) 888}{SEC(2006) 889}. Brüsszel, 4.7.2006, COM(2006) 367 végleges. I.2. pont. https://publications.europa.eu/resource/ellar/67173d1a-97f8-45f2-a4f1-3671d0d22149.0014.02/DOC_1.

¹⁰⁴ Somody 2009, 36.

¹⁰⁵ Lux 2018, 7.

¹⁰⁶ Bíró, E. (n.a.): A gyermeki jogok jogági pillérei és sajátosságai. Hivatkozva: Lux 2018, 7.

¹⁰⁷ Lux 2018, 10.

¹⁰⁸ Lux 2018, 9.

kötelezettségét írják elő bizonyos, fokozottan sérülékeny csoportok védelmére. Egyesek ugyanakkor amellet érvelnek, hogy a gyermekjogok a harmadik generációs – kollektív vagy szolidaritási – jogok körébe tartoznak. A jogok ezen új kategóriája alapvetően csoportjogokat foglal magában, mint amilyenek a békéhez, az egészséges környezethez való jog, vagy éppen a nők, az időskorúak, a fogyatékosokkal élők jogai, és amelyek megvalósulásának garanciáit elsődlegesen nem a nemzeti alkotmányok, hanem nemzetközi dokumentumok tartalmazzák.¹⁰⁹ Mások pedig úgy vélik, hogy a jogok ilyenét tipizálása mára meghaladottá vált, napjainkban már alapvetés, hogy minden embert azonos jogok és szabadságok illetnek meg, ezért inkább az emberek és embercsoportok sokféleségének elismerésére, lényegében e sokféleség védelmére van szükség. Ebből kiindulva – hangsúlyozza Michael Ignatieff – az, hogy a gyermekeket a felnőttekkel azonos jogok illetik meg, nem megkérdőjelezhető, emiatt a jogalkotók feladata is változott: a cél olyan garanciarendszer létrehozása, mely az életkori sajátosságok legteljesebb figyelembe vételével biztosítja a gyermeki jogok érvényesülését.¹¹⁰

Az ENSZ Közgyűlése tízévi előkészítést követően 1989. november 20-án fogadta el a – korábbi nemzetközi dokumentumokkal ellentétben immár kötelező érvényű – Gyermekjogi Egyezményt, mely kevesebb mint egy év elteltével, 1990. szeptember 2-án hatályba is lépett. Az Egyezmény negyven cikke tartalmazza a gyermeki jogok átfogó katalógusát. E jogok – *Thomas Hammarberg* úgynevezett 3P-modelljét alapul véve – három csoportba sorolhatók: 1, a védelmi jogok (*protection*) közé tartozik a kizsákmányolás, a bántalmazás, kínzás tilalma, a kegyetlen, megalázó bánásmód és büntetés tilalma; az elhanyagolás tilalma, az egészséget, testi, szellemi fejlődést veszélyeztető munka tilalma; 2, a gondozáshoz, ellátáshoz fűződő jogokra (*provision*) példa az egészséges testi–lelki fejlődéshez való jog, az egészségügyi ellátáshoz, a megfelelő táplálékhoz, az oktatáshoz való jog; 3, a részvételi típusú jogok (*participation*) körébe sorolandó a véleménynyilvánítás szabadsága, a gondolat-, a lelkiismeret- és a vallásszabadság, az egyesülési jog és a békés gyülekezés joga.¹¹¹

Egy másik tipizálás *Roger Levesque* nevéhez fűződik.¹¹² Ennek alapján az egyezményben deklarált jogok hét csoportja különíthető el: 1, gazdasági jogok (a testi, szellemi, lelki, erkölcsi fejlődést lehetővé tévő életszínvonalhoz való jog); 2, szociális és kulturális jogok (fogyatékos gyermekek különleges gondozáshoz való joga; a gyermek lehető legjobb egészségi állapothoz való joga; 3, szociális biztonságához való jog; oktatáshoz való jog; pihenéshez, szabadidő eltöltéséhez való jog; kulturális, művészeti életben való részvétel joga); 4, politikai és polgári jogok (élethez való jog; diszkrimináció tilalma; névviseléshez, állampolgársághoz való jog; nyelvi, vallási, nemzetiségi kisebbséghez tartozó gyermek identitáshoz való joga); 5, eljárási jogok (bírói és közigazgatási eljárásokban a meghallgatáshoz való jog; fiatalkorú terhelt büntetőeljárási jogai); 6, humanitárius jogok (menekült gyermek jogai; 15 év alatti gyermek

¹⁰⁹ Lux 2018, 11–12.

¹¹⁰ Ignatieff, M.: *The Rights Revolution*, Toronto, 2000. Hivatkozva: Szabó M.: *Emberi jogok – alapvető jogok. Esélyek és veszélyek az ombudsman szemével*. Budapest, 2011, 26–27.

¹¹¹ Hammarberg, T.: „The UN Convention on the Rights of the Child – and How to Make It Work”. *Human Rights Quarterly* 1990/12, 97.; Lux 2018, 26.

¹¹² Levesque, R. J. R.: „The Internationalization of Children’s Rights: Too Radical for American Adolescents?”. *Connecticut Journal of International Law* 1994.9, 237.; Hivatkozva: Lux 2018, 26.

besorozásának tilalma, fegyveres konfliktusban való részvétel tilalma); 7, végül az úgynevezett családi jog ernyője alá tartozó jogok (a „szülők közös felelőssége a gyermek neveléséért” elv; a családtól való elválasztás tilalma).

A Gyermekjogi Egyezmény egyik fő újítása, hogy jogként határozza meg a gyermek „mindenek felett álló érdekét”:¹¹³ a 3. cikk 1. pont szerint ugyanis „a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik figyelembe elsősorban”. Egyes magyar szerzők kifogásolták az angol szöveg („*the best interests of the child shall be a primary consideration*”) hivatalos fordítását, Somfai Balázs például azzal érvel, hogy a „mindenekfelett álló érdek” fordulat akár értelmezhető úgy is, hogy a gyermek érdekeit minden és mindenki más érdekei elé kell helyezni, akár mások jogai ellenében is érvényre kell juttatni. Holott az Egyezmény megalkotóinak szándéka bizonyosan nem ez volt, pusztán csak annyit akartak egyértelművé tenni, hogy az adott helyzetben a gyermek szempontjait leginkább figyelembe vevő, a gyermek számára legjobb körülményeket biztosító döntést kell meghozni. Ilyenformán – magyarázza Somfai – elfogadható lehet a „gyermek érdeke” kifejezés is, mely bizonyosan nem ad alapot félreértésre.¹¹⁴ Bármiként is értelmezzük a „*the best interests of the child*” fordulatot, nem változtat azon, hogy ez önmagában csak egy elvárás, hiszen a gyermek életkorából adódóan nem képes önállóan fellépni jogai érvényesítése érdekében. Szükség van tehát a pozitív diszkriminációra, mely ez esetben azt jelenti, hogy a felnőttek kötelezettségei garantálják a gyermeki jogok érvényre jutását.¹¹⁵ A gyermek mindenek felett álló érdeke – mutat rá az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának 14. számú kommentárja (2013) – egy általános zsinórmérték, olyan eljárásjogi és anyagi jogi tartalommal is bíró elvi kategória, melyet valamennyi, gyermekkel kapcsolatos eljárás során figyelembe kell venni. Az érintett bíróságok, hatóságok úgy tudnak ennek az elvnek megfelelni, hogy az államközpontú megközelítés helyett gyermekközpontú eljárásra törekednek, intézkedéseiket, döntéseiket a gyermek sajátos helyzetét és igényeit szem előtt tartva hozzák meg. Bármilyen kétség merül fel a gyermekkel kapcsolatos eljárásban, úgy azt az értelmezést szükséges követni, mely a leginkább szolgálja a gyermek érdekeit. Anyagi jogi rendező elvként pedig azt jelenti, hogy minden jogalkotói és jogalkalmazói döntés előtt vizsgálni kell a gyermekre várhatóan gyakorolt hatást, egybevetve a gyermek érdekeivel, egybevetve más – akár hasonlóan lényeges – érdekekkel.¹¹⁶

4. A hazai gyermekvédelem rendszere

¹¹³ Lux 2018, 50.

¹¹⁴ Somfai B: A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban. JURA, 2010. 1., 155-161.

¹¹⁵ Radics T. P.: Jelentés a gyermekek helyzetéről. Gyermeki és Ifjúsági jogok, Harmonizáció és jogalkotás. Budapest, 1993, 177. Lásd ugyanerről: Kiss É.: A gyermek jogairól szóló Egyezményből adódó feladatok a Családjogi Törvény módosítása kapcsán. Magyar Jog 1993.9, 521–528., itt: 522.

¹¹⁶ Gyermekjogi Bizottság: 14. sz. általános kommentár a gyermek ahhoz való jogáról, hogy a mindenek felett álló érdeke elsődleges szempont legyen (3. cikk (1) bekezdés), 2013. május 29., CRC/C/GC/14, V. szakasz.; European Asylum Support Office (Európai Menekültügyi Támogatási Hivatal (EASO) (2019). Gyakorlati útmutató a gyermek menekültügyi eljárásokban érvényesítendő, mindenek felett álló érdekéről (europa.eu), 15. https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Practical_Guide_on_the_Best_Interests_of_the_Child_HU.pdf.

A gyermekvédelem – határozza meg a definíciót *Rózsás Eszter* – „*a gyermek érdekében (a gyermek érdekét figyelembe véve) végzett tevékenység*”.¹¹⁷ Ez a meghatározás is arra utal, hogy napjainkban a fogalom kiszélesedésének lehetünk tanúi, hiszen a gyermekvédelem – immár a szociális igazgatás részeként – nemcsak a bármely okból veszélyeztetett helyzetbe került gyermek védelmét hivatott ellátni, hanem minden olyan tevékenységet magában foglal, mely a gyermek érdekét szolgálja.¹¹⁸ Szorosabb értelemben véve a gyermekvédelem az állam feladata, célja pedig az érzékeny helyzetben lévő, kitett gyermekek érdekeinek védelme. A gyermekvédelem alkotmányjogi alapját az Alaptörvény XVI. cikke jelenti, mely az (1) bekezdésben deklarálja a gyermeknek a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát, a (2) bekezdésben biztosítja a szülők számára a nevelés megválasztására vonatkozó jogot, majd a (3) bekezdésben egyértelművé teszi, hogy kiskorú gyermekükről a szülők kötelesek gondoskodni.¹¹⁹

Az Alaptörvény ezen rendelkezéseit – mutatott rá az Alkotmánybíróság határozataiban – olyan egységként kell értelmezni, melynek „*középpontjában a gyermek legjobb érdeke áll*”.¹²⁰ A gyermek érdekei határolják be a szülők neveléshez való jogát, az állam legfőbb feladata pedig abban áll, hogy létrehozza és működtesse azt az intézményrendszert, amely megteremti a feltételeket a szülők számára ahhoz, hogy a nevelés kérdésében a gyermek legjobb érdekét szolgáló döntést tudják meghozni. Az állam intézményvédelmi kötelezettsége azonban csak másodlagos, első helyen a szülő kötelezettsége áll: az állam ehhez szakmai támogatást nyújt (például pedagógiai szakszolgálatok bevonásával), továbbá azokban az esetekben, amikor a szülő nem, vagy nem az Alaptörvényben meghatározottak szerint gyakorolja jogait, akkor a szülő helyébe lép és megteszi azokat az intézkedéseket, melyek „*nélkülözhetetlenek ahhoz, hogy a gyermek legjobb érdeke megfelelően érvényesüljön*”.¹²¹

Az állami gyermekpolitika – vallja sok szakember nemzetközi jó példákra hivatkozva – ott tud optimálisan működni, ahol „*önálló törvényi szabályozása, alapelve és rendszere van, valamint szervesen illeszkedik a gyermekjóléti, szociális- és családpolitikához*”.¹²² A gyermeki jogok szempontjából három törvény bír kiemelt jelentőséggel: a Ptk., annak is a Negyedik – Családjogi – Könyve (a továbbiakban: CSJK), a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.)¹²³, valamint a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény (a továbbiakban: Gyvt.).¹²⁴ A CSJK fókuszában a

¹¹⁷ Rózsás E.: Változások a gyermekvédelem igazgatásában. Közjog és jogállam. In: Tanulmányok Kiss László professzor 65. születésnapjára. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs. 2016, 269-276., 269.

¹¹⁸ Kárpáti O.: Gyermekvédelem és gyámügyi igazgatás. In: Nyitrai Péter (szerk.): Közigazgatási Jog 3. Magyar Közigazgatási Jog Különös Rész. 12. Fejezet. Miskolc, 2014, 251-267.

¹¹⁹ 9/2021. (III. 17.) AB határozat. [64].

¹²⁰ 17/2021. (V. 13.) AB határozat. [34].

¹²¹ 17/2021. (V. 13.) AB határozat. [34].

¹²² Herke-Fábos B. K.: A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelemben? JURA 2020.3., 25-38. <https://szacikkadatbazis.hu/doc/6936384>; Lásd ugyanerről: Filó Erika - Katonáné Pehr Erika: Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem. Budapest, 2015, 254.

¹²³ 2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről.

¹²⁴ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

családjogi viszonyok állnak, vagyis azokat a kérdéseket rendezzi, melyek akkor merülnek fel, amikor a szülők együttesen gondoskodnak a gyermekről, vagy amikor az egyik szülő neveli a közös gyermeket.¹²⁵ Ezzel együtt a CSJK több olyan rendelkezést is tartalmaz, mely egyszerre mutat magánjogi és gyermekvédelmi vonatkozásokat, ezzel is igazolva azt, hogy e két jogterület szorosan összekapcsolódik. Így például, egyszerre tekinthető családjogi és gyermekvédelmi jogintézménynek a családba fogadás, mely az olyan ideiglenesen fennálló válsághelyzetekre jelent megoldást, amikor a szülő indokolt távolléte (például külföldi munkavégzés), betegsége vagy bármilyen családi ok miatt nem képes a gyermek gondozásával, nevelésével járó kötelezettségeinek eleget tenni, és egyébként ez a megoldás a gyermek érdekében áll.¹²⁶ A másik, a családjog és a gyermekvédelem határán álló jogintézmény a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése, melyet a bíróság akkor rendelhet el, ha a szülői felügyelet szülők általi gyakorlása veszélyezteti a gyermek érdekét.¹²⁷

5. A hazai és nemzetközi gyermekvédelem működése

A gyermekvédelmi rendszer kulcsfontosságú a társadalom egészében, mivel a gyerekek korukból és fejlettségi szintjükből adódóan kiszolgáltatott helyzetben vannak. E rendszer elsődleges feladata a gyermek jólétét veszélyeztető helyzetek azonosítása, jelzése és kezelése. A rendszer célja a gyermekek családon belüli nevelkedésének támogatása, veszélyeztetettségük megelőzése és megszüntetése, valamint azoknak a gyermekeknek a védelme és ellátása, akik a családjuktól elszakítva kerülnek állami gondozásba. A Gyvt. összhangban áll a Gyermekjogi Egyezményvel, és a gyermek legjobb érdekének és jogainak védelmét helyezi előtérbe. A törvény elsősorban a családon belüli nevelést támogatja, és csak végső esetben engedélyezi a gyermek családból való kiemelését, ekkor is prioritásként kezeli a családba való visszaintegrálást.

A gyermekvédelmi törvény különbséget tesz a hatósági döntések (például a gyermek családból való kiemelése vagy örökbefogadása) és a különböző szolgáltatások (például a gyermekjóléti alapellátások és a gyermekvédelmi szakellátások) között. Az előbbi tehát a gyámhatóság által végzett hatósági intézkedésekre utal, amelyek közé tartozik a gyermek családból történő kiemelése, a családba történő visszahelyezése, a gyám kijelölése, valamint az örökbefogadási eljárások lebonyolítása. Az utóbbi a rászoruló családok és gyermekek számára elérhető különféle szociális szolgáltatásokra vonatkozik, amelyek támogatást nyújtanak nekik.¹²⁸

A rendszer működtetése állami és önkormányzati feladat, melybe civil és egyházi szervezetek, valamint egyéni vállalkozók is bekapcsolódnak. A gyermekvédelem a szociálpolitika részeként, illetve attól elkülönítetten, de történelmileg változó szakterületként

¹²⁵ Szeibert O.: A szülői felügyeletre vonatkozó rendelkezések elvi és gyakorlati változásai. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹²⁶ Ptk. 4:187. § (1) bek.

¹²⁷ Ptk. 4:169. §

¹²⁸ Herczog M.: Gyermekvédelmi kézikönyv. Budapest, 2001, 25-31.

van számontartva. A Gyermekjogi Egyezmény ratifikálása, valamint az 1997-ben hatályba lépett Gyvt.) új keretet teremtett a gyermekekről való gondoskodásnak és védelmük biztosításának. A 90-es években még sokaknak nagyon új és megkérdőjelezhető volt a gyermekkor szabályozás szempontjából elkülönített kezelése. Be kell vallani, hogy bár a társadalom és a gyermekvédelmi szakma sok szempontból formálódott, érzékenyebb lett a gyermekekre, mégsem következett be a nagy áttörés azóta sem. Az állami gyermekvédelem sajátosságának tekinti Herczog Mária, hogy az maradványelvű volt sokáig, vagyis, hogy csak abban az esetben vállalta át az állam a gyermeknevelés gondozási és nevelési részét, ha a gyermek “végveszélybe” került.

Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye¹²⁹ a gyermekek jogainak védelmét szolgáló globális paktum, amelyet az ENSZ Közgyűlése 1989. november 20-án, közel egy évtizedes előkészítés után fogadott el, és így lett ez a nap a gyermekjogok világnapja. Az ún. 3P modell¹³⁰ szerint három kategóriába sorolhatók: 1, Védelem: ez magában foglalja a gyermek védelmének biztosítását a bántalmazás, elhanyagolás és kizsákmányolás minden formájától. Ide tartozik a menekült gyermekek különleges védelme, a háború, a szexuális kizsákmányolás és a gyermekmunka elleni védelem. 2, Ellátás és gondozás: a gyermekek alapvető szükségleteinek kielégítése, amelyek elengedhetetlenek egészséges testi és szellemi fejlődésükhöz, mint például a megfelelő táplálkozás, az egészségügyi ellátás és az alapfokú oktatáshoz való hozzáférés. 3, Részvétel: A gyermekeknek lehetőséget kell adni arra, hogy fejlettségi szintjüknek megfelelően döntéseket hozzanak és aktívan részt vegyenek a közösség életében. Ez magában foglalja az információhoz való hozzáférést, a véleménynyilvánítás szabadságát, a vallás- és meggyőződésszabadságot és az egyesülési szabadságot.

Az Egyezmény kötelezettségeket ró az aláíró államokra. Ezeknek az államoknak nemcsak az Egyezmény tartalmát kell elfogadniuk, hanem rendszeresen jelentést kell tenniük az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának a jogok végrehajtásáról. A Bizottság nemcsak a kormányokat, hanem a nem kormányzati szervezeteket és magukat a gyermekeket is bevonja a párbeszédbe. Az Egyezmény elsősorban az államok felelősségét határozza meg, de a gyermekek jogainak védelme és előmozdítása közös felelősség: a családoknak, a civil társadalomnak, a médiának, az oktatási intézményeknek és a magánszektornak egyaránt szerepet kell vállalnia. Kifejezetten hangsúlyozza a szülők és a gyámok kulcsszerepét a gyermekek nevelésében, valamint jogaik előmozdításában és védelmében.

Magyarország 1990-ben írta alá az Egyezményt, és a következő évben hatályba is léptette, így rendelkezései ugyanolyan érvényesek és végrehajthatóak, mint a hazai jogszabályok. Magyarország ratifikálta az első két fakultatív jegyzőkönyvet is, és folyamatban van a harmadik jegyzőkönyv aláírása. A gyermekjogok érvényesülésének vizsgálatakor az Egyezményt és a magyar törvényeket kell kiindulópontnak tekinteni. Ezeken keresztül elismerik, hogy a gyermekeknek a felnőttekétől eltérő, sajátos jogaik és érdekeik vannak, amelyek elengedhetetlenek a sikeres és boldog felnőttkorhoz. Az Egyezményt elfogadó országok így lehetővé tették a társadalmi szemléletváltás kezdetét, ahol a gyermekeket önálló akarattal,

¹²⁹ Herczog, M.(szerk): Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához. Budapest. 2009, 33.

¹³⁰ Protection, Provision, Participation.

érdekekkel és jogokkal rendelkező személyeknek ismerik el, nem pedig pusztán a szülők vagy gyámok szeszélyeinek kiszolgáltatott, függő lényeknek. Ugyanakkor a gyors információáramlás és ismeretátadás ellenére a gyermekekkel kapcsolatos sztereotípiák és szokások továbbra is fennállnak. Ezért az évszázados indoktrinációkat és a "felnőttek" jogait felül kell írni a „kollektív gyermeknevelési tudatból”.

A gyermekek jogainak törvénybe iktatása a jogalkotó elkötelezettségét jelenti egy olyan gyermeknevelési gyakorlat megváltoztatása mellett, amely generációk óta elfogadott és sikeresnek tartott gyakorlat, még a felnőtt társadalom legjobban tartott hiedelmeivel szemben is. Az Egyezmény elfogadásával és a hazai jogszabályok megalkotásával a jogalkotó szándéka évtizedekkel megelőzte a társadalom következetes és igényes jogalkalmazását. Mi sem bizonyítja ezt jobban, minthogy a lassan harminc éve hatályban lévő gyermekvédelmi törvény elvárásait máig loholva próbáljuk teljesíteni, inkább kevesebb, mint több sikerrel.

A gyermekek jogainak megvalósulását leginkább az akadályozza, hogy a felnőtt jogalkalmazók számára nem mindig világosak a gyermeki jogok biztosításának, megsértésének vagy megtagadásának egyéni és társadalmi következményei. A nemzetközi és hazai jogérvényesítés egyik fő hiányossága, hogy a gyermekek jogainak törvénybe iktatását nem követte megfelelő társadalmi nevelési és érzékenyítési folyamat, amely a felnőtteket megismertette volna a jogok mögött meghúzódó pszichológiai és pedagógiai folyamatokkal. Az elmúlt évtizedek legnagyobb eredménye a gyermekjogok tudatosításának növekedése volt, de a hiányosság az "oktatási" és tudatoságnövelő folyamat elmaradása volt. A joggyakorlat ritkán tekinti a gyermekeket kompetensnek saját ügyekben és maguk a gyermekek gyakran a hatóságoktól várják jogaik érvényesítését. Vitatható, hogy csak az ideális vagy az optimális helyzet elfogadható-e. Vannak olyan jogok, amelyeket csak az adott család, közösség vagy ország lehetőségein belül lehet érvényesíteni. Politikai döntést igényel, hogy a gyermekek jogait előnyben kell-e részesíteni kedvezőtlen gazdasági körülmények között.

A gyermekek jogainak megvalósítását csak komplex módon lehet mérlegelni és törekedni kell az optimális megvalósításra. Az ENSZ Egyezményben elfogadott gyermeki jogokat a Gyvt. és végrehajtási rendeletei következetesen szabályozzák. Fontos, hogy a gyermeki jogok (pl. a családban történő nevelkedéshez való jog) meglétét a hazai jogszabályokban is bemutassuk, és további információkat nyújtsunk a politikai döntéshozók és a szélesebb közösség számára, hogy megértsék például a gyermekbántalmazás tilalmát. A gyermekjóléti szolgáltatás nem ér véget a gyermek családból való kiemelésével, mivel a gyermek családba való visszailleszkedése továbbra is a fő cél. A gyermekjóléti szolgálat szakemberének elsődleges célja az eljárások során a család felkészítése a gyermek reintegrációjára. Ennek a folyamatnak kulcsfontosságú része a szülők és a gyermek közötti kapcsolat ápolása és megerősítése.¹³¹ A szakellátásba kerülő gyerekek családi kapcsolatai a kiemelés után gyakorta gyengülni kezdenek. A családok többsége kezdetben természetesen megrendül a gyerekek kiemelése miatt, és bár kezdetben fokozott érdeklődést mutatnak, ez az idő múlásával csökkenni szokott, és ezt a gyermekvédelem egyik szintje sem tudta megerősíteni. A gyermekjóléti szolgáltatás és a gyermekvédelem

¹³¹Bogács E., Hüse L.: Gyermekjóléti alapellátás és gyermekvédelmi szakellátás együttműködésének erősítése. In: Rácz A. (szerk.): A gyermekvédelem megújulási alternatívái. Budapest, 2015, 250.

speciális otthonokat biztosító ellátása egyaránt a családjából kiemelt gyermek visszagondozását tűzi ki célul, de a két fontos rendszer közötti összehangoltság hiánya nem biztosítja a hatékony együttműködést.

A gyermeket csak akkor lehet kiemelni a biológiai családjából, ha a környezet nem alkalmas a gyermek nevelésére. A gyermeki jogok biztosítása szorosan összefügg maguknak a szülőknek és a gyermekeknek a kompetenciájával. Ez tükröződik a jogszabályokban, de a családi környezet alkalmatlanságának megítélése gyakran szubjektív megítélésen alapul. A gyermek jogai sérülnek, ha a szülők nem teljesítik kötelezettségeiket. A gyermekvédelmi hatóságok feladata a család alkalmasságának értékelése, de a döntéshozatali folyamat nem mindig átlátható. A gyermek gondozásba vétele visszafordítható folyamat, és a cél az, hogy a családot segítsék abban, hogy az újra tudja gondozni, nevelni a gyermeket. Az állam és a gyermekvédelmi szolgálatok felelőssége, hogy támogassák ezt a folyamatot, és szankcionálják a törvényt sértéseket.

A gyermekvédelmi szakemberek értékelik a gyermek állapotát és a családok működését. Ehhez az szükséges, hogy a családok elfogadják és hozzájáruljanak ehhez a betekintéshez, és ne érezzék azt szükségtelen beavatkozásnak. A családoknak joguk van az intimitáshoz, és ezt az autonómiát tiszteletben kell tartani. Fontos, hogy a gondozók és a családsegítők kommunikációs és együttműködési készségeket fejlesszenek ki, hogy támogató és nem fenyegető módon lépjenek kapcsolatba a családokkal. Egyes esetekben a szakemberek a rendőrség segítségét kérik, ami sajnos csökkentheti a hitelességüket, és megerősítheti a hatalom érzését a családdal szemben, ami aláássa a bizalmat. A hatékony munkához őszinte, bizalmon és kölcsönös elfogadáson alapuló kommunikációra van szükség. A szolgáltatások számára prioritásként kell kezelni a gyermekek és szülők kapacitásépítését és felhatalmazását.¹³²

A szülői készségek megerősítése és fejlesztése akkor válik csak prioritássá, amikor problémák merülnek fel, és ilyenkor már elengedhetetlen a szakemberek segítsége. A szolgáltatók rendelkezésre állnak, hogy aktiválják a szükséges erőforrásokat ezeknek a problémáknak a kezeléséhez. Emellett azonban a társadalmi diskurzusban és a tudatosításban nagyobb figyelmet kellene fordítani a jó szülői készségek fontosságára, hasonlóan az egészséges életmódra és a jólétre való törekvésekhez. Fontos lenne a jó családi élet és a hatékony szülői magatartás pozitív képének népszerűsítése, például médiakampányok és pozitív üzenetek révén, amelyek a harmonikus családi élet vonzerejét és előnyeit hangsúlyozzák.

6. Családjogi és gyermekvédelmi rendelkezések a Ptk.-ban

Magyarországon a családjog első kodifikációjára 1952-ben, a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvénnyel (a továbbiakban: Csjt.) került sor, mely törvényt a 2014. évi hatályon kívül helyezéséig számos alkalommal módosítottak. Az átfogó reform szükségessége több ízben is felmerült, ám 2000-ben a Polgári Jogi Kodifikációs Főbizottság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a családjogi viszonyokat – mint a magánjog legintimebb

¹³² Mindezt kívánja megvalósítani a *Biztos Kezdet* program vagy a gyermekjogi képviselők munkája.

viszonyait – a Polgári Törvénykönyvben szükséges szabályozni. Ezzel együtt az is nyilvánvalóvá vált, hogy a jogterület sajátosságai külön, a polgári jog egyéb területeitől jól elkülöníthető alapelvek megfogalmazását is igénylik.¹³³ A Csjt. – az Alkotmányból átvett alkotmányos tételeket a családjog nyelvére lefordítva – alapelvként határozta meg a házastársak egyenjogúságának elvét, a kiskorú gyermek érdekének elsődlegességét, az érdekek összhangjának és a rendeltetésszerű joggyakorlásnak az elvét.¹³⁴ A magánjogi kódexbe integrált Családjogi Könyv esetében az alapelvek még nagyobb jelentőséggel bírnak, a gyermekek érdekeinek elsődlegességét kimondó elv meg is haladja a Csjt.-ben megfogalmazott hasonló elvet, kiegészítve azt – a Gyermekjogi Egyezmény nyomán – a gyermek családban nevelkedéshez való jogát kimondó tétellel.

A Ptk. 1:2. §-ban megfogalmazott értelmezési alapelvből fakadóan a CSJK rendelkezéseit „Magyarország alkotmányos rendjével összhangban”, a nemzetközi jogforrásokra tekintettel kell alkalmazni, így – többek között – a Gyermekjogi Egyezmény és az Európai Unió családjogi tárgyú jogi aktusait is figyelembe kell venni a jogértelmezés során. Mivel pedig a CSJK eljárási szabályokat is tartalmaz, ezért – a közigazgatási jogviszonyokra tekintettel – a garanciális, „védelmi-típusú” alapelvek is helyet kaptak a kódexben. Az ugyanakkor a kodifikáció viszonylag korai szakaszában eldőlt, hogy nincs szükség a polgári jogi alapelvek megismétlésére, sem az Alkotmányban/Alaptörvényben foglalt alapjogok rögzítésére.¹³⁵

A CSJK négy alapelvet határoz meg: az első a házasság és a család védelme, a második a gyermek érdekének védelme, a harmadik a házastársak egyenjogúságának elve, a negyedik a méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve. A házasság és a család védelme klasszikus családjogi alapelv, a Csjt. is alapelvként fogalmazta meg a házasság és a család intézményének a védelmét, habár az előbbi fókuszában sokáig csak a házasságkötés szabadságának és önkéntességének biztosítása állt. A család fogalmának definiálására korábban nem került sor. A Csjt. kommentárirodalma és az ítélkezési gyakorlat is azon az állásponton volt, hogy a család fogalma kiterjesztően értelmezendő, összhangban azzal az elvárással, hogy a szülő és a gyermek közötti kapcsolatot a házasság felbontása után is oltalmazni kell,¹³⁶ továbbá, hogy a védelem szempontjából nem lehet különbséget tenni a házasságon alapuló, az azon kívüli, a vérségi, illetve az örökbefogadással létesült családi kapcsolatok között.¹³⁷ Egyetértve ezzel az értelmezéssel, a Kodifikációs Főbizottság is azt az álláspontot képviselte, hogy nem a szűken vett családot, hanem a tényleges családi kapcsolatokat szükséges védelemben részesíteni.¹³⁸ A CSJK ugyan a család fogalmát alkalmazza, de a Ptk. kommentárirodalma, valamint a Gyvt. és a Gyer. rendelkezései alapján ez esetben is leszögezhető: kiterjesztően szükséges értelmezni a család fogalmát, és legyen szó a modern családi viszonyok bármilyen megjelenési formájáról,

¹³³ Kőrös A.: „Múlt s jövőndő tán együtt van” – megőrzendő és új elemek a Családjogba az új Ptk. kodifikációja során. In: Gyekiczky, T. (szerk.): *Ami a múltból elkísér: a Családjogi törvény 50 éve.* Budapest, 2006, 11.

¹³⁴ Csjt. Preambulum.

¹³⁵ Weiss E.: A családjogi kodifikáció elvi kérdései. *Közjegyzők Közlönye* 2007.1., 3-10. Szakcikk Adatbázis (szakcikkadatbazis.hu). <https://szakcikkadatbazis.hu/doc/1044111>.

¹³⁶ Weiss E.: A törvény célja. In: Petrik F. (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata.* Budapest, 1988, 24.

¹³⁷ Kőrös A.: A családjog alapelvei. In: Kőrös, A. (szerk.): *A családjog kézikönyve I.* Budapest, 2007, 12.

¹³⁸ Vékás L. (szerk.): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez.* Budapest, 2008, 96.

bármilyen, az átlagosnak mondottól eltérő élethelyzetről, azt a megfelelő mérlegelés mellett az összes érintett – különösen pedig a gyermek – érdekeit figyelembe véve kell rendezni.¹³⁹ A CSJK kimondja azt is, hogy a Ptk. alkalmazása során a családi és az egyéni érdek összhangját biztosítva kell eljárni.¹⁴⁰ Értelemszerűen nem a jogalkotó és nem is a jogalkalmazó kötelezettsége ennek az összhangnak a biztosítása: ez a feladat az érintetteket terheli, a szülőket, a házas- és élettársakat, azokat, akik gyermeket nevelnek.¹⁴¹ A harmadik alapelv, a házastársak egyenjogúságának elve az Alaptörvényben is rögzített, férfi és nő egyenjogúságát kimondó alkotmányos tételből következik, és a CSJK-ben megfogalmazott részletszabályokban is megnyilvánul: legyen szó akár a házastársak személyi vagy vagyoni viszonyairól, akár a szülői felügyeletből fakadó feladataikról, férfit és nőt azonos jogok illetnek és azonos kötelezettségek terhelnek.¹⁴²

A Ptk. 4:2. § fogalmazza meg a gyermek érdekének védelme alapelvet, árnyalva, illetve más megvilágításba helyezve a Ptk. 1:1. §-ban megfogalmazott, a polgári jogi viszonyokra irányadó alapelvet, az egyenjogúság és mellérendeltség elvét. A családjogi viszonyok – különösen, ha azokban gyermek is érintett – nem az üzleti életben szokásos elvek mentén működnek, hanem a felek egymásrautaltságáról, kölcsönös függőségéről, és az egymás iránti kölcsönös felelősségről szólnak.¹⁴³ A CSJK ehelyütt két, a Gyermekjogi Egyezményben külön szereplő elvet foglal össze, a gyermek legjobb érdeke elvet és a családban nevelkedés jogát, ez utóbbi esetében pedig egyfajta fokozatosságot is meghatároz. A Ptk. (1) bekezdése kimondja, hogy a családi jogviszonyokban a gyermek érdeke és jogai fokozott védelemben részesülnek; a (2) bekezdés szerint a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. A (3) bekezdés értelmében akkor is biztosítani kell a gyermek számára, hogy lehetőleg családi környezetben nőjön fel és korábbi családi kapcsolatait megtarthassa, ha nem nevelkedhet a családjában; végül a (4) bekezdés azt mondja ki, hogy csak törvényben meghatározott esetben, kivételesen és a gyermek érdekében lehet korlátozni a gyermeknek a saját családjában, illetve a családi környezetben nevelkedéséhez és a korábbi családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát. A Csjt.-be a Gyermekjogi Egyezményhez csatlakozás okán, az 1995. július 4-től hatályba lépett módosítással került be az elv, mely szerint „*a törvény alkalmazása során mindenkor a kiskorú gyermek érdekére figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni*”.¹⁴⁴ Látható, hogy sem az 1952-es Csjt., sem a hatályos Ptk. nem a gyermek mindenek felett álló érdekéről, hanem a „gyermek érdekéről” beszél. Ennek háttérében az – a korábbiakban általam is említett – felismerés áll, miszerint a mindennapi életben számos olyan eset felmerül, amikor a jogalkalmazó egész egyszerűen nem teheti meg, hogy figyelmen kívül hagyja más érintettek érdekeit. Emellett lényeges az is, hogy a Gyermekjogi Egyezmény is többes számot használ, a

¹³⁹ Kőrös A.: Alapelvek. In: Kőrös András (szerk.): Az új Ptk. magyarázata. III/VI. Budapest, 2013, 25.

¹⁴⁰ Ptk. 4:1. § (2) bek.

¹⁴¹ Szeibert O.: A Családjogi Könyv alapelvei. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹⁴² Ptk. 4:3. §; Szeibert 2023.

¹⁴³ Magyar Igazságügyi Akadémia (n.a.): PTK Negyedik könyv: Családjog / Első rész: Alapelvek. (birosag.hu). https://birosag.hu/sites/default/files/static/ptk_e_learning/ptk6/lecke1_lap1.html.

¹⁴⁴ 1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról. 1. § (2) bek.

„best interests” fordulat azt is jelenti, hogy egy gyermeknek egy adott helyzetben több, akár egymással is konkuráló érdeke lehet, és ezeket az érdekeket is értékelni, mérlegelni kell.¹⁴⁵

A Gyermekjogi Egyezmény kiemelten kezeli például azt az elvet, mely szerint tiszteletben kell tartani a gyermek véleményét, és deklarálja az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára a véleménynyilvánításhoz való jogot. Ez az elvárás a CSJK-ben alapelvűként ugyan nem nyer megfogalmazást, ám több konkrét rendelkezésnél is megjelenik az erre utaló szabály. Ezen túlmenően a Csvt. és a Gyvt. is számos gyermeki jogot nevesít, márpedig a gyakorlatban előfordulhatnak olyan esetek, amikor ezen jogosultságok mindegyike egyidejűleg nem juthat érvényre: a jogalkalmazó köteles mérlegelni, melyek a gyermek érdekei közül azok, amelyek az adott esetben elsőbbséget kell, hogy élvezzenek.

Az elvárást, miszerint a családi viszonyaiban fokozott védelemben kell részesíteni a gyermek jogait, kiegészíti a gyermek saját családjában való nevelkedéshez fűződő joga, valamint az a fokozatosság, melyet a családból kiemelés esetén érvényre kell juttatni. Azok a rendelkezések, melyeket a jogalkotó ezekből az elvárásokból levezet, családjogi, ám egyúttal gyermekvédelmi jellegűek is. Elsődlegesen, a gyermeknek joga van ahhoz, hogy saját családjában nevelkedjék. Ez a követelmény megjelenik a Csvt. és a Gyvt. rendelkezései között is. Amennyiben a saját családban nevelkedés bármely okból kifolyólag nem lehetséges, úgy biztosítani kell számára egyfelől azt, hogy „lehetőleg” családban, családi környezetben nőjön fel, másfelől pedig, hogy megtarthassa korábbi családi kapcsolatait. Ezeket a jogosultságokat kizárólag törvényben meghatározott esetben, kivételesen, és csakis a gyermek érdekében lehet korlátozni.¹⁴⁶

Ha a saját családjában veszélyeztetetté válik a gyermek, a bíróság ideiglenes hatállyal elhelyezheti harmadik személynél, ennek eljárási garanciát a CSJK és a Gyvt. határozza meg. Mindez egybeesik a Gyermekjogi Egyezmény 9. cikkében foglaltakkal, mely szerint a gyermeket nem lehet elválasztani a szüleitől azok akarata ellenére, kivéve, ha ezt a gyermek mindenek feletti érdeke indokolja, továbbá a vonatkozó jogszabály biztosítja az eljárási garanciákat és a bírói felülvizsgálat lehetőségét. Az egyezmény példákkal is szolgál: ilyen, a gyermek kiemelését indokoltá tevő különleges helyzet az, amikor a szülők elhanyagolják vagy durván kezelik a gyermeket, vagy különválnak, és emiatt kell dönteni a gyermek elhelyezéséről. Lényeges, hogy minden érintettnek (szülőnek, gyermeknek) biztosítani kell a lehetőséget arra, hogy részt vegyen az eljárásban, és előadhassa álláspontját. A gyermeket a kapcsolattartás és a közvetlen érintkezés joga abban az esetben is megilleti, ha külön él egyik vagy mindkét szülőjétől, feltéve, hogy ez nem ellenkezik a gyermek mindenek felett álló érdekével.¹⁴⁷

A CSJK negyedik alapelve értelmében a családi jogviszonyokat méltányosan és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmét figyelembe véve kell rendezni.¹⁴⁸ A méltányosság a jog szemszögéből nézve meglehetősen megfoghatatlan, nehezen körülírható fogalom. *Szladits*

¹⁴⁵ Szeibert O.: A gyermek érdekének fokozott védelme. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykomentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹⁴⁶ Ptk. 4:2. § (2)–(4) bek.

¹⁴⁷ Gyermekjogi Egyezmény 9. cikk.

¹⁴⁸ Ptk. 4:4. §.

Károly szerint a méltányosság az „*egyéniesítő igazságosság*”, az érdek-összeütközések feloldására szolgáló egyéniesítő módszer.¹⁴⁹ Kőrös András ugyanakkor arra hívja fel a figyelmet, hogy a méltányosság alkalmazása csak ritka és indokolt kivételt jelenthet a szigorú jog (*jus strictum*) alkalmazása alól.¹⁵⁰ A kivételességet az a nyilvánvaló tényező is magyarázza, hogy az, ami az egyik fél oldaláról méltányosság, a másik fél oldaláról könnyen méltánytalanságot eredményezhet. A Csjt. a méltányosság elvét a házastársak vagyoni viszonyainak rendezésével összefüggésben fogalmazta meg, a bíróságok pedig csak a legkritikább esetben hivatkoztak rá, jellemzően akkor, ha a jogszabály alkalmazása kirívó aránytalanságot idézett volna elő a felek egyike terhére. A Csjt. a gyengébb fél védelmének követelményét nem tartalmazta, ez a CSJK újítása.

Habár a Ptk. egyazon szakaszában nyert megfogalmazást a két elv, és a közöttük lévő kapcsolódás nyilvánvaló, arról nincs szó, hogy feltétlenül ugyanabban az élethelyzetben jutnának szerephez. A hatályos szabályozás alapján is főként a házassági vagyoni kérdéseknél juthat szerephez a méltányosság elve. Kiemelten fontos méltányossági szempont a kiskorú gyermek érdeke: így például a vagyonmegosztásnál a gyermek személyes használatára szolgáló bútorokat, tárgyakat indokolt a vagyonleltárból kihagyni.¹⁵¹ A gyengébb fél ezen elv alkalmazásában olyan személyt jelent, aki helyzetéből, tulajdonságaiból, egészségi állapotából, körülményeiből adódóan nem, vagy csak kevésbé képes érdekeinek képviselőjére, érvényesítésére. Az, hogy egy konkrét helyzetben ki tekinthető gyengébb félnek, csak az összes körülmény ismeretében állapítható meg. A kiskorú gyermek azonban fogalmilag, de egyúttal a törvény erejénél fogva is gyengébb félnek minősül, így feltétlen védelmet élvez, nemcsak az alapelvek, de a részletszabályok révén is.¹⁵² Végezetül, a fent tárgyalt összes alapelv vonatkozásában irányadó lehet a Kúria több eseti döntésében is kifejtett álláspontja (például BH. 2013.17.), mely szerint az alapelvi rendelkezések közvetlenül csak abban az esetben alkalmazhatók, ha a jogvita elbírálásának alapját képező részletszabály kizárólagos alkalmazása a gyermek érdekeivel ellentétes döntést eredményezne.¹⁵³

Az alapelvek kapcsán már szóba került, hogy a Gyermekjogi Egyezmény nem csak a gyermekelhelyezési, kapcsolattartási stb. ügyekben biztosítja a gyermek véleménynyilvánításhoz való jogát. A 12. cikkben ugyanis kimondja, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek „*minden őt érdeklő kérdésben*” szabadon véleményt nyilváníthat, véleményét – életkorának, érettségi fokának függvényében – „*kellően tekintetbe kell venni*”, és ennek érdekében lehetőséget kell biztosítani számára, hogy bírósági vagy közigazgatási eljárásban közvetlenül vagy képviselő útján meghallgassák.¹⁵⁴

¹⁴⁹ Szladits K.: A magyar magánjog vázlata. Budapest, 1937, 42-44.

¹⁵⁰ Kőrös A.: A méltányosság a házassági vagyoni jogban. *Bírák Lapja* 1999. 3., 13-14.

¹⁵¹ Barzó T.: A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei. *MISKOLCI JOGI SZEMLE* 12. 2017. különszám. 37–57., itt: 53. https://www.mjsz.uni-miskolc.hu/files/egyeb/mjsz/2017kulon1/6_barzotimea.pdf.

¹⁵² Szeibert O.: A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹⁵³ BH2013. 17.; Barzó 2017, 47.

¹⁵⁴ Gyermekjogi Egyezmény 12. cikk.

A CSJK, túl azon, hogy rögzíti az alapelveket, az egyes jogintézményekre vonatkozó szabályoknál is gondoskodik arról, hogy érvényre juthassanak a gyermeki jogok. Így például a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése és a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránti perben az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket értesíteni kell a nyilatkozattétel lehetőségéről. Ha a gyermek kéri a meghallgatását vagy azt a bíróság egyébként is indokoltan tartja, sor kerül a gyermek – személyes vagy szakértő bevonásával – történő meghallgatására. Tizennegyedik életévét betöltött gyermek esetében szülői felügyelettel és elhelyezéssel kapcsolatos döntés csak akkor hozható, ha azzal a gyermek egyetért, feltéve, hogy a gyermek választása nem veszélyezteti a fejlődését.¹⁵⁵

Itt említendő meg, hogy az ítélőképesség fogalmát sem a Ptk., sem más törvény nem határozza meg, csak alacsonyabb szintű jogszabályban, a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendeletben (a továbbiakban: Gyer.) található ezzel kapcsolatos rendelkezés.¹⁵⁶ A törvényi szintű szabályozás hiánya e tekintetben legalábbis aggályos, kormányrendelet ugyanis nem határozhat meg törvényben használt fogalmat.¹⁵⁷ Ettől eltekintve is problémás a Gyer. definíciója, mely szerint ítélőképessége birtokában lévőknek tekintendő a kiskorú, ha „*életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes – meghallgatása során – az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni*”.¹⁵⁸

Miként arra *Szeibert Orsolya* is rámutat, általában véve a jelenlegi hazai gyakorlat az ítélőképesség megítélése tárgyában nagyon messze áll a modern szemlélettől.¹⁵⁹ Az Alkotmánybíróság az 1143/B/1998. számú határozatában még arra az álláspontra helyezkedett, hogy nem tekinthető a gyermek védelemhez való jogának az aránytalan korlátozását, ha az elhelyezés iránti perben a bíróság nem hallgatja meg. Az ugyanis – érvelt az Alkotmánybíróság – bírói mérlegelés tárgyát képezi, hogy a konkrét ügyben várható-e tőle értékelhető nyilatkozat. Ha a gyermek kora vagy fejlettsége miatt nem lehet arra számítani, hogy a gyermek az eljárás menetét érdemben befolyásoló információval szolgál, és/vagy a bíróság a perben a gyermek meghallgatása nélkül, egyéb bizonyítékok alapján is megalapozott döntést tud hozni, akkor a gyermek meghallgatása mellőzhető, már csak amiatt is, mert maga a meghallgatás „*mindenképpen súlyos érzelmi-lelki megterhelést*” okoz számára.¹⁶⁰ Egy másik ügyben a Legfelsőbb Bíróság arra az álláspontra helyezkedett, hogy a konkrét esetben a tizenegy éves gyermek életkorára és érettségi fokára tekintettel nem tekinthető ítélőképessége birtokában lévőknek, ám – a perben kirendelt igazságügyi pszichológus szakvéleményében foglaltak alapján – véleményét az ítélelhozatalkor figyelembe kell venni.¹⁶¹

¹⁵⁵ Ptk. 4:171. § (4) bek.

¹⁵⁶ 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról.

¹⁵⁷ Szeibert O.: A gyermek meghallgatása, véleményének figyelembevétele. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.) (2023): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹⁵⁸ Gyer. 2. § a) pont.

¹⁵⁹ Szeibert 2023 A gyermek meghallgatása, i.m.

¹⁶⁰ 143/B/1998. AB határozat. III.1. pont.

¹⁶¹ Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.546/2001.

Habár mind az alkotmánybírósági határozat, mind a felsőbb bírósági döntés több mint két évtizede született, a kérdés megítélésében nem sok minden változott: a jogalkalmazók jelentős része még napjainkban is hajlamos az életkorhoz – ráadásul a lehetőleg minél magasabb életkorhoz – kötni az ítélőképesség meglétét.¹⁶² Általánosnak mondható az a vélekedés, mely szerint annak megállapítása, hogy ítélőképessége birtokában van-e a gyermek, adott esetben szakkérdés, ezért indokolt lehet pszichológus szakértő kirendelése, miközben olyan eset is elképzelhető, amikor még a szakértő számára sem egyszerű a gyermek fejlettségi fokának felmérése. A gyermekek többsége megérti, hogy miről van szó, milyen kérdésre várnak választ tőle, sokak számára az is világos, mi a válasz tétje, milyen következményekkel jár a döntése, az azonban – fejti ki *Visontai-Szabó Katalin* – „*egyáltalán nem biztos, hogy képesek valós érdekeik felismerésére és arra, hogy teljesen befolyásmentesen nyilatkozzanak*”.¹⁶³

A korszerű, Nyugat-Európa legtöbb országában már általánosnak mondható gyermekjogi felfogás nem a gyermek életkorát tekinti mindent eldöntő tényezőnek, hanem a gyermek fejlődő képességeiben („*evolving capacities*”) látja a megoldás kulcsát. Életkortól függetlenül azt kell vélelmezni valamennyi gyermek esetében, hogy birtokában van az ítélőképességének, ellenbizonyításra pedig a konkrét esethez, illetve a gyermekhez intézendő kérdés jellegéhez mérten van lehetőség. Azt tehát, hogy a gyermek ítélőképese-e, mindig a hozzá intézendő kérdés vonatkozásában kell megvizsgálni. Ha az ítélőképesség meglétét életkorhoz, (feltételezett) érettséghez kötnék, hátrányos megkülönböztetést jelentene, melyet a Gyermekjogi Egyezmény és a vonatkozó hazai jogszabályok is tiltanak.¹⁶⁴

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága által 2010-ben kiadott, Gyermekbarát Igazságszolgáltatásról szóló Iránymutatása (a továbbiakban: Iránymutatás)¹⁶⁵ szerint a gyermeket nem szabad kötelezni a meghallgatásra, de nem is szabad tőle megtagadni a véleménynyilvánítás lehetőségét azon az alapon, hogy túl fiatal.¹⁶⁶ Nem lehet a meghallgatás jogát alsó korhatárhoz kötni,¹⁶⁷ sem az életkorától függővé tenni azt, hogy véleményét figyelembe veszik-e vagy sem. Az már más kérdés, hogy a gyermek által előadottakat életkorához, szellemi-mentális fejlettségéhez mérten kell értékelni.¹⁶⁸

Tény ugyanakkor az is, hogy nem egységes a nyugat-európai gyakorlat sem, Németországban a két-hároméves gyermek meghallgatása sem ritka, Norvégiában hétéves kortól kötelező a kiskorú nyilatkoztatása.¹⁶⁹ Más országokban jellemzően a tizenkét-

¹⁶² Szeibert 2023.

¹⁶³ Visontai-Sz. K.: A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái. Doktori értekezés. Msc. Szeged 2014, 210.

¹⁶⁴ Szeibert 2023.

¹⁶⁵ Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child friendly justice.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM>; Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága, 2010. november 17.) és annak magyarázata.

¹⁶⁶ Iránymutatás IV. D. 3.

¹⁶⁷ Iránymutatás IV.D. 47. pont.

¹⁶⁸ Iránymutatás IV. D. 3.

¹⁶⁹ Wopera Zs.: A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben. Budapest, 2022. Jogászvilág (jogaszvilag.hu). <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermek-velemenyenek-megismerese-es-ertesitesenek-aktualis-kerdesei-a-csaladjogi-perekben/>.

tizenharmadik életév a határ, amely felett már nem mellőzhető a személyes meghallgatás. Az alapelv rendszerint az, hogy egy hét-nyolc éves gyermek már képes megfelelően érzékelni a valóságot, morális jellegű véleményt kialakítani, és már birtokol is bizonyos logikai képességeket; a tíz-tizenkét évesek pedig már a logikus gondolkodásra is képesek, emiatt a bíróságok, hatóságok figyelembe kell, hogy vegyék a nyilatkozatukat.¹⁷⁰

Ami a hatályos magyar szabályozást illeti, a Ptk. nem határoz meg kritériumokat azzal kapcsolatosan, hogy mikor, milyen életkor betöltését követően kell mindenképpen meghallgatni a kiskorút, csak annyit mond ki, hogy a szülői felügyelet és az elhelyezés kérdésében a gyermek egyetértésével hozható döntés, kivéve, ha választása veszélyezteti a fejlődését.¹⁷¹ Az Új Ptk. Tanácsadó Testület által kifejtettek szerint a gyermek meghallgatása mellőzhető azokkal a kérdésekkel kapcsolatosan, melyekre nézve a szülők egyező előadást tettek, és egyezően nyilatkoztak arról is, hogy a gyermeket tájékoztatták és a döntésbe bevonták.¹⁷² Mindezzel együtt álláspontom az, hogy a fentebb hivatkozott, 143/B/1998. AB határozatban megfogalmazott álláspont nem tartható. Végezetül megemlíteném, hogy az érdekelti pozícióban lévő kiskorú meghallgatásának szabályait a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) határozza meg.¹⁷³ Ha a bíróság indokoltnak látja a gyermek meghallgatását, úgy ügygondnokot is kirendel részére, a meghallgatást pedig akár a szülők és a szülők képviselőinek távollétében is foganatosíthatja.¹⁷⁴

A gyermek jogállását meghatározó alapvetés szerint a gyermek vagy szülői felügyelet, vagy gyámság alatt áll.¹⁷⁵ A Ptk. meghatározza a szülői felügyelet általános szabályait, a szülői felügyelet tartalmi elemeit, rendelkezik a szülői felügyelet gyakorlásának mikéntjéről, ezen belül a szülői felelősség megállapodás vagy bírósági döntés alapján történő ellátásáról. Szabályozza a kapcsolattartás, a szülői felügyeleti jog szünetelésének és megszűnésének kérdését. A szülői felügyelet és a kapcsolattartás egyes részletszabályait a Gyer. tartalmazza.

Már a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. törvénycikk is akként rendelkezett, hogy a kiskorúak feletti felügyeletet a szülő vagy a gyám gyakorolja, a szülői felügyeletet azonban ekkor még az atyai hatalom jelentette, a szülő és a gyermek viszonyát pedig a szülő korlátlan hatalma, illetve a kiskorúnak a szülő irányában tanúsítandó engedelmessége határozta meg.¹⁷⁶ A szülői felügyelet fogalmát az 1952-es Csjt. vezette be a magyar családjogba. Ez az – elsődlegesen a szülői felelősséget, illetve szülői kötelezettségeket hangsúlyozó – jogintézmény tartalmát tekintve megfelel a Gyermejjogi Egyezmény 18. cikk

¹⁷⁰ Bucsai Á.: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban, a dunaújvárosi kutatás alapján, In: Szeibert O. (szerk.): Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai. Budapest, 2012, 298.

¹⁷¹ Ptk. 4:171. § (4) bek.

¹⁷² Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye: A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bíróságnak a 14. életévét betöltött gyermeket - közvetlenül vagy szakértő útján - minden esetben meg kell-e hallgatnia? [Ptk. 4:171. § (4) bek.].

¹⁷³ 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.

¹⁷⁴ Pp. 473. § (1)–(2) bek.

¹⁷⁵ Ptk. 4:146. § (1) bek.

¹⁷⁶ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről. 2. §, 10. §.

1. pontjában foglaltaknak, mely szerint elsődlegesen a szülő (törvényes képviselő) felel a gyermek neveléséért és fejlődésének biztosításáért.

A CSJK meghatározza a szülői felügyelet gyakorlásának elveit, kiemelve – a Gyermekvédelmi Egyezmény „*the best interests of the child*” elve előtti tisztelgéséért, de az elvet mégiscsak konkretizálva –, hogy a szülői felügyeletet a szülők a gyermek érdekében, mégpedig „*a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében*” kötelesek gyakorolni, egymással együttműködve.¹⁷⁷ A CSJK a szülői felügyeletre vonatkozó rendelkezések élén¹⁷⁸ külön is megfogalmazza a szülők együttműködési kötelezettségét, majd ezt egy későbbi ponton, a különélő szülők jogait és kötelezettségeit tárgyaló szakaszban¹⁷⁹ is megismétli. Ez az elv azt fejezi ki, hogy a szülők a gyermeket érintő valamennyi kérdésben kötelesek a szülőtárs álláspontját meghallgatni, azt figyelembe venni, és együtt meghozni azt a döntést, amely a gyermek érdekeit tekintve a legmegfelelőbb. Amennyiben a szülők egyike, vagy netán mindkettőjük figyelmen kívül hagyja az együttműködési kötelezettségét, gyámhatósági, végső soron bírósági beavatkozáshoz vezethet. Így például, ha a szülők nem tudnak megegyezni egy, a közös szülői felügyelet körébe tartozó kérdésben, az – főszabály szerint – a gyámhatóság eljárását vonja maga után.¹⁸⁰

A szülői felügyelet gyakorlásának másik lényeges alapelve azt mondja ki, hogy e körben (is) a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők.¹⁸¹ Ha a szülők együtt élnek, közösen gyakorolják a szülői felügyeletet, de ilyen tartalmú megállapodást a különélő szülők is hozhatnak.¹⁸² Ám még akkor is, ha a külön élő szülők nem is állapodtak meg a közös szülői felügyeletben, a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben közösen gyakorolják a szülői felügyeleti jogokat (feltéve, hogy a külön élő szülő ezen jogát a bíróság nem korlátozta, nem vonta meg).¹⁸³ A szülő felügyeleti jog gyakorlását – teszi egyértelművé a CSJK – csak bíróság vagy más hatóság korlátozhatja, illetve vonhatja el, kizárólag törvényben meghatározott, kivételesen indokolt esetben, és csakis olyan mértékben, amely a gyermek érdekének biztosításához szükséges.¹⁸⁴ Ez következik a nemzetközi egyezményekben és az Alaptörvényben is biztosított családi és magánélet tiszteletben tartásához fűződő jogból.¹⁸⁵ A Gyvt. is tartalmaz a szülői felügyeleti jog korlátozásának kivételességét kimondó rendelkezést, ennek értelmében a gyermek kizárólag a

¹⁷⁷ Ptk. 4:147. §.

¹⁷⁸ Ptk. 4:147. § (1) bek.

¹⁷⁹ Ptk. 4:173. §.

¹⁸⁰ Szeibert O.: A szülői felügyelet gyakorlásának elvei. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

¹⁸¹ Ptk. 4:147. § (2) bek.

¹⁸² Ptk. 4:164. § (1) bek.

¹⁸³ Ptk. 4:175. § (1) bek.

¹⁸⁴ Ptk. 4:149. §.

¹⁸⁵ Szeibert O.: A szülői felügyelet korlátozásának kivételes jellege. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

saját érdekében, törvényben rögzített okból és módon választható el a szüleitől, hozzátartozóitól, és ez az ok nem lehet kizárólagosan anyagi ok.¹⁸⁶

A Ptk. 2021. évi CXXII. törvénnyel bevezetett, 2022. január 1-jével hatályba lépett módosítása érintette a szülői felügyelet gyakorlásának szabályait is.¹⁸⁷ A szülők a szülői felügyeletet közösen gyakorolják együttélésük esetén és akkor is, ha már nem élnek együtt, ettől a felek eltérhetnek közös akaratukkal, és értelemszerűen dönthet ettől eltérően a gyámhatóság, bíróság is. Ezt a rendelkezést az 1952-es Csjt. is tartalmazta, ami új a CSJK-ban, az annak kimondása, hogy a közös szülői felügyelet akár oly módon is gyakorolható, hogy a szülők egymást váltva, egyébként azonban azonos időtartamban nevelik, gondozzák a gyermeket.¹⁸⁸ Ez kétségtelenül nagy változás, különösen annak fényében, hogy a Ptk. kodifikációja során még az is felmerült, hogy indokolt lenne a váltott gondoskodást kifejezetten megtiltani, tekintve, hogy az nem feltétlenül egyeztethető össze a Ptk. szülői felügyeletet érintő szabályozásának elvi felfogásával, és az sem egyértelmű, hogy a gyermek érdekét szolgálná. A szülők azonban ettől függetlenül egyre többször állapodtak meg a gyermek (egy-, két- vagy akár havi váltásban megvalósuló) váltott gondoskodásáról, a jogalkotó így csak egy, a gyakorlatban már bevett megoldást emelt törvényi szintre, és tette egyértelművé, hogy a gyermek kiegyensúlyozott életvitele váltott gondoskodás esetén sem sérülhet.¹⁸⁹

Ami a szülői felügyelet tartalmát illeti, a Ptk. a gyermek nevének meghatározását, a gyermek gondozását és nevelését (utóbbin belül a lakóhelyének, tartózkodási helyének meghatározását, és az életpálya megválasztását is), a gyermek vagyonának kezelését és a gyermek törvényes képviselőjét szabályozza e körben. Ugyancsak a Ptk. határozza meg a gyámnevezés és gyámságból való kizárás, valamint együttélő szülők esetén a tartózkodási hely kijelölésének szabályait. A különélő szülőknek lehetőségük van arra, hogy a szülői felügyeletből fakadó jogokat és kötelezettségeket megosszák egymás között, és abban is megállapodhatnak (kifejezetten, de akár hallgatólagos formában is), hogy a szülői felügyeletet csak az egyikük gyakorolja.¹⁹⁰ Azonban még egy ilyen tartalmú megállapodás sem érinti a CSJK azon rendelkezését, miszerint továbbra is közösen kell dönteniük a gyermek életét érintő lényeges kérdésekben. Azt, hogy e körbe milyen konkrét kérdések tartoznak, a CSJK részint tágabban határozza meg, mint tette azt az 1952-es Csjt., egyúttal pedig azt is leszögezi, hogy ha a szülők nem tudnak megegyezni, e kérdésekben a gyámhatóság dönt.¹⁹¹ Lényeges eleme a módosított szabályozásnak az is, hogy ilyenkor a különélő szülő szülői felügyeleti joga nem szünetel (tekintve, hogy a szünetelésre alapvetően a szülőnek felróható ok miatt kerül sor), pusztán csak annyi történik, hogy a szülői felügyeleti joga a lényeges kérdésekre korlátozódik (a kiskorú nevének meghatározása, megváltoztatása; lakóhelytől eltérő tartózkodási hely,

¹⁸⁶ Gyvt. 7. § (1) bek.

¹⁸⁷ 2021. évi CXXII. törvény egyes igazságügyi tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról. 86. §.

¹⁸⁸ Ptk. 4:164. § (1) bek.

¹⁸⁹ Ptk. 4:164. § (2) bek.

¹⁹⁰ Ptk. 4:165. § (1) bek.

¹⁹¹ Ptk. 4:175. § (3) bek.

külföldi tartózkodási hely kijelölése; iskola, életpálya megválasztása; állampolgárság megváltoztatása).¹⁹²

A Ptk. a „*Szülői felügyelet gyakorlásának bírósági rendezése*” címen belül szabályozza azt az esetkört, amikor a bíróság a gyermeket harmadik személynél helyezi el. Erre akkor kerülhet sor, ha „*a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti*”, további feltétel, hogy a harmadik személy maga is kérje, hogy a gyermeket nála helyezték el.¹⁹³ A bíróság kirendeli gyámul az illetőt, ez pedig a szülő oldaláról maga után vonja a szülői felügyeleti jog szünetelését.¹⁹⁴ A gyermek harmadik személynél történő elhelyezésének megváltoztatását (azonosan a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatásával) a bíróságtól lehet kérni, ennek konjunktív feltételei a következők: egyrészt a körülmények, melyeken a bíróság döntése (vagy a szülők megállapodása) alapult, lényegesen megváltoztak, másrészt a körülmények változása folytán a joggyakorlás megváltoztatása a gyermek érdekében áll.¹⁹⁵

A Ptk. tételesen meghatározza, mely esetekben szünetel a szülői felügyelet. Ez a helyzet többek között akkor, ha a szülő cselekvőképtelen; a kiskorú szülő korlátozottan cselekvőképes; a szülő ismeretlen helyen távol van; a gyámhatóság hozzájárult a gyermek családba fogadásához; a gyermeket a gyámhatóság nevelésbe vette, ám ezzel együtt nem szűnt meg, illetve nem szüntette meg a bíróság a szülő szülői felügyeleti jogát; a bíróság harmadik személynél helyezte el a szülőt; a szülő távoltartó határozat hatálya alatt áll, melyet a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt rendelt el a bíróság. Lényeges, hogy annak a szülőnek is szünetel a szülői felügyeleti joga, aki életközösségben él a szülői felügyelettől megfosztott másik szülővel.¹⁹⁶

A Ptk. két olyan esetkört határoz meg, amelynek fennállása esetén a bíróság – mérlegelés nélkül – megszünteti a szülői felügyeletet. Az egyik esetkör, amikor a gyermeket harmadik személynél helyezték el vagy nevelésbe vették, és az erre okot adó szülő – akinek egyébként is szünetel a szülői felügyeleti joga – nem változtat a körülményein, életvitelén, magatartásán. Értelemszerűen nem vonatkozik ez arra a helyzetre, amikor az érintett szülő a kívánt változtatást önhibáján kívül álló okból nem tudja megtenni. A másik, szigorúbb megítélésű esetkör pedig az, amikor a szülő „*felróható magatartásával gyermeke javát, különösen testi jólétét, értelmi vagy erkölcsi fejlődését súlyosan sérti vagy veszélyezteti*”.¹⁹⁷ A szülői felügyelet megszüntetése – mondta ki a Legfelsőbb Bíróság a BH 2000. 206. számon közzétett eseti döntésében – túl azon, hogy megakadályozza, hogy az érintett személy a saját gyermeke felett gyakorolja a szülői felügyeleti jogot, még egy „*negatív erkölcsi értékítéletet*” is kifejezésre juttat, kinyilvánítja, hogy a szülő alkalmatlan a szülő jogkör gyakorlására. Mivel ez egy rendkívül súlyos jogkövetkezmény, ezért csak akkor alkalmazható, ha a szülő magatartása

¹⁹² Ptk. 4:175. § (2) bek.

¹⁹³ Ptk. 4:169. § (1) bek.

¹⁹⁴ Ptk. 4:169. § (1) bek.

¹⁹⁵ Ptk. 4:170. § (1) bek.

¹⁹⁶ Ptk. 4:186. § (1)–(2) bek.

¹⁹⁷ Ptk. 4:191. §.

felróható volt.¹⁹⁸ Akinek a szülői felügyeleti jogát jogerősen megszüntették, gyermekével (főszabály szerint) nem tarthatja a kapcsolatot, továbbá nem fogadhat örökbe, nem lehet gyám, gyermek nem helyezhető el nála.¹⁹⁹

A Ptk. családjogi rendelkezései, különösen a szülői felügyelettel kapcsolatos előírások, a Gyvt. és a Gyer. rendelkezéseivel alkotnak egy egységet. Ez egyfelől jelenti az anyagi jogi és az eljárásjogi szabályok összefonódását, másfelől pedig egy elvárást is: a modern gyermekjogi felfogás szerint a gyermekvédelemnek éberem kell őrködnie a családban nevelkedő gyermek felett is, nem elégséges, ha csak akkor avatkozik be, amikor a családjog már „csődöt mondott”.²⁰⁰ Az már más kérdés, hogy ez az elvárás a gyakorlatban mennyiben tud megvalósulni. Mindenesetre azt le kell szögezni, hogy csakis ez az értelmezés felel meg a Gyermekjogi Egyezmény szellemiségének, különösképpen pedig a 19. cikkelyben foglaltaknak, mely szerint a részes államok arra vállaltak kötelezettséget, hogy *„megtesznek minden arra alkalmas, törvényhozási, közigazgatási, szociális és nevelési intézkedést, hogy megvédjék a gyermeket az erőszak, a támadás, a fizikai és lelki durvaság, az elhagyás vagy az elhanyagolás, a rossz bánásmód vagy a kizsákmányolás – ideértve a nemi erőszakot is – bármilyen formájától mindaddig, amíg szüleinek vagy valamelyik szülőjének, illetőleg törvényes képviselőjének vagy képviselőinek, vagy bármely más olyan személynek, akinél elhelyezték, felügyelete alatt áll”*.²⁰¹

A Gyvt.-ben megjelenő alapelvek (köztük a gyermek saját családjához való joga) – miként azt a fentiekben már tisztáztuk – a magánjogi kódexben is megjelennek, a CSJK is nevesíti a gyermeknek a saját családjában való nevelkedéshez fűződő jogát. Az állam – emelte ki a Kúria a BH2020. 40. számon közzétett eseti döntésében – csak kivételesen avatkozhat be a magán- és családi életbe, ebből következően a gyermeknek a saját családjában nevelkedéséhez, a saját családjához, családi kapcsolatai fenntartásához fűződő jogát is csak kivételesen és csakis a gyermek érdekében korlátozhatja.²⁰² Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a saját családban nevelkedés idején az állam háttérbe vonulhat. Miként azt a Gyermekjogi Egyezmény 19. cikk 2. bekezdése rögzíti, az állam olyan hatékony eljárásokat köteles kidolgozni, melyek a *„rossz bánásmód eseteiben hozzájárulnak a cselekmény felismeréséhez, bejelentéséhez, a jelentés illetékes helyre juttatásához, vizsgálatához, kezeléséhez és az esetek figyelemmel kíséréséhez; szükség szerint magukban foglalják a bírói beavatkozással kapcsolatos eljárást is”*.²⁰³

Azért van szükség arra, hogy a gyermekvédelem hatóköre kiterjedjen a saját családban élő gyermekekre is, mert ő eleve kiszolgáltatottabb, gyengébb helyzetben van, életkorából, helyzetéből fakadóan nem képes a jogai és érdekei védelmében fellépni. Ezt a fajta védelmet természetesen elsősorban a család kell, hogy biztosítsa számára, ha azonban a gyermeknek

¹⁹⁸ BH2000. 206., Legf. Bír. Pfv. II. 23.143/1997. sz.

¹⁹⁹ Ptk. 4:191. §

²⁰⁰ Szeibert O.: A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése. In: Gárdos P., Vékás L. (szerk.): Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.

²⁰¹ Gyermekjogi Egyezmény 19. cikk 1. bek.

²⁰² BH2020. 40., Kúria Pfv. II. 20.727/2019. f45

²⁰³ Gyermekjogi Egyezmény 19. cikk 2. bek.

nincs családja, vagy van ugyan, de az nem működik megfelelően, úgy az állam köteles a gyermek érdekében beavatkozni.²⁰⁴ Mindebből következően a gyermekvédelemnek nemcsak csak akkor vannak feladatai, ha meg kell szüntetni a már fennálló veszélyeztettséget, és adott esetben a gyermeket ki kell emelni a családból, hanem akkor is, amikor a cél a prevenció, a veszélyeztettséghez vezető helyzet felismerése, megszüntetése. Lényeges ugyanakkor hangsúlyozni azt is, hogy „a gyámhatóság feladata annak eldöntése, hogy szükség van-e a gyermekvédelmi gondoskodás keretébe tartozó hatósági intézkedésekre; erre a polgári perben eljáró bíróság nem adhat felhívást és különösen nem adhat utasítást a gyámhatóság eljárására”.²⁰⁵ A másik oldalról azonban, a bíróság is része a Gyvt.-ben szabályozott (a későbbiekben tárgyalandó) gyermekvédelmi jelzőrendszernek, ebbéli minőségében köteles jelzéssel élni a gyermekjóléti szolgáltató felé, ha felmerül a gyermek veszélyeztetettsége. Továbbá köteles hatósági eljárást kezdeményezni, ha tudomására jut, hogy a gyermeket bántalmazzák, súlyosan elhanyagolják, vagy bármilyen más, súlyos veszélyeztető ok áll fenn, netán a gyermek önmaga tanúsított súlyos veszélyeztető magatartást.²⁰⁶

7. Jog a családban nevelkedéshez: a családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény alapelve és a gyermek családból történő kiemelése

A Csvt. Preambulumában kifejtettek szerint a család erkölcsi megalapozottságú (szereteten, tiszteleten, házasságon alapuló) történelmi kategória (mely már létezett a jog és az állam kialakulása előtt is), a nevelés/nevelkedés legbiztonságosabb közege, mely – optimális esetben – biztosítja a nemzet fennmaradásának, az egyéni lehetőségek kiteljesedésének, a társadalom jó működésének, a fenntartható fejlődésnek, és nem utolsósorban a gazdasági növekedésnek. A családok védelme – teszi egyértelművé a jogalkotó a patetikus bevezetés végén – az állam kiemelt feladata.²⁰⁷

A fentiek igazságával aligha lehet szembeszállni. Ám azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a társadalmi viszonyok reprodukciójának folyamatában a család a következő generációk számára „*automatizmusként örökíti át mindazt, ami az övé: az előnyöket és a hátrányokat is*”, ez pedig alapjaiban meghatározza a fiatalok esélyeit, viszonyulásait, jövőképét, kijelöli a társadalomban elfoglalt helyüket.²⁰⁸ A család nem egy zárt közeg, a családi szinten zajló szocializációt a társadalmi folyamatok is befolyásolják, alakítják, és nem feltétlenül csak pozitív irányba. A család közvetítő funkciója ugyanis nem automatikusan működik, „*e transzformáció során rajta, mint egy sajátos prizmán megtörnek a hatások*”, ennek következtében pedig nem biztos, hogy azok az értékek örökítődnek át, melyeket a társadalom többsége kívánatosnak tart.²⁰⁹

²⁰⁴ BH2020. 40., Kúria Pfv. II. 20.727/2019. (44)

²⁰⁵ BH2020. 40., Kúria Pfv. II. 20.727/2019. [40]

²⁰⁶ Gyvt. 17. § (1) bek. f) pont; 17. § (2) bek.

²⁰⁷ Csvt. Preambulum.

²⁰⁸ Kerezsi, K: A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban). Budapest, 1995, 39.

²⁰⁹ Kerezsi 1995, 39.

A Csvt. a gyermeki jogok védelmét, érvényre juttatását egyrészt a szülői kötelezettségek, másrészt a gyermeki jogok és kötelezettségek meghatározásával biztosítja. A törvény korántsem taxatív felsorolása szerint a szülő kötelességei és egyben jogai a következők: családban gondozza a kiskorút; biztosítja a gyermek fejlődéséhez szükséges feltételeket, az oktatáshoz és egészségügyi ellátáshoz való hozzájutását; tiszteletben tartja a gyermek emberi méltóságát; együttműködik a gyermekkel; tájékoztatja és kikéri a véleményét az őt érintő ügyekben; tanácsokkal, iránymutatással segíti jogai gyakorlásában; jogai érvényesítéséhez megteszi a szükséges intézkedéseket; együttműködik a hatóságokkal, valamint mindazokkal, akik a gyermek ellátásában részt vesznek; szórakozóhelyen, közterületen gondoskodik a gyermek éjszakai felügyeletéről; eltartja a gyermeket; a támogatásokat, melyekhez a gyermekre tekintettel jutott, a gyermek nevelésére, gondozására fordítja; jogosult arra, hogy az ellátásokról tájékoztatást, a neveléshez segítséget kapjon.²¹⁰

A gyermek Csvt.-ben rögzített kötelezettségei a következők. Eleget kell tennie a tanulmányi kötelezettségeinek; tartózkodnia kell a egészségre káros életmódtól; együtt kell működnie a szülőjével.²¹¹ A gyermeknek joga van ahhoz, hogy a saját családjában nevelkedjen, ez azonban azt is magában foglalja, hogy olyan családi környezetre jogosult, mely biztosítja „*a testi, szellemi, lelki és erkölcsi fejlődését, egészséges felnevelkedését és jólétét*”.²¹² Jogosult arra, hogy segítséget kapjon ahhoz, hogy a családjában nevelkedhessen. Joga van ugyanakkor „*a fejlődését veszélyeztető helyzet elhárításához, a társadalomba való beilleszkedéséhez*” is.²¹³ A kiskorú a szüleitől, más hozzátartozóitól csak akkor választható el, ha ez szolgálja a testi, szellemi, lelki fejlődését, és erre kizárólag a törvényben részletezett esetekben, az ott írt módokon kerülhet sor.²¹⁴ A Csvt. leszögezi, hogy kizárólag anyagi okokból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad elválasztani a gyermeket a családjától. Ha ilyen helyzet felmerül, az állam köteles „*szükség szerint*” biztosítani a feltételeket ahhoz, hogy a gyermek a családjában maradhasson.²¹⁵ Bármely okból is kellett a családtól elválasztani a kiskorút – mondja ki a törvény –, ha ez az ok már nem áll fenn, intézkedni kell annak érdekében, hogy a legrövidebb időn belül visszakerülhessen a családjához.²¹⁶

Az alapjogi biztos több vizsgálatot is indított annak feltárására, hogy a gyakorlatban miként valósulnak meg a gyermek családból történő kiemelése (a gyermek szakellátásba vétele) során a Gyermekjogi Egyezmény elvei és eljárási garanciái. A 2017 folyamán folyt vizsgálatok arra a jelzésértékű eredményre jutottak, hogy a gyermekvédelmi szakellátásba került gyermekek közül minden harmadikat – a Gyvt.-ben foglaltakkal szembehelyezkedve – a rossz anyagi helyzet miatt (vagy még inkább: a rossz anyagi helyzetre visszavezethető okból) emeltek ki a családjából. A jelentés kitért arra is, hogy azokon a településeken, ahol a nehéz helyzetben lévő családokat több pénzügyi, természetbeni támogatással, gyermekjóléti szolgáltatással tudják

²¹⁰ Csvt. 9. §.

²¹¹ Csvt. 12. §.

²¹² Csvt. 13. § (1) bek.

²¹³ Csvt. 13. § (2) bek.

²¹⁴ Csvt. 13. § (3) bek.

²¹⁵ Csvt. 13. § (4) bek.

²¹⁶ Csvt. 13. § (5) bek.

segíteni, a kiemelések száma is alacsonyabb. Az ombudsmani tanulmány ugyanakkor arra a következtetésre jutott, hogy a több pénz önmagában nem garancia arra, hogy elkerülhetők lennének a kiemelések, sok múlik az érintett családok együttműködési hajlandóságán és a települési önkormányzatok hozzáállásán is.²¹⁷

8. A gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény eszközszerkezete

A gyermekek jogainak és érdekeinek védelme szempontjából a legnagyobb jelentőséggel bíró jogszabály kétségkívül a Gyvt., mely azokat az – államot és annak szerveit kötelező – alapvető szabályokat állapítja meg, melyek a szülői kötelezettségek teljesítéséhez, a gyermekek veszélyeztetettségének megelőzéséhez/megszüntetéséhez, a bármely okból kieső szülő gondoskodásának pótlásához, a gyermekvédelmi gondoskodás előnyeit már nem élvező fiatal felnőttek reintegrációjához igyekeznek segítséget nyújtani.²¹⁸ A Gyvt. kiemelt figyelmet szentel a gyermeki jogoknak, azokat külön fejezetben részletezi. Így a gyermeknek joga van – többek között – ahhoz, hogy a saját családjában nevelkedjen. Joga van ahhoz, hogy a családban nevelkedéshez, a társadalomba beilleszkedéshez, a fejlődése útjában álló körülmények leküzdéséhez segítséget kapjon; megilleti az emberi méltósághoz való jog; joga van az elhanyagolással szembeni védelemhez; nem vethető alá kínzásnak, embertelen bánásmódnak; jogosult arra is, hogy a vele foglalkozó gyermekvédelmi szakemberek „*egységes elvek és módszertan alkalmazásával járjanak el*”.²¹⁹ A Csvt.-hez hasonlóan a Gyvt. is rögzíti, hogy a gyermek csak a törvényben körülírt esetekben és módon választható el a családjától és erre csakis a gyermek érdekében kerülhet sor. Továbbá, a gyermek pusztán csak azért, mert anyagi okból kifolyólag áll fenn a veszélyeztetettsége, nem emelhető ki a családjából.²²⁰

A Gyvt. rendszerében a gyermekvédelem részterületei a következők: alapellátások; szakellátások; hatósági intézkedések; valamint a bűncselekményt elkövető fiatakorúakat érintő intézkedések.²²¹ Az alapellátás lehet pénzben vagy természetben nyújtott ellátás, illetve személyes gondoskodás, fő célja a prevenció, annak megelőzésére hivatott, hogy kialakuljon a veszélyeztetettség, és hogy emiatt a gyermeket ki kelljen emelni a saját családjából.²²² Szakellátásra akkor kerül sor, amikor az alapellátás kudarcot vallott: veszélyeztetetté vált a gyermek, elkerülhetetlennek mutatkozik a családból való kiemelése, az adekvát hatósági

²¹⁷ Alapvető Jogok Biztosának Hivatala (2017): Erőforrásokat a megelőzésre és az alapellátásra - az ombudsman a gyermekek családból való, elsődlegesen anyagi okból történő kiemelések gyakorlatáról - AJBH. Elérhető: <https://www.ajbh.hu/-/eroforrasokat-a-megelozesre-es-az-alapellatasra-az-ombudsman-a-gyermekek-csaladbol-valo-elsodlegesen-anyagi-okbol-torteno-kiemelesek-gyakorlatarol>.

²¹⁸ Gyvt. 1. § (1) bek.

²¹⁹ Gyvt. 6. §.

²²⁰ Gyvt. 7. § (1) bek.

²²¹ Rózsás Eszter (2013): Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása. Budapest, 2013, 157–190., itt: 169.

²²² Gyvt. 14. § (2) b.

intézkedések foganatosítása.²²³ A hatósági intézkedések a gyámhatóság hatáskörébe tartoznak, formái a következők: védelembe vétel, családba fogadás, ideiglenes hatályú elhelyezés, nevelésbe vétel, nevelési felügyelet elrendelése, utógondozás vagy utógondozói ellátás elrendelése, megelőző pártfogás, illetve ide sorolandó a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzet megállapítása is.²²⁴

A gyámhatóság a Gyvt.-ben részletezett feltételek fennállása esetén kérelemre megállapítja a gyermek, nagykorúvá vált gyermek hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetének fennállását, e döntését a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre való jogosultság megállapításával egyidejűleg, vagy a jogosultság megállapítását követően is meghozhatja.²²⁵ Hátrányos helyzetű – többek között – az a gyermek, akinek a lakhatási körülményei elégtelenek, és megállapítható, hogy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban él, vagy olyan viszonyok között, ahol az egészséges fejlődésének feltételei nem biztosítottak.²²⁶ Halmozottan hátrányos helyzetű például a nevelésbe vett gyermek.²²⁷

A gyámhatóság védelembe veszi a gyermeket, ha a szülő (törvényes képviselő) nem tudja vagy nem akarja megszüntetni a gyermek veszélyeztetettségét, még úgy sem, hogy az alapellátásokat önként igénybe veszi, ám a gyermeket nem kell kiemelni a családjából, mivel alaposan feltételezhető, hogy – segítséggel ugyan, de – biztosítható a fejlődése. A gyámhatósági határozat azonnal végrehajtható.²²⁸ Ez tehát a védelembe vétel kötelező esete, emellett a Gyvt. meghatároz olyan esetköröket is, amikor a gyámhatóság mérlegelési jogkörében – a gyermekjóléti központ javaslatát figyelembe véve – rendelheti el a védelembe vételt. Erre sor kerülhet például akkor, ha a gyermek (magatartása) szabálysértési tényállást valósított meg, vagy a tizennegyedik életévét be nem töltött kiskorú bűncselekmény tényállását valósította meg (és a nyomozó hatóság megtagadta vele szemben a nyomozást).²²⁹

A családba fogadás szabályait nem a Gyvt., hanem a CSJK tartalmazza. Családba fogadásra a szülő részéről időlegesen fennálló ok (különösen hosszabb betegség, betegség utáni rehabilitáció, indokolt, például munkavégzés miatti távollét stb.) esetén kerülhet sor: a gyermeket a szülő által megnevezett harmadik személy, család fogadja be, gondozza és neveli ideiglenesen. A gyámhatóság akkor járul hozzá a családbafogadáshoz, ha ezt a szülők kérték, a különélő szülő nem tudja a gyermek gondozását, nevelését vállalni, a megnevezett harmadik személy, család maga is vállalja e feladatot, és alkalmas is annak ellátására, továbbá mindez a gyermek érdekében áll. A gyámhatóság gyámul rendeli a családba fogadó szülőt/szülőket. A családbafogadás időtartama alatt a szülő szülői felügyeleti jog szünetel, ez azonban nem érinti

²²³ Rózsás E.: Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás. In: Lapsánszky András (szerk.): Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása. Budapest, 2013, 157–190., 169.

²²⁴ Rózsás (2013), 169., 177–180.

²²⁵ Gyvt. 67/A. §.

²²⁶ Gyvt. 67/A. § (1) bek. c) pont.

²²⁷ Gyvt. 67/A. (2) bek. b) pont.

²²⁸ Gyvt. 68. § (1) bek.

²²⁹ Gyvt. 68. § (2) bek.

a kapcsolattartás és a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való együttes döntés jogát, ezeket ugyanis a szülő változatlanul gyakorolhatja.²³⁰

A Gyvt. határozza meg az ideiglenes hatályú elhelyezés feltételeit. A beutalásra akkor kerül sor, ha a gyermek *„felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges”*; a beutalást kezdeményezheti a gyámhatóság, a menekültügyi hatóság, az idegenrendészeti hatóság, a rendőrség, ügyészség, bíróság, valamint a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoksága.²³¹

A nevelésbe vétel ugyancsak a gyámhatóság hatáskörébe tartozik, egy olyan helyettesítő védelmi intézkedés, melynek keretében intézeti („otthont nyújtó”) ellátást és törvényes képviselőt biztosítanak a gyermeknek arra az időre, amíg saját családja vissza nem tudja őt fogadni; vagy amíg sor nem kerül a családba fogadására, örökbefogadására; vagy, ha ezen megoldások egyike sem alkalmazható, addig, amíg el nem éri a nagykorúságot.²³²

Végül, bár a Gyvt. a terminológiát tekintve már nem tesz különbséget átmeneti és tartós nevelésbe vétel között, mégis szükséges külön szólni ez utóbbiról is. Tartós nevelésbe vétel esetén ugyanis a szülő szülői felügyeleti joga megszűnik, gyermekvédelmi gyámot rendelnek ki a gyermek számára, akit örökbe lehet fogadni, és ehhez nincsen szükség a szülő hozzájárulására.²³³

A veszélyeztetettség fogalma döntő jelentőségű a Gyvt. rendszerében, többek között a gyermek veszélyeztettségének fennállása alapozza meg a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak jelzési kötelezettségét. A családi viszonyok sokszínűek, nem létezik két egyforma élethelyzet, így annak megítélése, hogy egy gyermek helyzete veszélyeztetetté vált-e vagy sem, csak szűk határokon belül képezheti mérlegelés tárgyát, már csak amiatt is, mert maga a Gyvt. is rögzíti az egységes elvek és módszertan alapján történő eljárás elvét. A gyermeknek joga van ahhoz, hogy ez az elv valamennyi, védelmét biztosító eljárásban érvényesüljön, de különösen akkor, ha az eljárás *„a gyermek bántalmazásának felismerését és megszüntetését”* célozza.²³⁴

A Gyvt. definíciója szerint veszélyeztetettség *„az olyan, a gyermek vagy más személy által tanúsított magatartás, mulasztás vagy körülmény következtében kialakult állapot, amely a gyermek testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődését gátolja vagy akadályozza”*.²³⁵ A törvény semmiféle támpontot nem ad arra nézve, miként kell e fogalmat értelmezni, ám a súlyos veszélyeztetettség definíciója alapján bizonyos következtetések levonhatók: súlyos veszélyeztetettség esete forog fenn *„a gyermek olyan bántalmazása, elhanyagolása”* esetén, *„amely életét közvetlen veszélynek teszi ki, vagy testi, értelmi, érzelmi vagy erkölcsi fejlődésében jelentős és helyrehozhatatlan károsodást okozhat”*.²³⁶

²³⁰ Ptk. 4:187. §.

²³¹ Gyvt. 72. § (1) bek.

²³² Gyvt. 77. § (1) bek.

²³³ Gyvt. 80. §.

²³⁴ Gyvt. 6. § (5a) bek.

²³⁵ Gyvt. 5. § n) pont.

²³⁶ Gyvt. 72. § (2) bek.

Bántalmazás, elhanyagolás, közvetlen veszély – ezek éppen azok az esetkörök, melyek felismerése (remélhetőleg) egyetlen gyermekvédelmi szakember számára sem jelentenek problémát. A kevésbé egyértelmű eseteknél ugyanakkor ez a meghatározás nem nyújt kellő támpontot. Ez azért (is) problémás, mert az, ahogyan a szakemberek értékelnek egy-egy konkrét esetet, és az, amit a laikusok gondolnak a veszélyeztetettségéről, kölcsönösen hatnak egymásra: *„a laikus társadalom a helyzetek megítélésekor reflektál a veszélyeztetettség [hatóságok által] kialakított gyakorlatára, erre válaszként a gyermekvédelmi rendszer reflektál a veszélyeztetettség társadalmi megítélésére”*.²³⁷

A veszélyeztetettség szakirodalma ugyanakkor rendkívül széles, számos szakmai útmutató, kézikönyv, módszertani ajánlás született a témában, azzal a szándékkal, hogy segítsék az eligazodást, valójában azonban csak megnehezítették az érintettek helyzetét. A szóban forgó tájékoztató anyagok jellemzően két dolgot emelnek ki: az egyik, hogy minden olyan helyzetet veszélyeztetettségként kell értékelni, amely árt a gyermeknek. A másik lényeges szempont pedig, hogy objektív kritériumok alapján kell vizsgálni a veszélyeztetettség kérdését, már csak amiatt is, mert számos olyan élethelyzet adódhat, mely egy adott közösség, de akár a társadalom értékrendje szerint nem veszélyes, ám ettől függetlenül a gyermek kárára van.²³⁸

A Módszertani Gyermekjóléti Szolgálatok (MOGYESZ) Országos Egyesülete által kiadott kézikönyv szerint a veszélyeztetettség nem adott időpillanatban fennálló akut állapot, hanem egy – folyamat. Egyértelmű a helyzet megítélése, ha a gyermek *„családjában vagy környezetében ismétlődő vagy tartós fizikai, lelki bántalmazásnak (gyermekbántalmazás), szexuális zaklatásnak, erőszaknak, elhanyagolásnak van kitéve, és/vagy fejlődésében családja, közvetlen környezete károsan befolyásolja”*.²³⁹ Veszélyeztetett a gyermek akkor is, ha *„testi vagy pszichés fejlődését ártalmas környezeti hatások, rossz interperszonális kapcsolatok akadályozzák, károsítják”*.²⁴⁰

A veszélyeztetettség megnyilvánulhat mulasztásban vagy egy konkrét cselekményben, előidézhetsi bárki, akár maga a gyermek is.²⁴¹ Nem lehet kérdéses a helyzet megítélése, ha a gyermek, a családtagja vagy a környezetében bárki bűncselekményt vagy szabálysértést követ el. Ha a gyermek családjában, közvetlen környezetében történik a bűncselekmény, úgy az lelki bántalmazásként, erkölcsi elhanyagolásként is értékelhető. Erkölcsi veszélyeztetés esete forog fenn, ha a szülő kétes személyekkel tart fenn kapcsolatot, és ebbe a társaságba bevonja a gyermeket is; ha szellemi értelemben elhanyagolja, ingerszegény körülmények között „neveli”.

²³⁷ Szöllősi G.: A megítélt veszélyeztetettség: a veszélyeztetettség kategóriájának konstruálása a magyar gyermekvédelemben. Doktori dolgozat. Msc. Budapest, 2002, 7.

²³⁸ Gál A., Orosz L., Tolácziné Varga Zs., Varga B.: Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása. Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, Budapest, 2011, 5-6. Elérhető: <http://szociologiaszak.uni-miskolc.hu/segedanyagok/veszelyez.pdf>.

²³⁹ Takáts V. F. (n.a.): A gyermekvédelmi jelzőrendszer szerepe a veszélyeztetettség felismerésében - az agárdi ügy margójára, 5.

²⁴⁰ Takáts (n.a.).

²⁴¹ Gál et al. (2011), 6.

Testi veszélyeztetésről beszélünk, amikor a szülő fizikailag elhanyagolja, vagy éppen súlyosan ittas személyre bízva a gyermeket.²⁴²

Habár a MOGYESZ definíciója helyesen mutat rá, hogy a veszélyeztettség egy folyamat, nem pedig egy akut állapot, az egyes fogalmi elemek mégis inkább egy krízishelyzetet írnak le. Ez pedig semmiképpen nem szolgálja a gyermekvédelem céljait, hiszen azt a képzetet kelti, hogy csak akkor kell beavatkozni, amikor már verik a gyermeket vagy elviszik őt lopni.

Az Országos Gyermekegészségügyi Intézet „*A gyermekbántalmazás és elhanyagolás megelőzése, felismerése és kezelése*” című módszertani levelében a gyermekorvosoknak és a védőnőknek adott támpontokat a veszélyeztettség felismeréséhez, a veszélyeztettség négy fokozatát határozva meg. Ennek alapján a veszélyeztető magatartás alacsony fokú, amikor csak egy-egy egyedi esetről van szó, mely érdemben nem vagy csak csekély mértékben van hatással a gyermek fejlődésére; mérsékelt súlyos, amikor a magatartásra gyakrabban kerül sor, de még nem tekinthető veszélyesnek, és feltehetően hosszabb távon nem okoz kárt; nagyon súlyos, ha a gyermek elhanyagolása vagy a súlyos veszélyeztető cselekmény (mulasztás) gyakorta előfordul, vagy a szülő késve szól az orvosnak a gyermek sérüléséről, netán a sérülés bekövetkeztének mikéntjéről, okáról nem tud számot adni, az általa előadott történet nem hiteles; életveszélyes, amikor a gyermek életveszélyes sérülése ellenére a szülő nem kér segítséget.²⁴³

A veszélyeztettség felismerését az esetek nagyobb részében az is nehezíti, hogy a gyermekek nem mernek segítséget kérni, szégyellik a helyzetet, azt normálisnak gondolják, annak kialakulásáért magukat hibáztatják. A Gyvt. (erre is tekintettel) felállít egy gyermekvédelmi jelzőrendszert, és nevesíti azokat a személyeket és szerveket, akik/amelyek egyrészt jelzéssel kötelesek élni a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó szolgáltatónál a gyermek veszélyeztettsége esetén. Másrészt kötelesek az illetékes hatóság eljárását kezdeményezni a súlyosabb megítélésű esetekben, nevezetesen „*a gyermek bántalmazása, illetve súlyos elhanyagolása vagy egyéb más, súlyos veszélyeztető ok fennállása, továbbá a gyermek önmaga által előidézett súlyos veszélyeztető magatartása esetén*”.²⁴⁴

Ha jelzőrendszer tagja ezen kötelezettségének nem tesz eleget fegyelmi eljárással, súlyosabb esetben akár büntetőeljárással is számolhat (foglalkozás körében elkövetett veszélyeztetés büncselekménye miatt). Ettől el kell különíteni azt az esetet (habár a Gyvt. szövege eléggé összemosza a kettőt), amikor annak gyanúja merül fel, hogy a gyermek sérelmére büncselekményt követtek el: ekkor a gyámhatóság köteles megtenni a feljelentést az elkövető ellen.²⁴⁵ Ezzel összefüggésben a gyámhatóság megvizsgálja, hogy a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtó úgy járt-e el feladatai teljesítése során, ahogy azt számára a minisztérium módszertani útmutatója előírja. A gyermeki jogokat sértő eljárás (vagy mulasztás) miatt a

²⁴² Balogh A.: A szülői feladatokból eredő kötelességek megszegése súlyosságának megítélése. *Ügyészek Lapja* 2015/6. p. 31–39., itt: 32–33.

²⁴³ Gál et al. (2011), 10–11.

²⁴⁴ Gyvt. 17. § (2) bek.

²⁴⁵ Gyvt. 17. § (2) be.

működtetővel, fenntartóval, intézményvezetővel szemben gyermekvédelmi igazgatási bírság kiszabására kerülhet sor.²⁴⁶

A jelzőrendszer tagjai a következő személyek, szervezetek: az egészségügyi szolgáltatást nyújtók (ideértve a védőnői szolgálatot, a házi orvost, a házi gyermekorvost); a személyes gondoskodást nyújtó szolgáltatók; a köznevelési intézmények és a szakképző intézmények; a rendőrség; az ügyészség; a bíróság; a pártfogó felügyelői szolgálat; az áldozatsegítés és a kárenyhítés feladatait ellátó szervezetek; a menekülteket befogadó állomás, a menekültek átmeneti szállása; az egyesületek, az alapítványok és az egyházi jogi személyek; a foglalkoztatás-felügyeleti hatóság; a javítóintézet; a gyermekjogi képviselő; a gyermekvédelmi és gyámügyi feladatkörében eljáró fővárosi és vármegyei kormányhivatal; az állam fenntartói feladatainak ellátására a Kormány rendeletében kijelölt szerv; a települési önkormányzat jegyzője; a büntetés-végrehajtási intézet; a büntetés-végrehajtási pártfogó felügyelők. A felsorolásban szereplőket jogi kötelezettség terheli, a Gyvt. ugyanakkor utal arra, hogy mindenki mást erkölcsi kötelezettség terhel: bármely állampolgár és gyermekvédelmi célú civil szervezet tehet ilyen jelzést, és élhet kezdeményezéssel.²⁴⁷

A jelzőrendszer hatékonyabb működését hivatott szolgálni a Gyvt. 2014. március 15-én hatályba lépett módosítása, mely szerint a gyermekjóléti szolgálat és a gyámhatóság köteles – külön kérelem nélkül is – zártan kezelni a gyermek bántalmazása, elhanyagolása miatt jelzéssel élő magánszemély, jogi személy adatait, úgyszintén zártan kell kezelni a tanú és a gyermek adatait is.²⁴⁸ Az arra kötelezettek a gyermekjóléti szolgáltatást nyújtónál jelzik, ha a gyermek veszélyeztetettségére utaló körülmény jut a tudomásukra. A Gyvt. meghatározza a gyermekjóléti szolgáltatás fogalmát, tartalmát, és egyebek mellett azokat a feladatokat, melyek a települési önkormányzatokat, illetve az általuk működtetett gyermekjóléti szolgálatokat a gyermek veszélyeztetettségének megelőzése érdekében terhelik. A gyermekjóléti szolgálat működteti a fentebb ismertetett jelzőrendszert, együttműködik a jelzőrendszer tagjaival, összehangolja működésüket, és – ami különösen lényeges – feltárja a veszélyeztetettséghez vezető okokat, és azok megoldására javaslatot állít össze.²⁴⁹ E körben folyamatosan figyelemmel kíséri, miként alakul a településen élő gyermekek szociális helyzete, esetleges veszélyeztetettsége; beszél a gyermekekkel, panaszaik orvoslására megteszi a szükséges intézkedéseket; környezettanulmányt készít; támogatja a helyi oktatási és nevelési intézményeket abban, hogy el tudják látni gyermekvédelmi feladataikat.²⁵⁰

A fentiekben esett szó arról, hogy a Gyvt. nem határozza meg a veszélyeztetettség fogalmát, ez pedig akár el is bizonytalaníthatja a jelzőrendszer tagjait: valóban fennáll-e a jelzési kötelezettség, vagy valójában nem is annyira súlyos a helyzet, hogy be kelljen avatkozni. Az ágazatirányító minisztérium által 2020-ban kiadott módszertani útmutató példálózó jelleggel felsorol olyan jeleket, melyek a szülő elhanyagoló, bántalmazó magatartására utalnak. Így például, ha a szülő alkoholtól, kábítószerrel befolyásolt állapotban van; nem kíván a

²⁴⁶ Gyvt. 100/A. § (1) bek.

²⁴⁷ Gyvt. 17. § (1) bek.

²⁴⁸ Gyvt. 17. § (2a) bek., Gyvt. 130/A. § (2) bek.

²⁴⁹ Gyvt. 39. § (3) bek.

²⁵⁰ Gyvt. 40. § (2) bek.

csecsemőről gondoskodni; türelmetlen a gyermekkel szemben, viselkedéséből, szóbeli megnyilvánulásából arra lehet következtetni, hogy tehernek tartja gyermekét, ok nélkül butának, ügyetlennek állítja be; kerüli gyermekével a szemkontaktust; a kelleténél többször keresi fel az orvost, vagy éppen, akkor sem viszi orvoshoz a gyermeket, ha az indokolt lenne; a szülő láthatóan pszichés problémákkal küzd; elutasítja a védőoltásokat, nem tartja be az orvosi, védőnői utasításokat, nem működik együtt a szakemberekkel, otthonába nem engedi be őket.²⁵¹ Ezen túlmenően az útmutató részletes leírással is szolgál arra nézve, hogy milyen konkrét jelek vethetik fel a testi elhanyagolás, a fizikai, az érzelmi, illetve a szexuális bántalmazás gyanúját.²⁵²

²⁵¹ Emberi Erőforrások Minisztériuma (2020): Módszertani útmutató. A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan. (gov.hu). p. 34. Elérhető: <https://bit.ly/3SBc38C>.

²⁵² Emberi Erőforrások Minisztériuma (2020): Módszertani útmutató, 35–36.

A téma gyakorlati szemléletű megközelítése

1. Gyermekbántalmazás

A gyermekbántalmazás társadalmi, szociális, szakmai kontextusa tekintetében fontos tisztázni a társadalmi háttérrel, tudással kell rendelkezni a közösségről, a családról és magáról a gyerekekről, valamint az őket körülvevő intézményi rendszerről, és azon ártó vagy segítő hatásokról, amelyek érhetik őket. Szerepeket kell meghatározni: a politika, a kormányzat, a civil közösségek és az egyén szerepét. Fontos megérteni, hogyan látják és ítélik meg a jelenséget. Kutatásokat, adatokat, elméleteket és gyakorlati megközelítésű vizsgálatokat kell végezni. A különböző erőfeszítéseket össze kell hangolni, azok ugyanis csak akkor hatékonyak, ha minden résztvevő elvégzi azokat a lépéseket, amelyek a gyermekvédelemtől függetlenek. Ha nincsenek segítő-védő tényezők, akkor a bántalmazás valószínűsége megnő; ha vannak, akkor a gyerekek és családjaik megerősödnek és nő az ellenálló képességük. A gyermek és a szülő érdeke nem mindig egyezik meg, és ezzel az ellentéttel is foglalkozni kell a család támogatásának és gondozásának megtervezésekor.

A bántalmazás alapvetően hatalmi kérdés, így elengedhetetlen a család komplex belső szerkezetének és megközelítésének alapos ismerete, beleértve az erőpozíciókat és a nemek közötti egyenlőtlenségeket. Az ügykezelés esetlegessége beláthatatlan károkat okozhat a kliensnek, de adott esetben az intézménynek is. A felkészületlen és frusztrált szakemberek nem végzik jól a munkájukat, nem érzik jól magukat a munkahelyükön, esetleg bántanak, kiégnek vagy megszállottan próbálnak segíteni, majd végül pályaelhagyók lehetnek. Addig, amíg egyik oldalon a bántalmazás elfogadhatatlansága még mindig nem általános, hátráltatóan hat arra a pozitív változásra, hogy egyre többen juthatnak hozzá a képzésekhez, ismeretekhez, megismerve így az összefüggéseket, lehetséges kezelési, megelőzési módokat. A bántalmazás okai egyéni élettörténetekben, az értékrendben, a tapasztalatokból eredő megállapításokban, az elméleti és megközelítésbeli tisztázatlanságban rejlik. Mindez Magyarországon teljességgel esetlegessé teszi, hogy miképp működnek a gyermekvédelemben a szakemberek. Így a klienseknek okozott késedelem, a segítség hiánya, a nem adekvát segítségnyújtás további kríziseket, tragédiákat eredményezhet.²⁵³

Hiába vannak eszközök (megelőzésre, kezelésre, kutatási eredmények, ismeretek, nemzetközi tapasztalatok), ennek ellenére sokszor elmaradnak, késlekednek, nem sikeresek a tervezett vagy végrehajtott programok, a sikeres szakmai döntések meghozatalához ugyanis meg kell érnie a társadalomnak, a politikai, szakmapolitikai helyzetnek. Egy olyan jelenségnek türelmesnek lenni, mint a gyermekbántalmazás, ahol a beavatkozás sürgető, igen nehéz. A legjobb szándékot is megakasztja a túl hirtelen változási igény, a probléma tudomásulvételének és a megfelelő ismeretek széleskörű terjesztésének hiánya, kulturális különbségek, eltérő tradíciók, másfajta megítélések. Nagy a jelentősége annak, hogy jól meghatározottan, kellő ismeret birtokában, megfelelő ismeretterjesztési technikával kezeljék az eseteket. Máshogy tekint a problémahalmazra áldozat, elkövető, szakember és nem érintett. Ez a kezelés

²⁵³ Herczog M.: Gyermekbántalmazás. Budapest, 2007.

szintjeinek összekeveredését eredményezheti, amelyeket egyébként el kell választani, mert az összemosódás felesleges indulatokat, ellenállást okozhat. E tekintetben is sokat segített a New York-i egyezmény ratifikálása.

Kényes egyensúly megtalálása a családi életbe való beavatkozás. A gyermekvédelemben állandó a forráshiány, a jó kezelő, megelőző, problémafelismerő eszközök sok pénzbe kerülnek, ugyanakkor, ha ezek rendelkezésre állnak, nő az ügyfélszám. Épp ezért van nagy jelentősége a mindenre kiterjedő prevenciónak, mert ez csökkentheti az esetszámot, és növel(het)i az életminőséget. A szakmai gondolkodásban kétfajta gátló megközelítés létezik. A szociálpolitika elméleti szakembereit a gyermekvédelmet szociális problémaként kezelik, a megoldást a családok jóllétének biztosításában látják. A terepen dolgozó gyakorlati szakemberek - akik részfeladatoknak tekintik az egyes ügyeket - nem gondolkodnak kontextuálisan, így nem látják a másokkal együttműködés lehetőségeit, a holisztikus szemléletet. Ma Magyarországon nagyon eltérő a felelősségvállalás szintjeinek megítélése. Nincs megnyugtató válasz arra sem, hogy kinek mi a kompetenciája.

A gyermekbántalmazás meghatározása körüli problémákkal is szükséges foglalkozni. Az érzelmi bántalmazás, intézményes abúzus és szexuális zaklatás határainak meghatározása összetett feladat. Míg néhányan kétségbe vonják ezeknek a jelenségeknek a létezését, addig mások a hagyományosan elismert cselekményeket, mint a gyermekgyilkosságokat vagy a pedofiliát, széles körben elítélik és büntetnék, de az okok és következmények megítélése széles skálán mozog. Bizonyos esetekben a határok és kategóriák hiánya miatt még a szakemberek is hezitálhatnak vagy túlzott reakciókat mutathatnak. Ezen kívül vannak olyan bántalmazásformák, amelyek besorolása nem egyértelmű, és csak szélesebb ismertség és kezelés révén ismerhetők fel, mint például a várandósság alatti életmód, intézményes abúzus, vagy a nevelt és örökbefogadott gyermekek identitásával és gyökereivel kapcsolatos tudás hiánya. A bánásmódok kulturális megítélése változó, ami egyes helyeken büntetendő, máshol nem. A hagyományos kategóriák mellett új jelenségek is megjelennek, mint a Münchhausen-szindróma, a bullying vagy a szülői elidegenítés. A gyermekbántalmazás meghatározását tovább bonyolítja a kulturális különbségek és hagyományok sokfélesége, valamint, hogy milyen szakmai kontextusban és milyen céllal használjuk a definíciót, mennyire részletesnek és mélyrehatóknak kell lennie.

A megközelítési módok (modellek) tekintetében kiemelendő, hogy az esélyek a gyermek valódi segítésére csekélyek, ha csak a gyermek és esetleg a nem bántalmazó szülő mentésére koncentrálnunk anélkül, hogy a környezetét, az okokat, a családi dinamikát vagy a gyermek valós szükségleteit elemeznénk. Hatékonyabb módszer a koordinált interdiszciplináris együttműködés²⁵⁴, az érintettek teljes körének bevonásával történő csoportos megbeszélések, a helyreállító szemlélet, a közvetítési modellek és a család-centrikus megközelítések alkalmazása, amelyek mind hozzájárulnak a családi diszfunkciók feloldásához. Minden eset egyedi vizsgálatot és értékelést igényel a megfelelő keretek, határok és szabályok mellett, és az erőszak különféle megnyilvánulásai eltérő kezelési stratégiákat követelnek meg.

²⁵⁴ Kitérő német példa erre a www.frig-freiburg.de, ahol nem csak az áldozat, hanem az elkövető számára is lehetőség nyílik arra, hogy segítséget kapjon.

Az ún. ökológiai modell (*Bronfenbrenner*)²⁵⁵ szerint a gyermek egy széles, de eltérő szinteket meghatározó rendszerben helyezhető el. A modell a makroszintű (pszichológiai), ökoszintű (környezeti), középszintű (családi), mikroszintű (szülő-gyermek) kapcsolatot vizsgálja, így figyelembe veszik mindazokat a szempontokat, melyek befolyásolják a gyermek körülményeit. Ez a modell négy elemet különböztet meg: a gyermek saját jellemzőit, a gondozó, nevelő jellemzőit, a család és a gyermek szűkebb környezetének jellemzőit és a közösség, illetve a társadalom sajátosságait, ahol a gyermek él, utóbbi szociális, kulturális, gazdasági vonatkozásaiban vizsgálja. A pszichoanalitikus modell²⁵⁶ szerint a bántalmazás hátterében kötődési zavarok, a korai anya-gyermek kapcsolat zavarai állnak, itt a probléma alapja az ösbizalom elvesztésével, a nem kielégítő korai kapcsolattal magyarázható. A deprivált, elhanyagolt gyermek felnőve nehezen tud tartós és terhelést elbíró kapcsolatot létesíteni (szülőként, partnerként). A pszichodinamikus szemlélet szerint a terápia, a konzultáció segít kioldani, feldolgozni a koragyerekkori élményeket.²⁵⁷ A szociális tanuláselmélet (behaviourista)²⁵⁸ modell kiemeli, hogy utánzással, a látott példák alapján tanulunk elsősorban büntetésen, jutalmazáson keresztül. A bántalmazást elszenvedő gyermek ezt a lehetséges viselkedési módot, nevelési metódust sajátítja el és így válik generációkon átívelővé a bántalmazó magatartás. A bántalmazást a rossz tapasztalatoknak és a nem megfelelő kontrollnak tulajdonítják, vagyis a szülő nem képes saját rossz tapasztalataitól eltérő módon viselkedni. A szocio-biológiai modell azt emeli ki, hogy a gyermek fogyatékossága vagy betegsége szolgálhat a bántalmazás alapjául vagy azért, mert sok odafigyelést, törődést igényel vagy, mert saját sorscsapásaként értékeli, szégyelli a másképp fejlődő gyermeket vagy épp ő szolgáltatja ki mások bántalmazásának. A családi diszfunkció modell²⁵⁹ hangsúlyozza, hogy a családnak magának is lehet súlyosan megbetegítő vagy betegséget fenntartó szerepe. Többféle irányzata van, ebben szerepel az ún. bűnbak elmélet is, mely szerint mindenről egy családtag tehet, és ennek a problémának a megoldását a bűnbak személy kollektív bántalmazásában látják. A feminista modell alapvető gondját a társadalom patriarchális hagyományokra épülő szemlélete okozza. Szerintük a gyermekek szexuális bántalmazása, a nők munkahelyi és otthoni zaklatása mind az intézményesített férfiuralom, patriarchátus megnyilvánulása.

Fontos még kiemelni *Henry Kempe*, a “megvert gyermek szindróma”²⁶⁰ kifejezés atyjának és munkatársainak megállapításait 1978-ból²⁶¹, amelyben azokat a fejlődési fázisokat vázolták fel, amelyeken keresztül haladva a társadalom elismerheti a gyermekbántalmazást. 1. szint: A fizikai vagy szexuális bántalmazás létezésének vitatása. A bántalmazásokat gyakran

²⁵⁵ Bronfenbrenner, U.: Ecological models of human development. In: International Encyclopedia of Education. Oxford, 1994, 2.

²⁵⁶ Bowlby, J.: Attachment and loss, Attachment. London, 1969, 1.

²⁵⁷ Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W., Silver, H. K.: The battered-child syndrome. In: R. D. Krugman, J. E. Korbin (szerk.): C. Henry Kempe: A 50 year legacy to the field of child abuse and neglect. New York, 2013, 23–38.

²⁵⁸ Stalder, J.: Die soziale Lerntheorie von Bandura in Frey, D., Irle, M. Band II: Gruppen- und Lerntheorien, 198.

²⁵⁹ Répássy Á., Németh L.: Erőszak a családban. In: <https://ujbtk.hu/dr-repassy-arpadne-dr-nemeth-laura-eroszak-a-csaladban>.

²⁶⁰ The battered child-syndrom 1962.

²⁶¹ Kempe, R. S., Kempe, C. H.: Child abuse. 1978, London.

azonosítják mentális zavarokkal küzdő vagy függőségekkel élő szülőkkel, illetve külső személyekkel, és nem látják össztársadalmi problémaként. 2. szint: A társadalom kezd odafigyelni a durva bántalmazási esetekre, mint a gyermekverés, és hatékonyabb beavatkozási módszereket alakít ki a súlyos esetekre, míg a kevésbé súlyos esetekben a korai felismerés és beavatkozás szükségességére hívják fel a figyelmet. 3. szint: Növekszik a figyelem a testi bántalmazással kapcsolatban, és a nehezen boldoguló, testileg elhanyagolt gyerekek felé irányul, valamint az abúzus kevésbé nyilvánvaló formáit, mint a mérgezéseket is felismerik. 4. szint: A társadalom észreveszi az érzelmi bántalmazást, az elhanyagolást és az elutasítást, a bűnbakkeresést és az érzelmi megfosztást, deprivációt, mint súlyosabb jelenségeket. 5. szint: A szexuálisan zaklatott gyerekek súlyos helyzetének felismerése. 6. szint: Az a felismerés, hogy minden gyermek fontos része a társadalomnak, és a személyiség egészséges fejlődéséhez szükség van szeretetteljes gondoskodásra, érzelmi stabilitásra, megfelelő táplálékra és megelőző, valamint gyógyító egészségügyi ellátásra.

A szülői elidegenítés egy mélyen megosztó és káros jelenség, amely komoly érzelmi sebeket okoz mind a gyermekben, mind az elidegenített szülőben. A jelenség lényege, hogy a gyermeket az egyik szülő tudatosan vagy tudattalanul arra manipulálja, hogy utasítsa el és távolodjon el a másik szülőtől. Ez a magatartás a gyermekben ellenségességet és elutasítást alakít ki az elidegenített szülő iránt, amely gyakran megalapozatlan és túlzott kritika formájában nyilvánul meg. Az elidegenítési folyamat során a gyermek gyakran szembesül hamis vádakkal és negatív információkkal, amelyek a cél szülő ellen irányulnak, és ezek az információk erősíthetik a gyermekben a kritikus, elutasító álláspontot. A gyermek ilyen módon valós vagy képzelt sérelmeket használ fel az elidegenített szülő ellen, amelyek egy idő után belső meggyőződéssé szilárdulhatnak, és az elidegenített szülő iránti természetes szeretet vagy kötődés elvesztéséhez vezethetnek.²⁶² A szülői elidegenítési szindróma (PAS) fogalmát *Richard A. Gardner* határozta meg az 1980-as években, mint egy olyan állapotot, ahol a gyermek konstansan és ok nélkül támadja vagy utasítja el az egyik szülőt. Az elidegenítési folyamat olyan gyermekbántalmazásnak tekinthető, amely komoly pszichológiai következményekkel járhat a gyermek számára, és hatással lehet az ő egész jövőbeli életére, beleértve a bizalmi és kötődési képességeiket is.²⁶³

A jogi környezet a szülői elidegenítés kérdését gyakran kezeli, és több bírósági határozat is foglalkozik ezzel a témával, kiemelve, hogy a gyermek érdekeit kell elsődlegesen figyelembe venni. Azokban az esetekben, ahol a gyermek elidegenítése a bírósági döntések során bizonyítást nyer, a gyermekelhelyezés változtatása, és esetenként a szülői jogok korlátozása vagy megvonása válhat szükségessé. A szülői elidegenítés feldolgozása és kezelése összetett és időigényes folyamat, amely szakértői segítséget, terápiás beavatkozást, és olykor a családok támogatását igényli. A korai felismerés és a gyors beavatkozás kulcsfontosságú lehet annak érdekében, hogy minimalizáljuk az elidegenítés káros hatásait a gyermek fejlődésére és jólétére.

Témám szempontjából különösen hangsúlyos kutatási terület, az ún. *adverse childhood experiences*, azaz a korai kedvezőtlen tapasztalatok, amely terület az átélt nehézségeknek a

²⁶² Gardner, R. A.: *The Parental Alienation Syndrome: A Guide for Mental Health and Legal Professionals*. New Jersey, 1992, 20-32.

²⁶³ Gardner 1992, 35.

gyermekre, a családokra és a társadalomra gyakorolt hosszútávú hatásait vizsgálja. A kutatási eredmények birtokában a sokproblémás magyar családokat és gyermekeiket, sőt a szakellátásban nevelkedetteket is eredményesebben lehetne segíteni. Kiszámíthatatlan mértékű rombolást okoz minden olyan tragédia, amely az emberi kapcsolatok szétzilálódását okozza, mindez az ember számára a legnagyobb trauma források²⁶⁴ egyike, miután alapvetően társas lények vagyunk. Különösen igaz ez a gyermekekre, az ő személyiségükben megy végbe a legnagyobb rombolás, amennyiben olyan személytől szenvedik el a bántást, akitől ők a védelmet, elfogadást, biztonságot, de leginkább a szeretetet kellene, hogy kapják. Ha elhagyják őket azok, akiknek gondoskodniuk kellene róluk, ha megfosztják őket azokról a szoros kapcsolatoktól, amelyekben biztonságban kellene érezniük magukat.

Az első jelentős kutatások *Vince Felitti*²⁶⁵, *Cicchetti* és *Toth*²⁶⁶ munkásságához kötődnek. Az ACE-értékelést *Felitti* és munkatársai egy 1998-as tanulmányban dolgozták ki, annak érdekében, hogy megvizsgálják az ACE-k és a leggyakoribb halálokok közötti kapcsolatot Amerikában. A kutatásban több mint 17 000 felnőttet kérdeztek meg, hogy különválasszák azokat a negatív gyermekkori tapasztalatokat, amelyek a felnőttkori súlyos egészségügyi problémákhoz kapcsolódnak. *Felitti* és *Bob Anda* által megkérdezett 17500 felnőtt olyan eseményekről nyilatkozott, melyeket ők kedvezőtleneknek ítélték meg.

A negatív eseményeket a következő csoportosítások szerint rendszerezték: 1, fizikai-, érzelmi-, szexuális bántalmazás; 2, fizikai- vagy érzelmi elhanyagolás; 3, szülői mentális betegség, drogfüggőség vagy börtönbüntetés; 4, szülőtől történő elválasztás, válás, IPV²⁶⁷-nek kitett gyermek. A vizsgálat során megkérdezettek 67%-a legalább 1 pontot kapott, 12,6 %-nak, azaz minden 8-dik embernek volt 4 vagy annál több ACE pontja. Az ACE pontok és az egészségügyi állapot között mennyiségi összefüggést állapítottak meg, azaz minél magasabb a pontszám, annál rosszabb az egészségügyi állapot. 4 vagy több pontszámnál már nagy a kockázata krónikus tüdőbetegségnek. A hepatitisnek 2,5-ször nagyobb az esélye, mint egy 0 ACE ponttal rendelkező személy esetén. Ugyanez depressziónál 4,5-szeres és 12-szer nagyobb eséllyel követ el el öngyilkosságot ilyen magas ACE ponttal rendelkező személy. 7 vagy több pontnál 3-szor nagyobb az esélye a tüdőráknak, 3,5-szer nagyobb az esélye a szívbetegségnek, amely világszerte első számú halálozási ok. Az ártalmas koragyermekkori tapasztalat (ACE) roppant káros a testi, lelki, de akár a társadalmi szintű egészség szempontjából. Mára gyermekjóléti, egészségügyi, fiatalkori bűnözéssel foglalkozó szervezetek sorban alkalmaznak ún. traumát figyelembe vevő, traumákat elismerő, traumákra koncentráció, vagy épp ártalmas gyermekkori tapasztalatokat figyelembe vevő és felismerő módszertani megközelítést.

Más megközelítést alkalmaz *Biglan*. Szerinte a kedvezőtlen társadalmi körülmények, beleértve a szegénységet, a konfliktusokat, a diszkriminációt és a társadalmi elutasítás egyéb

²⁶⁴ Orvos-T. N.: Örökölt sors. Budapest, 2022, 34-40.

²⁶⁵ Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V., Koss, M. P., Marks, J. S.: Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 1998, 14(4), 245–258.

²⁶⁶ Cicchetti, D., Toth, S. L.: A developmental psychopathology perspective on child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 1995, 34(5), 541–565.

²⁶⁷ *Intim Partner Violence*.

formáit, óriási mértékben hozzájárulnak a leginkább mindenütt előforduló pszichológiai, viselkedési és egészségügyi problémáinkhoz. Társadalmunk prioritásainak kell lennie, hogy olyan speciális alapelveket hozzanak létre, amelyek csökkentik a szegénységet és a diszkriminációt, és ezáltal csökkentik az egészséggel kapcsolatos negatív következmények kockázatát. A kutatások azt mutatják, hogy az ilyen tapasztalatok elsődleges okai annak, hogy a gyermekek és serdülők pszichológiai, viselkedési és egészségügyi problémákat okoznak, amelyek gyakran egész életük során aláássák jólétüket. Éppen ezért a kutatók megfogalmazták, hogy szükséges lenne olyan hatékony családi és iskolai prevenció programok alkalmazására, melyek enyhíthetik az ezekhez a problémákhoz vezető társadalmi nehézségek nagy részét. E programok széles körű és hatékony megvalósítása – az alapellátásban, a szociális szolgáltatásokban és az oktatásban – kiemelt feladat kell, hogy legyen. A konkrét programok megvalósításán túl azonban összehangoltabban kell törekednünk a proszociális értékek népszerűsítésére, amelyek támogatják a családok és iskolák támogatását.

Talán a legkézenfekvőbb lépés az ACE-problémák kezelésében annak biztosítása, hogy az egészségügyi szolgáltatók kiszűrjék a kockázatos vagy rosszul alkalmazkodó családi állapotokat, és szükség szerint beavatkozzanak a családok ügyében. Ezeknek a programoknak a célja, hogy a szülők képesek legyenek kezelni és nyomon követni a gyermek viselkedését, a család hogyan tárgyalja a konfliktusokat és oldja meg a problémákat, valamint a családi környezet érzelmi minőségét. Ezek a programok a családot tekintik a legbefolyásosabb és leginkább alakítható közegnek, amely a gyermekek és fiatalok hosszú távú viselkedési és érzelmi alkalmazkodását elősegíti.

Újabb megközelítést nyújt a *Family Check-Up* (FCU), a *Parent Management Training* – az oregoni modell (PMTO). A szülők képzését a család sajátos igényeihez és a családsegítő intézmény szolgáltatási igényeihez igazítja. Olyan stratégiákat alkalmaz, melyek segítik leküzdeni a változás bekövetkezését gátló akadályokat, beleértve a szülők ellenállását a változással szemben. Támogatja a szülőket a pozitív magatartásminták használatában, a nevelésben alkalmazott keretek meghatározásában és azok nyomon követésében, valamint a családi kapcsolatok építésében. A szakembereknek és a szülőknek nyújtott képzés befejezését követően az utánkövetésnek hangsúlyos szerep jut, konzultációk és a megvalósítás támogatásának útján.

Különböző programok születtek annak érdekében, hogy az iskolákat inkább nevelő jellegűvé alakítsák a gyerekeknek. Sokan közülük a szociális-érzelmi tanulásra (SEL) összpontosítanak. A *Good Behavior Game* (GBG)²⁶⁸ némileg más megközelítést képvisel a megalapozásban, ez egy tanítási stratégia, ahol pozitív egymásrautaltság esetén nő a csoporton belüli kortárs interakció, amely korábban közömbös vagy akár aktívan antagonist (ellenséges) volt, javítja a (csoportos) teljesítményt. A feladaton belüli és a proszociális viselkedés szociális megerősítésének elvei alapján működik. A GBG osztálytermeiben tanuló gyerekek megtanulják meggátolni az impulzusokat, hogy ne agresszióval, zavarással és feladaton kívüli viselkedéssel cselekedjenek, ehelyett megtanulják szabályozni az érzelmeiket, és játékszerű környezetben

²⁶⁸ Kellam SG, Mackenzie AC, Brown CH, Poduska JM, Wang W, Petras H, Wilcox HC.: The good behavior game and the future of prevention and treatment. *Addict Sci Clin Pract.* 2011, Jul;6.1, 73-84.

figyelni osztálytársaik viselkedését. Pontosabban, a GBG és a kapcsolódó csoport- vagy csapatalapú oktatási megközelítések, mint például a kooperatív tanulás a „pozitív kölcsönös függőség” megteremtését hangsúlyozzák az osztályterekben, ami azt jelenti, hogy az egyének csak akkor érik el céljaikat, ha a körülöttük lévők is elérik az övéket, kölcsönös segítségnyújtás és erőforrás-megosztás révén. A pszichopedagógia az egyént szűkebb környezetével együtt, mint pszichológiai, biológiai és szociológiai egységet szemlél. Az inkluzív nevelés, amely a gyermekeket, tanulók egyéni különbözőségeit (társadalmi, kulturális, biológiai) együttesen, még hozzá teljes mértékben figyelembe veszi, majd azokból kiindulva, azokra építve alakít ki befogadó környezetet. „Nem állítható, hogy a büntető igazságszolgáltatási rendszer meghatározó befolyással van a bűnözés alakulására. Más oldalról azonban elhanyagolni sem szabad a szerepét, hiszen az eljárás”²⁶⁹

Az ACE két csoportját vizsgálva megállapítható, hogy a gyermekkori kedvezőtlen tapasztalatok elszívódése világszerte meglehetősen gyakoriak a gyerekek körében. A legújabb becslések azt mutatják, hogy a gyermekek több mint fele legalább egyfajta káros élmény éri gyermekkorában. A káros gyermekkori élményeket általában két nagy csoportba szokás sorolni. 1, A gyermeket bántalmazó élmények (fizikai, szexuális, érzelmi bántalmazások, érzelmi elhanyagolás, párkapcsolati erőszaknak kitett gyermek; 2, Családi/otthoni diszfunkciókból szerzett negatív élmények (otthoni szerhasználat, mentális betegség a családban, szülők elválása, szülőtől szeparáció, szülő bebörtönzése). Gyakori, hogy ezek a tapasztalások együttesen jelennek meg, a kiszolgáltatottság pedig fokozza az ace előfordulását. A kedvezőtlen élmények növelik az esélyét a mentális egészségügyi, szerhasználati problémáknak, valamint a fizikai egészségügyi állapotok és az öngyilkos magatartások kockázatát, illetve rontják az életminőséget egész életen át. A növekvő számú negatív élménynek kitett személyekre a káros kimenetelű események kockázatnövelő hatással bírnak. A kedvezőtlen gyermekkori élményeknek kitett személyeknél lehetséges hosszútávú következmény a fokozott kockázata a felnőttkori erőszakos cselekmények elkövetésének vagy erőszakos cselekmény áldozatává válásának. Az erőszakos viselkedés komoly közegészségügyi kockázatot jelent a társadalom számára.

A nyelvhez hasonlóan az empátia is egy készség, melyet tanulnunk kell és sajnálatosan az oktatási rendszer és általában véve a társadalom kevésbé figyel a társas kapcsolatok jelentőségére, ahol ez a készség, a figyelem adásával és kapásával jól tud fejlődni. A gyermekek igen magas óraszámokban töltik napjaikat strukturált és szabályozott környezetben, így kevés idejük marad barátságokat kötni, gyakorolni, ismételni az empátiához szükséges készségeket. Ha nincs elég idejük, hogy megtanulják jól az együttélés szabályait, a kapcsolatépítés mikéntjét, a konfliktusok megoldását, a bonyolult társas hierarchia megértését, akkor mindez hiányként, hátrányként lesz jelen későbbi életükben. A gyermekeknek nem csak biztonságra van nagy szükségük, hanem kihívásokra is, vagyis nem minden stressz rossz stressz. Ugyanis, ha soha nem kell kihívásokkal, veszélyhelyzetekkel megbirkózniuk, ha nem kell döntéseik

²⁶⁹ Korinek L. Tendenciák korunk bűnözésében, bűnüldözésében. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Budapest 2013, 32.

következményével szembenéznük, akkor nem tudnak felkészülni a nagyobb és adott esetben sokkal súlyosabb következményekkel járó döntésekre.

Ha azt szeretnénk kiszűrni, hogy melyik gyerek lesz erőszakos felnőtt, akkor a tévézéssel és videójátékkal eltöltött időn túl még sokkal fontosabb vizsgálni, hogy az adott gyermek alapvetően erőszakos környezetben él-e, családja küzd-e anyagi problémákkal, ő maga átélt-e vagy látott-e erőszakos bűncselekményt. Ha csökkenteni akarjuk az erőszak és bűnözés szerepét a társadalomban, akkor létfontosságú csökkenteni a gazdasági egyenlőtlenségeket, valamint segítséget nyújtani a családon belüli erőszak és gyermekbántalmazás áldozatainak mondja *Bruce D. Perry*²⁷⁰ amerikai gyermekpszichiáter.

2. A családi környezet hatásai a gyermek fejlődésére

Az érzelmi biztonság feltétele a szeretetteljes, támogató családi környezet. Ez elengedhetetlen a gyermek biztonságérzetének kialakulásához, ami viszont fontos a pozitív énkép és az önbizalom fejlődéséhez. A kognitív fejlődés tekintetében a szociális készségek területén az emelendő ki, hogy a család az a hely, ahol a gyermek megtanulja az első szociális szabályokat, megtanul együttműködni, kommunikálni és kapcsolatokat építeni. Az értékek és normák vonatkozásában elmondható, hogy a családi környezet alakítja a gyermek erkölcsi értékeit, normáit és attitűdjeit, amelyek szociális viselkedését és döntéseit befolyásolják. A mentális egészség területén meg kell jegyezni, hogy a családi konfliktusok, a stressz és a szülői magatartási problémák, mint például az elhanyagolás vagy a bántalmazás, negatív hatással lehetnek a gyermek mentális és érzelmi jólétére. Végezetül az egészséges életmód szempontjából kiemelendő, hogy a család az a hely, ahol a gyermek megtanulja az egészséges táplálkozást, a testmozgást és más egészséges életmóddal kapcsolatos szokásokat.

A család összetett és dinamikus rendszer, amelyben minden szempont – beleértve a gazdasági helyzetet, a szülői stílust, a kapcsolati dinamikát és a kulturális háttér – jelentősen befolyásolja a gyermek növekedését, tanulását és általános fejlődését. A család a társadalom legkisebb egysége, csoportja, és így, mint társadalmi intézmény számos tudományág kutatásának tárgya. A családjogi megközelítésből kiindulva a házasság létrejöttével család létesül. A néprajzban például a házassági formák alapján három családtípust különböztetnek meg: A monogám család egy férfi és egy nő együttélésén alapul. A poligám családban család, egy férfi egyszerre több nőt vesz feleségül, ez a keresztény kultúrkörből teljességgel hiányzik. A poliandria, amelyben egy nő egyszerre több férfival köt házasságot, a legkevésbé elterjedt családforma. A házastársak kiválasztása szempontjából az endogám házasság azt jelenti, hogy a házastársakat ugyanazon a társadalmi csoporton belül, azaz egy törzsön vagy településen belül választják, ami a primitív őslakos népek körében gyakori. Ezzel szemben az exogám házasságban a házastársat kívülről, más társadalmi csoportokból választják.

A jogi kereteken belül a családi struktúrákat gyakran a családon belüli hatalmi viszonyok szempontjából értelmezik. Történelmileg korábban a patriarchális rendszer dominált, amelyben az apai jogokat helyezték előtérbe, míg a matriarchális rendszerben a tulajdon és a hozzá

²⁷⁰ Perry 2019, 295.

kapcsolódó hatalom az anyai jogokon keresztül öröklődött. A modern törvényekben, például az Új Ptk.-ban a 2013. évi V. törvény IV. könyvében, a Családjogi Könyvben (Csjk.), vagy korábban a Házasságról, Családról és Gyámságról szóló 1952. évi IV. törvényben (Csjt.) a rokonságot az egymástól leszármazott és a közvetlen családi kört alkotó személyek közötti kapcsolatként határozzák meg. A rokon kapcsolat olyan kapcsolat, amelyben a rokonok legalább egy közös felmenővel rendelkeznek.

A család, mint szociológiai egység, általában legalább két generációból áll. Szociológiai szempontból a családszerkezet elemzésének megközelítése a nukleáris családmoddra összpontosít, azaz a szülőkből és gyermekekből álló nukleáris családra, míg a több generációból álló családi egységet kiterjesztett családnak nevezik, és gyakran a vidéki közösségekben fordul elő. Ezek a tipikus családformák azonban nem mindig fordulnak elő. A gyermeket egyedül nevelő, egyedülálló szülőt gyakran nevezik egyszülős családnak, korábban sajnos meglehetősen megbélyegző módon, csonka családnak. A különböző családtípusokat a következőkben részletesebben tárgyalom.

3. Kedvezőtlen működés, funkcionális zavarok

A működésében diszfunkcionális családról Orvos-Tóth Noémi szerint megállapíthatók a következők: *"Minden önismereti úton eljön a pillanat, amikor rádöbbenünk, hogy elakadásaink, szorongásaink, visszahúzó negatív mintáink, kudarcos párkapcsolataink, de akár testi tüneteink gyökerei is a távoli múltba nyúlnak vissza. Felmenőink traumái, feldolgozatlan veszteségei, korlátozó hiedelmei mind ott visszhangoznak a mindennapjainkban, láthatatlanul formálva sorsunkat. A tudományos kutatások eredményei szerint a mélyreható megrázkódtatások, a szeretethiány, a kapcsolati törések generációról generációra adódnak tovább. Mindaddig, amíg halogatjuk a szembenézést családi örökségeinkkel, öntudatlanul is a fájdalom és bizalmatlanság negatív mintázatait visszük tovább és adjuk át gyermekeinknek."*²⁷¹

A működésében diszfunkcionális család megítélését többféle kontextusban vizsgálhatjuk, többek között gyakorisága, összetétele és összetettsége, valamint intenzitása szempontjából is. Herczog Mária szerint szerencsésebb egy család esetén a sokproblémás,²⁷² vagy veszélyeztetett kifejezést használni, hiszen egy érzelmi közösségről beszélünk, ahol a problémák meglétének következménye maga a rendellenes működés. Jelen fejezetben elsősorban pszichológiai oldalról közelítek a rendellenes működésre és miközben a tényleges diszfunkciók meglétékor a sokproblémás családokra utalok, ennek ellenére többször használni fogom a diszfunkcionális kifejezést. Kifejezetten magára a működésbeli zavarra alkalmazom a fogalmat, mint tünetegyüttest, mégpedig többféle megközelítésből vizsgálom annak hatásait a családban, elsősorban a gyermekre fókuszálva.

Diszfunkciós működés vagy folyamat minden család életében előfordulhat egy betegség felbukkanásával, egy családtag elvesztésével. Azonban nem mindegy, hogy a probléma megjelenésével képes-e a család megküzdeni, fel tudja-e oldani a krízist és mennyire

²⁷¹Orvos-T. N.: Örökölt sors. Budapest, 2022, 34-40.

²⁷²Herczog, M.: Családok veszélyben, veszélyeztető családok. In: Családatározó. A sokszínűség pszichológiája. Budapest, 2021, 360-385.

hatékonyan, időben, vagy a probléma marad és esetleg újabb nehézségekkel is szembe kell nézniük. Mielőtt részletesebben tárgyalnám a családi működési zavarok témáját, nézzük meg, tisztázzuk, hogy milyen ún. "elég jól" működő család. Egyetlen család sem működik tökéletesen, időről időre akadnak konfliktusok mindenhol. Egy egészséges családban is előfordul kiabálás, veszekedés; lehet félreértés vagy feszültség a családtagok között; lehet harag és fájdalom – ezek azonban nem mindennaposak. Az egészséges családban ugyanis mindenki szabadon kifejezheti az érzéseit, mindenkire jut figyelem; s habár világosak a szabályok, és a családtagok azokhoz következetesen tartják is magukat, mégis van egyfajta rugalmasság, hogy az egyéni szükségletekhez és a különböző élethelyzetekhez alkalmazkodni lehessen. Az egészséges családi légkörben mindenki szabadon kibontakoztathatja az egyéniségét: a családtagok az érdeklődési körüknek megfelelő dolgokkal foglalkozhatnak, miközben tiszteletben tartják egymás magánügyeit. Az egészséges családban a gyereket a szülő tisztelete övezi, és nem kell érzelmi, verbális, testi vagy szexuális bántalmazástól tartania. Ennek megfelelően a szülők lelkiismeretesen gondoskodnak gyermekükről; a gyerekekre pedig kizárólag az életkorának megfelelő feladatok hárulnak, és nem terheli őt olyan felelősség, mint a szülőket. Persze a legjobb családban is előfordul, hogy valaki hibázik – és az egészséges családban lehet is. A tökéletesség iránti vágy egyébként is irreális; ráadásul ami tökéletes, gyakran szürke és unalmas.

Családi diszfunkciónak minősül minden olyan állapot, amely az egészséges családi működés zavarát eredményezi. Persze minden családban lehetnek olyan időszakok, amikor bizonyos stresszhatások következtében (haláleset a családban, súlyos betegség stb.) felborul a rend, azonban az egészséges családok esetében a válságos időszakot követően általában rendeződik a helyzet. Ezzel szemben a diszfunkcionális családban a problémák állandóak, és a krónikus zavar miatt a gyerekek bizonyos dolgokban szükségét szenvednek. Ezekben a családokban rendszerint olyan negatív viselkedésminták jellemzőek, amelyek a gyerekek további életét alapvetően meghatározzák. Egyes családi rendszerekre jellemző lehet a diszfunkcionális működés, ezekben a családokban gyakori, hogy merev és irracionális viselkedési mintákat kényszerítenek a gyerekekre, valamint korlátozzák azokat a határokat, amelyek lehetővé tennék a gyermek számára, hogy feldolgozza a külvilágból érkező pozitív hatásokat. A belső egyensúly instabil, ami sokféleképpen befolyásolhatja a család működését.²⁷³ Ha a család nem képes alkalmazkodni az életben szükségszerűen és ciklusosan bekövetkező változásokhoz, melyek többsége veszteség élménnyel is járhat, azaz nem képes idomulni az új fejlődési szakaszokhoz és feladatokhoz, ez esetben az alkalmazkodás folyamatában zavarok léphetnek fel. Az egészséges családok, szemben a diszfunkcionális családokkal, érzékenyebben és rugalmasabban reagálnak tagjaik egyéni szükségleteire és a külvilág változásaira.

A "mérgező" családokban, ahogy *Forward* leírja²⁷⁴, a kommunikáció és a viselkedés egyensúlya megbomlik, és a válaszok sokfélesége igen korlátozott. Az ilyen családokban mindezek miatt a gyermek torz valósággal szembesül, az érzelmek és a kommunikáció torzul,

²⁷³ Busi E.: A diszfunkcionálisan működő család. In: Család, gyermek, társadalom. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése. Budapest, 2006, 31-33.

²⁷⁴ Forward, Susan: Mérgező szülők. Budapest, 2000, 10.

ami nagy valószínűséggel hátrányosan befolyásolja a gyermek személyiségfejlődését és az érzelmi kötődéseit. A családi kapcsolatok vizsgálata során fontos megérteni a szülői attitűdöknek a gyermekekre gyakorolt hatásait. A hideg és meleg, megengedő és korlátozó szülői stílusok mentén a gyermekek különböző viselkedésmintákat sajátíthatnak el, amelyek vagy elősegítik, vagy akadályozzák a társas kapcsolatokat és a pozitív személyiségfejlődést.

A családi rendszer diszfunkcionális, nagy valószínűséggel számos negatív viselkedési minta öröklődik a gyermekekre. Egyensúlya instabillá válhat, és elszigetelődik a külső környezeti hatásoktól. A diszfunkciót több szempontból és perspektívából is lehet vizsgálni a család vonatkozásában. A család képtelen alkalmazkodni az új életszakaszok kihívásaihoz, amit a merev szabályok és struktúrák csak tovább súlyosbítanak. Az úgynevezett homeosztatisz mechanizmusok (ön szabályozó mechanizmusok) hiánya arra kényszeríti a családtagokat, hogy ellensúlyozzák a káros hatásokat, de a toxikus családokban ezek a mechanizmusok hiányoznak vagy sérültek, ami az egyéni érzékenységek és vélemények figyelmen kívül hagyásához vezet. A család nyílt vagy rejtett működési zavarai személyiségfejlődési nehézségeket okozhatnak. A szülői egyenlőtlenségek és a disszonáns kortárskapcsolatok alááshatják a családi kötelékek biztonságát a védelem és az ellenőrzés révén. A toxikus családokban az érzelmi kötődések hiányozhatnak vagy torzulhatnak, a családi kommunikációs hálózatok nem támogatják a feszültségek kezelését, és a szülői gyakorlatok hiányosak vagy szélsőségesek lehetnek.²⁷⁵

A szülői attitűdöket Magyarországon *Ranschburg*²⁷⁶ megfigyelései alapján, a szülői stílusokat a meleg-hideg, megengedő-korlátozó dimenziók mentén elemzi. Az elfogadó, szeretetteljes viselkedést melegnek és az elutasító, távolságtartó szülői magatartást hidegnek értelmezi. *Berne* szerint a kortárskapcsolatok dinamikája is meghatározó a családi interakciókban és a kommunikációban²⁷⁷. A társas interakciókban megtanult emberi jelentőség, az elismerésért és a szeretetért játszott játékok alapvető fontosságúak a családban. A játék olyan viselkedésmintázat, amely a társas támogatás hiányában alakul ki, és gyakran okoz alkalmazkodási problémákat. A családi kommunikáció és interakció elemzése nem hagyhatja figyelmen kívül a kettős kötődés jelenségét és a metakommunikáció fontosságát, jól bizonyítják mindezt *Hidas György* és *Raffai Jenő* *Lelki köldökzsinór* című munkájukban, módszert is kínálva a korai, intrauterin megelőzésre.²⁷⁸ Ezek a kommunikációs zavarok ellentmondásos üzeneteket küldhetnek a gyermeknek, ami zavaros viselkedés-mintákhoz vezethet.

A szégyenen alapuló diszfunkciók szintén említést érdemelnek. A diszfunkcionálisan működő család egy másik megközelítésből olyan viszályokkal terhelt család, amelyben

²⁷⁵ Barnes G. G.: Családterápia és gondozás. Budapest, 1991.

²⁷⁶ Ranschburg J: Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig. Budapest, 1993.

²⁷⁷ Berne, E.: Emberi játszmák. Budapest, 2021.

²⁷⁸ Korinek B.: Bántalmazott gyermekek helyzete Magyarországon. Elhangzott előadás formájában 2005-ben a Texas AM Egyetemen Corpus Christben „1995-ben, a heidelbergi Nemzetközi Pre- és Perinatális Pszichológiai és Orvostudományi Konferencián „Intrauterin (méhben belüli) anyareprezentáns” címmel. A szerző először mutatta be két magyar pszichoanalitikus, *Hidas György* és *Raffai Jenő* által kifejlesztett anya-magzat kapcsolatanalízises módszert. Az eljárás lényege a terhesség ideje alatti kommunikáció kiépítése anya és magzata között egy analitikus segítségével. A szakemberek figyelmét a pszichotikus betegek terápiás kezelése közben előjött emlékképek hívták fel a születés előtti életszakasz jelentőségére. Ez a felismerés arra sarkallta a kutatókat, hogy elsősorban ne az egyes betegségek terápiás kezelésére, hanem sokkal inkább még a születés előtt kínálkozó megelőzésre koncentrálnak.

átívelést tapasztalunk, vagyis az egyes családtagok nevetlen és erőszakos viselkedése a család többi tagjának hasonló viselkedését váltja ki. A gyermekek gyakran úgy nőnek fel ezekben a családokban, hogy ezt a viselkedésmódot teljesen természetesnek gondolják. A tünetek és viselkedésminták tekintetében hasonlóság figyelhető meg a diszfunkcionálisan működő család tagjai között. Ez a diszfunkcionális attitűd megerősödéséhez, annak elfogadásához vagy állandósulásához vezethet. A nem reagálás a problémákra, egymás érzelmeire általánosnak mondható ezekben a családokban, sokszor titkok és tabuk járnak át a légkört, nem foglalkoznak egymás szükségleteivel, empátiahiányos a családi közösség. Egy másik jellemző a család szerepeinek megmerevedése, megváltoztathatatlansága. Diszfunkcionálisan működő családnál a szabályok, szerepek kaotikusak, és előfordulhatnak rejtett szabályok is. A diszfunkcionális családok a mérgező szégyen érzésén alapulnak. A természetes szégyenérzet veleszületett érzelm, rendeltetése az emberi korlátok, határok jelzése. Ha az egyén elveszti személyi határait, a szégyen mérgezővé válik. Funkcionális családot csak olyanok tudnak létrehozni, akik kapcsolatban vannak természetes szégyenérzetükkel.

A diszfunkcionalitásnak vannak úgynevezett prototípusai. A családfők inkompetenciája elszakadáshoz és rossz kormányzáshoz vezet. Gyermekeik kevésbé képesek az öngondoskodásra. Egyesek összeférhetlenné válnak, vagy megszegik a helyes viselkedés alapvető szabályait. A családtagoknál súlyos problémák alakulhatnak ki mind a viselkedésükkel, mind a másokkal való kapcsolataikkal kapcsolatban. Az olyan addikciók, mint az alkoholizmus gyakran vezet diszfunkcionális család kialakulásához, ezek a függőségek elsősorban a család felnőtt tagjait érintik, de a fiatalabb családtagok is érintettek lehetnek. A problémák pedig állandósulhatnak és több generációt is érinthetnek. Előfordulhat, hogy például az alkoholizmus problémája eltűnhet, de egy generáció kihagyása után újra megjelenik. Kétszáz kismamával elvégzett kísérlet azóta felkeltette a pszichológia szaktekintélyeinek érdeklődését is. A modern tudomány eszközei segítettek a megfigyelések elvégzését, melyekkel a magzat élettere alaposan megfigyelhetővé vált. Bebizonyosodott, hogy a fejlődésben lévő embriókat a kezdetektől információk özöne éri, és lényegesen többet érzékelnek a külvilágból érkező ingerek közül, mint ahogy azt korábban feltételezték.

A legújabb kutatások azt igazolják, hogy az anya születendő gyermekével kapcsolatos beállítódásai meghatározóak a baba fejlődésére. Az édesanya esetleges depressziója, a születés előtti stresszes állapotok, a környezeti befolyások, párkapcsolati zavarok, a szülői beállítódások, konfliktusok vagy egyéb betegségek mind hatással vannak a magzatra, befolyásolhatják későbbi személyiségének alakulását. De a magzat nem csak az anya beállítódásait érzékeli, eljut hozzá a mama életében szerepet játszó személyek viselkedése, s hatnak rá a környezetében zajló események is. *„Egy ember élete legalább két generációval korábban kezdődik: az apai és anyai nagyszülők házában. Nem csupán a genetikai, kromoszomális feltételeket kapjuk örökségül, hanem az epigenetikusokat is, a társadalmi, kulturális feltételeket, a pszichoszociális struktúrákat.”*²⁷⁹ A magyar kutatások szerint a

²⁷⁹ Hidas Gy., Raffai J., Vollner J.: Lelki köldökzsínor. Budapest, 2002, 11.

születést megelőző életszakasz egyedülálló megelőzési lehetőség a későbbiekben fellépő lelki, szellemi és fizikai zavarokra. A kapcsolatanalízis egy olyan módszer, melyben anya és gyermeke sorsukat már a kezdetektől tudatosan kézbe vehetik, kapcsolatukat elmélyíthetik. A szülők nem csak génjeikkel, hanem viselkedésükkel is drámai módon befolyásolják az utódok méhen belüli fejlődését. A méhen belüli gyermek bonyolult interperszonális hálóban él, és ha a rendszer valamelyik tagja nem működik optimálisan, elsősorban a gyermek viseli annak következményeit. Az ülések során az analitikus segítségével az anya mély, relaxált állapotba, pszichoanalitikus módszerek alkalmazásával próbál utat találni magzatához, az ún. lelki köldökzsinór, kettejük kommunikációs rendszerének kiépítésére törekedve. „*A vizsgálatban részt vett mamák mindegyike a babák felgyorsult értelmi és mozgásfejlődéséről számolt be a születés után, s ezt a vizsgálatban részt vett kisgyermekek intelligenciájáról készült későbbi eredmények is alátámasztják.*”²⁸⁰

A társadalom jövője a tudatos és felelősségteljes szülővé válás több generációs folyamatán múlhat. A szülővé válás elfogadásának előfeltétele ismét felfedezni és elfogadni a bennünk lévő gyermeket minden bajával, szorongásával, félelmével együtt. A diszfunkcionálisan működő családok típusait vizsgálva a szégyen a központi elem. Ezek a családok általában három kategóriába sorolhatók: 1. Kultikus típusok, ahol a szégyen nélküli felsőbbrendű viselkedés uralkodik. Ezek a családok zárt rendszerek, ahol a tagok teljes kontrollt gyakorolnak érzelmeik és gondolataik felett, és szigorú bináris értékrendet követnek. 2. A kaotikus családokban a szabályozás következtelen és a szülői szerepek váltakoznak. A problémákat nem ismerik el, a határok elmosódnak és a motivációk ellentmondásosak. 3. A korrump típusokban a lelkiismeret hiánya uralkodik, a családi köteleket a feltétlen lojalitással azonosítják, és gyakran nincsenek határok a szülő-gyermek kapcsolatban. Az ilyen családokban a szeretet támadó és gyakran erőszakos formát ölt.

Mindannyian játszunk szerepeket. A különféle és nagyon változatos szerepeket az életünk folyamán, a szocializáció útján sajátítjuk el. A társadalmi életben való létezéshez szükségünk van rájuk, hiszen a szerepek rituáléjukkal biztonságot nyújtanak, segítenek eligazodni a mindennapi életben. A gond akkor van, amikor ezek a szerepek megmerevednek, az emberi interakciók gátjaivá válnak, és a közeli kapcsolatokban is az intimitás ellenében hatnak.

A rosszul működő családok problémái és megnyilvánulásai nagyon sokfélék lehetnek. A gyermekeknek speciális „csápjaik” vannak a feszült, búskomor vagy az általuk rossznak ítélt családi légkör felmérésére még akkor is, ha a szülők a nézeteltéréseket igyekeznek maguk között megvitatni. A gyermekek a titkolózás ellenére is érzik a bajt, és mindent megtesznek annak érdekében, hogy a család együtt maradjon. A felvett szerepek tehát egyfajta mentő kísérletek a család egyben maradására. Ezt támasztja alá *Vikár György* gondolata, mely szerint minden családban betöltött szerep a többi családtag tudattalan igényét szolgálja ki.²⁸¹ Ne

²⁸⁰ Hidas Gy, Raffai J., Vollner J. 2002, 23.

²⁸¹ Kereki J., Tóth A.: *Lépések. Módszertani kézikönyv a kora gyermekkori intervencióban dolgozó szakemberek számára.* Budapest, 2019, 280.

gondoljuk azonban, hogy ezek a szerepek csak a válás előtt álló, a látványosan rosszul működő családokban alakulhatnak ki: a felnőtt szemmel „normális” család egy gyermek számára lehet, hogy feszült és rosszul működő. A gyermekek gyakran bizonyos szerepet játszanak el.²⁸² A következőkben azokat a szerepeket, sztereotípiákat sorolom fel, melyeket a gyermekek a leggyakrabban a rosszul működő családokban kapnak, vagy öntudatlanul vesznek fel: hős, bűnbak, álmodozó, mókamester, békeszerző, kaméleon, több mint felnőtt, távolságtartó, sérülés nélküli. A gyermek négy leggyakoribb kodependens²⁸³ szerepének az áttekintésében *Schmidt*²⁸⁴ munkáját használom, aki az elsők között írt a témáról.

A szerepeket és sztereotípiákat gyakran ösztönösen vagy kényszerűségből veszik át a diszfunkcionálisan működő családi környezetben élő gyerekek. A hős a családban, aki a felelősség és a tökéletesség árnyékában nőtt fel, aki mindent megtesz a családi becsület megmentéséért és a szülők tehermentesítéséért. Ezt a gyermeket a magas elvárások és a belső szükségletek elfojtása, a szabályok betartása és a korai érettség jellemzi, de képtelen teljes mértékben élvezni a sikereit, mert állandóan fél a kudarcától. A bűnbak-gyerek az a személy, aki a családban a problémák okozójaként kerül a középpontba, és ezzel eltereli a figyelmet a valódi családi problémákról. Még ha ellenálló és ellenséges magatartást is tanúsít, valójában mély fájdalmat és magányt rejteget. A láthatatlan gyermek az, aki kerüli a figyelmet és a konfliktusokat, nem követel semmit, és kevés figyelmet kap. Magányossága és az elutasítottság érzése miatt gyakran menekül a fantáziába, és álmodozással tölti napjait, hogy oldja a családban lévő feszültséget. A bohócgyerek humorral könnyíti a család hangulatát, bár viselkedése gyakran erőltetett és természetellenes. Ez a szerep tulajdonképpen egy védekező mechanizmus a családon belüli stressz ellen. A szakirodalom rámutat arra, hogy ezek a jól bevált, de végső soron berögzült szerepek tragikus módon hozzájárulnak a családi problémák elkerüléséhez és a meglévő kapcsolatok berögzüléséhez, amelyben a gyermek csak egy újabb “tüneti gondozó” lesz a családi rendszerben.

A család diszfunkcionális működése összetett kérdés. Ha a szülő alkoholistá, valamilyen pszichiátriai betegségben szenved, esetleg erőszakos a gyermekével, vagy csak túlságosan merev és szigorú, az nemcsak a család működésében idéz elő zavart, hanem adott esetben a gyerek egész életére kihat. A diszfunkcionális működésű családban nevelkedett emberek közül sokan ugyanis még felnőttkorban is a családi problémák következményeitől szenvednek: gyakran problémájuk van az intimitással, így nehézséget jelent számukra a bensőséges kapcsolatok kialakítása és ápolása; önbizalomhiányban szenvednek, és nehezen bíznak másokban; rettegnek attól, hogy könnyen elveszíthetik az önuralmukat; képtelenek szembenézni a valósággal, és hajlamosak palástolni érzéseiket.

A diszfunkcionális családok egyik típusa olyan, mint egy szekta (zsarnoki kontroll). Van egy merev ideológia arról, hogyan kell helyesen viselkedni, miben kell hinni, és a szülők zsarnoki módon kontrollt gyakorolnak a gyerekek vágyai felett. A szülő feltétlen elköteleződést

²⁸² Wegscheider, C, S, Co-Dependency and Dysfunctional Family System in Engs, C, R, Women: Alcohol and Other Drugs, Resource Publications. Washington, 1990, 158.

²⁸³ Komáromi Éva: A kodependencia. In: Demetrovics Zs., Kun B. (szerk.): Az addiktológia alapjai IV. Budapest, 2010, 331–386.

²⁸⁴ Schmidt (1987).

vár a családtagoktól. “Ne beszélj senkinek arról, hogy mi van nálunk!” A tagok közt bizalmatlanságot szít ez a dinamika, manipulálja a családtagokat, a testvéreket egymás ellen ugrasztja, büntudatot kelt, szorongást és félelmet tart fenn. A gyerekeket a feltétlen, kérdezés nélküli engedelmességre utasítják. Az ilyen szülők szájából gyakran hangzik el ez a mondat: “viselkedj úgy, hogy büszke lehessen rád!”. Ennek az a rejtett üzenete, hogy ha nem viselkedsz úgy, ahogy én szeretném, nem foglak szeretni. A gyerekek egy részénél ilyenkor bekövetkezik az az állapot, hogy bezárnak, és többet nem gondolkoznak, hanem vakon engedelmeknek, nem lesznek többé kapcsolatban a saját érzéseikkel, vágyaikkal, szükségleteikkel, egyszóval feladják. A kontrolláló szülő olyan módon sérti meg a gyermekei határait, hogy megmondja, hogy az kivel barátkozzon, és pontosan meghatározza, hogy melyik helyzetben mi a helyes viselkedés, több lehetőség nincs, elveszi a gyermeke szabadságát azzal, hogy csak az általa elfogadott viselkedési formát tartja helyesnek. Rendszerint kialakul egy “nagy testvér” effektus is: a szülők mindig figyelik a gyerekeket, hogy azonnal rajtakaphassák őket a nem helyes viselkedésen. Ha ez sikerült, akkor jön a szigorú büntetés, bünbánat, megszegyenyítés: “Hát nem szégyelled magad?!” Az ily módon kontrolláló család kínosan ügyel a jó modorra, arra, hogy mit gondolnak a szomszédok, dresszírozza a gyereket, hogy udvarias legyen, és jó benyomást keltsen. A gyereknek tökéletesnek kell lenni. Abban kell tökéletesnek lennie, amit a család megkövetel. Ha a dolgok rosszra fordulnak, az mindig valakinek a hibájából történt. Az ilyen családok legerősebb ösztönző ereje a kemény munka és a kötelességteljesítés. A gyermek azt tanulja meg, hogy el kell nyomni az egyéni vágyait, érzéseit, az első a kötelesség. A szeretet is kötelesség, az egyenlő az önfeláldozással, az önmehtagadással. Apa túlórázik, hogy fenntartsa a családot, anya nem vesz új ruhát, hogy a gyerekek meglegyen a legújabb digitális eszköze. Vagyis a szeretet egyenlő a saját vágyak feladásával, súlyos örökség ez, nehéz „örökölt sors”.²⁸⁵

Összességében elmondható, hogy minden rendellenes, problémás működés a családban hosszú távú negatív hatással bír. Leginkább azonban a gyermeket rombolja, ő a legnagyobb vesztese ennek a rendezetlenségnek. Szocializálódása ebben a problémákkal terhelt környezetben megy végbe és hagy nyomot személyiségében véglegesen, ha nem kap megfelelő felnőtt segítséget.

4. A szülészeti erőszak

„A szülészeti erőszak károsan hat a nő és babája testi-lelki egészségére, kettejük kapcsolatára, az apára és a családra, és általuk az egész társadalomra, az egészségügyi szakembereket pedig másodlagosan traumatizálhatja, ezáltal növelve a kiégés kockázatát is.”²⁸⁶ Fontos felismerni és elismerni, valamint kezelni a szülészeti erőszakot, és biztosítani a nőket, az anyák számára a tiszteletteljes, érzékeny és empatikus szülészeti ellátást, amely tiszteletben tartja az egyéni igényeket és jogokat. A nőknek meg kell adni a döntési jogot és a megbecsülést a szülési folyamat során, hogy pozitív és támogató élményben részesüljenek, a születés természetes folyamata pedig az anya, a gyermek és a születést kísérő szakemberek közös sikere lehessen.

²⁸⁵ Orvos-T. N.: Örökölt sors. Budapest, 2022.

²⁸⁶ <https://masallapotot.hu/jogaid/>.

A verbális megalázás is része a szülészeti erőszaknak, ami a hatalmi pozícióból adódó beavatkozásokat jelenti a nőekkel szemben a szülészeti ellátás során. Ez az erőszak mind a magán-, mind a közegészségügy gyakorlatában megjelenhet, és a nők emberi méltóságának, betegjogaiknak, önrendelkezési és kapcsolattartási jogainak megsértésére épül. A szülészeti erőszak megnyilvánulási formái közé tartozik a nők igényeinek figyelmen kívül hagyása, indokolatlan eljárások vagy fizikai erőszak alkalmazása, gyógyszerek vagy beavatkozások végzése a nő akarata ellenére, az intézmény elhagyásának akadályozása, embertelen bánásmód, diszkrimináció alapján, valamint az egészségügyi ellátás megtagadása. Ezek a cselekedetek súlyos negatív hatással lehetnek a nőkre, és sok esetben a szülést szenvedéssel, megaláztatással vagy akár a halállal azonosítják.

5. Családon belüli erőszak

A családon belüli erőszak egy minden társadalmi rétegben jelenlévő rendkívül káros jelenség, melynek vizsgálatával 2 éven keresztül foglalkoztam a németországi Freiburg Max Planck Kutatóintézetben. Az Albert Ludwigs Tudományegyetem hallgatójaként és az intézet vendégkutatójaként *Hans-Jörg Albrecht* és *Helmut Kury* professzorok irányítása alatt végeztem vizsgálataimat. Ennek a kutatómunkának az eredményeiről éppen ezért hosszabban kívánok írni. Freiburgban találtam rá arra a segítő szolgáltatásra, ahol a családot, a hatóságokat, az áldozati és az elkövetői oldalt is egy egészként kezelnek, nem részekre leválasztva. A javaslataim részben éppen ezért a veszélyeztetett gyermekekkel foglalkozó szakemberek munkájára átültetve a németországi példához hasonló Koordinációs és Képzőközpont javaslok megvalósítani.

A családon belüli erőszak fogalma (*domestic violence*) angolszász politikai és tudományos vitából származik.²⁸⁷ A családon belüli erőszaknak különböző meghatározásai vannak, amelyek az adott intézmény célkitűzésétől és a közzététel időpontjától függenek. A családon belüli erőszak kifejezés alapvetően az erőszak és ebben az összefüggésben az agresszió fogalmára utal. Az erőszak olyan gyűjtőfogalom, amely egyaránt leírja azokat a motívumokat, gondolati tartalmakat, affektusokat és viselkedéses megnyilvánulásokat, amelyeknek szándékos, erőszakos, általában káros hatásuk van tárgyakra vagy személyekre²⁸⁸. Az erőszak fogalma kapcsolatban áll az agresszió fogalmával. *Hacker* szerint²⁸⁹ az agresszió az emberben rejlő hajlam, képesség vagy hajlandóság arra, hogy a veleszületett tanulási képesség alapján olyan cselekvési módokat fejlesszen ki, amelyek eredetileg aktivitásban és érintkezési vágyban, később pedig az önérvényesítés legkülönfélébb tanult és társadalmilag közvetített, egyéni és

²⁸⁷ Schweikert, B.: Gewalt ist kein Schicksal. Ausgangsbedingungen, Praxis und Möglichkeiten der rechtlichen Intervention bei häuslicher Gewalt gegen Frauen unter besonderer Berücksichtigung von polizei- und zivilrechtlichen Befugnissen. Band 23. Baden-Baden, 2000, 71.- 72.

²⁸⁸ Renschmidt, H., Hacker, F., Müller-Luckmann, E., Schmidt, M.H., Strunk, P.: Ursachen, Prävention und Kontrolle von Gewalt aus psychiatrischer Sicht. In: Schwind H.D., Baumann J. (szerk.): Ursachen, Prävention und Kontrolle von Gewalt. Analysen und Vorschläge der Unabhängigen Regierungskommission zur Verhinderung und Bekämpfung von Gewalt. Berlin 1990, 157-292.

²⁸⁹ Hacker, F.: Aggression. Düsseldorf, 1985.

kollektív formáiban nyilvánulnak meg, egészen a szélsőséges kegyetlenségig bezárólag. Az, hogy e lehetőségek közül melyik fogja meghatározni a tényleges viselkedést, attól a környezettől függ, amelyben a szocializáció és az érés zajlik, és ebben az értelemben tanult dolog. Ebből az is következik, hogy a családon belüli erőszakot olyan jelenségként értelmezzük, amely különböző hatásokból jön létre, mint például a saját erőszakkal kapcsolatos tapasztalatok, a nevelési stílus, a személyiség, a szociális helyzet, a saját házastársi kapcsolat története, a jelenlegi környezet.²⁹⁰ A családon belüli erőszak tehát a család vagy a háztartás fogalmára utal, mint a családi egységben/kötelékben való élet keretfogalmára.

A családon belüli erőszak minden jelenségét a saját kontextusában kell vizsgálni. Ez nemcsak a közvetlenül érintettekre (például az áldozatokra és az elkövetőkre) vonatkozik, hanem a teljes családi rendszerre és annak környezetével való kapcsolataira, a család életkörülményeire és a társadalmi viszonyokra is. Az általános információ szerint a családon belüli erőszak a háztartásban együtt élő személyek közötti erőszakos cselekményekre utal. A családon belüli erőszak fogalma tehát nem csak a párkapcsolati vagy élettársi kapcsolatokban (a különélés előtt, alatt vagy után) elkövetett erőszakot foglalja magában, hanem 1, gyermekek elleni erőszakot, 2, a gyermekek által a szüleikkel szemben elkövetett erőszakot, 3, a testvérek közötti erőszakot és 4, a háztartásban élő idősek elleni erőszakot.

A családon belüli erőszak különböző definícióit használják a jogi, szociológiai és kriminológiai kutatásokban. A jogi meghatározások büntetőjogi szemléletűek, és általában a családon belüli erőszakot (is) lefedő bűncselekmény tényálladékból indulnak ki. Ezzel szemben a pszichológiai vagy szociológiai meghatározások az erőszak tényszerű oldalát megragadó leírása és a családi kontextus mellett az elkövető motivációját is tartalmazzák. „*Családon belüli erőszakra akkor beszélünk, ha egy meglévő vagy felbomlott családi, házastársi vagy kvázi házastársi kapcsolatban álló személyek fizikai, lelki vagy szexuális erőszakot követnek el, vagy azzal fenyegetnek.*“²⁹¹ A jogi definíciók tehát az erőszak (testi sértés, nemi erőszak, emberölés), kényszerítés vagy fenyegetés klasszikus bűncselekmények tényálladékan alapulnak. A különös tényállások a gyermekek bántalmazására és a gyermekek szexuális zaklatására vonatkoznak. Németország büntetőjogi reformja emellett magában foglalja a „háztartáson belüli nemi erőszakot“, amelyet meglehetősen későn vezettek be a büntető törvénykönyvbe, valamint a nemrégiben (2006-ban) elfogadott stalking/zaklatás bűncselekményét, amely azonban inkább az úgynevezett előzményére vonatkozik az erőszaknak.

A családon belüli erőszak szociológiai meghatározása a következő megállapításban található: A családon belüli erőszak „*egy személy testi vagy lelki épségének bármilyen megsértése, amelyet a szerkezetileg erősebb személy okoz, egy hatalmi viszonyt kihasználva.*“²⁹² Kétségtelen, hogy ez egy olyan perspektívát vezet be, amely a társadalmi pozicionáláson keresztül „felülről lefelé“ elkövetett erőszakra összpontosít, és így kihagy

²⁹⁰ Rutter M., Madge N.: Cycles of disadvantage. London, 1976.

²⁹¹ Schwander, M.: Interventionsprojekte gegen häusliche Gewalt: Neue Erkenntnisse – neue Instrumente. Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht, Band 121, Heft 2, Bern, 2003.

²⁹² Büchler, A.: Gewalt in Ehe und Partnerschaft – Polizei-, straf- und zivilrechtliche Interventionen am Beispiel des Kantons Basel-Stadt. Basel, Genf, München, 1998.

számos olyan jelenséget, amelyek általában a családi erőszak fogalma alá tartoznak. A családon belüli erőszakkal foglalkozó empirikus tanulmányok túlnyomórészt ezt a megközelítést alkalmazzák, és e tekintetben a (családon belüli) erőszak két különböző típusát különböztetik meg: az erőszakos, szituációtól függő konfliktusos viselkedést, valamint az erőszak ismételt, rendszeres alkalmazása, amely az egyik felet hierarchiaileg gyengébb helyzetbe hozza. Ebből a szempontból két egyébként egyformán erős személy közötti vita egyszeri, tettelegességbe torkolló eszkalálódása nem minősül családon belüli erőszaknak.

Maguknak az egyik vagy mindkét résztvevőnek az agresszív cselekedetein kívül a társadalomtudományi fogalmak a következő tényezőket foglalják még magukban: 1, Az elkövető és az áldozat közötti érzelmi kötődés, amely eleinte még térbeli elválás esetén sem szűnik meg. 2, Az erőszak otthon, a közös háztartásban történik. 3, Az áldozat testi és/vagy lelki épségét agresszív cselekményekkel ismételten megsértik. 4, Az elkövető kihasznál vagy létrehoz egy meglévő hatalmi egyensúlyhiányt az áldozatával szemben, hogy aztán kihasználja azt.

A családon belüli erőszaknak különböző formái lehetnek, így néha nem csak fizikai erőszakként értelmezik. Az erőszak általános szűk, vagy tág fogalmainak megfelelően a családon belüli erőszakkal kapcsolatos szociológiai és szociálpszichológiai kutatások különbséget tesznek a testi erőszak (ütés, lökdösés, rázás, harapás, fojtogatás, tárgyak dobálása, egyéb fizikai támadások stb.), a lelki erőszak (fenyegetés, kényszerítés, zaklatás, szabadságelvontás), és az agresszió kevésbé fenyegető formái is (mint például a szidás, lekezelés, megalázás, megfélemlítés, érzelmi manipuláció, tiltás, ellenőrzés stb.) és végül a gazdasági erőszak (munkavégzésre való tiltás vagy kényszerítés, a közös számlához való hozzáférés megtagadása stb.) között. Ez emlékeztet a strukturális erőszak fogalma által bevezetett kiterjesztésekre. Az erőszak nem fizikai formái tehát a cselekvési lehetőségek szűkítésére, a személyiség kibontakozásának és a fejlődési lehetőségek korlátozására, és általánosabban az életminőség megvonására utalnak.

A családon belüli erőszak áldozataival és elkövetőivel is foglalkoznunk kell, amivel kapcsolatban elsőként az empirikus vizsgálatok és az adatgyűjtés problematikája említendő. Az interjúk formájában történő adatgyűjtés csak nagyon korlátozott információt nyújthat arról, hogy mi történik valójában a családon belüli erőszak területén, mivel itt összetett és érzelmileg terhelt folyamatokról van szó. Mindenekelőtt az olyan érzelmi elemek, mint a szégyen, a bűntudat, a félelem vagy a kérdezőbiztossal szembeni bizalmatlanság megakadályozhatják az erőszak áldozatait abban, hogy reális képet adjanak helyzetükről, és így alulértékeléshez vagy torzításokhoz vezethetnek. Eddig egyetlen empirikus kutatás sem tudott megbízható adatokat szolgáltatni a családon belüli erőszak tényleges mértékéről a lakosság egészét tekintve. Gillioz a következő magyarázatot adja ezzel kapcsolatban: „*Különösen a súlyos, szisztematikus erőszak által érintett személyek nem hajlandóak interjút adni*“. Továbbá - folytatja - nincs megbízható módszer annak megállapítására, hogy az interjúalany hajlamos-e megszépíteni vagy dramatizálni a tapasztalatait. Az eredményeket emellett a kérdésfeltevés, valamint a kutató és a megkérdezett közötti kapcsolat is befolyásolja.²⁹³

²⁹³ Gillioz, L.: *Domination et violence envers la femme dans le couple*. Lausanne, 1997.

A problematika tanulmányozását nehezítik az erőszakkal kapcsolatban alkalmazott különböző definícióik. E probléma megoldására kísérletet tettek egy eredetileg a konfliktuskezelési stratégiák tanulmányozására kifejlesztett eszköz adaptálására és szabványosítására a családon belüli erőszak tanulmányozására. A *Conflict Tactics Scales*²⁹⁴ segítségével az elvégzett tanulmányok megpróbálják kiküszöbölni az erőszakos cselekmények szubjektív értékelését. Ugyanakkor minden agresszív cselekedetet – még az egyenrangú partnerek közötti szituatív cselekedeteket is – erőszakként értékelnek, míg sok erőszakutató különbséget tesz az agresszió és az erőszak között. Az agresszív cselekmény kontextusát és az eszkalációig tartó fejlődéstörténetet nem veszik figyelembe ebben a módszerben.

A rendőrségi bűnügyi statisztikák Németországban²⁹⁵ és más országokban is tartalmazzák az összes, egy éven belül a rendőrséghez beérkezett és a rendőrség által az ügyészségnek továbbított bűnügyi bejelentést (kinduló statisztikák). Az áldozatok és az önbevalláson alapuló tanulmányok²⁹⁶ azonban azt mutatják – hogy nem minden támadást/túlkapást jelentenek fel. Amint az elmúlt évek fejlődése megmutatta, a különböző országok tudatosságnövelő kampányai hatással vannak a feljelentési magatartásra: több olyan bűncselekményt jelentenek fel, amelyek a családon belüli erőszak körébe esnek. A rendőrségi bűnügyi statisztika adataiból tehát nem lehet következtetni arra, hogy a bűncselekmények összességében növekednek-e vagy csökkennek. A gyermekbántalmazáson és a gyermekek szexuális zaklatásán kívül a Németországban évente közzétett rendőrségi bűnügyi statisztikák még nem tartalmazzák a családon belüli erőszak szisztematikus bontását.

Az empirikus kutatás eredményei 7 szempont szerint összegezhetők, melyek 1, a párkapcsolati erőszak, 2, a női áldozatok, 3, a férfi áldozatok, 4, a közvetett áldozatok, azaz a gyermekek, 5, a felnőttek által gyerekekkel szemben elkövetett erőszak, 6, a testvérek közötti erőszak, végezetül 7, az idősebb emberek elleni erőszak kérdésköre.

A párkapcsolati erőszak vonatkozó adatok ellentmondásosak. Az ellentmondások többek között a vizsgálathoz használt definíciók, a vizsgált populációk és a mintavételezés különbségei, valamint az alkalmazott módszerek²⁹⁷ (kvantitatív/minőségi) különbségei miatt merülnek fel. Ettől eltekintve a kérdésfelvetések természetesen különböznek egymástól, amelyeket nem utolsósorban a diszciplináris, jog-politikai vagy csoport-specifikus jellegű érdeklődési fókuszok alakítanak. A gyermekvédelem, a nők (férfi) erőszakkal szembeni védelme, a nőmozgalom vagy a *gender mainstreaming* politikai mozgalmak különösen fontosak az ilyen érdekspecifikus kérdésfelvetések szempontjából. A Németországban, Ausztriában és Svájcban végzett tanulmányok egybehangzóan azt mutatják, hogy az elkövetők között

²⁹⁴ Straus, M.A.: Measuring Intrafamily Conflict and Violence. The Conflict Tactics (CT) Scales. In: Bergen, R.K., Edleson, J.L., Renzetti, C.M. (szerk.): Violence Against Women: Classic Papers. Boston, 1979, 195-197.

²⁹⁵ Polizeiliche Kriminalstatistik, szerk.: Bundeskriminalamt Wiesbaden; Online elérhető: (<http://www.bka.de/pks/index.html>).

²⁹⁶ Rosellen, R.: Private Verbrechenskontrolle. Eine empirische Untersuchung zur Anzeigeerstattung. Forschungsgruppe Kriminologie (szerk.): Empirische Kriminologie. Freiburg 1980, 93-112.; Stephan, E.: Die Stuttgarter Opferbefragung. Wiesbaden, 1976.

²⁹⁷ Albrecht, H. J.: Stalking - Wissenschaftliche Perspektiven. In: Weiß, A., Winterer, H. (szerk.): Stalking und häusliche Gewalt. Interdisziplinäre Aspekte und Interventionsmöglichkeiten. Freiburg i. Br. 2005, 12-38.

jelentősen a férfiak, az áldozatok között pedig a nők vannak túlsúlyban.²⁹⁸ Ez összhangban van a nemzetközi kutatási helyzettel. Az elkövetői és áldozati szerepek megoszlásának ez az aszimmetriája csak kis mértékben magyarázható az erőszak férfi és női áldozatainak eltérő feljelentési magatartásával, még akkor is, ha az feltételezhető, hogy a férfiak – a férfi szerep elvárásainak megfelelően – ritkábban tesznek feljelentést a családon belüli erőszak miatt, mint a nők. A hatóságok tehát az erőszak megelőzésének és az áldozatvédelemnek a tervezésekor a lakosság egészében is fennálló aszimmetriából indulnak ki. A bűnügyi nyilvántartásokban szereplő elkövetőkről készült tanulmányok kimutatták, hogy erőszakos viselkedésüket elsősorban az irányítás vágya vagy az áldozat feletti uralkodás iránti érdeklődés motiválja.

A partnerek közötti családi erőszak nemcsak heteroszexuális, házas- vagy különélési fázisban levő pároknál fordul elő, hanem azonos nemű pároknál és élettársi kapcsolatban élő pároknál is. Az erőszakot itt is az uralkodó/domináns partner gyakorolja azzal a céllal, hogy hatalmat gyakoroljon a kapcsolatban gyengébb partner felett. A családon belüli erőszak által érintett párok közös jellemzője, hogy a hatalom megoszlásában alapvető aszimmetria van (domináns/uralt partner), már az erőszak eszkalálódása előtt. A testi erőszak szinte minden esetben (kb. 80-90%) pszichológiai erőszak is előfordul. A lelki erőszak azonban nem feltétlenül vezet fizikai erőszakhoz. A fizikai erőszak leggyakoribb esetei a lökdösődés, a rázás és az ütés. A lelki erőszak esetében a szidás és a sértegetés dominálnak. Empirikus tanulmányok eredményei szerint ennek célja, hogy a sértett partnerben szisztematikus megaláztatást és gyengeségérzetet keltsen.

Néhány tanulmány szerint, a német nyelvű országokban²⁹⁹ (Németország, Ausztria, Svájc) a heteroszexuális párkapcsolatban élő nők mintegy 20%-a szenvedett el fizikai és/vagy szexuális erőszakot a párkapcsolaton belül. Ha a pszichológiai erőszakot is figyelembe vesszük, akkor e kutatások szerint feltételezhető, hogy a heteroszexuális nők mintegy 40%-a tapasztalt már erőszakot párkapcsolatában. Igaz, ezek az eloszlások nem országos és reprezentatív mintákon alapulnak, ráadásul a gyakoriság attól is függ, hogy az elszenvedett fizikai és lelki erőszakra vonatkozó kérdéseket hogyan tették fel.³⁰⁰ Mindazonáltal ezek az eredmények aláhúzzák az általános áldozati felmérésekből ismert eloszlásokat³⁰¹, amelyek szerint a nők erőszakos tapasztalataikat³⁰² túlnyomórészt a közeli társadalmi környezetükben élik meg³⁰³. Eddig csak néhány országos és reprezentatív tanulmány készült a férfiak elleni családon belüli erőszakról. *Godenzi* és mások körülbelül 5-10% férfi áldozatot feltételeznek, ami nagyjából megfelel a bűnügyi statisztikák által rögzített nemek arányának.³⁰⁴ A CTS-módszer

²⁹⁸ Arnold, H.: Kriminelle Viktimisierung und ihre Korrelate. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft 98 (1986), 1014-1058.

²⁹⁹ Albrecht, H.-J. 2005, 15-32.

³⁰⁰ Seith, C.: Öffentliche Interventionen gegen häusliche Gewalt, zur Rolle von Polizei, Sozialdienst und Frauenhäusern. Frankfurt/New York, 2003.

³⁰¹ Craven, D.: Female Victims of Violent Crime. Bureau of Justice Statistics. Selected Findings. Washington 1996.

³⁰² Morvai, K.: Terror a családban. Budapest, 1998.

³⁰³ Coleman, F. L.: Stalking behavior and the cycle of domestic violence. Journal of Family Violence 12, 1997, 420-432., Brewster, M. P.: Power and control dynamics in prestalking and stalking situations. Journal of Family Violence 18 (2003), 207-217.

³⁰⁴ Godenzi, A.: Gewalt im sozialen Nahraum. Basel/Frankfurt am Main, 1993; Tamási E.: Bűnös áldozatok. Budapest 2005.

segítségével végzett tanulmányok – amelyeket azonban a női lobbicsoportok kritizáltak – ezzel szemben arról szólnak, hogy a párkapcsolatokban 50%-ban férfi áldozatai vannak a családon belüli erőszaknak. Az osztrák szövetségi kormány is ezt a számot említi.

A háztartásban élő gyermekeket közvetve érinti a párkapcsolati erőszak. Ha a gyerekeknek végig kell nézniük, ahogy a szülők nyíltan erőszakot követnek el, az valószínűleg hatással lesz a pszichéjükre és a fejlődésükre. Sok esetben nemcsak tudnak az erőszakról, hanem a felek eszközként is használják őket, vagy az erőszakos partner őket is bántalmazza. Amint azt különböző tanulmányok, például Pfeiffer vagy Lenz³⁰⁵ tanulmányai kimutatták,³⁰⁶ ez – bár nem túl erős – összefüggést eredményez későbbi erőszakos viselkedéssel, pszichés és viselkedési zavarokkal, vagy egyéb problémákkal.

A gyermekekkel szembeni erőszak, amennyiben azt a felnőttek gyakorolják a családon belül, különösen a nevelésre jogosultak, a gyermek- és ifjúságvédelem dimenziójára vetül. A mai jogban és közigazgatásban megvalósított gyermekvédelem a 19. századi gyermekmentő mozgalmak terméke, amely aztán a 20. század első felében az ifjúságvédelmi törvények és az ifjúságvédelmi közigazgatás kialakulásához vezetett. Igaz, csak az új nőmozgalomnak köszönhetően az 1970-es évektől kezdve nemcsak a nők elleni családon belüli erőszak, hanem a gyermekbántalmazás, és végül az 1980-as évektől kezdve egyre inkább a szexuális gyermekbántalmazás is megvitatásra kerül a köz- és jogpolitikai fórumokon. Ma már nyilvánosan foglalkoznak különösen a gyermekek szexuális zaklatásával, de a testi fenyegetés gyermekekre gyakorolt hatásaival is.

A gyermekbántalmazásról szóló tanulmányok, mint például a Wetzels által végzett kutatás,³⁰⁷ igen látványos számadatokat mutatnak Németországra vonatkozóan. Ezek szerint a megkérdezettek háromnegyede tapasztalt gyermekkorában testi fenyegetést. A megkérdezettek közel 10 %-a állította, hogy szülei fizikailag is bántalmazták. A felnőtt családtagok által elkövetett szexuális erőszakot saját adatok szerint a lányok 2,6 %-a és a fiúk 0,9 %-a tapasztalt. Az elkövetők nemek szerinti megoszlása a gyermekbántalmazás esetében szinte szimmetrikus. A rendőrség által gyermekbántalmazás miatt nyilvántartásba vett gyanúsítottak mintegy 60%-a nő. A gyermekekkel szembeni szexuális visszaélések esetében azonban egyértelműen a férfiak vannak túlsúlyban, körülbelül 90-97%-ban (a vizsgálattól függően). A lányok és a fiúk egyforma valószínűséggel válnak a szülők vagy más, hozzájuk közel álló felnőttek által elkövetett erőszak áldozatává. Ha csak a szexuális visszaéléseket vesszük figyelembe, akkor az áldozatok általában inkább nők, bár itt a látens mező becslései nagyban eltérnek egymástól.

A családon belüli erőszakot, ami a testvérek közötti erőszakot illeti, eddig alig vizsgálták. Különösen a normális, azaz a fejlődésen alapuló veszekedések és a szisztematikus hatalomgyakorlás által motivált erőszakos cselekmények közötti határok itt nem egyértelműek. Az erőszak e formájának okairól és következményeiről, illetve a testvérek közötti szexuális erőszakról szintén nem készültek tanulmányok. A közeli társadalmi környezetben tapasztalható

³⁰⁵ Lenz, H.-J.: Spirale der Gewalt. Berlin, 1996.

³⁰⁶ Pfeiffer, C., Wetzels, P., Enzmann, D.: Innerfamiliäre Gewalt gegen Kinder und Jugendliche und ihre Auswirkungen. Forschungsbericht Nr. 80. Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen, Hannover, 1990.

³⁰⁷ Wetzels, P.: Gewalterfahrungen in der Kindheit, sexueller Missbrauch, körperliche Misshandlung und deren langfristige Konsequenzen. Baden-Baden, 1997.

erőszakról szóló empirikus tanulmányában *Godenzi*³⁰⁸ megállapította, hogy a családon belüli erőszakos incidensek 5%-a testvérek között zajlik, és a legtöbb esetben az egyik testvér megtámadja a másik testvért. Ezeket a számadatokat más tanulmányok még nem erősítették meg vagy cáfolták meg.

Német nyelvű területen eddig tudományosan a testvérek közötti erőszakhoz hasonlóan az idősek elleni erőszakkal is alig foglalkoztak tudományosan és jogpolitikai szempontból. Ennek megfelelően csak néhány tanulmány létezik erről a témáról. Az 1999-es bonni HsM-tanulmány megállapította, hogy különösen az egészségügyi problémákkal küzdő idősek tapasztalnak erőszakot. A bántalmazások általában inkább érzelmi és anyagi jellegűek, a fizikai bántalmazás ritkább. Németország esetében a 75-90 évesek tekintetében megállapították, hogy „*ha az alacsonyabb becsléseket összesítjük, akkor évente legalább 172 000 idős ember válik súlyos erőszakos cselekmények áldozatává a családban és a magánszférában*“, ez a teljes korcsoport 7%-ának felel meg (a Szövetségi Statisztikai Hivatal szerinti kor megoszlást figyelembe véve).³⁰⁹

6. A családon belüli erőszak és a stalking

A családon belüli erőszak a stalking fogalmával, azaz a zaklatással összefüggésben viszonylag fiatal kutatási terület. Csak az elmúlt húsz évben kezdték intenzívebben tanulmányozni a két jelenséget, és különösen a köztük lévő kapcsolatot. A zaklatás az 1980-as évek végén vált társadalmi és jogi problémává az Egyesült Államokban, Kanadában, Nagy-Britanniában és Ausztriában, kezdetben a „hírességek“ zaklatása miatt, amelyet problémásnak és veszélyeztetőnek éreztek, majd a problematizáció sajátos dinamikát kapott más, már kialakult társadalmi problémákkal való összekapcsolódásával. A zaklatás a családon belüli vagy családi erőszak és általában a nők elleni erőszak problémaköréhez kapcsolódik. A stalking kifejezés az angol nyelvből származik, ahol a vadászattal összefüggésben azt jelenti, hogy „becserkészni“ vagy „lopakodni“³¹⁰. *Meloy* meghatározása szerint a zaklatás egy személy szándékos, rosszindulatú és ismételt követése és zaklatása, amely veszélyezteti a biztonságát. Ez a meghatározás a zaklatás törvényi definícióinak összefoglalása, amelyek az USA-ban ugyan államonként eltérőek, de közös elemeket tartalmaznak a biztonsággal és a biztonságérzettel, valamint az ismételt zaklatással kapcsolatban.

Németországban a zaklatási esetek számát évi ötszázezer és hatszázezer körülire becsülik. Igaz, ezek olyan tanulmányok és becslések, amelyekkel kapcsolatban ugyanazok az aggályok merülnek fel, mint amelyeket fentiekben a családon belüli erőszak egészével kapcsolatos kutatásokkal kapcsolatban említettünk. A Mannheimi Központi Mentális Egészségügyi Intézet felmérése szerint a német nők 17,3 százaléka, a férfiak 3,6 százaléka állítja, hogy legalább egyszer már érintett volt zaklatásban. Az áldozatok az üldözés és zaklatás különböző

³⁰⁸ Godenzi, A.: *Gewalt im sozialen Nahraum*. Basel/Frankfurt am Main, 1993.

³⁰⁹ Hirsch, R.D., Brendenbach, C.: *Gewalt gegen alte Menschen in der Familie: Untersuchungsergebnisse der „Bonner HsM-Studie“*. Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie 32.1999, 449.-455.

³¹⁰ Meloy, J. R.: *The Psychology of Stalking*. In: Meloy, J. R. (szerk.): *The Psychology of Stalking - Clinical and Forensic Perspectives*. San Diego, 1998, 1.-23.

módszereiről számoltak be. Az átmeneti harag vagy szerelmi bánat még nem zaklatás.³¹¹ A szakértők csak akkor beszélnek zaklatásról, ha az üldözés folytatódik és fokozódik. Különösen az ismétlődő, egyre intenzívebbé váló cselekményekről van szó, amelyek csak összességükben válnak fenyegetővé az áldozat számára. Ezek közé tartoznak például: számos telefonhívás a nap minden szakában, éjjel-nappal, az irodában vagy otthon; fenyegető üzenetek hagyása az üzenetrögzítőn, rágalmazás, sértegetés; az üldöző állandó jelenléte az áldozat otthona előtt, állandó leskelődés; ajándékok, szerelmeslevelek, levelek és kommunikáció sértegetésekkel, fenyegetésekkel; ismételt e-mailek és levélbombák (*cyberstalking* = online zaklatás); dologi rongálás (pl. kilyukasztott autógumik); végezetül a betörés.

Az áldozatok átlagosan körülbelül öt különböző követési és zaklatási módszernek voltak kitéve. A leggyakoribbak a nem kívánt telefonhívások (78,2%), az áldozat vagy az áldozat otthona körüli ólalkodás (62,6%), a nem kívánt levelek, e-mailek, szöveges üzenetek, faxok (50%), a követés (38,5%), a harmadik személyeken keresztül történő kapcsolatfelvétel (35,9%), a bejárati ajtó előtt álldogálás (33,3%), a leselkedés (24,4%) és a szóbeli bántalmazás/rágalmazás (47,4%). Az áldozatok gyakran szenvednek álmatlanságtól, izzadástól (nem csak alvás közben), depressziótól és stressztől. Azt is érzik, hogy folyamatosan követik őket, vagy hogy az elkövető a következő pillanatban ismét jelen lehet. Az áldozatok 24%-ánál öngyilkossági gondolatok alakultak ki, és az esetek 37%-ában teljesültek a poszttraumás stressz zavar diagnosztikus kritériumai.³¹²

Egy tanulmány például megállapította, hogy a poszttraumás stressz zavar egy vagy több traumatikus esemény (például testi és szexuális erőszak, nemi erőszak, saját személy elleni erőszakos támadás...) lehetséges utóreakciója. Sok esetben a tehetetlenség érzése jelentkezik, és a traumatikus élmény megtöri az önmagunkról és a világról alkotott képet. Egyes esetekben az áldozat arra kényszerül, hogy mindennapi életét teljesen az elkövetőhöz igazítsa. Ennek oka, hogy az áldozat igyekszik nem találkozni a zaklatóval. Az áldozat ráadásul arra kényszerül, hogy pénzügyi eszközöket fektessen be az elkövetővel szembeni fellépésbe. Ha az áldozat az elkövető tettei miatt rendkívüli mértékben szenved, szükség lehet orvosi kezelésre.³¹³ A tanulmányok hosszabb munkaképtelenségi időszakokról számolnak be. A legrosszabb esetben a szakmai tevékenység teljesen abbamarad. Az áldozatokra gyakorolt súlyos társadalmi következmények a következőkben is megmutatkoznak. Ilyen lehet a lakhelyváltás, a munkahelyváltás vagy akár a helyváltás. Maguk a zaklatók is szenvednek néha személyiségzavarokban. A pszichiátriai vonatkozású tanulmányok szerint alacsony az önbecsülésük, szociális problémáik vannak, és általában megszállott természetűek.

³¹¹Zentralinstitut für seelische Gesundheit Mannheim: Ergebnisse der ersten epidemiologischen Studie zu Stalking in Deutschland. Mannheim, 2004, 2.

³¹² Umfrage des Zentralinstitutes für seelische Gesundheit in Mannheim; www.zi-mannheim.de.

³¹³ Tjaden, P., Thoennes, N.: Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey. Research in Brief, Washington, April 1998; összehasonlítható adatok találhatóak Anglára/Wales-re, vö. Harris, J.: An evaluation of the use and effectiveness of the Protection from Harassment Act 1997. Research, Development and Statistics Directora. London, 2000, 10; Davis, K. E. pl.: Physical and mental health effects of being stalked for men and women. Violence and Victims 17, 2002, 429-443; Douglas, K., S. Dutton, G.: Assessing the link between stalking and domestic violence. Aggression and Violent Behavior 6, 2001, 519-546.

A stalking típusait szintén kutatták. Ausztrál kutatók kidolgoztak egy tipológiát, amely a zaklatás öt típusát írja le³¹⁴: 1. „*A visszautasított zaklató*“ (rejected stalker) típusba esik a volt házastársak, közeli rokonok vagy barátok, akik zaklatással próbálnak kibékülést elérni, vagy bosszúból követnek el zaklatást. Az ausztráliai Monash Egyetem professzora, *Paul Mullen* szerint ez a csoport az egyik legerőszakosabb.³¹⁵ 2. „*Az intimitást kereső*“ (intimacy seeker) típushoz azok tartoznak, akik kapcsolatot keresnek, és tele vannak „szeretettel“ az áldozat iránt. Megpróbálnak bensőséges kapcsolatot kialakítani. Azonban nincsenek tudatában annak, hogy vágyaik eltérnek az áldozat vágyaitól. Ebben a csoportban sok a mentális zavarokkal küzdő ember. 3. „*Az inkompetens udvarlónak*“ nevezik a pszichológusok azokat a zaklatókat, akik megpróbálnak találkoztatni összehozni olyan emberekkel, akikbe nem szerelmesek. Nárcisztikus hajlamúak, hajlamosak túlértékelni magukat, és nem értik meg, hogy áldozataik elutasítással találkoznak velük szemben. 4. „*A bosszantó zaklatók*“ (resentful stalker) félelem és rettegés okozása céljából zaklatják áldozatukat. Gyakran paranoiásak, és gyakran követnek például ügyvédeket vagy orvosokat, akikről úgy gondolják, hogy valamilyen módon bántották őket/ a zaklató bosszút akar állni egy tényleges vagy vélt igazságtalanságért/. 5. Végezetül a „*ragadozó zaklatók*“ (predatory stalker) kategóriájába azok a zaklatók tartoznak, akiknek az a célja, hogy fizikailag is megtámadják áldozatukat. Általában hetekig, hónapokig követik az embereket. Ebben a csoportban gyakori a nemi erőszak. Mindig igyekeznek fenntartani az irányítást, és nagyfokú erőszakra való hajlam jellemzi őket. E típusok többsége egyértelmű vonatkozásokat tartalmaz a családon belüli erőszakra. Ennek oka, hogy különösen a súlyos zaklatási esetek kiindulópontja a megszakadt vagy megszakadó kapcsolatokban keresendő.

A stalking és a családon belüli erőszak kapcsolata is figyelmet érdemel. A szakirodalomban különböző időpontokat határoznak meg, amikor a családon belüli erőszak véget ér és a zaklatás elkezdődik. A zaklatást és a családon belüli erőszakot néha élesen megkülönböztetik egymástól. *Paul Mullen* kutatócsoportja számára a zaklatás áldozatává minősítés előfeltétele, hogy a párkapcsolat megszűnjön.³¹⁶ Azonban vannak, akik ennek is ellentmondanak. *Gabriele Kudlik* szerint a zaklatás egy kapcsolaton belül is előfordulhat. A zaklató ugyanis gyakran megpróbálja kontroll alatt tartani a partner életét. Egyes elkövetők szélsőséges dominancia-hatalmi szerepet gyakorolnak, és nem fogadják el, hogy a partner önálló egy tőlük önálló életet él vagy akar élni. Továbbá rámutatnak arra a politikai és anyagi érdekre, hogy a zaklatást a lehető legszorosabban a családon belüli erőszakhoz kössék.³¹⁷

A két jelenség közötti kapcsolatot és a (volt) partnerek közötti zaklatás eszkalálódásának potenciális veszélyét jelentős problémaként azonosították. *Meloy* 2002-ben végzett metaanalízise kimutatta, hogy a volt partneres csoportban az erőszak aránya meghaladja az 50%-ot.³¹⁸ Az Országos Nők Elleni Erőszak Felmérés (*National Violence Against Women Survey*) adatai alapján látható, hogy a korábbi vagy jelenlegi partnerek közötti zaklatás esetében

³¹⁴ Mullen, P., MacKenzie, R.: Assessing and Managing Risk in Stalking Situation. In: Bettermann, J., Feenders, M. (szerk.): Möglichkeiten und Grenzen der Intervention Stalking. Frankfurt 2004, 55.-56.

³¹⁵ Mullen, MacKenzie 2004, 55.

³¹⁶ Mullen, MacKenzie 2004, 55.

³¹⁷ Kudlik, G.: Stalking- Krankheit? Straftat? Phänomen? Hochschule für öffentliche Verwaltung Fachbereich Polizeivollzugsdienst. Bremen, 2002.

³¹⁸ Meloy, 1998, 1-23.

az emberölési arány alig 0,25%. Ez azt jelenti, hogy körülbelül minden 400. eset a zaklatás áldozatának megölésével végződik. A jelenlegi vagy volt partner által megölt nők 23,4-90%-a tapasztalt zaklatást a halálos erőszakot megelőzően. A másik személy irányításának két nagyon hatékony módja a fizikai kényszerítés vagy a pszichológiai manipuláció. Igaz, kevesebb nő tapasztalt erőszakot a zaklatási helyzet során, mint a volt párkapcsolatban. A nők arról számoltak be, hogy a zaklatóval való kapcsolatukban az erőszak formái hasonlóak voltak, mint a zaklatás időszakában. Minden második esetben a zaklató a volt partner volt.³¹⁹

A zaklatás és a családon belüli erőszak kapcsolatáról szóló amerikai és kanadai tanulmányok másodlagos elemzésében *Douglas* és *Dutton* arra a következtetésre jutott, hogy a zaklatási esetek átlagosan 50-60%-a a korábbi intim partnerek ellen irányul.³²⁰ *Kurt* azt a tézist állította fel, hogy a volt partnerek által elkövetett zaklatás a kapcsolaton belüli pszichikai és fizikai erőszak folytatása.³²¹ Ezt a feltételezést először *Coleman* bizonyította be empirikusan, aki megállapította, hogy azok az emberek, akiket korábbi intim partnereik zaklattak, magasabb szintű verbális és fizikai erőszakra számoltak be a korábbi kapcsolatukban, mint azok, akiket nem zaklatott volt partnerük.³²² *Brewster* 187 női zaklatás áldozatával készített interjúk során megállapította, hogy az elmúlt 5 év során a volt partnerük a kapcsolatuk alatt vagy azt követően előzetesen zaklatási és zaklatási helyzeteknek volt kitéve és ők különböző mentális és fizikai betegségektől szenvednek e tapasztalatok miatt. Azokban az esetekben, ahol az elkövetők a volt élettársak voltak, azt találták, hogy a kapcsolat során gyakran alkalmaztak fizikai erőszakot, és a hangsúly a fizikai erőszakra helyeződött át a szakítás után.³²³ *Douglas* és *Dutton* áttekintésükben arra a következtetésre jutottak tanulmányukban, hogy a zaklatók egy része a fizikai családon belüli erőszak esetében a borderline elkövető típushoz hasonló személyiségzavarral rendelkezik.³²⁴

Feltehetjük a kérdést, hogy szükség van-e egy külön törvényre a stalking ellen. Az Egyesült Államokban szinte minden államban van külön törvény a zaklatásról. A Német Szövetségi Köztársaságban hiányoztak a zaklatók elleni megfelelő jogi eszközök, különösen egy külön bűncselekményi tényálladék megléte. A német büntetőjog még nem tett eleget a jelenség összetettségének. A zaklató a sértett ellen elkövetett agresszív cselekményei során gyakran követi el az StBG (Büntető Törvénykönyv) szerinti bűncselekményeket (sértés StGB 185.§, testi sértés; StGB 223.§, fenyegetés; StGB 241.§, kényszerítés StGB 240.§, szexuális kényszerítés; nemi erőszak StGB 177.§, birtokháborítás StGB 123.§). Csak akkor kerülhet sor beavatkozásra, ha fennáll az ilyen bűncselekmények gyanúja. 2002. január 1-jén lépett hatályba

³¹⁹ Tjaden, P., Thoennes, N.: Stalking in America: Findings from the National Violence Against Women Survey. 1998; <http://www.ncjrs.org/pdffiles/169592.pdf>.

³²⁰ Douglas, K. S., Dutton, D. G.: Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behaviour*, 6, 2001, 519-546.

³²¹ Kurt, J. L.: Stalking as a variant of domestic violence. In: *Bulletin of the Academy of Psychiatry and the Law* 23(1995), 219-223.

³²² Coleman, F. L.: Stalking behavior and the cycle of domestic violence. *Journal of Family Violence* 12, 1997, 420-432.

³²³ Brewster, M. P.: Power and control dynamics in prestalking and stalking situations. *Journal of Family Violence* 18, 2003, 207-217.

³²⁴ Douglas, K. S., Dutton, D. G.: Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 2001, 519-546.

az erőszak elleni védelemről szóló törvény a nők elleni erőszak elleni küzdelemre irányuló cselekvési terv részeként. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény szerint a polgári bíróság polgári jogi ügyekben elrendelheti az áldozat védelmét szolgáló intézkedéseket. Bréma tartomány rendőrsége időközben kifejezetten erre a jelenségre úgynevezett zaklatás-ügyi megbízottakat nevezett ki.

7. A jogpolitikai és jogi helyzet Németországban, Ausztriában és Svájcban

Németországban az 1990-es években kezdődnek a családon belüli erőszakkal kapcsolatos reformviták és végül a jogszabályi változások. Az első a házasságon belüli nemi erőszak (tényállása), amelyet 1998-ban vezettek be a szexuális büntetőjog reformja során. Ez a változás egy hosszú ideig tartó vitára vezethető vissza, amely végül azzal zárul, hogy a szexuális bűncselekményeket a nemek közötti egyenlőség és a házasságon belüli és kívüli szexuális erőszak egyenlő bánásmódja tekintetében a nemzetközi trendhez igazítják. Aztán 2000-ben hatályba lépett a nevelésben előforduló erőszak betiltásáról szóló törvény. Nem hozott létre új bűncselekményi tényálladékokat, mivel az nevelési szándékkal motivált erőszak nem minősül kifejezetten bűncselekménynek. A reform célja különösen az, hogy a testi fenyegetés, mint nevelési eszköz betiltásával felhívja a figyelmet a gyermekek elleni erőszakra. Ez a reform azonban azt is világossá tette, hogy a szokásjogon alapuló nevelő szándékú erőszakot többé nem létezhet.

2001-ben a szövetségi kormány benyújtotta az úgynevezett „erőszak elleni védelemről szóló törvény“(törvény az erőszakos cselekmények esetén nyújtott polgári bírósági védelem javításáról és a házastársi lakás különválás esetén történő átadásának megkönnyítéséről) tervezetét, amely 2002. január 1-jén lépett hatályba. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény elsősorban az erőszak vagy az erőszakkal való fenyegetés elleni védelem polgári jogi oldalát, de a represszív megelőzést is hivatott elősegíteni (többek között büntethető, tiltó határozatokkal). Az érintettek védelme eddig a legkevésbé az otthoni környezetben van biztosítva, mivel az erőszaknak ezt a formáját a társadalom sokáig nem vette komolyan, és tabunak minősítette. Nem csoda tehát, hogy az áldozatok szégyenükben vagy az elkövetőtől való félelmükben hallgatnak, és nem bíznak az állami intézményekben, amelyeknek tulajdonképpen meg kellene védeniük őket. Szenvedésük története ezért nem ritkán évekig tart. Egyedül, szakértői tanácsadás és társadalmi támogatás nélkül gyakran hosszú ideig nem képesek kiszabadulni az erőszakos kapcsolatból.

Németországban a 2022-es statisztikai adatok szerint³²⁵ mintegy 350 női menhely és 40 női védőház áll az érintettek támogatására és segítésére. Azoknak, akiket otthon megvernek, segísre van szükségük. Ez mindenekelőtt a különböző lehetőségekről szólhat, beleértve a jogi védelmet is, amelyet a speciális segítségnyújtó intézmények kínálnak. Akut veszélyhelyzetekben lehetőség van a rendőrség segítségének igénybevételére. Kötelesek azonnal érkezni a segélyhívásra. Dokumentálják ezt a beavatkozást, és kérésre továbbítják ezeket a feljegyzéseket a bíróságoknak (büntető bíróságoknak, polgári bíróságoknak).

³²⁵ <https://de.statista.com/statistik/daten/studie/1120279/umfrage/frauenhaeuser-und-frauenschutzwohnungen-in-deutschland/>.

Ha büntetendő cselekedet, például testi sértés, kényszerítés vagy nemi erőszak történik, a rendőrségnek feljelentést kell tennie. Az érintettek azonban a rendőrségre is elmehetnek, és ott is tehetnek feljelentést. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény kifejezi, hogy minden nőnek joga van az erőszakmentes élethez, a saját otthonában is. A családon belüli erőszak nem magánügy, hanem minden ember testi épséghez való jogának megsértése. Az erőszak áldozatainak - legyen az nő, férfi vagy gyermek - védelemre van szükségük, a családon belüli erőszak pedig különleges védelmet igényel. Ennek oka, hogy a családon belüli erőszak esetén az áldozat gyakran kilátástalannak látja a helyzetét.

A szövetségi kormány komolyan vette az ebből fakadó védelmi feladatot, és a 2002 januárja óta hatályos, erőszak elleni védelemről szóló törvénnyel központi jogi rendelkezéseket hozott létre az erőszak ellen általában és különösen a családon belüli erőszak ellen. A törvény megerősíti a családon belüli erőszak áldozatának jogait az erőszakos partnerrel vagy férjjel szemben. A következő alapelv érvényes: „*Aki üt, annak el kell mennie - az áldozat otthon marad a lakásban*“. A törvény ezáltal tehát segítséget nyújt a túlnyomórészt női áldozatoknak, de az elkövetőkkel is foglalkozik. Az áldozatoktól már nem várják el, hogy gondoskodjanak saját védelmükről, és elfogadják megszokott otthonuk és környezetük elvesztését. Az elkövetőknek pedig az állam megmutatja, hogy az erőszak nem a konfliktusmegoldás eszköze. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény a gyakorlatban hatékony és a lakosság által elfogadott.

Az erőszak elleni védelemről szóló törvény először szabályozza az úgynevezett zaklatást, azaz a zaklatás területét is. Az első tapasztalatok azt mutatják, hogy az ideiglenes intézkedést szóbeli meghallgatás nélküli gyakran nem követik. A kisebb bíróságokon és a vidéki területeken működő bíróságokon a törvény még mindig ismeretlen, vagy állítólag nincs ok a jog alkalmazására. Az erőszak megelőzéséről szóló törvény (GewSchG) 1. §-a a bíróság által kibocsátandó közelség- és kapcsolattartási tilalmak kijelölt jogalapja. Az ott említett jogi által védett javak a test, az egészség és a szabadság területei. A lelki erőszak és az általános személyiségi jog védelme nem kerül említésre. A törvény szövege abból indul ki, hogy a bírósági határozatokat határidőhöz kell kötni, a határidő meghosszabbításának lehetőségével. Maga a törvény nem határoz meg semmilyen követelményt. A bíróság különösen arra kötelezheti az elkövetőt, hogy 1, tartózkodjon a sértett személy lakásába való belépéstől, 2, hogy tartsa távol magát a sértett személy lakásának meghatározott környékétől, 3, meghatározott helyek felkeresésétől, ahol is a sértett személynek rendszeresen kell tartózkodnia, 4, a sértett személlyel való kapcsolat-tartástól távolsági kommunikációs eszközök használatának mellőzését beleértve, 5, a sértett személlyel történő találkozás előidézésétől, hacsak nem jogos érdekek gyakorlásáról van szó.

Az (1) bekezdést értelemszerűen kell alkalmazni, ha egy személy jogellenesen élet, testi épség, egészség vagy szabadság sérelmével fenyegetett meg egy másik személyt, vagy ha egy személy jogellenesen és szándékosan behatol egy másik személy otthonába vagy annak békés tulajdonába, vagy indokolatlanul zaklat egy másik személyt azáltal, hogy kifejezetten kinyilvánított akarata ellenére ismételten zaklatja, vagy távközlési eszközökkel zaklatja. Az (1) bekezdés 1. mondata vagy a (2) bekezdés szerinti esetben a bíróság az (1) bekezdés szerinti intézkedést akkor is elrendelheti, ha a tett a személy a szabad akarat-meghatározást kizáró

kóros elmeállapotban követte el, amelybe szeszes italok vagy hasonló szerek segítségével átmenetileg belekerült. A lakás kizárólagos használatának ideiglenes átruházására vonatkozó rendelkezés a nem házastársi kapcsolatokra is vonatkozik.

A jogszabály az előfeltételként háztartási közösségen bármilyen kollektívát ért, függetlenül attól, hogy rokoni vagy intim kapcsolatokról van-e szó. Rögzítve van, hogy ha a sértett személy a vonatkozó tett elkövetésének időpontjában állandó jelleggel közös háztartásban élt az elkövetővel, az elkövetőtől követelheti, hogy a sértett személy a közösen használt lakás kizárólagos használatát átengedje neki. A házastársak különválása esetén a házastársi lakás átruházásának küszöbértéke a BGB 1361. b. szakasza szerint csökken. A lakás átruházásának időtartamát határidőhöz kell kötni, ha a sértett személyt az elkövetővel szemben tulajdonjog, öröklési jog vagy haszonélvezeti jog illeti meg azon ingatlanon, amelyen a lakás található, vagy ha a sértett személy a lakást az elkövetővel együtt bérelte. Ha az elkövető egyedül vagy harmadik személlyel közösen jogosult a lakást magában foglaló ingatlan tulajdonjogára, öröklési jogára vagy haszonélvezetére, vagy ha egyedül vagy harmadik személlyel közösen bérelte a lakást, a bíróság legfeljebb hat hónapos időtartamra korlátozza a sértett személy részére a lakás rendelkezésre állását. Ha a sértett a bíróság által a 2. mondatnál összhangban meghatározott határidőn belül nem tudott más megfelelő szállást találni észszerű feltételek mellett, a bíróság legfeljebb további hat hónappal meghosszabbíthatja az időtartamot, kivéve, ha az elkövető vagy a harmadik fél nyomós érdekei ezzel ellentétesek.

Az 1-3. mondatot értelemszerűen kell alkalmazni a lakástulajdonra, az állandó tartózkodási jogra és a dologi lakhatási jogra. A lakás átruházására vonatkozó igényt kizárják, ha nem áll fenn további sérülésekkel kapcsolatos aggodalom, kivéve, ha a sértett személytől a tett súlyossága miatt ésszerűen nem várható el, hogy továbbra is az elkövetővel éljen együtt, vagy ha a sértett személy a tett elkövetésétől számított három hónapon belül nem kéri írásban, hogy az elkövető adja át a lakást, vagy amennyiben a sértett személy otthonának átadásával szemben az elkövető különösen súlyos érdekei állnak.

Az erőszak elleni védelemről szóló törvény szerinti bírósági végzések megsértése egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel büntethető. Ennek megfelelően az erőszak elleni védelemről szóló törvény különösen a családon belüli erőszak áldozatainak jogait védi. Védelmet nyújt azokban az esetekben, amikor az elkövető szándékosan az áldozat testét, egészségét, vagy szabadságát sérti meg. Védelmet nyújt akkor is, ha az elkövető megfenyegeti az áldozatot, zaklatja az áldozatot, vagy telefonon zaklatja az áldozatot. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény csak akkor garantálja a védelmet, ha az áldozat feljelentést tesz/kérelmet nyújt be. Ezt a feljelentést/kérelmet a helyi (elsőfokú) bírósághoz kell benyújtani. A rendőrségen tett bejelentés/feljelentés nem elegendő. A bíróság gyors döntése érdekében a károsultaknak ezután egy eskü alatt tett nyilatkozatot kell benyújtaniuk, amelyben megerősítik az állítólagos károsodásokat. Ha ilyen eskü alatt tett nyilatkozatot nyújtanak be, a bíróság azonnal dönt. A határozatokat néha még a kérelem benyújtásának napján kiadják. A döntések rendszerint többnyire fél évre korlátozottak. A határidő oka az, hogy az erőszakos incidensek egy része párkapcsolati válsághelyzetben történik. Ha ezután a kapcsolatot vagy megbékítik, vagy véglegesen szétválasztják, az erőszak rendszerint néhány hét múlva megszűnik. A határidő nélküli szabályozásra tehát a legtöbb esetben nincs szükség, és mivel ez sértene az

arányosság elvét. Ha az elkövető megsérti az erőszak elleni védelemről szóló törvény szerinti határozatokat, akkor a sértetteknek, mint áldozatoknak kell kezdeményezniük. Két különböző lehetőség van. Végrehajtás az elkövetővel szemben és büntetőjogi felelősségre vonás az elkövetővel szemben. A következőkben az anti-stalking törvény 2008-as hatálybalépését megelőző folyamatokat kívánom áttekinteni.

A zaklatásra vonatkozó büntetőjog reformja nem sokkal az erőszak elleni védelemről szóló törvény hatálybalépése után kezdődött. Kezdetben Baden-Württemberg³²⁶, Hessen, Bajorország és Rajna-vidék-Pfalz tartományok indítottak kezdeményezéseket a zaklatás elleni büntetőjogi védelem kiterjesztésére. Egy 2004-es hesseni törvénytervezet³²⁷ szerint az indokolatlan zaklatás és üldözés, ha jogosulatlanul és az üldözött személy vagy személyek akarata ellenére történik, egy évig terjedő szabadságvesztéssel vagy pénzbüntetéssel lenne büntetendő, ha az élet, a testi épség vagy más jogi érdekek elleni közvetlen veszélytől való megalapozott félelemre ad okot. Az üldözést a folyamatos "fizikai közelség keresése", a "kapcsolatteremtés megkísérlése kommunikáció útján", a "fenyegetés" (rokonok vagy közeli személyek fenyegetése is) vagy "hasonló beavatkozások" konkretizálták. A hesseni tervezet szerint a védett jogi érdek mindenekelőtt az egyén jogbiztonsága volt. A védelem tárgya a személyes életszférára és ezzel összefüggésben a cselekvési és döntési szabadságra terjedt ki. Különösen súlyos esetekben a kiszabható büntetés két év szabadságvesztés volt. Egy bajor tervezet a „súlyos zaklatás” fogalmával (238. § StGB/Btk.) szintén a StGB 240. §-ához kívánta közelíteni a zaklatás büntetőjogi tényállását. Itt is a tartós zaklatás állt a középpontban, amely fizikai zaklatás vagy kommunikációs eszközökkel elkövetett üldözés révén valósul meg bűncselekményként, az üldözött személyt vagy személyeket, hozzátartozót vagy közeli személyeket súlyos veszéllyel fenyegetve. A tartós zaklatás sikere a szabadságjogok súlyos sérelmét jelenti.³²⁸ A tervezet elképzelései szerint a kiszabható büntetés három évig terjedő szabadságvesztés volt. Ezen túlmenően a bajor tervezet a „zaklatás” veszélyes elkövetői számára a de-eszkalációs fogva tartást tartalmazta azáltal, hogy a fogva tartási okokat kiegészítette az ismétlődés veszélyével (StPO 112a §).

Egy másik megközelítés vezetett egy törvénytervezethez Rajna-vidék-Pfalzban. Elutasították ott a zaklatás konkrét bűncselekményi tényállásának bevezetését, azzal az indoklással, hogy egy ilyen tényállás a meghatározatlan jogi kifejezések használata miatt szükségszerűen meghatározatlan lenne, és ellentmondana az alkotmányjogi pontos meghatározottság követelményének. A zaklatás bűncselekményének a Büntető Törvénykönyvbe való beillesztése helyett az erőszak elleni védelemről szóló törvényt kellene

³²⁶ Gesetzesantrag des Landes Baden-Württemberg, Entwurf eines Stalking-Bekämpfungsgesetzes. DrS 48/06.

³²⁷ Törvényjavaslat a jogellenes zaklatások elleni küzdelemről („Stalking-Bekämpfungsgesetz“), 2004.

³²⁸ Az StGB 238. § (2) bekezdésének 2. mondata szerint a zaklatás különösen súlyos esete általában akkor áll fenn, ha az elkövető:

"1) a bűncselekménnyel a sértett, a sértett hozzátartozója vagy más, a sértetthez közel álló személy egészségét károsítja,

2) a sértett, a sértett hozzátartozója vagy a sértetthez közel álló más személy halálának vagy súlyos egészségkárosodásának veszélyét idézi elő a bűncselekmény következtében,

3) legalább hat hónapon keresztül több bűncselekmény elkövetésével zaklatja a sértettet,

4) olyan számítógépes programot használ, amelynek célja más személyek digitális kémkedése az (1) bekezdés 5. pontja szerinti bűncselekmény elkövetése során (...)."

kibővíteni. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény 1. § (1) bekezdésének ezért ki kellett volna terjednie a jelentős (élet, testi épség stb. sérelmére irányuló) fenyegetésre, a lakásba való behatolásra és az indokolatlan zaklatásra és követésre a fizikai közelség keresése, a kommunikációs eszközökkel való kapcsolatfelvétel és hasonló beavatkozások révén, ha ez az üldözött személynek a saját vagy más, hozzá közel álló személy valamely jogi érdekét fenyegető közvetlen veszélytől való megalapozott félelmét váltotta volna ki.

A Bundesrat jogi bizottságának munkacsoportja ezután egy tervezetet terjesztett elő, amelyet a Bundesrat (Szövetségi Tanács) 2005. márciusában fogadott el. A tervezet alapjául a bajor javaslat szolgált a StGB 238. §-a alapján a „súlyos zaklatás” címmel. A (bűn)cselekménynek olyan (jogosulatlan) „tartós zaklatást” kellett jelentenie, amely alkalmas arra, hogy „jelentősen megnehezítse” egy személy életvitelét. A zaklatást konkretizálta a már az előzetes tervezetekben is szereplő „fizikai zaklatás” és a „kommunikációs eszközökkel történő üldözés/zaklatás”, az áldozat, hozzátartozók vagy más közeli személyek súlyos rosszal való fenyegetése, valamint „más, hasonlóan súlyos cselekmények” által.

A tartományi kamara 2006. február 10-én Baden-Württemberg tartomány kérésére úgy döntött, hogy a 2005-ös tervezetet továbbra is követi. A szövetségi kormány is ugyanakkor (2006. február 8-án) úgy döntött, hogy a Bundesrat (Szövetségi Tanács) által elutasított tervezetet a Bundestagban (immár a nagykoalíció keretében) szavazásra bocsátja. A törvényjavaslat indoklása nem változott, ahogyan maga a tartalma sem. A zaklatás bűncselekmény bevezetésének indoklása szerint a cél az volt, hogy „még hatékonyabb védelmet nyújtson a zaklatás ellen”, mint az erőszak elleni védelemről szóló törvény hatékony védelmeként, és nyilvánvalóan az is, hogy megszüntesse az ügyészek és az áldozatok azon problémáit, hogy „meggyőzzék a rendőrséget és a bíróságokat a beavatkozás relevanciájáról”. Ugyanis – fejtik ki – „az erőszak elleni védelemről szóló törvény szerint a feljelentések mintegy háromnegyede nem vezet bírósági szankcionáláshoz, és sok áldozat úgy érzi, hogy a rendőrség nem nyújt elegendő támogatást”.

Az indoklás valóban elgondolkodtató. Együttérzést mutat a zaklatás áldozatai iránt, de nyitva marad a kérdés, hogy mit kell védeni, ahogyan az egyenértékű vagy jobb alternatívák kérdése is, mely kérdés a végső eszköz gondolatából fakad. Mindenesetre a hároméves maximális büntetési tételt tartalmazó büntetési keret a súlyossági skála alsó szélén, a fenyegetés és birtokháborítás (1 év) és a testi sértés (5 év) között, valamint a kényszerítéssel egyenértékűnek minősül. A tényállás meghatározottságával kapcsolatos problémák, amelyek a határozatlan kifejezések gazdag használata miatt merülnek fel, nem kerültek megvitatásra; valószínűleg inkább az az aggodalom van előtérben, hogy a tényállás nem lehet elég széles körű ahhoz, hogy ellensúlyozza a zaklatók alkalmazkodóképességét („találékonyágát”). Ami megmarad, ahogy *Steinberg*³²⁹ helyesen rámutat, az az igazságtalanság puszta pszichikai tipikussága, éppen a lélek elleni büntett, ami megnehezíti a valósághoz való viszonyulást. A meghatározatlanság problémája mindkét fennmaradó törvényjavaslatban a „más” vagy „hasonló” (hasonlóan súlyos) beavatkozásra, a tartós zaklatásra és az életvitel jelentős vagy nem eltűrhető befolyásolására összpontosított. A Bundestag által 2006 novemberében

³²⁹ Steinberg, G.: Nachstellen – Ein Nachruf? JZ 2006, 30-33.

elfogadott zaklatási törvény már tartalmaz egy gyűjtő tényállást, amely „*más hasonló cselekményekre*“ is kiterjed. Az StPO 112a. §-a továbbá kiegészült a megismétlődés veszélyének fogva tartási okával.

Svájc a német modellhez hasonlóan reagált a vizsgált kérdéskörre. Alapvetőnek tekintik, hogy „*Minden állam elsődleges érdeke a család morális megőrzése, hiszen ez az a téglá, amelyből maga a társadalom felépül, így diszfunkcionalitása a társadalom egészét veszélyezteti.*”³³⁰ 2004. április 1. óta a házasságban és élettársi kapcsolatban elkövetett erőszakos bűncselekmények Svájcban hivatalból üldözendő bűncselekménynek számítanak, azaz hivatalból kell büntetőeljárást indítani ellenük. Ide tartozik különösen a súlyos és egyszerű testi sértés, az ismételt tettelegesség, a fenyegetés, a kényszerítés, a szexuális erőszak és a nemi erőszak. Ez nemcsak a házaspárokra, hanem minden közös háztartással rendelkező heteroszexuális és homoszexuális élettársi kapcsolatra vonatkozik, az együttélés ideje alatt és egy évvel azután (házaspárok esetében a válást követő egy évig). Az áldozat védelmét illetően ezen a területen – más hivatalból üldözendő bűncselekményekkel ellentétben – úgy rendelkeztek, hogy az eljárás az áldozat kérésére megszüntethető. Ez csak az egyszerű testi sértés, az ismételt testi sértés, a fenyegetés és a kényszerítés bűncselekmény tényállásaira. Ez a lehetőség nem áll fenn a súlyos testi sértés, a szexuális erőszak és a nemi erőszak esetében. Az eljárás megszüntetésének pontos módozatait az áldozatvédelmi törvény szabályozza. Svájcban 2006 óta szerepel együtt a büntető törvénykönyvben a családi erőszak, a stalking és a távoltartás két fajtája.³³¹

Bár Svájcban az áldozatvédelmi törvény nemek szerint semlegesen van megfogalmazva, az állami beavatkozó hatóságok elsősorban a családon belüli erőszak női áldozatait, valamint az (eltartott) gyermekeket célozzák meg. Annak ellenére, hogy az utóbbi években egyre többet foglalkoznak a férfiak elleni erőszakkal és a férfiak áldozati tapasztalataival, az erős férfi és a gyenge nő patriarchális elképzelése továbbra is fennáll, ami a hatóságok (pl. a rendőrség) viselkedését is befolyásolja, amikor is a férfiak áldozati tapasztalatait nyilvánosságra hozzák. Így néhány olyan esetről is beszámoltak, amikor a családon belüli erőszak férfi áldozatait elutasították. A férfiak igényeire szabott kevés áldozatvédelmi központot eddig magánkezdemenykezéssel működtették. E gondolkodásban csak lassan következik be változás.

Figyelemre méltó az is, hogy Svájcban az erőszak-megelőzés és az elkövetőkkel kapcsolatos intézkedések, valamint az e területen meglévő kezdeményezések a meglévő adatanyag miatt szintén nagyrészt férfi elkövetőket és női áldozatokat feltételeznek.

A családon belüli erőszakkal kapcsolatban Svájcban közjogi tematizáció mutatkozik. Az 1990-es évek eleje óta a családon belüli erőszak egyre inkább a közvélemény figyelmének

³³⁰ Alföldi Á. D.: A családon belüli erőszak és a magyar büntetőjog. JURA 2011/2, 150-155.

³³¹ A családon belüli erőszak a GSG 2. § (1) bekezdése szerint akkor áll fenn, ha egy meglévő vagy felbontott családi vagy élettársi kapcsolatban élő személy vagy felbontott családi vagy élettársi kapcsolatban élő személyt testi, szexuális vagy lelki épségében erőszakkal vagy azzal való fenyegetéssel, illetve ismételt zaklatással, zaklatással vagy zaklatással (ún. kapcsolati vagy különélési zaklatás) bántalmazzák vagy veszélyeztetik. A fogalom nem csak a heteroszexuális vagy azonos neműek kapcsolatában elkövetett erőszakot vagy zaklatást foglalja magában, vagy azonos nemű párok kapcsolatában, hanem családi kapcsolatban is (pl. gyermekek és szülők vagy nagyszülők között, testvérek vagy sógorok között stb.) A közös háztartás vagy az együttélés nem előfeltétel.

középpontjába került, és így széles körben megvitatott témává vált. Ehhez hozzájárulnak a nemzeti és nemzetközi szintű állami szervek tudatosságnövelő kampányai is. A hangsúly főként a nők (vagy a gyermekek) elleni erőszakon van. A családon belüli erőszak egyéb területeiről eddig kevés szó esett a nyilvánosság előtt, ezért a lakosság körében kevésbé ismertek. Néhány éve a férfimozgalom kezdeményezésére a férfi áldozatok tapasztalatairól is egyre gyakrabban beszélnek a nyilvánosság előtt.

Ausztriában az 1990-es évek elején szintén új utakra léptek, és jogi intézkedéseket vezettek be a védelem javítása érdekében a családon belüli erőszak eseteiben. Az erőszak elleni védelemről szóló törvény, amely *Wegweisungsgesetz*³³² („útmutató törvény” a távoltartásról) néven vált ismertté, immár csaknem harminc éve létezik. Az erőszak elleni védelemről szóló törvényt kísérő intézkedésként minden tartományban intervenció/beavatkozó központokat hoztak létre az áldozatok támogatására és a beavatkozás koordinálására. Az Autonóm Osztrák Női Menedékházak Szövetségének (*Verein autonome österreichische Frauenhäuser*) munkatársai vezető szerepet játszottak a törvénytervezet kidolgozásában és a beavatkozási központok létrehozásában. A törvény a női menhelyek munkatársai, az erőszakvédelmi központok, a beavatkozási központok, a rendőrség, a politikusok és az igazságszolgáltatás hosszú, fáradhatatlan és szoros együttműködésének eredménye. Az 1980-as évek közepén a női menhelyek elkezdtek együttműködni a rendőrséggel, és közös képzéseket és továbbképzéseket szerveztek. Az 1990-es évektől kezdve a magánéleti erőszak témája intenzíven beépült a bűnüldözési szakemberek képzésébe. A rendőrség partner volt ebben az együttműködésben és hamar felismerte, hogy a családon belüli erőszak olyan összetett kérdés, amelyet csak az illetékes áldozatvédelmi intézményekkel és kormányzati szervekkel együttműködve lehet megoldani.

A törvények végrehajtása döntő paradigmaváltáshoz vezetett társadalmukban. Ausztriában az erőszak sokáig tabu volt, az érintett nő egyéni problémájának tekintették. Mára a reform folyamatoknak köszönhetően azonban már nem a családon belüli erőszak áldozatának kell elhagynia otthonát, hanem az erőszak elkövetőjének. Őket teszik felelőssé, és szankciókkal kell számolniuk - a korabeli mottó szerint: "Aki üt, annak mennie kell". A nők és gyermekek elleni, családon belüli erőszakot így először ismerték el politikai problémaként.

Az erőszak elleni védelemről szóló törvény³³³ jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, minthogy évente több mint 8000 távoltartást rendelnek el Ausztriában. Ez azt jelenti, hogy a rendőrök naponta körülbelül 22 alkalommal vonulnak ki családon belüli erőszak esetén. 1997 májusától 2015 decemberéig végéig összesen 107 069 távoltartási végzést adtak ki Ausztriában. Ez mindenekelőtt mutatja, hogy a nők és a gyermekek átlagon felüli arányban válnak a családon belüli erőszak áldozataivá, és hogy a férfiak és a férfi családtagok az erőszak elkövetői. A távozásra kötelezettek több mint 90%-a a nők férje, volt élettársa vagy partnere, illetve a gyermekek apja.

³³² Logar, R.: Die Praxis – bisherige Erfahrungen. Nicht nur weg weisen, sondern auch den Weg weisen – Erfahrungen mit dem Gewaltschutzgesetz in Österreich. In: Kury, H., Oberfell-Fuchs, J. (szerk.): Gewalt in der Familie. Für und Wider den Platzverweis. Freiburg, 2005, 91.

³³³ Logar, R.: Der Herr im Haus darf nicht mehr tun, was ihm beliebt. Das neue Gesetz zum Schutz vor Gewalt in Österreich. In: Heiliger, A., Hoffmann, S. (szerk.): Aktiv gegen Männergewalt. Kampagnen und Maßnahmen gegen Gewalt an Frauen international. München 1998, 90-104.

A női menedékhelyek nem váltak kevésbé kihasználtakká - éppen ellenkezőleg, az erőszak ellen védő törvények ellenére fontosabbak, mint valaha. Évente több mint 3000 nő (2016-ban összesen 3261) és gyermekeik kaptak védelmet, biztonságot és átfogó ellátást az osztrák női menhelyeken. A női menhelyek kihasználtsága magas, és a jelenleg rendelkezésre álló 766 férőhely még mindig nem elegendő. A jelenlegi statisztikák azt mutatják, hogy növelni kell a rendelkezésre álló férőhelyek számát: 2016-ban 336 nőt nem tudtak felvenni. Az intervenciók központok, ahogy Németországban is, az erőszak elleni védelem központi részét képezték és képezik, mivel a törvények önmagukban nem segítenek a családon belüli erőszak áldozatain. Egy másik fontos tény és eredmény, hogy az erőszak elleni védelemre vonatkozó jogszabályokat folyamatosan reformálták és javították az áldozatok védelme érdekében. A politikusok, a rendőrség és az igazságszolgáltatás komolyan vette az áldozatvédelmi központok gyakorlati tapasztalatait, és többször módosította az erőszak elleni védelemről szóló törvényeket. 2013-ban a gyermekek biztonságát azzal is javították, hogy megtiltották, hogy az elkövető 50 méteres körzetben iskolákba, intézményi gyermekgondozási intézményekbe és iskola utáni gondozási központokba beléphessen.

Az erőszak elleni védelemről szóló törvények mellett javították az áldozatok jogait a büntető- és polgári eljárásokban, például az ingyenes jogi és pszichoszociális bírósági tanácsadással vagy a büntetőeljárás törvény 2006-os módosításával, a zaklatás elleni törvénnyel és legutóbb a büntetőjogi törvény 2016-os módosításával a szexuális önrendelkezésre és a szexuális zaklatásra vonatkozóan a közsférában.

Az osztrák erőszak elleni védelemről szóló törvény immár több, mint 20 éves³³⁴ 1997. május 1-jén lépett hatályba. Fő célja a nők és gyermekek védelme a családon belüli erőszakkal szemben. Ezt a törvényt mérföldkönek tekintették az erőszak megelőzésében, és Ausztriát nemzetközi példaképpé tette. Ennek ellenére Ausztriában évről évre nő a nőgyilkosságokról szóló bejelentések száma. Ráadásul a Szövetségi Kancellária Nőügyi Szekciójának megbízásából a Konfliktuskutató Intézet által készített tanulmány rámutat, hogy Ausztriában "az uniós átlaghoz képest átlagon felüli a nők elleni emberölések aránya" (52. o.). Tegyük hozzá, hogy sok esetben ez nem feltétlenül az esetszámok tényleges növekedésével, sokkal inkább a hatékonyabb jelzőrendszerrel utalhat.³³⁵ A Covid-19-járványt megelőző években folyamatosan emelkedett a női menhelyeken védelmet kereső nők száma. Ez a tendencia 2020-ban fordult meg először - bár a tanulmányok szerint az agresszió és az erőszak lehetősége megnő, különösen a családon belüli elszigeteltség idején (lásd a Covid-19 világjárványnak a családon belüli erőszakra gyakorolt hatásáról szóló jelentést a Ludwig Boltzmann Alapjogi és Emberi Jogi Intézet honlapján³³⁶). A Covid-19 első, 2020 tavaszán bekövetkezett lezárása idején több európai országban jelentősen megnőtt a családon belüli erőszakról szóló bejelentések száma. Az erőszak elleni védelemről szóló osztrák törvény tehát (*Gewaltschutzgesetz*, 1997) mérföldkö volt az erőszak elleni jogi intézkedések fejlesztése szempontjából. Bécsben tartották az ENSZ

³³⁴ https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1996_759_0/1996_759_0.pdf (2024.05.11). A áldozatok és az erőszak áldozatainak védelmére vonatkozó valamennyi követelés és fejlesztési javaslat megtalálható a GREVIO osztrák nem kormányzati szervezet árnyékjelentésében, amelyet 30 áldozatvédelmi szervezettel közösen állítottak össze.

³³⁵ Herczog 2007, 35.

³³⁶ https://www.aoeff.at/images/04_news/news_2016/GREVIO-Schattenbericht_2016.pdf.

emberi jogi konferenciáját, ahol a nők elleni erőszakot a köz- és magánszférában az emberi jogok megsértésének minősítették. Továbbá elfogadtak egy nyilatkozatot a nők elleni erőszak ellen, és kineveztek egy különleges előadót az erőszak ellen. Ez a nemzetközi konferencia hatással volt az ausztriai nemzeti eseményekre is. Az akkori nőügyi miniszter és az igazságügyi miniszter 1993 őszén konferenciát szervezett a nőkről és a jogról. A rendezvény egyik fő témája az erőszak elleni jogi védelem javítása volt. Ezt követően egy tárcaközi munkacsoportot hoztak létre, amely a női menedékházak szakértőiből, feminista jogászokból, valamint a rendőrség és az igazságszolgáltatás szakembereiből állt, hogy foglalkozzon ezzel a kérdéssel. Ez a munkacsoport dolgozta ki az erőszak elleni védelemről szóló osztrák törvényt, amelyet 1996-ban valamennyi parlamenti frakció elfogadott.

Az erőszak elleni védelemről szóló osztrák törvény három elemből áll, amelyeket együttesen dolgoztak ki és egymással összehangoltak. A cél az volt, hogy a családon belüli erőszak áldozatainak a lehető legkevesebb kiskapuvál átfogó védelmet nyújtson az erőszakkal szemben, lehetőséget biztosítson számukra, hogy saját otthonukban maradhassanak és intenzív támogatásban részesülhessenek. A három elem, melyeket egyenként szükséges bemutatnunk, a következő: 1, a rendőrség általi elküldés/távoltartás és belépési tilalom (WW/BV [osztrák rövidítés]) 10, illetve 20 nap; 2, hosszabb távú védelem polgári jogi ideiglenes védelmi határozat útján (EV [osztrák rövidítés]), valamint 3, az áldozatok támogatása és a beavatkozások koordinálása.

Fontos, hogy a távoltartás időtartamát a törvény határozza meg, és így nem az egyes tisztviselőkre hárul annak eldöntése, hogy az intézkedés mennyi ideig tartson. A távoltartás minden lakásban/házban élő személyt véd, nem kell, hogy rokonsági viszony álljon fenn; a tulajdonosi és bérleti jogviszonyok nem lényegesek. A távoltartás természetesen attól függetlenül történik, hogy a veszélyeztető személy ezt akarja-e vagy sem. Ez kontraproduktív lenne a családon belüli erőszak esetében, mivel az elkövetők igen nagy befolyással rendelkeznek az áldozatokra, és így könnyen megghiúsíthatnak bármilyen védelmi intézkedést. Nagyon fontos azonban, hogy az áldozatok azonnal tanácsadásban és segítségben részesüljenek, hogy megfelelő döntést hozhassanak a további védelmi intézkedésekről. Ha az áldozat a 10 napon belül polgári védelmi határozatot kér a családjogi bíróságtól, a rendőrség általi távoltartás időtartama 20 napra meghosszabbodik. A bíróságnak tájékoztatnia kell a rendőrséget a kérelem benyújtásának megtörténtéről. Ezt követően a rendőrség által az elkövetőtől elvett kulcs az illetékes családjogi bírósághoz „vándorol“(kerül). A rendőrségnek faxon is értesítenie kell az illetékes beavatkozó hivatalt, és meg kell küldenie a beavatkozásról szóló dokumentációt. A rendőrségnek a távoltartási/belépési tilalom betartását a tilalom elrendelését követő három napon belül legalább egyszer ellenőriznie kell. A távoltartás megelőző intézkedés, azaz nem kell erőszakos cselekménynek történnie ahhoz, hogy ezt az intézkedést alkalmazzák, a kritérium az erőszakos cselekmény esetleges megtörténte utaló jelek. A rendőrség feladata mindenekelőtt az erőszak elleni védelem és az erőszak megelőzése, nem pedig az, hogy akkor intézkedjen, amikor már erőszakot követtek el. Ha az erőszakos cselekmény már megtörtént, a rendőrségnek büntetőfeljelentést is kell tennie, függetlenül attól, hogy az áldozat kíván-e ilyen feljelentést tenni, vagy sem. Ausztriában gyakorlatilag minden

erőszakos cselekmény, beleértve a könnyű testi sértést is, hivatalból üldözendő bűncselekménynek minősül, és hivatalból vádat emelnek és büntetőeljárást indítanak ellene.

A rendőrség által nyújtott 10 napos védelem után az áldozatvédelem szisztematikája megváltozik. Közvetlen veszély esetén az állam feladata az áldozatok védelme, még akkor is, ha azok nem akarnak beavatkozást³³⁷. Az erkölcs és a törvény ellen való lenne, ha megengednénk, hogy a családban erőszak történjen. A távoltartáshoz hasonló intézkedés azonban természetesen nem tarthat a végtelenségig. Fontos, hogy az áldozatoknak azonnal tanácsot adjanak arra vonatkozóan, hogy folyamatosan ki vannak szolgáltatva az elkövető befolyásának. Ha úgy döntenek az érintettek, hogy további védelmet kérnek, akkor a családjogi bíróságtól ideiglenes távoltartási végzést kérhetnek. Ha válóper vagy más eljárás folyik a lakás biztosítására, az ideiglenes távoltartási végzés az eljárás végéig érvényes lehet. Az ideiglenes távoltartási végzés segítségével a védelmet az otthonon kívüli helyeken is el lehet rendelni, például a munkahelyen, óvodában vagy iskolában, valamint a kapcsolattartási tilalmat is el lehet rendelni. A rendőrség az áldozat kérésére érvényesítheti az ideiglenes távoltartási végzést, és jogsértés esetén eltávolíthatja az elkövetőt a lakásból. Ha a családban kiskorú gyermek van, a rendőrségnek tájékoztatnia kell az Ifjúsági és Családügyi Hivatalt is. Ezeknek lehetőségük van arra, hogy a gyermekek védelme érdekében kérvényezzék az ideiglenes távoltartási végzést.

Ausztriában³³⁸ mind a kilenc tartományban van egy-egy intervenció központ, amelyet az erőszak elleni védelemről szóló törvény szociális kísérőintézkedéseként hoztak létre. A beavatkozási központokat két év alatt fokozatosan hozták létre. A finanszírozást 50%-ban a Szövetségi Belügyminisztérium és 50%-ban a Szövetségi Szociális Biztonsági és Nemzedéki Minisztérium biztosítja, 5 évre kötött megbízási szerződés formájában. A rendőrségtől a beavatkozási központok felé történő adattovábbítást az erőszak elleni védelemről szóló törvény megfelelő passzusa szabályozza. A családon belüli erőszak elleni Bécsi Intervenció Központot 1998 februárjában hozták létre.

Ezt a három, túlnyomó részt német jogi kultúrához tartozó államot vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy a koordinált együttműködés a civil és a közszféra között, az egymás munkájának elismerése, megbecsülése, a szakértelem hasznosítása által jutottak odáig, hogy kifejezetten fejlett és strukturált segítséget tudnak nyújtani elsősorban az áldozatoknak, de sok esetben az elkövetőknek egyaránt. Mindezzel a gyermekek alapvető jogainak megvalósulásának esélyét növelik.

Végezetül egy gyakorlati példát szeretnék bemutatni a dél-németországi nagyvárosból, Freiburg im Breisgauból, felhívva a figyelmet azokra az intézkedésekre, koncepciókra és beavatkozási lehetőségekre, amelyeket a családon belüli erőszak leküzdésére alkalmaznak. A beavatkozások azok az intézkedések, amelyeket például a feltételezett vagy feltárt bántalmazás megszüntetése, az áldozatok védelme és a megéltek feldolgozásához nyújtott segítség érdekében kezdeményeznek. A megelőzés és a beavatkozás feladatterületén felmerül a kérdés, hogyan lehet megelőzni az erőszakos cselekményeket, és hogyan lehet hatékonyan kezelni az

³³⁷ Logar, R.: Gewalt an Frauen in Familien. In: Fröschl, E., Gruber Ch. (szerk.): Gender Aspekte in der sozialen Arbeit. Wien, 2000, 175-200.

³³⁸ https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20170502_OT0066/20-jahre-gewaltschutzgesetz-ein-klares-politisches-bekanntnis-gegen-gewalt-in-der-familie-und-eine-frauenpolitische-errungenschaft.

erőszak hatásait. A gyermek- és ifjúságvédelem gyakorlatában a családon belüli erőszak minden formája elleni intervenciós projektek fontos feladatokat látnak el az intézkedések és az együttműködési lehetőségek terén. A gyermekek védelmének biztosítása érdekében, anélkül, hogy ki kellene őket emelni a megszokott környezetükből, a következő jogi lehetőségeket lehet megemlíteni. 1, Az ifjúságvédelem hatáskörébe tartozó gyermekek és fiatalok tanácsadása például bármikor lehetséges. Szükséghelyzetben és konfliktushelyzetben az SGB [Sozialgesetzbuch=szociális biztonságról szóló törvénykönyv] VIII 8. § (3) bekezdése értelmében a tanácsadás a törvényes szülői felügyeletre jogosult tudta nélkül is lehetséges. 2, A KJHG szeinti ambuláns nevelési segítségnyújtás gyermekek, fiatalkorúak és szülők számára lehetséges. Szükség esetén az SGB VIII 50. § (3) bekezdése szerint a családjogi bíróságot is be lehet vonni. 3, A BGB 1631 b §-a szerint a családjogi bíróság kijelölheti a házassági lakást az anya és a bántalmazott gyermek/fiatalkorú kizárólagos használatára stb.

Minél tovább tart a bántalmazás, annál nehezebb az erőszak által érintett nőknek kívülről segítséget szerezniük, és annál nehezebb a kívülállóknak hatékonyan beavatkozniuk. Ezért még fontosabb, hogy a lehető leghamarabb hatékony intézkedéseket hozzanak, amelyek közvetlenül és egyértelműen határt szabnak az erőszak elkövető tetteinek. Ez azt jelenti, hogy a gyors beavatkozás megakadályozhatja azt a benyomást, hogy az erőszakos viselkedés a családi élet része. A szülők állandó képtelensége a konfliktusok sikeres megoldására ugyanis ahhoz vezethet, hogy a gyerekek és a fiatalok már nem tisztelik őket. Ugyanakkor nem tapasztalják, hogy az állami intézmények hatékonyan védik őket az erőszakkal szemben, és általában nem bíznak bennük e tekintetben. A családon belüli erőszak összetettsége miatt szükséges az interdiszciplináris hálózatépítés annak érdekében, hogy a különböző áldozati csoportok esetében megfelelő holisztikus megközelítést lehessen alkalmazni. Freiburg im Breisgau város Németország déli részén, Baden-Württemberg tartományban található, 206.000 lakossal. A Freiburgban kínált segítség széleskörű és különböző célcsoportokra, módszertani megközelítésekre és támogatási struktúrákra terjed ki. Az egyes intézményeknek és szervezeteknek különböző feladatai és megoldási elképzelései vannak a családon belüli erőszak területén.

A családon belüli erőszakkal foglalkozó különböző támogató struktúrák az egyes célcsoportok különböző szükségleteire szakosodtak, és általában mind a megelőzés, mind a beavatkozás terén aktívak. Nemcsak az áldozatok, hanem az elkövetők is kaphatnak segítséget. Ez azon a felismerésen alapul, hogy ha az elkövetőket meg lehet győzni arról, hogy fogadják el a segítséget, akkor fontos preventív megközelítéshez folyamodnak. Azok, akik hajlandóak felelősséget vállalni tetteikért, és hajlandóak kritikusan foglalkozni tetteikkel, valamint alternatívákat keresni és segítséget kérni, könnyebben fognak változtatni viselkedésükön.

A nők támogatására és a gyermekek védelmére irányuló munkában gyakran érdekellentétek merülnek fel e két terület együttműködésében, mivel a politikai és a szakmai területen különböző problémák állnak szemben ezzel a hálószerűen működő munkával. Ez azért van így, mert a nők az egyidejűleg előforduló erőszak következtében - egyrészt ő ellenük, másrészt a gyermekek bántalmazása, elhanyagolása és szexuális zaklatása tekintetében - egyszerre jelenhetnek meg az erőszak áldozataként és kudarcot vallóként, vagy akár az elkövető szerepében is. Ezt nehéz összeegyeztetni a gyermekvédelemmel az elfogult munkamódszer

miatt, különösen a nők célcsoportja esetében. Mindazonáltal léteznek különböző szolgáltatások és támogatási lehetőségek, amelyek munkájukban megpróbálják segíteni és megvédeni mind a nőket, mind a gyermekeket.

A családon belüli erőszakot átélte nők és gyermekek Freiburgban a segítség, védelem, tanácsadás és támogató szolgáltatások széles skáláját vehetik igénybe, az anonimitást megőrzése mellett is. Ezek közé tartozik a Nő- és Gyermekvédelmi Központ a Női Horizontok - a szexuális erőszak ellen című információs és tanácsadó központtal, valamint a Wildwasser és a Wendepunkt nevű speciális tanácsadó központok. A freiburgi külföldi állampolgárságú nők a *Fachdienst Migration*, a *Caritas* és a Német Vöröskereszt szociális szolgáltatását, tanácsadását és segítségnyújtását vehetik igénybe. Továbbá itt található a Villa Courage nemzetközi női kulturális és menekültház, valamint az alább ismertetett női és gyermekvédelmi ház.

1997 őszén Freiburg városának női képviselője, *Hösl-Kulicke* kezdeményezésére megalakult a Freiburg Intervenciók Projekt a családon belüli erőszak ellen (*Freiburger Interventionsprojekt gegen häusliche Gewalt* = FRIG), az 1995 óta működő Berlin Intervenciók Projekt a családon belüli erőszak ellen (BIG) mintájára, és így végső soron a DAIP, egy 1979-ben Duluthban/Minnesotában³³⁹ alapított amerikai projekt mintájára. A BIG-hez hasonlóan a FRIG is egy olyan együttműködési projekt, amely a nők védelmét szolgáló és tanácsadó központok, Freiburg városának ügyszolgálatai, a rendőrség, az igazságszolgáltatás, valamint más olyan projektek és intézmények együttműködését jelenti, amelyek munkájuk során a családon belüli erőszak egyes aspektusaival szembesülnek. A részletes tartalmi munkát tematikusan orientált szakértői csoportok végzik. Míg a BIG-ben összesen hét szakosított csoport működött (rendőri beavatkozás, büntetőeljárás és büntetőjog, polgári jog, nőknek nyújtott támogató szolgáltatások, migráns nők, gyermekek és fiatalok, valamint az elkövetői program), addig Freiburgban a korlátozott személyi kapacitásokra való tekintettel összesen három szakosított csoportra kellett koncentrálni (rendőrség/jogszolgáltatás, férfimunka/elkövetői program, valamint nők és gyermekek támogatása).

A projektet a koordinációs iroda irányítja és koordinálja. 2000 vége óta egy szociális munkás és egy jogász dolgozik itt félállásban. A koordinációs iroda feladatai a következők: a szakértői csoport ülések előkészítése és vezetése; tartalmi input/előkészítés a szakértői csoport üléseihez; az információáramlás biztosítása a teljes projektben; az átfogó projekt keretében kidolgozott beavatkozási intézkedések koordinálása; a kerekasztal ülések előkészítése; a szakértői csoportokkal és a projektekkal kapcsolatos PR/nyilvánosság felé történő munka; valamint visszajelzés és koordináció a projektben részt vevő létesítményekkel és intézményekkel kapcsolatban.³⁴⁰

A családon belüli erőszak elleni Freiburgi projekt egy beavatkozási és együttműködési projekt. Ez egy kísérlet arra, hogy a családon belüli erőszak kérdésével kommunális szinten valamennyi, a témával foglalkozó szervezet kerekasztalnál és különböző szakértői csoportokban

³³⁹ Frauen und Kinder als Opfer häuslicher Gewalt – Medizinische, psychosoziale und rechtliche Aspekte; Interdisziplinäre Fachtagung am 30. Januar 2003 im Historischen Kaufhaus, Freiburg; Dokumentation (FRIG).

³⁴⁰ Kavemann, B.: Häusliche Gewalt. Gewalt gegen Frauen ist eine Herausforderung an den Kinderschutz. Heft Nr. 4/2001, Münster, 2001.

tömörítse/összehozza annak érdekében, hogy a családon belüli erőszak elleni hatékony intézkedéseket tervezzenek, határozzanak meg és hajtsanak végre. A freiburgi beavatkozási projekt a kommunális bűnmegelőzés része. Az együttműködés és a hálózatépítés céljából a „Kerekasztalt“ (*Runde Tisch*)³⁴¹ a „Nők Esélyegyenlőségi Irodája“ (*Stelle zur Gleichberechtigung der Frau*) kezdeményezte a következő három cél következetes megvalósítása érdekében a családon belüli erőszak betiltását, a nők és a gyermekek védelmének támogatását és biztosítását, valamint az elkövetők büntetőjogi felelősségre vonását, melyek a freiburgi beavatkozási projektet elsődleges céljai lettek.

A részt vevő intézmények képviselői rendszeresen találkoznak a kerekasztalnál, a FRIG központi együttműködési és döntéshozó testületénél. Együttesen hatékony stratégiákat dolgoznak ki a projekt céljainak megvalósítására, összehangolják az eljárásokat, javítják az irányelveket és megvizsgálják a jogi mozgásteret annak érdekében, hogy a családon belüli erőszak eseteiben a beavatkozások hatékonyabbak legyenek az érintettek számára, és kezdeményezzék azok létrehozását. A szükséges intézkedéseket interdiszciplináris, intézményi, kötelező és egyenlő módon dolgozzák ki, és valamennyi érintett intézmény szemléletét és működését figyelembe veszik. E munka középpontjában az összes aktív intézmény és projekt kommunális szintű hálózat-építésének javítása áll. A célkitűzések megvalósítására a következő stratégiákat fogalmazták meg: 1, az érvényes jog következetes végrehajtása; 2, a családon belüli erőszak elleni küzdelemben résztvevő valamennyi intézmény és projekt koordinálása, együttműködése és hálózatba szervezése, 3, támogató szolgáltatások nők számára; 4, elkövető-program/szociális tréning; 5, Nyilvánosság/PR-tevékenység.

A Német Szövetségi Köztársaságban az 1970-es évek közepe óta az új nőmozgalom kezdeményezésére jöttek létre női menedékházak.³⁴² A cél az volt, hogy a nők számára lehetővé tegyék az önrendelkező életvezetést. Az első németországi női menhelyet 1976. november 1-jén alapították Berlinben a szövetségi kormány és a berlini szenátus mintaprojektjeként. A freiburgi Női és Gyermekekmenhely (*Frauen- und Kinderschutzhaus* = FKSH) védelmet és segítséget nyújt minden nemzetiségű nőnek és gyermeknek, akik fizikai és/vagy lelki erőszakot tapasztaltak vagy annak tanúi voltak. Az FKSH egy ideiglenes szükség- és menedékhely. Ezen kívül lehetőség van szakszerű tanácsadásra és tájékoztatásra a Női és Gyermekekmenhely által létrehozott tanácsadó központban mind az érintett nők, mind az erőszakos férfiak számára a férfitanácsadó által. Ennek a tanácsadónak elsősorban az a feladata, hogy kapcsolatot teremtsen a krízishelyzetben érintett élettárral. A felkínált segítség vezérelve a nők támogatása, önismeretük és döntéshozatali folyamatuk előmozdítása. Az anonimitás a legfőbb prioritás, és az akut válsághelyzetben védelmet kereső nők éjjel-nappal telefonon vehetik fel a kapcsolatot. A telefonos lelkisegély-szolgálaton vagy a rendőrségen keresztül is lehet segítséget kérni. Általánosságban elmondható, hogy minden nő mentális és fizikai ellenálló képessége nagyban

³⁴¹ Runder Tisch zu Bekämpfung der Gewalt gegen Frauen beim Ministerium für Frauen, Jugend, Familie und Gesundheit des Landes Nordrhein-Westfalen (szerk.): Häusliche Gewalt – Thesenpapier. Düsseldorf, 2001, 8.

³⁴² Schweikert, B.: Schutz gegen häusliche Gewalt – Das Berliner Interventionsprojekt. In: Arbeiterwohlfahrt Bundesverband e. V. (szerk.): Theorie und Praxis der sozialen Arbeit Nr.8. Bonn, 1999, 283-290.

eltér. A tanácsadó központban segítséget kérő nők három csoportba sorolhatók³⁴³. Az első csoport erőszakos kapcsolatban él, de még nincs bátorsága elhagyni a családot. Egy másik csoport elegendő erőforrással rendelkezik ahhoz, hogy az erőszakot elkövető személytől elszakadjon, és önállóan keressen más lakhatási lehetőséget, és általában csak rövid távú tanácsadásra és támogatásra van szüksége. A harmadik csoport már járt a női és gyermekmenhelyen, és az utógondozásra a tanácsadásra jön. Ez az információs központ nagyon fontos, mert az erőszak elkerülése szempontjából megelőző jellegű is.

A *Frauen und Kinderschutzhaus e. V.* [Női és gyermekmenhely, bejegyzett egyesület = FKSH] egyesületet 1979-ben egyedülálló nők egy csoportja (GRALLE néven) alapította más egyesületekkel, valamint a frakciók és a város képviselőivel együtt, független támogató egyesületként. A munkát éjjel-nappal hat teljes munkaidős és körülbelül 40 részmunkaidős alkalmazott végzi. A Női és Gyermekmenhely tanácsadó központja éjjel-nappal telefonos tanácsadást nyújt az érintett nők és gyermekeik számára első kapcsolattartási pontként. Az azt követő munkanapon részletes személyes tanácsadásra van lehetőség, szükség esetén otthoni látogatással. A nő beleegyezésével a rendőrség tájékoztatja a tanácsadó központot a kiutasításról. A női menedékhelyen élő nők számára a Szociális és Ifjúságvédelmi Hivatal az általános szociális ellátás területén külön ügyintézővel rendelkezik, akinek feladata a védelmet kérő nők megélhetési költségeihez nyújtott támogatás koordinálása. A Szociális és Ifjúságvédelmi Hivatal e speciális területe a női és gyermekmenhelyen élő érintett nők rendelkezésére áll szociális segélykérelmeik feldolgozásához.

A statisztikák szerint Freiburg az a város, ahol az országban a legmagasabb a párkapcsolati erőszakos bűncselekmények száma. 2020-ban 396 jelentett esetet regisztráltak. Vajon mivel magyarázhatók ezek a számok? Feltételezhető, hogy az ilyen bűncselekmények nem elterjedtebbek, mint máshol. Valószínűbb, hogy Freiburgban a fel nem jelentett esetek száma viszont alacsonyabb, mint más városokban, azaz az ilyen bűncselekményeket gyakrabban fedezik fel, a terület szakemberei sokkal inkább a felépített segítőrendszer működését látják a szám mögött, az emberek nem félnek jelezni, segítséget kérni. Mindez Freiburg város jó prevenció-szervezési hálózatának tulajdonítható: a freiburgi rendőrség elkötelezett szakavatott tisztviselőinek, de olyan jól összekapcsolt társadalmi kezdeményezéseknek is, mint a FRIG, illetve hatóságoknak vagy intézményeknek is, amelyek tanácsadást és megfelelő támogató szolgáltatásokat nyújtanak az érintetteknek. A tanácsadás iránti igény is jelentősen megnőtt. A több, mint két évtizede működő kezdeményezések hatására javult a szakmaközi konzultáció az egyes szakterületek között, az ismeretátadás következtében a szemléletformálás és a jogtudatosság is jobb lett. Civil és állami szervek közösen dolgoznak a diszfunkciók csökkentésén.

2023 júniusa és szeptembere között Freiburg város bűnmegelőzési osztálya felmérést végzett az erőszak elleni védelemről. A projekt a Polgármesteri Hivatal és az Információfeldolgozó Hivatal, valamint a *Frauenhorizonte gegen sexuelle Gewalt*³⁴⁴ Egyesület

³⁴³ Burger E., Reiter, K.: Sexueller Missbrauch von Kindern und Jugendlichen – Intervention und Prävention. Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Frauen und Senioren, Schriftenreihe des Bundesministeriums für Familie und Senioren, Band 19, Stuttgart, Berlin, Köln, 1993.

³⁴⁴ <https://www.frauenhorizonte.de/> (2024.05.10).

kiváló együttműködésének köszönhetően sikeresen megvalósult. Bár már most is sokféle segítség áll rendelkezésre, a hálózatban folyamatosan dolgoznak azon, hogy ezeket az igényekhez igazítsák és hozzáférhetővé tegyék. A felmérés eredményeiről a helyi tanács is tájékoztatást kap.

	2020	2021	2022
Személyes tanácsadáson résztvevők száma a Tanácsadó központban	258 fő	322 fő	205 fő
Telefonos tanácsadás az érintettekkel és harmadik személyekkel	1669 fő	2419 fő	2321 fő

1. táblázat: Családon belüli erőszak a freiburgi rendőrkapitányság, valamint a nő- és gyermekvédelmi központ adatai alapján Freiburgban (a szerző összeállítása)

8. A magyar szabályozás, a családi erőszak jogszabályi helyzete Magyarországon³⁴⁵

A családon belüli erőszakot jogpolitikai problémaként ismerik el. Az időbeli fejlődés azonban eltérő, ha Észak-Amerikát, Nyugat-Európát és a kelet-európai viszonylag új demokráciákat nézzük. Magyarországon a családon belüli erőszak megelőzésével kapcsolatos felismerések csak terjedőben vannak, annak ellenére, hogy több, mint 20 éve foglalkozunk a jelenséggel már. Az észak-amerikai és nyugat-európai tapasztalatok azt mutatják, hogy vannak ígéretes megelőző megközelítések. A hatékony beavatkozás előfeltételei - amint azt a freiburgi példa is mutatja - a családon belüli erőszak problémájával foglalkozó intézmények hálózatba szervezése, amely a megelőzés és a beavatkozás kifejezett és elméletileg is megalapozott koncepcióján alapul. Egy ilyen koncepciónak ki kell terjednie az áldozatokra és az elkövetőkre, és biztosítani kell a represszív és megelőző, valamint a támogató elemek összehangolását. Igaz, a családon belüli erőszak megelőzése csak akkor érvényesíthető, ha rendelkezésre áll egy jogi eszköz, amely Németországban és a szomszédos országokban, Ausztriában és Svájcban az erőszak elleni védelemről és a zaklatásról szóló jogszabályokban jut kifejezésre. Ez túlmutat a hagyományos büntetőjogi és közigazgatási/polgári jogi programon. Pontosan itt azonosíthatók a Magyarországra vonatkozó hiányosságok, amelyeket a magyar jogalkotónak kell elsőként megszüntetnie. A törvényhozás természetesen csak az érem egyik oldala. A törvény hatékony végrehajtása ugyanis alapvető fontosságú. Ennek előfeltétele azonban a közvélemény tudatossága és az illetékes hatóságok hajlandósága a jogszabályok alkalmazására, valamint a szakértelemmel rendelkezők bekapcsolása a hatékony és következetes megelőző és beavatkozó munka elvégzésére.

A családon belüli erőszak magyarországi helyzetének bemutatását és elemzését a következő kérdések strukturálják: 1, Milyen módon érintette a több mint 40 éves kommunista elnyomás a magyar társadalmat, így a családot és a gyermekeket is? 2, Miben különbözik a fiatal magyar demokrácia nyugati szomszédaitól? 3, Megoldást jelenthet-e a családon belüli erőszak beavatkozási rendszere, amely a nyugat-európai országokban már működik és amerikai gyökerekkel rendelkezik? 4, Miért nincs még hatékony fellépés a veszélyeztetett családok érdekében?

³⁴⁵ Korinek B.: Családon belüli erőszak és beavatkozás. Magisterarbeit. Freiburg, 2007.

Magyarország (10 millió lakos, 92966 km² terület) 1100 éves történelemmel rendelkező ország. Az ország nagy részét az I. világháború leválasztották, ennek eredményeképpen sok magyar él ma a szomszédos országokban kisebbségi etnikai csoportként. Csak az 1990-es évek elején nyílt lehetőség arra, hogy felébredjünk a szendergébsből, és azt aktív cselekvéssel váltsuk fel. Személy szerint meg vagyok győződve Paracelsus³⁴⁶ elvéről helytálló voltáról, mely szerint amilyen a mikrokozmosz, olyan a makrokozmosz. Ahogyan a gyermek a szüleit veszi példának, a család az állam és a társadalom közötti hatalmi viszonyt tükrözi. Ezzel a kijelentéssel arra az első kérdésre próbálok válaszolni, hogy a több mint 40 éves kommunista elnyomás milyen módon befolyásolta a magyar társadalmat, és így a családot és a gyermekeket is.³⁴⁷

A kérdéskört történeti fejlődésére tekintettel vizsgálva megállapítható, hogy Magyarországon a rendszerváltás előtt ún. nem demokratikus társadalom és a családmódelek érvényesült. A nem demokratikus társadalmakra az alárendeltségi struktúra jellemző. Egy mindenható állam uralkodik (hatékony ellenőrzés nélkül) a társadalom tagjai felett. Az állam határozza meg a társadalom szabályait minden területen, és ellenállás esetén azt a lehető leghatározottabban elutasítják. Ez megfélemlítő hatással van a társadalomra. Ez az államforma csírájában elfojtja az önállóságra való törekvést. „Az ember a ma és a holnap munkásként fontos, nem pedig állampolgárként.” Mivel a hangsúly a közös javakon van, a magánszférát nem szabályozzák, így a család működése és a gyermekek jogainak védelme is háttérbe szorul. A családok tekintetében a nem demokratikus társadalmakban hierarchikus struktúra figyelhető meg, amelyben van egy családfő, a családtagok pedig alárendeltek. Még az is előfordul, hogy a családfő tulajdonként kezeli a családtagokat. Mivel ezekben a társadalmakban az együttélés módját nem vagy nem eléggé szabályozza a törvény, a családfő maga dönthet a fegyelmezésről és a büntetésekről. A szocialista társadalmakban alapvető társadalmi elvárás, hogy mindkét szülő dolgozzon. Ez Magyarországon is így volt, a munkanélküliség ismeretlen volt, a „közveszélyeztetés a munka alól való kibújással” a büntető törvénykönyv alapján szankcionálható volt. Ezért az állam igyekezett nem terhelni a szülőket a gyermekneveléssel már csecsemőkortól kezdve. Emiatt a gyermekek többsége nem a családdal töltötte életének első szakaszát, hanem valamilyen bölcsődei, óvodai közösségekben. A személyiségfejlődés szempontjából azonban a családban töltött idő nagyon fontos. Ezekben a társadalmakban nem tulajdonítanak akkora jelentőséget az egyén jellemének fejlesztésének, ami megnehezítette a magabiztos, független személyiség kialakulását. A hangsúly főként a társadalomba való beilleszkedésen volt, a csoport érdekei voltak a legfontosabbak. Paradox módon az állam túlságosan is magánügynek tekintette azt, ami a zárt ajtó mögött (a családi szférában) történt; beavatkozásra csak nagyon súlyos esetekben került sor. A válások száma (és drasztikus növekedése a rendszerváltás után) nem feltétlenül az akkori családok jobb viszonyaira utal, hanem arra, hogy a demokráciával, a nagyobb felelősségvállalással egyidejűleg a családi problémákra rugalmasabban lehetett reagálni. Emellett a gazdasági nyomás is nőtt.

³⁴⁶ <https://lexikon.katolikus.hu/P/Paracelsus.html>.

³⁴⁷ Korinek, B.: Domestic violence in Hungary. Előadás anyag, mely elhangzott a “First International Conference on Children’s Rights&Education for the 21st Century” című konferencián. Texas/Corpus Christi, 2005.

Ezt a gondolati ívet folytatva a rendszerváltás utáni Magyarországon ún. demokratikus társadalom- és a családmodellről beszélhetünk. A demokratikus társadalmakban az egyén nagyobb súlyt, az államhatalom pedig alárendelt szerepet kap. A demokrácia fontos alap gondolata, hogy az egyes ember a szavazati jog és a szabad véleménynyilvánítás joga révén beavatkozhat a politikai és társadalmi folyamatokba. Ez a kölcsönös ellenőrzés rendszerét eredményezi. A jogszabályok egyértelműen szabályozzák az ellenőrzöttek és az ellenőrzők jogait és kötelezettségeit. Ezáltal valószínűbbé válik, hogy a szélsőséges és kiszámíthatatlan szankciókat mindkét fél megkerülheti. Az elnyomott társadalmakkal ellentétben a demokráciákban az életnek kevesebb olyan területe van, amelyet nem szabályoz törvény. Az egyéni értékek fontosságának hangsúlyozásával az egyén nagyobb autonómiája vált nyilvánvalóbbá; a társadalmi integráció viszont csökkent, ahogy a társadalomba való beolvadás, a családalapítási vágy is - ezzel párhuzamosan a válások száma is növekszik. E folyamatok eredményeként az is látható, hogy az emberek nem szívesen adják fel független és önálló életüket. Ez úgy is felfogható, mint az individualizáció felé vezető folyamat. Igaz, ez a folyamat abban is megnyilvánul, hogy a gyermekbántalmazások nagy száma láthatóvá válik. A szülők és a gyermekek közötti kapcsolat inkább kiegészítő jellegű, mindkettőjük jogai és kötelezettségei korlátozottak. A szabad véleménynyilvánításhoz való jognak és a szabad fejlődéshez való jognak nincsenek korlátai, mint az elnyomott társadalmak esetében, ill. mint ahogy az a családokban tükröződhet.

A két társadalmi modell kölcsönhatása tekintetében a következők állapíthatók meg. 15 évvel a rendszerváltás után Magyarország a fent leírt két társadalmi forma hatása alatt áll. A magyar társadalom kamaszkorban van, ez a feszültség a gyermekkor és a felnőttkor között. Ennek megértése és az ezzel az örökséggel való lassú együttélés megtanulása - úgy gondolom - sajátosság és különbség a hagyományos nyugati társadalmakhoz képest. A diktatúra végével az emberek megkapták a régóta áhított szabadságot, de a függetlenség megszokott hiánya miatt ez veszélyeket is hozott. A kommunizmus bukása előtti és utáni hatások tükrében érthetőbbé válnak a családon belüli erőszakkal kapcsolatos tanulmányok eredményei. Magyarországon a magánélet tiszteletben tartása különösen hangsúlyos. Magyarországon a feleséget és a gyermeket egyfajta birtoknak tekintik, ennek megfelelően a szankcionálás módja a családfő vérmérsékletétől függ. Mivel a magánszférát túlságosan tiszteletben tartják, azok, akik erőszakot tapasztaltak, vagy akik erőszaknak voltak kitéve, vagy akik csak hallottak az erőszakos cselekményről, nagy bizonytalanságot mutatnak. Gyakran elkerülik a külső segítség elfogadását. Ennek eredményeképpen ez a terület, amelyet amúgy is nagy látensség jellemez, nehezen hozzáférhető a kutatók számára.

A Magyarországról rendelkezésre álló statisztikák azt mutatják, és ezt nemzetközi tanulmányok is megerősítik, hogy az elkövetők többsége férfi. Az áldozatok oldalán a női csoportok szerint főként nők vannak, a második sorban pedig a gyermekek az áldozatok. A legújabb magyar kutatások azonban a férfiak áldozati szerepét is vizsgálták.³⁴⁸ Függetlenül attól, hogy a családon belüli erőszakot melyik oldalról nézzük, szinte kivétel nélkül megállapítható, hogy a gyermekek mindig érintettek, még ha csak szemtanúként is. Az áldozati

³⁴⁸ Tamási, E.: Bűnös áldozatok. A családon belüli erőszak férfi szereplői. BM. Budapest, 2005, 15.

szerepükkel való megbirkózás a legtöbb tanulmányban még mindig csak a második helyen szerepel, bár számolni kell azzal a ténnyel, hogy ezek a konfliktusok hosszú távú hatással is bírnak. A gyerekek megőrzik ezeket az emlékeket. Ha erőszak történik a családban, akkor már nem a gyermekeket távolítják el a családból - ahogy az a szocialista rendszerben szokás volt -, hanem az erőszak elkövetőit.

Németországi munkám során arra a következtetésre jutottam, hogy az újítások központja Észak-Amerikában van, így a családi erőszak kezelésének elindulása is jó példa erre az időbeli különbözőségekre - és egy évtizedbe telt, amíg ezek az újítások Nyugat-Európában is hatékonyá váltak és beépültek a társadalomba. Újabb évtizedbe telt, amíg ezek az újítások elérték a volt keleti blokkot. Ez igaz a családon belüli erőszak kezelésére, a nők és gyermekek védelmére, valamint a zaklatás elleni kutatásokra, de igaz a közbiztonság javítását célzó intézkedésekre is, mint például a New York-i rendőrség által bevezetett „zéró tolerancia” elvére.

Az 1970-es évek amerikai, az 1980-as évek nyugat-európai és az 1990-es évek magyarországi nőmozgalmainak akcióira alapozva történtek meg az első lépések a családon belüli erőszak ellen. Magyarországon mára számos civil szervezet alakult (NANE, Kékvonal, Hintalovon), amelyek anyaotthonok, menhelyek, krízisszállók és segítő csoportok létrehozásában vesznek részt, hogy segítsék a veszélynek kitett rászorulókat. A segítő és megelőző feladatokat ellátó állami szervek közül meg kell említeni a családügyi és ifjúságvédelmi főosztályok, illetve az irányításuk alatt működő regionális központok munkáját. Feladatuk a veszélyeztetettek támogatása és a rehabilitáció koordinálása. A rendőrségen belül különleges megbízottakat neveztek ki a családon belüli erőszakkal való foglalkozásra. Az Igazságügyi Minisztérium kezdeményezésére korábban életre hívták a „Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia” programot,³⁴⁹ amelynek keretében a családon belüli erőszak kezelésével is foglalkoznak. A parlament, a kormány és a rendőrkapitányságok további határozatokat is hoztak a családon belüli konfliktusok szabályozására. Magyarországon számos áldozatvédelmi program létezik.

Különös jelentőséget kap itt a roma kisebbség, akik a magyarországi lakosság 5-6%-át teszik ki. A romák különösen érintettek a családon belüli erőszakkal kapcsolatban veszélyeztetettségük miatt. A hagyományaikat és szokásaikat mind a mai napig nagyra becsülő romák integrációja gyakorlatilag évszázadok óta megoldatlan probléma egész Európában. A feladat abban állna, hogy a többségi társadalom és az etnikai kisebbség együttélését a helyes irányba tereljük, de mindkét fél túlérzékenyvé vált már a témával kapcsolatban. Így ma már bizonyos értelemben elvárás, hogy a magyarok a magukat „cigányoknak” nevező romákat csak romáknak nevezhessék.

A szociális problémák átmeneti megoldása a gyermekvállalás, mivel a gyermekek után járó állami juttatások gyakran az egyetlen bevételi forrást jelentik számukra. A sok problémával és nagy nélkülözések között élő etnikai csoport másik jellemzője a férfiak feltűnően magas aránya a bűnözésben. Ha egy roma családból származó férfi börtönbe kerül, általában a nő az, akinek a vállán nyugszik a család ellátása.³⁵⁰ Nehéz beszélni a roma fiatalok felzárkóztatásáról egy

³⁴⁹ <https://njt.hu/jogszabaly/2023-1291-30-22.0>.

³⁵⁰ Okok: férfiak és a nők foglalkoztatási rátája közötti különbség a magukat romának vallók körében lényegesen nagyobb, mint a népesség többi részében. A nők munkavállalását a nem roma családokra

olyan helyzetben, ahol iskolarendszert tartanak távol áll az ő gyökereiktől, és a középosztálybeli normákat követi. Ezek a gyermekek szinte kivétel nélkül nagycsaládos, alacsony jövedelmű családokból származnak, ahol a legtöbb gyermek nem jár óvodába a tankötelezettség megkezdése előtt, ami plusz nehézségeket generál számukra. Az óvodában a kicsik számos olyan szabályt tanulnak, amelyek megkönnyítik a beilleszkedést az iskolában, például „tartsd tisztán a füzetedet, ülj fegyelmezetten az órán stb.” Ezeknek a követelményeknek a teljesítése kevesebb problémát okoz az óvodába járt gyermekek számára, mint azoknak, akiknek a szervezett szocializációja csak az iskolakezdekor, azaz hatéves koruk körül kezdődik. Így a gyermekeknek jellemzően nincs iskolai sikerélményük, mert számukra - fegyelmeztetlenségük vagy esetleges tanulási nehézségeik miatt - az iskola kényszerintézmény, az állandó dorgálások és büntetések miatt a frusztráció helye. Ezért gyakran inkább messzire elkerülik ezt a helyet, amely annyi ellenállást vált ki belőlük. A fent említett okok miatt nem meglepő, hogy a romák körében különösen magas azok aránya, akik idő előtt abbahagyták az iskolát, és nem fejezték be az általános iskolát.³⁵¹

Ahogy arra már utaltam, a magyar lakosság mintegy 5-6%-a roma. Az egyetlen olyan börtönben, ahol Magyarországon³⁵² fiatakorúakat tartanak fogva, a romák aránya több mint 60%, azaz a lakossági arány tízszerese. Az esélyegyenlőség megteremtését pedig már fiatal korban el kell kezdeni, a pozitív diszkrimináció eszközeivel. Ez azt jelenti, hogy tudatosan és szisztematikusan le kell(ene) építeni mindazokat a hátrányokat, amelyekkel a romák évszázadok óta reménytelenül szembesülnek.

További probléma, hogy Magyarországon a 20. század két totalitárius rendszere előtt sem voltak jelentős jogállami hagyományok. Így több generáció úgy nőtt fel, hogy az emberi méltóságra és a mások tiszteletére nem magától értetődő viselkedésként, hanem inkább elsajátítandó tudásként tekintettek. Ezeket a hiányosságokat meg kell szüntetni, és ezzel egyidejűleg át kell venni az európai fejlett demokráciákban kialakult életmódot. Ezen a területen különösen nehéz különbséget tenni a megőrzendő roma hagyományok és a társadalomba való beilleszkedést súlyosan akadályozó hagyományok között. Az biztos, hogy a társadalmi lehetőségek javításának legfontosabb módja a jobb oktatáson keresztül érhető el. A roma nők esetében az oktatás kérdése további problémához vezet, mivel jellemzően sokkal

jellemzőnél nagyobb gyermekszám is korlátozza. Az adatokból kiderül, hogy 2021-ben a 15–64 éves roma férfiak 57,8 százaléka volt foglalkoztatott, a nőknek azonban csak a 34,3 százaléka. Jóllehet ez utóbbi arány csaknem kilenc százalékponttal magasabb a 2014. évinél, az elmúlt két évben a roma nők foglalkoztatása négy százalékponttal visszaesett. Továbbra is igen kevés roma fiatal szerez szakmai végzettséget. A 18–24 éves roma fiatalok több mint hatvan százaléka korai iskolaelhagyó volt 2021-ben, ami magyarázatot nyújt arra, hogy körükben a se nem tanulók, se nem dolgozók aránya több mint négyszerese a nem romákra jellemzőnek.<https://www.vg.hu/vilaggazdasag-magyar-gazdasag/2023/03/igy-alakul-magyarorszagon-a-roma-nepesseg-foglalkoztatasa>.

³⁵¹ Bolyky O., Sárkány E.: Sorstalanság?! Erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatakorúak – egy aktavizsgálat eredményei. Kriminológiai Tanulmányok (2000-), 60.1. 2023, 183-211.

³⁵² “Az elmúlt 33 év legmagasabb fogvatartotti számait tapasztaljuk napjainkban. Aggasztó a folyamatos növekedés: 2022. december 31-én több mint 19 ezren voltak hazánkban börtönben, így aznap 107 százalékos telítettséggel működött a börtönrendszer”. Arra vonatkozó friss adatot nem találtam, hogy milyen arányú a roma fogvatartottak száma a magyar börtönökben 2024-ben, így egy jóval korábbi statisztikából kiindulva a fiatakorú, roma származású elítéltek arány akkor 53% volt. Lásd: (https://www.ksh.hu/statszemle_archive/1999/1999_04/1999_04_225.pdf).

korábban szülnék, és így többször megszakad egy ígéretes “iskolai karrier” is. Minthogy esetükben különösen nagy a különbség a biológiai érettség és a társadalmi érettség között. Az a tény, hogy ezek a nők túl korán és iskolázatlanul vállalnak gyermeket, jelentősen rontja gazdasági függetlenségük és ezáltal a társadalomba való beilleszkedésük esélyeit; ráadásul ez a hátrányos társadalmi-gazdasági helyzet továbbadódik a következő generációnak, akik így halmozott hátrányból indulhatnak neki az életnek. Kétségtelen, hogy ezt az ördögi kört csak a magasabb szintű oktatás és képzés törheti meg.

A családon belüli erőszak hatályos jogszabályi lehetőségeit vizsgálva megállapítható, hogy a 45/2003. (IV.16) országgyűlési határozat³⁵³ volt az első olyan jogszabály, amelyben a Magyar Parlament komolyan foglalkozott a családon belüli erőszak jelenségével. A társadalmi nyomás és a nemzetközi elvárások hatására törvényi változások következtek be és a távoltartás intézményének két típusának (A rendőrség által kiadható ideiglenes megelőző távoltartásról és a bíróság által megállapítható megelőző távoltartásról) törvényi szabályozásán túl meghatározásra került a kapcsolati erőszak, mint tényállás.

A családon belüli erőszak esetén alkalmazható legfontosabb intézmény a 2009. évi LXXII. tv.-ben szabályozott ún. hozzátartozók közötti erőszak miatt alkalmazható távoltartás, vagy közismertebb nevén a megelőző távoltartás intézménye, valamint a Büntetőeljárásról szóló törvény 138/A.-139. §-a szabályozza a büntetőeljáráásban elrendelhető távoltartást. A családon belüli erőszakra 2013. július 1. óta van hatályban a Btk. 212/A.§-a, mely a hatályba lépés után elkövetett cselekményekre alkalmazható. A Büntetőtörvénykönyvben található egyéb bűncselekmények tényállásai azokra a cselekménytípusokra vonatkoznak, melyekre a “kapcsolati erőszak” tényállás nem vonatkozik.

Ahogy a bevezetőben már említettük, a családi konfliktusokban a gyermek a viták első számú áldozata. Sorsának alakulása kizárólag a róluk gondoskodó felnőttektől függ. A teljes kiszolgáltatottságból adódó szituáció körültekintést igényel a szülők és a gyermekekkel foglalkozó szakemberek részéről. A gyermek számára megfelelő rehabilitációs terápiát a gyermek javát szem előtt tartva kell kiválasztani. A cél megvalósítása nehézségekbe ütközhet egy olyan társadalmi rendszerben, mint amilyen Magyarországon van. Nincs olyan modern család- és gyermekvédelmi rendszer, amely hosszú hagyományokra tekinthetne vissza. A módszerek bevezetésével a szakemberek megtanulják az elvégzendő feladatokat. Amint a fentiekből látható, számos folyamatban lévő kezdeményezés indult el mind állami, mind civil oldalról, de a két partner együttműködésében még mindig hiányzik az egységes szemlélet és a megfelelően működő kommunikáció. Ezen túlmenően a rendőrség pénzügyi feltételei és képzése az áldozatvédelem területén még mindig fejlesztésre szorul.

Hasznos és útmutató lehetne Magyarország számára a Minnesotából indult, a családon belüli bántalmazás elleni beavatkozási projekt (Domestic Abuse Intervention Project = DAIP). Számos nyugat-európai országban (Ausztria, Svájc) és Németországban is sikeresen alkalmazzák. A koncepció alap gondolata, hogy a családon belüli erőszakkal foglalkozó hatóságot és a problémával szintén foglalkozó más intézményeket egymással összehozza. Az intézmény fő feladata az ilyen csoport munkájának koordinálása és összehangolása. A fő cél az

³⁵³ 45/2003. (IV.16.) országgyűlési határozat.

áldozatok (elsősorban nők és gyermekek) biztonsága és védelme; a második cél a polgári és büntetőeljárás megindítása (szintén a védelem érdekében).

Nem szabad elhanyagolni a nyilvánosság előtt végzett tevékenységet sem, mivel az erőszakot a társadalom határain belül próbálja megfékezni, és ezáltal a lakosság tudatosságát akarja növelni, többek között az erőszakot elítélő nyilvános kampányokkal mondjuk egy sportmérkőzésen. A beavatkozó csoportok mellett fontosnak tartják a lakosság tudatosságának növelését is. Erőszakellenes szemináriumokkal próbálják hatékonyabban támogatni a családi munkát. A beavatkozási stratégiákat ezután a helyi bűnmegelőzési program részeként szervezik meg. Az érintett felek hetente találkoznak egy kerekasztalnál, hogy közösen, összehangoltan és hatékonyan oldják meg az előttük álló feladatokat. Céljuk egy optimális beavatkozási hálózat megvalósítása, amely segítséget kínál az elkövetőknek és az áldozatoknak. A magyarországihoz hasonló igazságszolgáltatási rendszerrel rendelkező és hasonló méretű Ausztria tapasztalatai alapján a DAIP Magyarországon is sikeresen megvalósítható lenne.

9. A magyar gyermekvédelmi rendszer diszfunkcionális működése

Az identitás kialakulásában mindig kulcsszerepet játszik az, hogy milyen családba születünk, vagy, hogy kinek a nevét kapjuk. A biológiai vagy vérségi kapcsolat fontossága ugyan változó lehet az idők során, de az elvitathatatlan, hogy a gyermek fejlődésének, történetének fontos része "eredet története", amely minden gyermeknek van, valós, vagy kitalált³⁵⁴ formában, de amely biztonságot adhat neki. A családtörténet egy olyan narratíva, amely összeköti egymással a generációkat, gyökereket, odatartozást nyújt a gyermek számára. Amikor egy gyermeket kiemelnek a biológiai családjából, az egyik legnagyobb kihívás az lesz számukra, hogy két családtörténetet kell felépíteniük. Az egyik a kiemelés előtti történet a biológiai családdal, akikkel nem nőhettek fel, akik lemondtak róluk, vagy akik nem tudták biztosítani számukra a megfelelő környezetet a fejlődésükhöz.³⁵⁵

A másik történet, amely nagy hatással van az életükre, a befogadó családjukkal vagy a közösséggel, intézménnyel közös történet, ahová elhelyezésre kerülnek. Részesei és alakítói lesznek ennek a családtörténetnek, és az életük elsősorban ezen a történeten keresztül alakul tovább. Egy "átlagosan" működő család összetartó, strukturált rendszert nyújt, ahol a gyermek nem csak a két szülőjétől tanul, hanem a rokonságon keresztül további családtagokkal is találkozik. Ezáltal az érzelmi kötődések, szerepek és minták sokszorozódnak, ami gazdagítja és formálja az életüket.

A gyermekek számára a családtörténet megértése és feldolgozása különösen kihívást jelenthet, ha a biológiai szülővel való szakítás később történik meg. Fontos hangsúlyozni, hogy egy gyermeket családjából kiemelni pusztán anyagi okok miatt nem elfogadható. Azonban a szegénység meglehetősen komplex jelenség, bizonyos szintje valóban súlyos teher lehet a

³⁵⁴ Sokszor tapasztalják önkénteseink a szakellátott gyermekekkel beszélgetve, hogy amennyiben a gyermek számára nem ismert, vagy annyira fájdalmas az egyéni története, nem ritka, hogy egy ideálisabb, szebb képet festenek a velük beszélgetők számára.

³⁵⁵ Szombathelyi, Sz: Gondolatok a család modern értelmezéséhez, In: Rácz. A. (szerk.) Gyermekvédelemben nevelkedettek társadalmi esélyei. Debrecen, 2012, 5-6.

családra, és érzelmi instabilitást okozhat, ami akadályozhatja a család normális működését, és veszélyeztetheti a gyermekek testi, intellektuális és érzelmi fejlődését. A családi válságok okai és azok megoldásának ideje lehet rövidebb vagy hosszabb távon, azonban általánosságban elmondható, hogy a szülők gyakran önértékelési válságba kerülnek ilyen helyzetekben, érezve, hogy kudarcot vallottak családfenntartóként, házastársként és szülőként. A szociális beavatkozás számukra gyakran megalázónak és veszélyesnek tűnik, mivel félnek a gyermekek elhelyezésének lehetséges következményeitől.

Amennyiben a gyermekeket kiemelik a családjukból, a szakembereknek komoly kihívást jelent a döntés háttérének, valamint a biológiai szülők helyzetének megértése és a gyermek feladásának, cserben hagyásának érzésének kezelése. Cél és feladat a kiemelés követően, hogy érzelmi stabilitást és kiegyensúlyozott testi-lelki fejlődést biztosítson a gyermekek számára, ez meglehetősen komplex feladat, segíteniük kell a gyerekeket a szülőktől való elszakadás feldolgozásában, ami gyakran a problémáktól való elszakadást is jelenti. Lehetőséget kell teremteni a biológiai család elvesztése után az érzelmi kapcsolatok kiépülésére, ugyanakkor bármilyen pozitívak is az új kapcsolódásai a gyermeknek, mindez a biológiai szülőkkel szemben gyakran büntudattal párosulhat.

Vannak olyan helyzetek, amikor a gyermek kiemelése a családból azért szükséges, mert a család nem működik megfelelően, például a szülők bántalmazzák a gyermekeket. Ilyen esetekben sem lehet figyelmen kívül hagyni a biológiai szülők létezését és a kapcsolódó kötődéseket vagy mintákat. A gyermekvédelem feladata, hogy segítse a történet megértését és a családtörténet feldolgozását, hogy ne csak a kiemelés maradjon megállapított intézkedésként, hanem a gyermek számára érthetővé és feldolgozhatóvá váljon a helyzet. Éppen ezért minden gyermeknek joga van tudni a saját történetét életkorának megfelelő módon, számára befogadható formában előadva.

Ebben a fejezetben egy olyan gyermek rövid életét és halálát fogom ismertetni, akinek halálának valós körülményeire csupán két kitartó szakember munkájának eredményeként derülhetett fény. V. Baba már hónapok óta nevelőszülőknél élt, de még nem volt hároméves, amikor tragikus körülmények között elhunyt. A Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat főigazgatójának, valamint rendőrségi engedéllyel vizsgálhattam az ügygel kapcsolatos dokumentációt több alkalommal a TEGYESZ hivatali helyiségében, valamint egy alkalommal az ügyet vizsgáló rendőrségi nyomozó irodájában a jogerős ítélet megszületését követően, ekkor több, mint tíz évvel jártunk a sajnálatos haláleset után.

A probléma-köröket áttekintve a számokból szükséges kiindulnunk. 1,8 millió gyermek él ma Magyarországon, ebből 23 ezer állami gondoskodásban. Évente körülbelül 4-5 ezer gyermek kerül be, illetve hagyja el a rendszert. Továbbá, körülbelül 140 ezer gyermek olyan környezetben nevelkedik, ahol fennáll a lehetősége annak, hogy veszélyeztetettség okán ők is a gyermekvédelmi szakellátási rendszerbe bekerüljenek. Egy ombudsmani jelentés megállapította³⁵⁶, hogy a problémák mintegy harmadában a családok társadalmi helyzete, a mélyülő szegénység és megoldatlan lakhatási problémák okozzák azt, hogy a szülők nem tudják

³⁵⁶ <https://www.ajbh.hu/-/eroforrasokat-a-megelozesre-es-az-alapellatasra-az-ombudsman-a-gyermekek-csaladbol-valo-elsodleges-en-anyagi-okbol-torteno-kiemelesek-gyakorlatarol>.

megfelelően ellátni gyermeküket. Ezen túlmenően, a családon belüli addikciók, krónikus betegségek és a bántalmazás is komoly gondot jelentenek. Központi Statisztikai Hivatal 2022-es frissített adatai szerint a gyermekvédelmi szakellátást igénybe vevők száma 23.473 fő, amelyből a legtöbb, 9.237 fő a 6 és 13 év közötti korosztályba tartozik. A gyermekotthonokban és nevelőszülőknél elhelyezett gyerekek esetében az ellátás időtartama többnyire 1 és 5 év között mozog. Ezen belül 661 gyermeket fogadtak be utógondozói ellátás keretében, melyből 401-et gyermekotthonokban, 260-at pedig nevelőszülőknél helyeztek el.

Az alapvető probléma, hogy a magyar gyerekek ilyen nagy számban család nélkül nevelkednek. Alacsony szociális és kulturális tőkájük okán sokuk nem jár iskolába, könnyebben prostituálódnak, kábítószer árulnak és fogyasztanak. További gond, hogy a család nélkül nevelkedett fiatalok között különösen magas a tini terhességek száma, különösen, ha összehasonlítjuk a nyugat európai adatokkal. Magyarországon a serdülőkorú gyermekvállalással kapcsolatos adatok rendkívül aggasztók. *Husz Ildikó*³⁵⁷ demográfus és szociológus, a Társadalomtudományi Intézet munkatársa és a Budapesti Corvinus Egyetem tanára szerint hazánkban évente minden ezer tizenéves lányból átlagosan tizenhét válik anyává, míg ez az arány az Európai Unióban csupán hét az ezerből.

A Központi Statisztikai Hivatal 2022-es statisztikái alapján a 15-19 éves korosztályra eső szülési adatok 16,7 ezrelék volt. Más szóval minden ezer 15-19 éves közül körülbelül 16,7-en vállalnak gyermeket, ami 1,67%-nak felel meg. Ez a szám jelentős javulást mutat a rendszerváltás óta eltelt időszakhoz képest, mivel a tinikori gyermekvállalások száma ebben az időszakban lefeleződött. Mindez arra enged következtetni, hogy a gyermekek e csoportja kis eséllyel tudna ilyen körülmények fennállása esetén a saját erejéből jól integrálódni a társadalomban.

A gyermekvédelmi rendszer működését, amely állami és önkormányzati fenntartású, de civil szervezetek, egyházi szervezetek és egyéni vállalkozók is részt vesznek a feladatok ellátásában. A gyermekvédelem kiterjed a pénzületi és természetbeni támogatások nyújtására, személyes gondoskodást igénylő alap- és szakellátásokra, valamint szükség esetén hatósági intézkedésekre is. A gyermekvédelmi szakellátás azokra a gyermekekre irányul, akik ideiglenesen vagy tartósan nem élhetnek a családjukkal. Ide tartozik az otthont nyújtó ellátás, utógondozás és a területi gyermekvédelmi szakszolgáltatás. A gyermekvédelem elsődleges célja, hogy elősegítse a gyermekek családban való nevelkedését, megelőzze vagy megszüntesse a veszélyeztetettséget, illetve helyettesítő védelmet biztosítson azoknak, akik kikerülnek a családi gondoskodásból. A hatósági intézkedések körébe a védelembe vétel, a családba fogadás, az ideiglenes elhelyezés, a nevelésbe vétel, a nevelési felügyelet és az utógondozás tartozik. Ha egy gyermek veszélyeztetettségét a szülők nem tudják vagy nem akarják megszüntetni, de a gyermek fejlődése a családi környezetben segítséggel biztosítható, akkor a gyámhatóság védelembe veszi a gyermeket és évente felülvizsgálja az intézkedés szükségességét.

A szakellátásba kerülés okait vizsgálva megállapítható, hogy ha a gyermek veszélyeztetettsége miatt sürgős elhelyezése válik szükségessé, a gyámhatóság és a rendőrség azonnal elhelyezheti őt egy alkalmas szülőnél, hozzátartozónál vagy ha szükséges,

³⁵⁷ https://nepszava.hu/3208263_demografia-statisztika-magyarorszag-europai-unio-tinedzserkori-szules.

nevelőszülőnél vagy gyermekotthonban. Konkrétabban olyan esetben, ha a gyermek felügyelet nélkül marad, vagy testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődését családi környezete vagy önmaga súlyosan veszélyezteti, és emiatt azonnali elhelyezése szükséges, a gyámhatóság, valamint a rendőrség, ill. egyéb hatóságok, a gyermeket azonnal végrehajtható határozatával ideiglenesen a nevelésére alkalmas, azt vállaló különélő szülőnél, más hozzátartozónál, illetve személynél helyezi el. Ha erre nincs lehetőség, a tizenkettedik életévét be nem töltött gyermek esetén minden esetben a legközelebbi ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek ellátását is biztosító nevelőszülőnél helyezi el, kivétel, ha ezt a gyermek állapota nem teszi lehetővé. A tizenkettedik életévét betöltött gyermek esetén lehetőség szerint nevelőszülőnél, vagy ha erre nincs lehetőség vagy azt a gyermek állapota indokolja, gyermekotthonban, lakásotthonban, helyezi el.

A gyámhatóság nevelésbe veszi a gyermeket, ha a családi környezet veszélyezteti a fejlődését, és nem biztosított a családi gondozás, vagy a szülői felügyeleti jogot a bíróság megszüntette. A nevelésbe vétel alatt a szülők felügyeleti joga szünetel, de kötelesek kapcsolatot tartani gyermekükkel. A gyámhatóság a gyermeket nevelésbe veszi, ha a gyermek számára családbafogadó gyám rendelésére nem kerülhet sor, és a gyermek fejlődését családi környezete veszélyezteti, és veszélyeztetettségét az alapellátás keretében biztosított szolgáltatásokkal, valamint a védelemben vétellel nem lehetett megszüntetni, illetve attól eredmény nem várható, továbbá, ha a gyermek megfelelő gondozása a családján belül nem biztosítható, vagy a szülő vagy mindkét szülő szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy a szülő vagy mindkét szülő elhalálozott, vagy a gyermeknek más okból nincs szülői felügyeletet gyakorló szülője, a gyermek ideiglenes hatállyal nem helyezhető el a leendő örökbefogadó szülőnél, és a gyermek ismeretlen szülőktől származik, vagy a szülő gyermeke örökbefogadásához az örökbefogadó személyének és személyi adatainak ismerete nélkül tett hozzájáruló nyilatkozatot. A gyámhatóság a gyermek nevelésbe vételének elrendelése előtt a gyermek gondozási helye szerint illetékes gyermekvédelmi szakértői bizottság szakmai véleményére alapozott elhelyezési javaslatot szerez be a gyermekvédelmi szakszolgálattól. A nevelésbe vétel ideje alatt a szülők szülői felügyeleti joga szünetel. Gyermekükkel kötelesek kapcsolatot tartani annak érdekében, hogy a nevelésbe vétel minél hamarabb megszüntethető legyen, kötelesek utána gondozási díj fizetésére. A szülőket a gyermekvédelmi szakszolgálat és a gyermekjóléti szolgálat családgondozója segíti abban, hogy ismételten képessé váljanak gyermekük visszafogadására. A gyámhatóság a nevelésbe vétel fenntartásának szükségességét a gyermek gondozási helyét első alkalommal meghatározó döntés véglegessé válását követő első két évben félévente felülvizsgálja, kivéve, ha a gyermek nevelésbe vétele megszüntetésének, családbafogadásának vagy örökbefogadásának előkészítése zajlik, vagy a gyermek elhelyezése, illetve a szülői felügyeleti jog megszüntetése tárgyában per van folyamatban. A gyámhatóság a nevelésbe vétel fenntartásának szükségességét a gyermek gondozási helyét első alkalommal meghatározó döntés véglegessé válását követő harmadik évtől kezdve évente, kilenc év fölötti gyermek esetében a gyermek gondozási helyét első alkalommal meghatározó döntés véglegessé válását követő harmadik évtől kezdve két évente felülvizsgálja. Amennyiben a felülvizsgálat eredményeképpen a nevelésbe vétel megszüntetésre kerül, a gyámhatóság legalább egy év időtartamra utógondozót rendel a gyermek visszailleszkedésének elősegítése érdekében.

Feltehető a kérdés: a nevelőszülői hálózat vagy a lakásotthon jelent kedvezőbb megoldást a gyermek számára. Egy ideális gyermekvédelmi szakellátási rendszerben abban az esetben, ha egy gyermek nem tud továbbra is saját családjában tovább nevelkedni, fontos, hogy a gyermek érdekében családszerű körülmények között élhessen továbbra is, melynek megfelelő módja lenne a nevelőszülőknél történő nevelés. Azonban a jelen magyarországi nevelőszülői hálózat állapota legalább két okból nem feltétlenül ideális. Egyrészt létszámában nem elegendő a nevelőszülők száma, másrészt léteznek statisztikák, melyek azt igazolják, hogy a nevelőszülők képesítése nem elegendő ahhoz, hogy a nevelt gyermekek sikeres társadalmi integrációját kellő módon elősegítsék. Éppen ezért a gyakorlatban sokszor kénytelen a szakszolgálat a gyermek sorsára vonatkozó olyan döntést meghozni, amely legkevésbé sem a legideálisabb a gyermek fejlődése szempontjából, vagyis gyermekotthoni ellátást rendel el, mely az elvárt családi környezetet kevésbé tudja biztosítani, és így a gondozás, nevelés feladatai nem egy családszerű környezetben fog tovább zajlani.

Ahhoz, hogy megértsük a rendszer működésének problematikáját, egy ennek szemléltetésére sajnálatosan kiválóan alkalmas esetet szükséges ismertetni.³⁵⁸ A szakmaközi, időben történő konzultáció hiánya tragédiához vezethet. Itt többek között feltételezhetően ez történt. Először az eset felgöngyölítésének körülményeit kell tisztázni ahhoz, hogy megértsük, mi minden vezetett a tragédiához, illetve ahhoz, hogy ne tisztázódjanak egészen pontosan a gyermek halálát okozó pontos körülmények majd tíz éven keresztül. Jelzés érkezett az egyik vidéki anyaoththonból, melyből az derült ki, hogy két tizenhat éves kismama összeverekedett, egyikük karján csecsemőjével dulakodott, melynek következtében, az anya elmondása szerint, a gyermek kiesett a kezéből. Emiatt nem csak a rendőrséget, hanem a mentőket is azonnal riasztották. A csecsemőt beszállították egy vármegye székhelyű gyermekklinikára, ahol a röntgenfelvétel, illetve a manuális vizsgálat számos gyógyulatlan, félig gyógyult kar-, és bordatörést, zúzódásokat, valamint testszerte harapás nyomokat talált. Éppen ezért ismeretlen tettes ellen feljelentést tett a klinika gyermekbántalmazás gyanúja miatt. Ekkor kezdett el belső vizsgálatot is lefolytatni az illetékes Szakszolgálat vezetője, és véletlenül, ezen az eseten keresztül jutott el V. Baba halálához.

A csecsemőjét elmondása alapján elejtő kismama az eset idején tehát tizenhat éves volt, szakellátásba kerülése idején tizenegy. Két kisebb testvérével nevelőszülőkhöz kerültek, ez volt az első gondozási helyük, 2011. októberében, ahol csupán rövid időt folytattak, mert a lány az iskolában jelzést tett, hogy a nevelőszülő vér szerinti fia több alkalommal szexuálisan bántalmazta, aki ekkor még nem volt 14 éves. A jelzés hatására a gyermekeket azonnal elvették a nevelőszülőktől, működési engedélyükkel együtt. A lány innentől kezdve számos gondozási helyet megjárt, először egy kistelepülésen élő, de rendkívül jó nevelőszülői családhoz került, ekkor még testvéreivel együtt. A nevelőszülők igyekeztek segíteni a lánynál ekkora már jelentkező magatartási zavarok kezelésében, szakember segítségét is igénybe vették, aki poszttraumás stressz szindrómát meg is állapított, de a lány állandó szökéseivel, iskolakerülésével, viselkedésével nehezen birkóztak meg, így végül közös döntés

³⁵⁸ Az esetben szereplő szenzitív adatokat nem használom fel. Forrás: TEGYESZ. Személyes adatlapok (engedéllyel vizsgált).

eredményeként egy nagyobb város gyermekotthonába került. Ekkor már állandósultak a szökések, a terápia fokozatosan elmaradt, egyre gyakrabban létesített magánál lényegesen idősebb férfiakkal kapcsolatot, mígnem elérkeztünk a gyermek megszületéséig és az esetig. A PTSD diagnózis feltehetőleg a kislányként átélt szexuális erőszak sorozat következménye lehetett, mely nem sokkal a vérszerinti családjából történt kiemelését követően kezdődött. Miután az állandó terápiás megsegítés elmaradt, a viselkedési problémák a kamaszkor előrehaladtával egyre erősödtek, az anyaoththonban a lakótársak féltek a lány dühkitöréseitől, melyeknek csecsemője is rendszeresen áldozata lett, miközben a dokumentációk szerint hetente orvosi és védőnői vizsgálat zajlott az otthonban, mely során pelenkára volt vetkőztetve a csecsemő. Ehhez képest a gyermekklinikai vizsgálat egyértelműen a megvert gyermek szindrómáját bizonyította.

A kislány szülei ugyanannak a gyermekotthonnak a lakói voltak, ott kezdődött a kapcsolatuk, majd a kikerülésüket követően nem sokkal megszületett a gyermek, akivel először az apai család otthonában éltek nagyon rossz körülmények között, majd abba a városba költöztek albérletbe, ahol együtt voltak gyermekotthonban. Egy éjszakai igazoltatás során állították meg a drogos állapotban lévő anyát, aki a csecsemőjét tolta babakocsiban az utcán, V. Baba így került el szüleitől. V. Baba mindkét szülője tragikus körülmények között veszítette el édesanyját, így kerültek szakellátásba. Apai nagyanyját férje gyermekei szeme láttára ölte meg, majd elmenekült és hagyta magára a gyerekeket. Anyai nagyanyja közlekedési baleset áldozata lett, mely veszteség súlyát az apa nem tudta viselni és szintén magára hagyta gyermekeit. Lehetőségem nyílt mind az áldozattá vált gyermek, mind pedig szülei, sőt a szülők testvérei úgynevezett „macis-lapjait”³⁵⁹, az abban az időben alkalmazott gyermekvédelmi nyilvántartási adatlapokat alaposan átvizsgálni, amely amennyiben precízen vezetve lett volna, úgy teljes képet kaphattunk volna mind a szülők, mind a gyermek vonatkozásában. Azonban kevés információból kellett összeraknom a sok évvel ezelőtti történeteket. Amelyekből kiderültek a tanulási nehézségek, a viselkedési problémák, a lelki nehézségek. A későbbi droghasználat, az anya prostituálódása, a rossz lakhatási körülmények, mind okai voltak a kisgyermek elhanyagolásának, majd pedig szakellátásba kerülésének. Azonban a történetből egyértelműen kiderül az is, hogy a gyermekvédelmi jelzőrendszer tagjainak feltehetően túlterheltségből fakadó felületessége, a nem megfelelő együttműködés, a hiányos ismeretek a gyerekek és szülei kapcsán mind hozzájárulhattak ahhoz, hogy a sorozatos tragédiákat ne lehessen elkerülni, sőt, hogy a valódi igazság csak egy évtizeddel később, két szakembernek köszönhetően derülhetett csak ki. Az ügy kutatása közben ismét megerősítést kaptam arra, hogy a szakmaközi konzultációnak, a koordinált együttműködésnek, a személyre szabott ellátásnak mind nagy jelentősége van abban, hogy egy gyermek biztonságban nevelkedjen annak ellenére, hogy a családja nélkül kénytelen élni.

³⁵⁹ Nagy K., Papházi T.: „A kiskorú a lakásotthonban jól érzi magát...” Macis lapok kitöltésének vizsgálata. Kapocs. 12.1. 2013, 40-43.

10. A magyar oktatási intézmények diszfunkciós működése

A nyelvhez hasonlóan az empátia is egy készség, melyet tanulnunk kell és sajnálatosan az oktatási rendszer és általában véve a társadalom kevésbé figyel a társas kapcsolatok jelentőségére, ahol ez a készség, a figyelem adásával és kapásával jól tud fejlődni. A gyermekek igen magas óraszámokban töltik napjaikat strukturált és szabályozott környezetben, így kevés idejük marad barátságokat kötni, gyakorolni, ismételni az empátiához szükséges készségeket. Ha nincs elég idejük, hogy megtanulják jól az együttélés szabályait, a kapcsolatépítés mikéntjét, a konfliktusok megoldását, a bonyolult társas hierarchia megértését, akkor mindez hiányként, hátrányként lesz jelen későbbi életükben. A gyermekeknek nem csak biztonságra van nagy szükségük, hanem kihívásokra is, vagyis nem minden stressz rossz stressz. Ugyanis, ha soha nem kell kihívásokkal, veszélyhelyzetekkel megbirkózniuk, ha nem kell döntéseik következményével szembenézniük, akkor nem tudnak felkészülni a nagyobb és adott esetben sokkal súlyosabb következményekkel járó döntésekre.

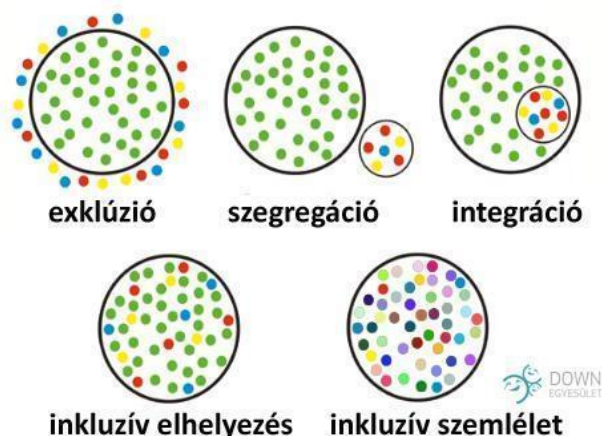
Ha azt szeretnénk kiszűrni, hogy melyik gyerek lesz erőszakos felnőtt, akkor a tévézéssel és videó játékkal eltöltött időn túl még sokkal fontosabb vizsgálni, hogy az adott gyermek alapvetően erőszakos környezetben él-e, családja küzd-e anyagi problémákkal, ő maga átélte-e vagy látta-e erőszakos bűncselekményt. Az Amerikai Pszichiátriai Társaság becslése szerint tizennyolc éves koráig egy átlagos gyermek nagyjából 16.000 szimulált gyilkosságot és 200.000 erőszakos cselekményt lát csak a televízióban, eddig nem ismert egyetlen olyan kutatás sem, amely dokumentálta volna, hogy hogyan hat a gyermekekre és egyáltalán mennyi erőszakot közvetítenek a videójátékok.³⁶⁰ Mindezekből természetesen következik, hogy korlátoznunk kell az erőszakot közvetítő médiumokhoz való hozzáférést a gyermekek számára. Az emberi evolúció olyan környezetben zajlott, ahol a túlélés elképzelhetetlen volt együttműködés nélkül. Az evolúciókutatók sokáig a túlélésért folytatott versengés előtérbe helyezése során nem foglalkoztak az emberi- és más fajok különleges és fontos jellemvonásával az altruizmussal. Idővel persze felismerték, hogy bizonyos kényes egyensúlyi helyzetekben nagy jelentősége van az együttműködésnek, hisz nő a túlélés esélye az egymással együttműködők között, szemben az olyan egyedekkel, akik mindig csak magukra számíthatnak. Az együttműködés tartósságának feltétele, ha az együttműködést előidéző körülmények tartósan fennállnak. Az egyik ilyen feltétele az embernél a hit, hogy mások nagy valószínűséggel igazságosan fognak vele bánni, valamint számítani lehet arra, hogy a bizalommal visszaélők lelepleződnek és cselekményüknek következményei lesznek. Sajnálatosan modern világunkban egyre ritkábban érezhetjük az igazságosságot és mások jóindulatát. Nem csupán a média, hanem maga az iskolarendszer is az anyagi sikert és a mások felett aratott sikerek jelentőségét hangsúlyozza. A versengés állandó hangsúlyozása elnémítja az együttműködésre, az empátiára és az altruizmusra hívó szavakat, pedig ezek az emberi faj mentális egészsége és társadalmi kohéziója szempontjából rendkívül lényegesek.

A „*győztes mindent visz*” szellemiség uralkodik gyakran az olyan iskolai közösségekben, ahol a diákok egy csoportja rendszeresen bántott másokat. Nemcsak a kamaszok vettek részt a

³⁶⁰ Perry, Szalavitz 2019, 294.

szigorú belső hierarchia kialakításában, hanem a felnőttek is. A kegyetlen versengés túlhangsúlyozása, az erőszak elfogadása mellett nem meglepő, hogy erőszakkal lázadnak azok, akik a hierarchia legalján hosszan túrnak. Egy gyermek akkor tud kedves, másokkal szemben közvetlen, empatikus emberré válni, ha vele is úgy bánnak. A büntetés nem képes létrehozni ezt a viselkedést, valamint nem képes példát mutatni. A határok felállítása nagyon is fontos a gyermeknevelésben, de a jó magaviselet előfeltétele a gyermekkel jól bántó felnőtt. Az a gyermek, aki szeretetteljes közegben nevelkedik, arra fog törekedni, hogy a körülötte lévők is boldogok legyenek, mert érzékeli, hogy hat az ő öröme másokra is, egy ilyen gyermek nem azért viselkedik jól, hogy elkerülje a büntetést. A pozitív visszacsatolások is nevelő erejűek lehetnek. A felnőtt részéről utóbbi esetén gyakran arra van szükség, hogy magát korlátozva, ne ösztönből cselekedjen, hanem szükség van a megfigyelésre, hogy kiderüljön mi okozza a nem kívánt viselkedést.³⁶¹ A problémás gyermekek általában szenvednek, a szenvedéstől pedig az ember ingerült, szorongó és agresszív lesz. Ezeknél a gyermekeknél csakis a türelmes, szeretetteljes és következetes nevelés működik, ami kimerítő és hosszadalmas feladat, vagyis a nagyobb közösségben, családban könnyebben megvalósítható

Döbbenetes felismerés volt számomra, hogy szemléletformáló előadásaim során egyetlen olyan iskolát sem találtam, ahol a pedagógusok kérésemre pontosan meg tudták volna határozni, hogy mit is jelent a négy kifejezés, exklúzió, inklúzió, szegregáció, integráció (1. ábra).

1. ábra Nevelésmódok az oktatásban (forrás: <https://www.egysimaegyforditott.com/>)

Mielőtt pontosan meghatároznánk ezeknek a szavak jelentését, le kell szögezni, hogy habár elsősorban az oktatás vonatkozásában szoktuk őket használni, mégis holisztikusan érdemes rájuk tekinteni, mert nem csak inkluzív oktatásról beszélhetünk, hanem ahol sikeresen megvalósul, az inklúzió az oktatásban ott az emberi viselkedésről és hozzáállásról is kijelenthetjük, hogy inkluzív szemléletűvé vált. Mivel az egész társadalom dinamikus módon működik, folyamatos változásban van, az egyes társadalmi csoportok viselkedése hatással van

³⁶¹ ABA-viselkedésterápia. <https://aosz.hu/esoember/az-aba-terapiarol-es-a-terapias-kozpontrol/>.

a nálánál kisebb, illetve nagyobb csoportokra is, érdemes az elfogadás, az együttérzés és az empátia képességét a lehető legkorábban elkezdni tanítani.³⁶²

A rendszerváltás utáni Magyarországon a modernizáció és a társadalmi szerkezetváltozás hatására olyan változások következtek be gazdasági és társadalmi értelemben, amelyek következtében számos társadalmi csoport hátrányos helyzetéhez vezettek. E csoportok helyzetének feltárása és társadalmi befogadásuk elősegítése alapvető politikai és gazdasági kérdés, és a hatékony demokratikus társadalom megvalósításának kulcseleme.³⁶³ A befogadás, a befogadó szemlélet itt a társadalmi egyenlőség és egyenlőtlenség tágabb értelmezésén alapul. Az egyenlőség azt jelenti, hogy az egyének és csoportok demográfiai, etnikai, vallási vagy fogyatékosági hovatartozásuktól függetlenül egyenlő hozzáféréssel rendelkeznek az információkhoz, szolgáltatásokhoz, tevékenységekhez és erőforrásokhoz.

Az elmúlt évtizedekben paradigmaváltás történt az inkluzív oktatás/pedagógia területén. A korábbi célcsoportok, mint például a sajátos nevelési igényű gyermekek mellett a kutatások és intézkedések olyan csoportokra is kiterjedtek, amelyek tagjait fokozottan fenyegeti az oktatásból való kirekesztés veszélye, mint például a kisebbségek, szakellátásban nevelkedő gyermekek, alacsony társadalmi-gazdasági státuszúak. Ezeket a csoportokat a *“helyileg meghatározott kisebbségek”*³⁶⁴ kifejezéssel jelölik, amely azokra utal, akik nem részei a helyi közösségeknek, és nem férnek hozzá a helyi társadalmi-gazdasági erőforrásokhoz.

A befogadás modern értelmezése nem csak a célcsoportokra, hanem tágabb környezetükre is összpontosít a marginalizáció megelőzése és a befogadás elősegítése érdekében. Az egyéni szint mellett létezik egy társadalmi szint is, ahol a társadalmi integráció helyett a társadalmi befogadásra helyeződik a hangsúly. A befogadási programok és folyamatok közösségi szinten zajlanak, kihasználva a különböző társadalmi területek például az oktatás, az egészségügy, a sportélet, a politika lehetőségeit.

A társadalmi inklúzió³⁶⁵ és a társadalmi integráció közötti alapvető különbség abban rejlik, hogy az előbbi nem csak a célcsoportokhoz tartozók társadalomba való beilleszkedésének és hátrányainak enyhítésére törekszik, hanem arra is, hogy a befogadó közösség megváltoztassa hozzáállását, felismerve és reagálva a csoport igényeire. Ezzel szemben a társadalmi integráció esetében a társadalom azt várja el, hogy az egyén alkalmazkodjon, miközben a társadalmi környezet változatlan marad. Ennek a komplex kérdésnek a megértéséhez és kezeléséhez a neveléstudomány, szociológia, pszichológia, filozófia, demográfia és gerontológia különböző megközelítései nyújtanak közösen segítséget.

A hátrányos helyzet³⁶⁶ fogalmának szélesebb értelmezése azt sugallja, hogy nem csupán bizonyos társadalmi csoportok, alacsonyabb szocio-kulturális háttérrel rendelkezőket kell ide sorolni, hanem idetartozónak kell tekinteni a gyengébb fizikai, mentális vagy pszichikai egészségi állapotot, valamint a gyengébb társas kapcsolatokat vagy korlátozottabb társadalmi

³⁶²Nyugiovi-program:

<https://www.zknf.hu/wp-content/uploads/2017/05/M%C3%a0m%C3%a0dszertani-k%C3%A9szlet.pdf>.

³⁶³Semsei I.: Öregedés és inkluzivitás, In: Kovács Klára (szerk.): Inkluzív nevelés - inkluzív társadalom. Debrecen, 2016, 128-143.

³⁶⁴ Local Defined Minorities.

³⁶⁵ Semsei 2016, 129.

³⁶⁶ Semsei 2016, 130.

hálót is. Ebben a tágabb értelemben vett hátrányos helyzetben lévők támogatása és beilleszkedésük elősegítése nem csak egy pillanatnyi feladat, hanem egy hosszútávú, akár egy életen át tartó folyamat. Ez magában foglalja az oktatást, nevelést és tanulást, mint eszközöket, amelyek segítségével ezek a társadalmi csoportok felzárkózhatnak és sikeresen integrálódhatnak a társadalomba.

Az integráció fogalma a nevelésben alapvetően úgy határozható meg, mint a különböző részek egyesítésének és egy nagyobb egésszé való összeolvadásának folyamata.³⁶⁷ Különösen fontos az oktatás és képzés területén, ahol az integráció a fogyatékos és nem fogyatékos emberek közös élet- és tanulási térben történő együttnevelését, oktatását és képzését jelenti, biztosítva a lehető legjobb fejlődési lehetőségeket minden érintett számára.³⁶⁸ Az Európai Unió szerint az integrációnak a társadalmi dimenziót is magában kell foglalnia, azaz a sajátos nevelési igényű gyermekeket nem szabad marginalizálni vagy igazságtalanul megkülönböztetni. Az integrált oktatást az esélyteremtés és az egyenlőtlenségek csökkentésének eszközének tekintik.³⁶⁹ Általánosságban az integráció azt jelenti, hogy a sajátos nevelési igényű (eltérő nevelési képességű) gyermekeket bevonják és integrálják nem fogyatékos társaikkal együtt. Az integrált oktatás azonban gyakran azt jelenti, hogy az iskola anélkül fogadja be a sajátos nevelési igényű gyermekeket, hogy a pedagógiai módszertan és a munkamódszer megváltozna; a gyermeknek alkalmazkodnia kell.³⁷⁰ Valljuk be, ez abszurd elvárás, arról nem beszélve, hogy szembe megy a gyermek érdekeivel, tőle, aki alapvetően nehézségekkel küzd, olyan feladatot elvárni, amely épp az állapotából fakadóan egyedül nem biztos, hogy megy.³⁷¹ Ezekben az esetekben akár a kortárs mentorság, akár a pedagógiai asszisztens-segítő is megoldást jelenthet, az iskola önkéntes szerződéssel is lehetőséget biztosíthat.

Az integrált oktatásnak is vannak különböző szintjei és változatai. Ezek egyike *Csányi Yvonne* szerint a fizikai, helyi integráció, amelyben a fogyatékos és nem fogyatékos gyerekek ugyanabban az épületben tanulnak, de nincs közöttük jelentős kapcsolat.³⁷² A másik a szociális integráció, ahol a sajátos nevelési igényű gyerekek csak a tanítási órákon vannak elkülönítve, de szabadidejükben együtt lehetnek a többi tanulóval, ami lehetőséget ad arra, hogy közelebb kerüljenek egymáshoz. Hozzá kell tenni, hogy ez magától, külső felnőtt megsegítés nélkül, nehezen működhet a gyerekek között, hacsak nem kapnak folyamatos szemléletformáló, támogató támogatást. A különbözőség önmagában veszélyeztető körülmény az iskolai

³⁶⁷ Juhász, J.: Magyar Értelmező Kéziszótár I. kötet. Budapest, 1989.

³⁶⁸ Réthy E.: A speciális szükségletű gyerekek nevelése, oktatása Európában: Az integráció és inklúzió elméleti és gyakorlati kérdései. Magyar Pedagógia 2003, 3. 281-300.

³⁶⁹ Mesterházi Zs.: Integrált nevelés a nemzetközi és a hazai oktatásrendszerben. Gyógypedagógiai Szemle 2002, 1.

³⁷⁰ Földes P.: Speciális szükséglet vagy fogyatékoság? A befogadó pedagógia helye a magyar közoktatásban. Beszélgetés Dr. Csányi Yvonne-nal. Új Pedagógiai Szemle 2003, 1. 67-73.

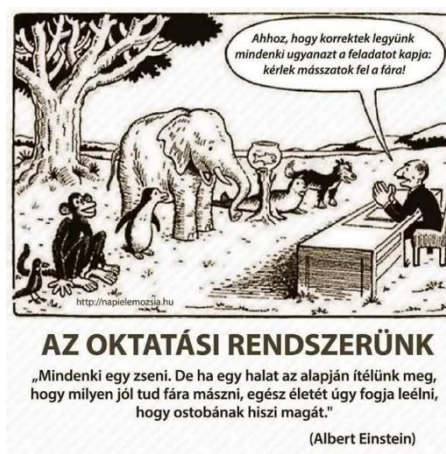
³⁷¹ Egy esetben egy magyar alapítványi iskolában járó, felső tagozatos autista gyermeknek a szöveges félévi értesítőjében gyakorlatilag felróták az állapotát, amikor ez a szöveg került bejegyzésre: „*Kedves ...! Sajnos ebben a félévben sem sikerült megfelelő módon kapcsolódnod társaidhoz, sokat vagy magadban. Törekedj rá, hogy változtass ezen a viselkedésen!*” majd egy következő részben az osztályfőnök így folytatja: „... *nem áll módomban a leterheltségem mellett külön segítséget adni, törekedj a nagyobb önállóságra!*”

³⁷² Csányi Y.: Együttnevelés. Speciális igényű tanuló az iskolában. Budapest, 1993, 21.

bántalmazásra. Egy másképpen működő gyermektől elvárni, hogy tűrje a bántásokat, de törekedjen a beilleszkedésre, élje szociális életét az elvárt módon, valamint az osztálytársaktól elvárni a teljes elfogadást ismeret átadás és tájékoztatás, valamint az érzéseik ventilálása nélkül véleményem szerint eleve sikertelenségre van ítélve.

A funkcionális integráció az együttnevelés legmagasabb szintje, ahol a gyerekek nem különülnek el a tanórákon, hanem együtt kapnak támogatást. Egyszerűbb formája a részleges integráció, amelyben a gyerekek csak bizonyos tantárgyakban (pl. művészet, zene és ének, sport) tanulnak együtt. A teljes integráció egy magasabb szint, ami az együttnevelés tényleges célja, ahol a fogyatékkal élő gyermekek egész nap együtt vannak nem fogyatékkal élő társaikkal. Manapság gyakran gyakorolják az úgynevezett spontán vagy "hideg integrációt", ami káros a fogyatékos gyermek fejlődésére, mivel nincs speciális felügyelet vagy a speciális nevelőtanár támogatása. Ebben az esetben az iskola nem kap külön támogatást, mivel nem tarthat rá igényt. Ezért a többségi iskolában a tanárok maguk próbálnak megoldást találni a problémákra, és minimalizálni a hátrányokat. Jelenleg ez a legelterjedtebb megközelítés Magyarországon. A fordított integráció, amikor nem fogyatékos gyermeket vesznek fel speciális iskolába, ritka jelenség. Gyakran előfordul, hogy az iskolák a sajátos nevelési igényű gyermekeket a tanulói létszám fenntartása vagy az iskola működésének biztosítása érdekében veszik fel, ami idővel a nem fogyatékos tanulók számának csökkenéséhez és az integrációs folyamat megfordulásához vezethet.

Az ún. inklúzió alkalmazására többek között *Hoffmann Mária Rita* és *Flamich Mária Magdolna* hívta fel a figyelmet: „...mert az inklúzió – legyen bár iskolai, vagy társadalmi – mindenekelőtt a fogyatékossgal élő személyről szól.”³⁷³ Az inklúzió az oktatásban azt jelenti, hogy a fogadó iskola teljes mértékben felkészült a sajátos nevelési igényű tanulók befogadására, figyelembe véve az egyes gyermekek egyéni igényeit és szükségleteit. A tanárok együttműködnek a gyógypedagógusokkal a lehető legjobb támogatás biztosítása érdekében. A szülők bevonása, a tudatosság növelése, valamint a tanárokkal és szakemberekkel való együttműködés kulcsfontosságú a sikeres integrációhoz.

2. ábra. Mi a gond az oktatási rendszerrel? (forrás: <https://www.downgyesulet.hu>)

³⁷³ Hoffmann M. R., Flamich M. M.: Inklúzió! Fogalom? Szemlélet? Új Pedagógiai Szemle 64.11-12. 2014, 26-46.

A tanároknak empátiára, speciális pedagógiai képzése és innovatív megközelítésre van szükségük. Fontos a fizikai feltételek megteremtése, mint például a taneszközök, a speciális erőforrások és a hozzáférhető környezet. Az inkluzív oktatás alapelve, hogy a fogyatékossgal élő és átlagos működésű gyermekek egyenlő oktatásban részesüljenek. Az inklúzió az integráció magasabb szintjét jelenti, nemcsak az együtt tanulást, hanem az iskolai közösségen belüli teljes befogadást és fejlődést is. Az inkluzív iskolákban a tanárok képzése és a eszközök biztosítása lehetővé teszi számukra, hogy alkalmazkodjanak a gyermekek különböző személyiségjegyeihez és tanulási stílusaihoz. Az inklúzió társadalmi befogadást is jelent, ami kulcsfontosságú a diszkrimináció elleni küzdelem és az oktatás hatékonyságának növelése szempontjából. Éppen ezért rendkívüli a jelentősége az oktatásban való alkalmazásának.

Hoffmann Judit és Mezeiné Isépy Mária megfogalmazták³⁷⁴, hogy az integratív megközelítés célja a sajátos nevelési igényű tanulók átfogó támogatása. Ehhez nemcsak a tanterv és a szervezeti keretek átalakítására van szükség, hanem az egyéni differenciálás alkalmazására is. A differenciálás itt nem azt jelenti, hogy a tanulókat teljesítményük alapján csoportokra osztják, hanem azt, hogy az egyéni teljesítményt figyelembe vevő célokat határoznak meg, és az ismereteket különböző módon és mennyiségben tanítják. A valóság jelenleg sajnos az, hogy a pedagógusok nagy többsége nem kapott megfelelő képzést, ahhoz, hogy megfelelő tanulási környezetet biztosítson az osztályában tanuló akár több sajátos nevelési igényű gyermeknek. Nincs együttműködés a gyógypedagógus és a tanárok között. Sokszor azt sem tudják, hogy megkérhetik a gyógypedagógust, sőt igazából a hatékony közös munka alapja lenne, hogy tanórán a gyógypedagógus megfigyelje, hospitáljon a gyógypedagógus.

Az oktatási folyamatban ügyelni kell arra, hogy minden tanuló az egyéni szükségleteinek megfelelő oktatásban és képzésben részesüljön az optimális fejlődés érdekében. Ez magában foglalja a tanulás szerkezetének, a tanulás ütemének és a tananyagoknak az egyén igényeihez való igazítását. Emellett a gyakorlati helyzeteket a valós élethez kell igazítani, és a megszerzett tudás ellenőrzése központi jelentőségű. Az inklúzió tehát nem csak a tananyag adaptálásáról szól, hanem egy szélesebb körű oktatási megközelítésről is, amely minden tanulót figyelembe vesz. Arról, hogy milyen is a jó tanár személye, karaktere nálam sokkal jobban megfogalmazta Csermely Péter egy támogató röpiratban, én legfeljebb igyekszem összefoglalni: *“A jó tanár elfogadta önmagát, személyes és nyitott, egész életével tanít és nevel. Nem zárkózik el, hanem az élete nyitott könyv a tanítványai számára. Betekintést ad, és segít megérteni a tudás mögötti összefüggéseit és a hálózat szerkezetét. Összefüggő, szerves és hiteles értékmintát ad, amely kiszámíthatóságot és következetességet kínál. A jó tanár nyitott a tanulásra, érzékeny a rendkívüli, és mindenben igyekszik a pozitívumot keresni. Legalább ötször többet dicsér, mint amennyit kritizál, és a szeretet hálózatát építi ki a tanítványai számára. Fontos a tanár és a tanuló közötti kölcsönös tanulás, amelyben a tanár felismeri saját hibáit és hiányosságait, és bizalmi légkört teremt. A jó tanár fontos a társadalom számára, és a jó tanár fontos szerepet tölt be a pályáján, és kulcsfontosságú az oktatás minőségének szempontjából. Végezetül*

³⁷⁴Hoffmann J, Mezeiné I., M.: Gyógypedagógiai alapismeretek. Pécs, 2006, 24.

hangsúlyozza a tanári alkalmassági felmérés fontosságát, valamint a tanárok közötti pozitív kommunikáció és az osztálytermi közös csoportmunka fontosságát.”³⁷⁵

Külön figyelmet igényel az iskolai bántalmazás témaköre: „...a rossz csendet, a bűn, a cinkosság, a gonoszság elhallgatásának csendjét meg kell törni a nyilvánosság köreinek tágításával...” - mondta Hortobágyi T. Cirill OSB (Ordo Sancti Benedicti – Szent Benedek Rendje) főapát a *Csendtől a Szóig* című konferencián elhangzott nyitóbeszédében.³⁷⁶ Ma Magyarországon, ha egy iskolai bántalmazással kapcsolatos esetre fény derül, nem ritka, hogy az intézmények „csendben” igyekeznek megegyezésre jutni az érintettekkel. Akár úgy is, hogy nyomást gyakorolnak a családokra azért, hogy lehetőleg ne tegyenek jelzést. Ha házon belül meg tudja oldani az ügyet az iskola az érintetteknek cserébe esetleg megígéri, hogy a bántalmazó tanárt eltávolítják. Ezzel az iskolák rövidtávon jóhírnevüket megvédhetik, ellenben jelzési kötelezettségüknek nem tesznek eleget. Az eltussolás más szinten is megjelenhet, így például sok esetben -, feltételezhető kollegialitásból – a tanárt is törekednek „közös megegyezéssel” útjára bocsátani. Ennek következtében a bántalmazó - akár megszakítás nélkül is – tovább folytathatja gyermekek közti ártó tevékenységét egy más intézményben. Amennyiben ez így van, akkor kimondható, hogy az adott iskola, ha áttételesen is, de segédkezet nyújt a további bántalmazásokhoz is.³⁷⁷

Az érintett gyerekek többnyire azzal sincsenek tisztában, hogy ami velük megtörtént, vagy ami éppen velük zajlik, az bűncselekmény. Gyakran a felnőttekben sem tudatosul, vagy nem akarják meglátni, hogy valójában mekkora is a baj. Így végül senki nem jelez, vagy nem mer jelezni, segítséget kérni. Az, hogy egy iskola hogyan reagál egy adott problémára, az sokkal többet elárul az iskola működéséről, mint az, hogy van-e problémája, vagy nincs. Problémák, nehézségek mindig vannak, de a hazai iskolák többsége ezt azért tagadja, hogy jóhírére ne veszélyeztesse, ami a legveszélyesebb és legfelelőtlenebb döntés a gyerekek szempontjából.³⁷⁸

A társadalom kisebb vagy nagyobb közösségeiben, családban, iskolában, sportközösségekben - úgy vélem - kivétel nélkül megéltünk bántásokat. Sokszor a szemünk előtt zajlottak visszaélések. Amíg nem az áldozat, vagy az elkövető szerepében voltunk, talán szemlélődőként követtük az eseményeket és lehet, hogy megéreztük, ami történik az messze nem helyes, de tenni ellene tudatlanságból, önvédelemből, ki tudja milyen indíttatásból, talán nem tettünk. Gyerekként az ember, ha nincsenek ismeretei, elképzelhető, hogy nevére nevezni sem képes a bántást, azt pedig, hogy szülővel, tanárral megossza a megélteteket, bármelyik szerepben is volt, szinte lehetetlennek tartja. Ennek az osztársadalmi problémának egy az üzenete, fontos, hogy mindannyian, gyerekek és felnőttek egyaránt rendelkezünk azzal a tudással és éberséggel, amellyel meg lehet előzni, vagy meg lehet akadályozni a visszaéléseket. A gyermekek számára biztonságos, jó klímájú iskola alappillérei, a tudása és elfogadása annak, hogy mindenkit egytől-egyig megillet a tisztelet, a szeretet, a remény és a méltóság, különös

³⁷⁵ Csermely P.: Milyen a jó tanár? Támogató cikk Csermely Pétertől. 2015. <https://moderniskola.hu/2015/01/milyen-a-jo-tanar-tamogato-cikk-csermely-petertol/>.

³⁷⁶<https://wmn.hu/ugy/27410-egy-iskola-es-egy-szerzetesrend-a-szexualis-visszaeles-botranya-utan-ez-tortent-pannonhalman>.

³⁷⁷ A szimpózium több előadója is levezette ezt a nem ritka hazai gyakorlatot.

³⁷⁸<https://wmn.hu/ugy/51616-nem-lehet-csendben-maradni-orditani-kell-gyerekjogi-szimpozium-pannonhalman>.

tekintettel igaz ez a gyengékre és a védelemre szorulókra. Ennek megvalósításáért és fenntartásáért pedig az iskola minden felnőtt polgára felelős, különösen azért, hogy a gyerekeket is megtanítsák a működő gyermekvédelemre, partnerként kezelve abban őket.

A gyerekek biztonsága alapkövetelmény, ami nélkül nincs igazi jövő. Addig nem lehet pedagógiai programokról, reformokról beszélni, amíg nem alakulnak ki olyan hálózatok, melyek a helyi érzékenyítő kezdeményezéseket összefogják. Ezek lesznek majd képesek beindítani a társadalmi változást, minden szinten. Idő kell ahhoz, hogy az átalakulást elindító folyamatok beépüljenek, valóban alkalmazzák azokat. Szakembereket kell képezni, támogatói kört kell építeni, akik támogatni tudják a változások megvalósulását. Időt és teret kell biztosítani az áldozatoknak a megnyíláshoz és a gyógyuláshoz. Az elkövetőknél sem elegendő az eltávolítás, hogy aztán ártó tevékenységüket másutt folytathassák, a felelősségre vonásnak ennél komplexebbnek kell lenni.

Magyarországon – véleményem szerint – a gyermekvédelemmel kapcsolatos gyakorlati alapelvek nincsenek kellőképp kidolgozva. A gyerekek bevonása, partnerként kezelése a megvalósítás folyamatában alapkövetelmény lenne, hisz számukra is így lesz elfogadható, biztonságos és kellőképp ismert a rendszer. Az iskolai biztonság általuk, velük jól kiépíthető, mégpedig úgy, hogy közülük szakértőket kell képezni. A kortárs segítők jelenléte a tapasztalatok alapján nagyon bevált, komolyan veszik a feladatukat, javult a klíma azokban az iskolákban, ahol jelen vannak a segítők.

Nagy jelentősége van annak, hogy mindenki megértse, felfogja, az iskolai bántalmazás nagyon kártékony és hosszútávú, romboló hatásai vannak. Az elérni kívánt hatás, hogy az iskolákban minden gyermeknek teljeskörűen érvényesüljenek a jogai, hogy az oktatási intézmények tényleg biztonságosak legyenek a számukra. Ennek érdekében a fenntartók, maguk az intézmények, a felnőtt iskolapolgárok és a szülők feladata a bátor, közös együttműködés, a szerepek és feladatok leosztása ebben a körben jól koordinált módon. Ennek a folyamatnak remek közösségépítő hatásai is lehetnek amellet, hogy biztonságossá teszik azt a közeget, melyben a gyermekek a napjaik nagy részét töltik. A gyermekvédelmi irányelvek alkalmazása külföldön bevett gyakorlat. A skandináv, angolszász országokban felismerték, hogy a működő prevenció hatása jelentős, környezetváltozást, közösségi összefogását, és így biztonságot teremt. Számos példa igazolja, hogy a gyerekek milyen nagyszerűen tudnak együttműködni egy ilyen programban, ha partnerként szólítjuk meg őket. Aktív részesei, védői lesznek az új klíma kialakításának, felismerik, hogy feladatuk és felelőségük is a jó közösség fenntartása. Egy új módszer bevezetésénél mindig nagy jelentősége van annak, hogy a helyi bevált technikák, jól működő rendszerek megőrzése mellett kerüljenek bevezetésre az irányelvek, az új programok.

A szakirodalom a traumák tudatos ellátásának a jelentőségére is felhívja a figyelmet. *„Az elmúlt tíz évben szinte robbanásszerűen terjedt el az a felfogás, hogy a fejlődés alatt átélt trauma...roppant fontos a testi, lelki, de akár a társadalmi szintű egészség szempontjából. Míg korábban csupán klinikai szakemberek és kutatók egy viszonylag kicsiny csoportja hangoztatta ezt, addig mára a közszolgáltatások rendszerébe és a laikus közönség látóterébe is bekerült ez a nézet. Oktatási, gyermekjóléti, egészségügyi, mentálhigiénés, fiatalkori bűnözéssel foglalkozó és egyéb szervezetek, rendszerek alkalmaznak „traumát figyelembe vevő”, „traumákat*

*elismerő”, „traumákra koncentráló” vagy ártalmatlan gyermekkori tapasztalatokat figyelembe vevő kezdeményezéseket a magán- és állami szférában egyaránt.”*³⁷⁹ A trauma olyan mélyre ható, sokkoló élmény vagy esemény, amely súlyos stresszt okoz és gyakran hosszú távú hatással van az ember pszichológiai, érzelmi és fizikai jólétére. Traumatikus események lehetnek természeti katasztrófák, háborús cselekmények, bántalmazás, balesetek, vagy bármilyen más rendkívül megterhelő vagy veszélyes helyzetek. Ezek az események túlterhelhetik az egyén alkalmazkodási képességét és tartós pszichológiai problémákat okozhatnak, mint például poszttraumatikus stressz zavar (PTSD), szorongás, depresszió és egyéb mentális egészségi állapotok.

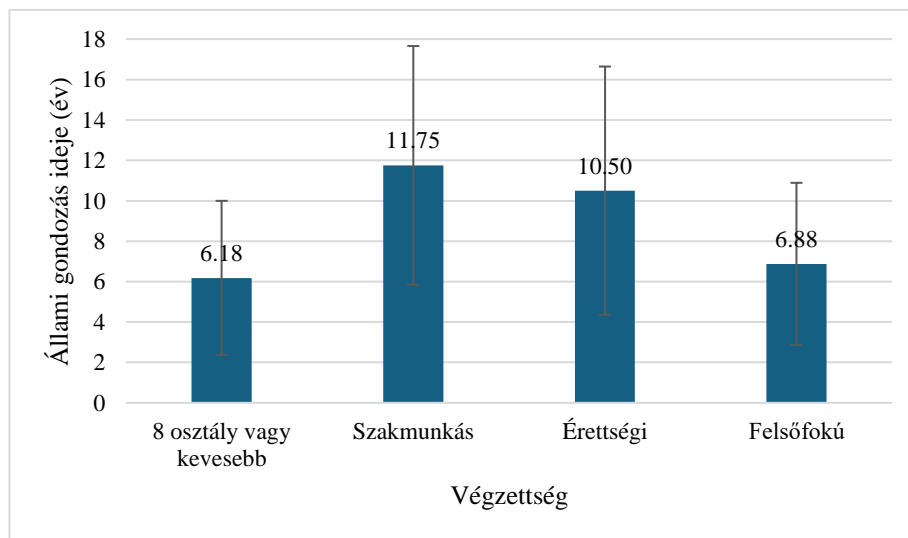
A traumatudatos ellátás egy olyan megközelítés, amely felismeri és figyelembe veszi a trauma hatásait az egyének életére és viselkedésére. Ennek a megközelítésnek az a célja, hogy biztosítsa az érintettek számára a megfelelő támogatást és segítséget a trauma feldolgozásában. A traumatudatos ellátás érzékenység és megértés jellemzi, azaz az ellátás során figyelembe veszi az egyének trauma által okozott speciális szükségleteit és érzékenységét. Biztonságos környezetet teremt, azaz biztosítja, hogy az ellátás során a kliensek biztonságban és megértésben részesüljenek, ami elősegíti a gyógyulást. Egyéni igényekre szabott támogatást nyújt, azaz az ellátás során figyelembe veszi az egyének egyedi traumáját és annak hatását, és így személyre szabott támogatást nyújt. Figyelmet fordít az erőforrásokra és stratégiákra, azaz a traumatudatos ellátás keretében az egyének olyan eszközöket és stratégiákat sajátíthatnak el, amelyek segítenek a trauma feldolgozásában és a gyógyulás elősegítésében. Összehangolt megközelítés jellemzi, azaz az egészségügyi, szociális és oktatási szolgáltatások összehangolása révén a traumatudatos ellátás integrált támogatást nyújt. Végezetül képes a trauma hatásainak a csökkentésére, azaz a trauma hosszú távú negatív hatásait mérsékli, így hozzájárul az érintettek mentális és fizikai egészségének javulásához. Összességében a traumatudatos ellátás kulcsfontosságú a trauma átélt hatásainak kezelésében, és hozzájárul az egyének egészségének és jólétének javításához.

³⁷⁹ Perry 2019, 296.

A témához kapcsolódó gyakorlati tapasztalatok

1. Az empirikus kutatás eredményei

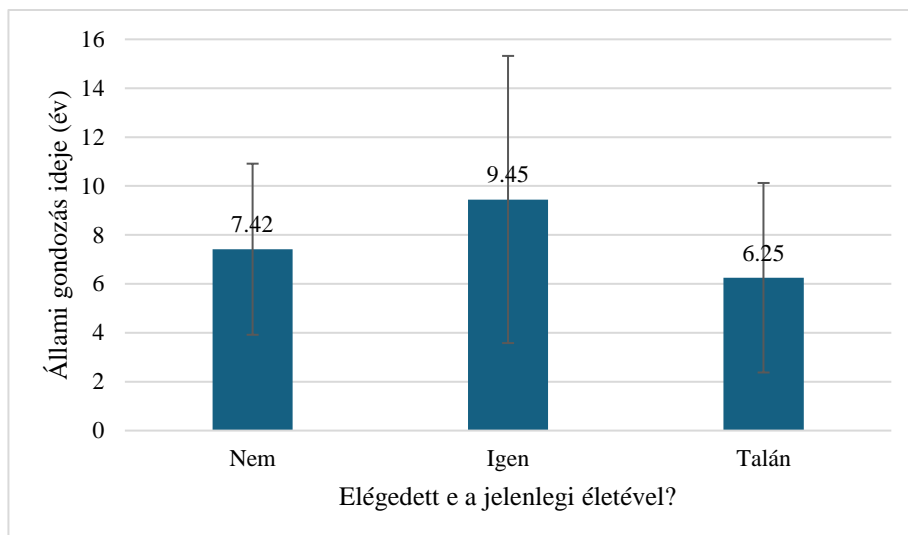
A *Múlt és jövő* kérdőívet 27 fő (n=27) vett részt. A kitöltők átlagosan 7,75 évet (SD: 4,73 év) töltöttek állami gondozásban. A teljes mintára nézve összesen 11 fő (42,3 %) válaszolta, hogy lakásotthonban volt elhelyezve. Gyermekotthonban összesen 3 fő (11,5 %), családbefogadás révén 1 fő (3,8 %), nevelőszülőnél pedig 3 fő (11,5 %). A fennmaradó 8 fő (30,8 %) vegyes típusú (kevert) elhelyezésben vett részt. Iskolai végzettség szerint 11 fő (42,3 %) rendelkezik 8 osztályos vagy annál alacsonyabb végzettséggel, 4 fő (15,4 %) szakmunkás, 3 fő (11,5 %) érettségi és 8 fő (30,8 %) felsőfokú végzettséggel. Megkérdeztem a résztvevőket, hogy volt e számukra fontos személy az elhelyezés ideje alatt és ha igen, akkor hány ilyen személy volt. 4 fő (15,4 %) számára nem volt ilyen személy, 10 fő (38,5%) számára egy ilyen személy, míg 12 fő (46,2 %) számára több ilyen személy volt. A családon belül előforduló depresszióról 6 fő (23,1%) számolt be, ezen kívül 8 fő (30,8 %) válaszolta azt, hogy családjában előfordult börtönbüntetés. Gondozói felelőtlenség tekintetében 14 fő (53,8 %) semmilyen problémáról nem számolt be, 10 fő (38,5%) válaszolta, hogy tisztálkodási és öltözködési hiányosságok voltak, 2 fő (7,7 %) pedig nem kapott orvosi ellátást, amikor szükség volt rá. Összehasonlítottam a résztvevőket iskolai végzettségük szerint, hogy átlagosan mennyi ideig voltak állami gondozásban (3. ábra).

3. ábra Állami gondozás ideje iskolai végzettség szerint (n=27)

Az összehasonlításban látható, hogy a szakmunkás és érettségi végzettséggel rendelkezők átlagosan hosszabb ideig voltak elhelyezés alatt, mint azok, akiknek később 8 osztályos vagy kevesebb, vagy felsőfokú végzettségük lett. Az elvégzett próbastatisztika alapján a csoportok közötti különbség mértéke nem szignifikáns ($p=0,279$).

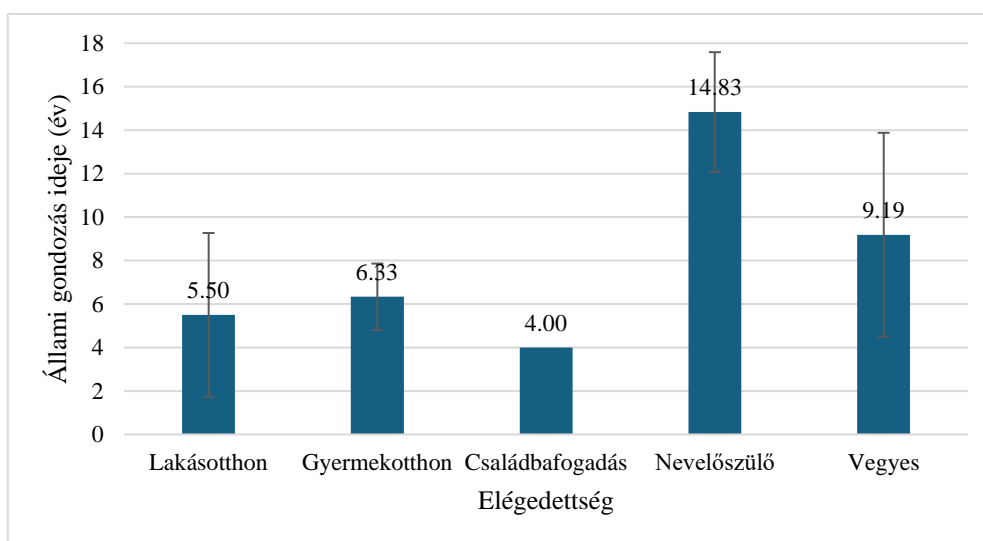
Megkérdeztem a résztvevőket, hogy elégedettek-e a jelenlegi életükkel és megvizsgáltam, hogy válaszuk alapján van e szignifikáns különbség az elhelyezésük átlagos idejében (4. ábra).

4. ábra Állami gondozás ideje és elégedettség (n=27)

Az összehasonlításból jól látható, hogy azok válaszolták, hogy elégedettek jelenlegi életükkel, akik átlagosan a legtöbb ideig voltak állami gondozásban. Érdekes módon a bizonytalanok voltak átlagosan a legkevesebb ideig állami gondozásban. A csoportok közti különbség mértéke az elvégzett próbat statisztika alapján nem szignifikáns ($p=0,627$).

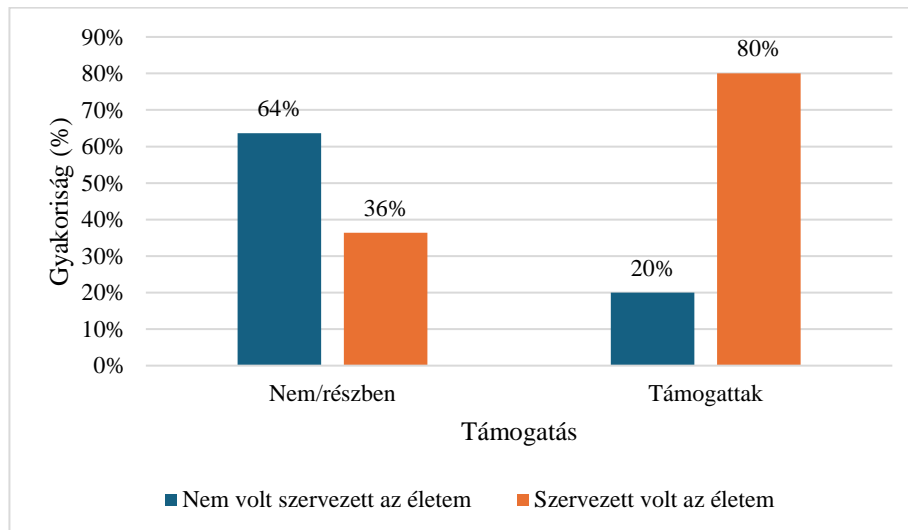
Az elhelyezés típusa szerint is elvégeztem az összehasonlítást, aminek célja az volt, hogy általános képet kapjak az adott elhelyezési típusoknál átlagosan eltöltött időkről (5. ábra).

5. ábra Állami gondozás ideje hely szerint (n=27)

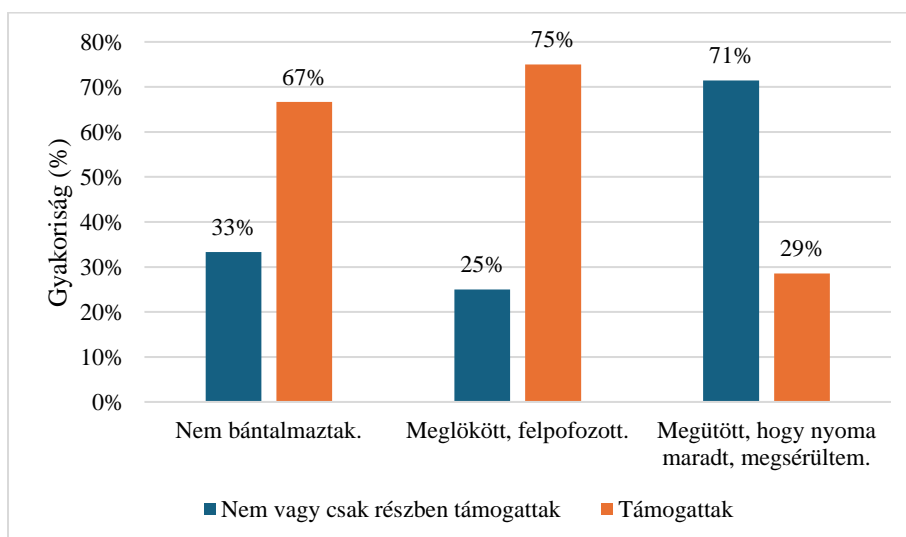
Ebben az összehasonlításban szignifikáns különbséget találtam az állami gondozásban eltöltött időben az elhelyezés típusa szerint ($p=0,025$). A részletes összehasonlításban (post-hoc teszt) a lakásotthon és nevelőszülő közti különbség mértéke volt a legmagasabb, ahol a nevelőszülőknél eltöltött idő szignifikánsan magasabb volt ($p=0,005$). *Ami azt bizonyítja számomra, hogy amennyiben kvalitásában jó nevelőszülőhöz kerül a gyermek, ott valóban*

családszerű körülmények között élhet, amely megtartó közegként segítség lehet a problémásabb viselkedési formák elkerüléséhez. Megkérdeztem a résztvevőket, hogy szervezettek tekintették-e az elhelyezésük ideje alatt életüket, valamint azt, hogy úgy érzik támogatták-e őket. Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés a szervezethez és a támogatás között (6. ábra).

6. ábra Szervezettség és gondviselői támogatás kapcsolata (n=27)

Az elvégzett próbastatisztika alapján szignifikáns különbség van azok között, akik úgy érezték támogatták őket és azok között, akiket nem, vagy csak részben támogattak ($p=0,043$). Azok, akik úgy érzik támogatták őket nagyobb arányban választották azt, hogy szervezett volt az életük, mint azok, akiket nem, vagy csak részben támogattak (7. ábra).

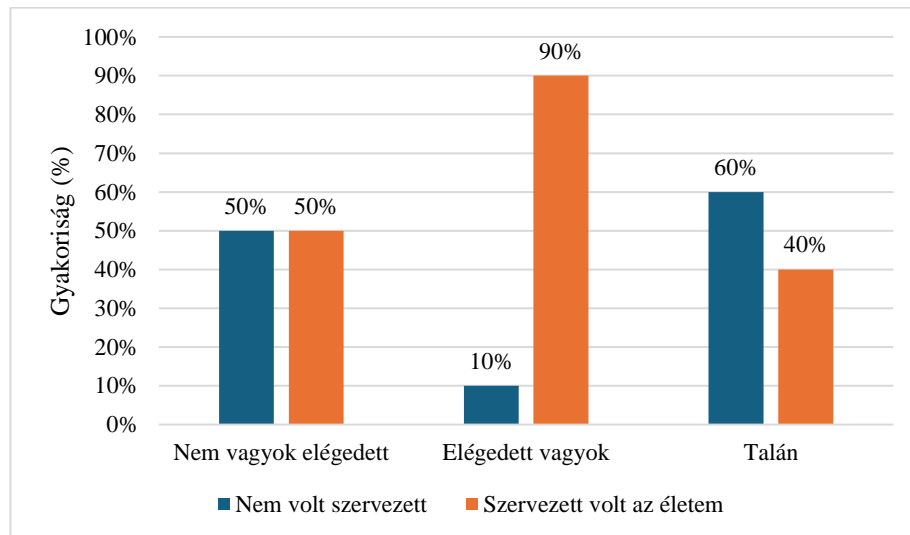

7. ábra Fizikai bántalmazás és támogatás kapcsolata (n=27)

Az összehasonlítás során jól látható, hogy azok körében, akiket fizikailag bántalmaztak lényegesen kisebb arányban vannak azok, akik úgy érezték, hogy gondviselőjük támogatja,

mint azok között, akiket nem vagy csak enyhén bántalmaztak. Az elvégzett próbastatisztika alapján a csoportok közti különbség mértéke számottevő, azonban nem szignifikáns ($p=0,129$).

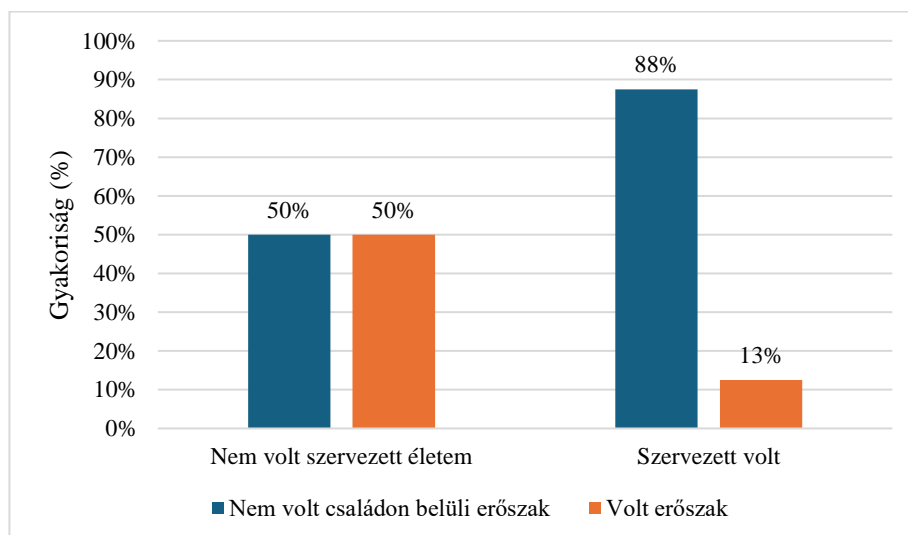
Megvizsgáltam a szakellátásban töltött idő alatti szervezettség és a jelenlegi élettel való elégedettség kapcsolatát (8. ábra).

8. ábra Jelenlegi élettel való elégedettség és szakellátásban töltött idő alatti szervezettség (n=27)

Az összehasonlítás során jól látható, hogy azok, akik elégedettek a jelenlegi életükkel lényegesen nagyobb arányban gondolják úgy, hogy szervezett volt az életük, mint azok, akik nem elégedettek vagy bizonytalanok jelenlegi életükkel kapcsolatban. A csoportok közti különbség mértéke szignifikáns ($p=0,041$).

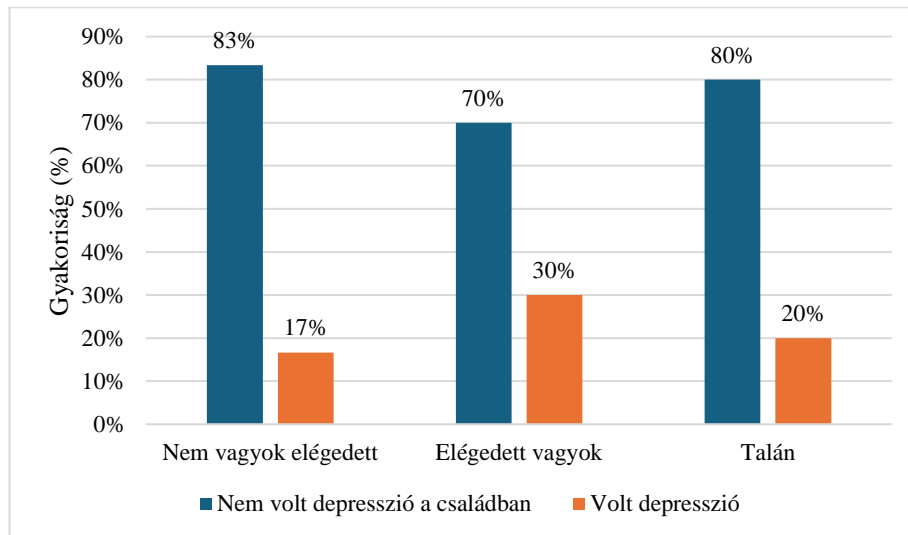
A szervezettség tekintetében azt is megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés a családon belül előforduló erőszakkal (9. ábra).

9. ábra Szervezettség és családon belüli erőszak kapcsolata (n=27)

Az összehasonlításban jól látható, hogy azoknál, akiknél szervezett volt az életük a szakellátásban eltöltött idő alatt lényegesen kisebb arányban fordult elő családon belüli erőszak, mint azoknál, akiknek nem volt szervezett életük. Az elvégzett próbastatisztika alapján szignifikánshoz közeli a különbség mértéke ($p=0,069$).

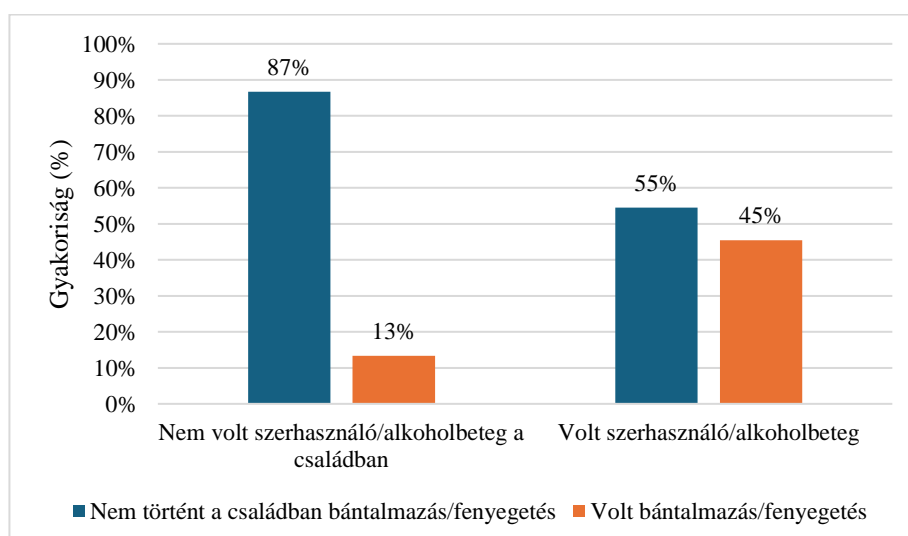
Összefüggést kerestem a családon belül előforduló depresszió és a jelenlegi étellel való elégedettség között (10. ábra).

10. ábra Elégedettség és családon belüli depresszió kapcsolata (n=27)

Az összehasonlításban azt az eredményt kaptam, hogy minden csoportban nagyon hasonló arányban fordult elő depresszió a családban, a különbség mértéke csekély ($p=0,964$).

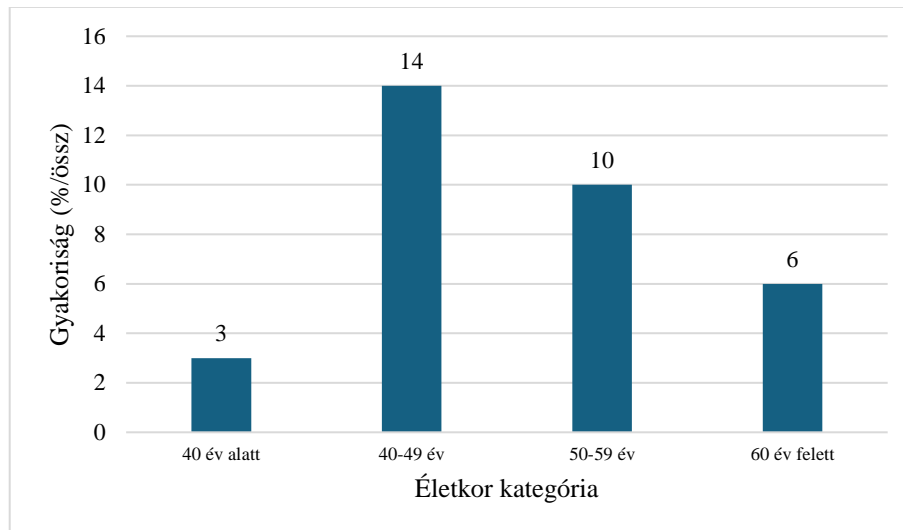
Megvizsgáltam, hogy van-e összefüggés a családon belüli szerhasználat/alkoholbetegség és a családon belül előforduló bántalmazások/fenyegetések között (11. ábra).

11. ábra Szerhasználat/alkoholbetegség és családon belüli erőszak/fenyegetés kapcsolata (n=27)

Az összehasonlításból jól látható, hogy azokban az esetekben, ahol nem volt jelen szerhasználat/alkoholbetegség a családban, jóval kisebb arányban fordultak elő fenyegetések, bántalmazások, mint azoknál, ahol előfordult szerhasználat vagy alkoholbetegség. A próbastatisztika alapján a csoportok közti különbség mértéke szignifikánshoz közelinek mondható (0,095).

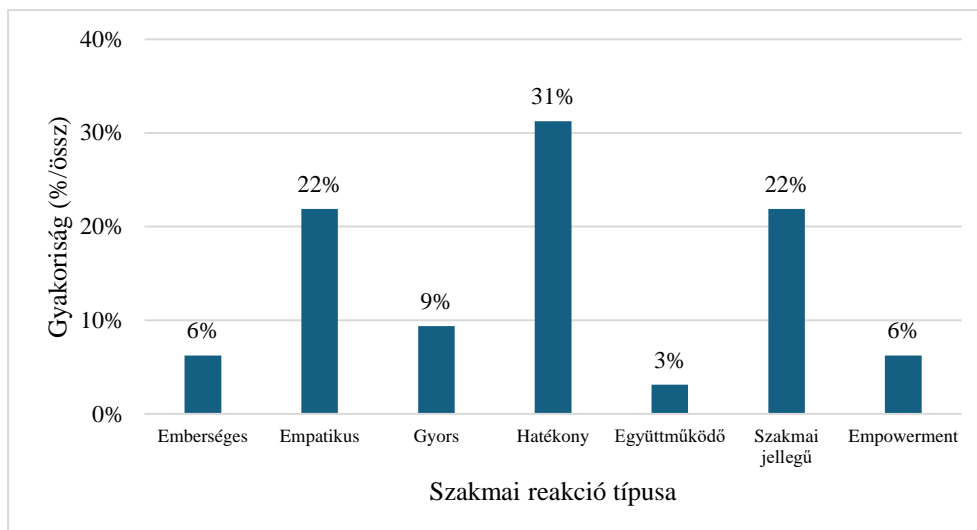
Az *Együtt könnyebb* kérdőívet összesen 33 fő töltötte ki és minden válasz értékelhető volt (N=33). Nemek arányát tekintve 73% női és 27% férfi résztvevő volt. A kitöltők többsége (72,5 %) 40-60 év korosztályba tartozó, az életkor csoportok részletes eloszlása az alábbi ábrán látható (12. ábra).

12. ábra Életkorok eloszlása a kitöltők között (n=33)

Beosztásukat tekintve 27 fő (82%) beosztott, 5 fő (15%) középvezető és 1 fő (3%) felsővezetői pozíciót jelölt meg. Munkavégzés szerint csak adminisztrációval 5 fő (15%), adminisztrációval és gyerekekkel egyaránt 12 fő (36%), irodai munkával és gyerekekkel 13 fő (39%) és szakellátóként gyerekekkel 3 fő (9%) foglalkozott. Megkérdeztem a résztvevőket, hogy nyugdíjba vonulásukat az aktuális munkáltatójuktól tervezik e. 9 fő (27 %) nem tudta, 14 fő (42%) igennel és 10 fő (30%) pedig nemmel válaszolt.

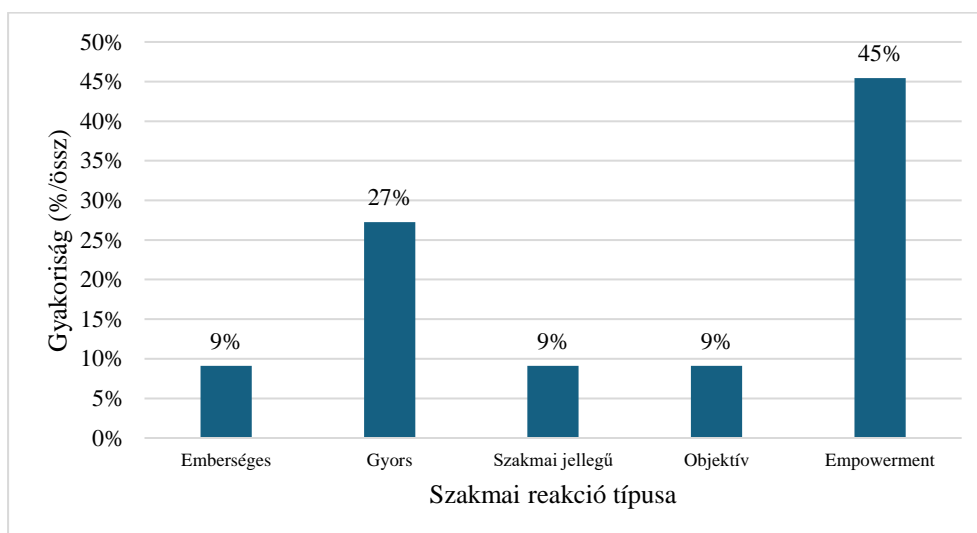
Megkérdeztem a kitöltőket, hogy szerintük milyen a jó szakmai reakció a gyermekvédelemben. A felsorolt szakmai reakciókat fontossági sorrendbe kellett tenniük. Ebből a vizsgálatból a legfontosabbnak és a legkevésbé fontosnak tartott eseteket mutatom be. A következő ábrán a kitöltők által legfontosabbnak tekintett reakciók láthatóak (13. ábra).

13. ábra: Legfontosabb szakmai reakció a gyermekvédelemben (n=33)

A kitöltők legnagyobb hányada (1/3-a) a hatékonyságot tekintette a legfontosabb szakmai reakciónak, ezt követte az empátia és szakmai jellegűség.

Az alábbi ábrán a kitöltők által legkevésbé fontosnak tartott szakmai reakciók láthatóak (14. ábra).

14. ábra: Legkevésbé fontos szakmai reakciók a gyermekvédelemben (n=33)

A válaszok közel fele (45%) szerint az empowerment a legkevésbé fontos szakmai reakció, a második legkevésbé fontos pedig a gyorsaság.

Kérdőívem tartalmazott egy a magyar gyermekvédelemi szakellátás állapotát felmérő kérdőívet. A kérdőívben összesen 5 skálát alkalmaztam: Jelzőrendszer (JR), szakmai ismeret (SZI), kompetencia (KO), reakció (REA) és kiegészítés (KIÉ). A legtöbb kérdés esetén 1-5 Likert-skálán kellett választ adni, de voltak eldöntendő kérdések is. Az összegzésnél a skálákhoz tartozó pontszámok úgy lettek összesítve, hogy a Likert-skálán adott pontszámok értékeihez adódtak eldöntendő kérdések pontszámai. Az igen válasz 1 pont míg a nem válasz 0 pont került

hozzáadásra az össz pontszámhoz. A skálák esetén a pontszámok nagyságát a következők szerint kell értelmezni:

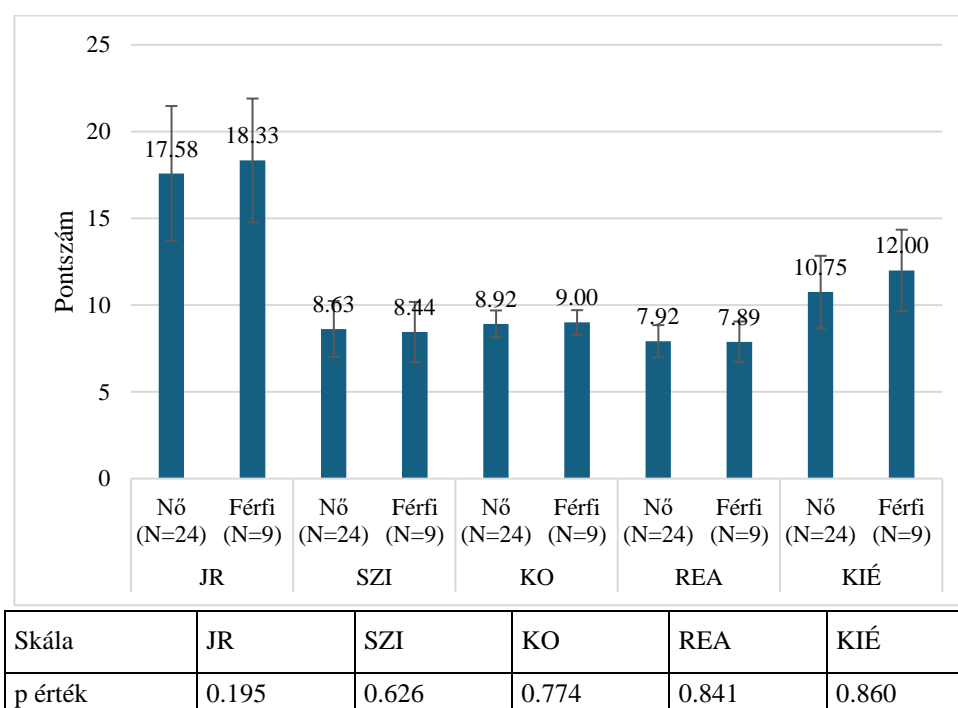
- Jelzőrendszer esetén: magasabb pontszám nagyobb hatékonyság (max: 20 pont)
- Szakmai ismeret esetén: magasabb pontszám magasabb szakmai ismeret (max: 11 pont)
- Kompetencia esetén: magasabb pontszám magasabb kompetencia (max: 10 pont)
- Reakció esetén: magasabb pontszám jobb reakció (max: 9 pont)
- Kiegészítés esetén: magasabb pontszám nagyobb fokú kiegészítés (max: 16 pont)

A faktorokhoz tartozó átlag pontszámok és szórás értékeket a következő táblázat foglalja össze (2. táblázat):

	Jelzőrendszer	Szakmai ismeret	Kompetencia	Reakció	Kiegészítés
Átlag	14.55	8.58	8.94	7.91	11.09
Szórás (SD)	3.04	1.62	0.75	0.98	2.20

2. táblázat: A kérdőív skáláihoz tartozó leíró statisztikai adatok

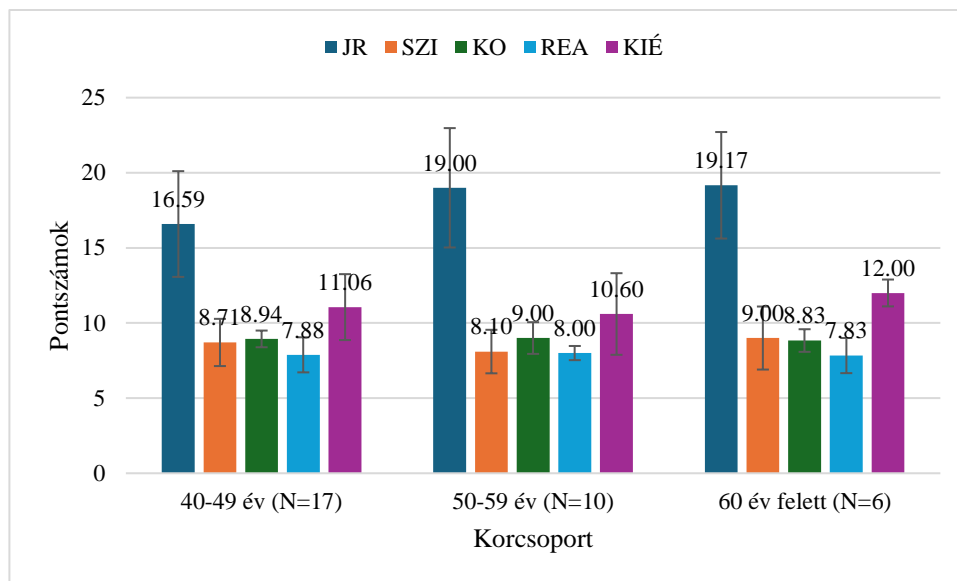
Összehasonlítottam a skála pontszámokat a nemek között (15. ábra).

15. ábra: Skála pontszám átlagok nemek szerint (n=33)

A skála pontszámok közül a jelzőrendszer esetében találtam a legnagyobb különbséget a nemek között, ahol a férfi kitöltők jellemzően magasabb pontszámot adtak, azonban egyik esetben sem volt szignifikáns a különbség mértéke.

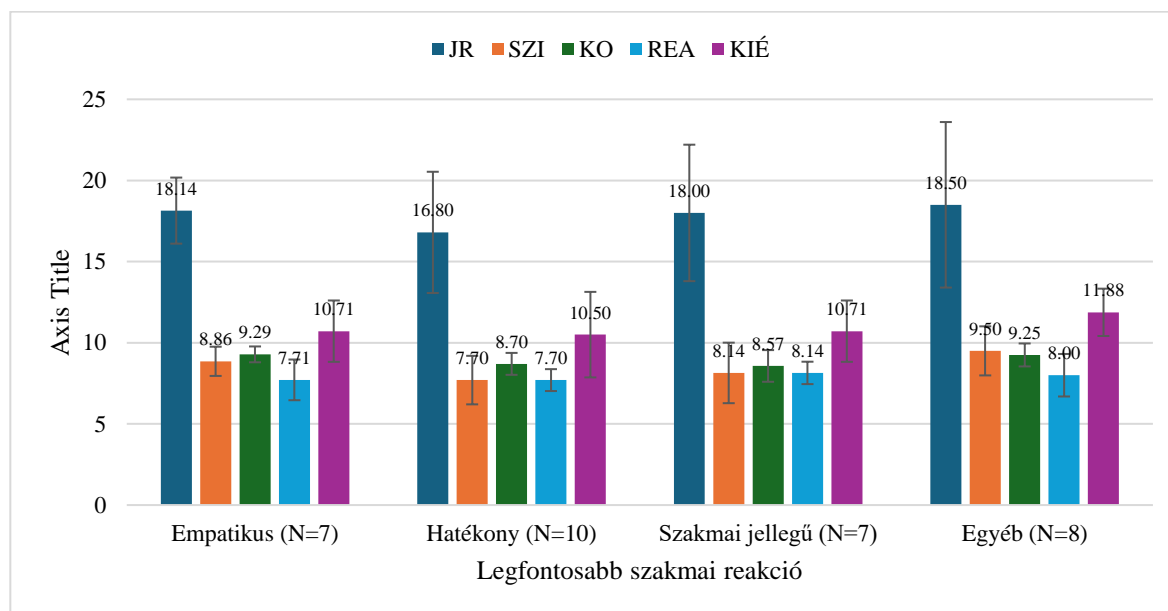
A skála pontszámokat összehasonlítottam a korcsoportok között is (16. ábra).

Skála	JR	SZI	KO	REA	KIÉ
p érték	0.151	0.239	0.616	0.696	0.542

16. ábra: Skála pontszám átlagok a korcsoportok között (n=33)

Az összehasonlítás során nem találtam szignifikáns különbséget a korcsoportok között, azonban a jelzőrendszer esetén megfigyelhető, hogy a kor növekedésével átlagosan magasabb a pontszámok átlaga. Megvizsgáltam a skálák pontszámait a kitöltők által legfontosabbnak tartott szakmai reakciók szerint is (17. ábra).

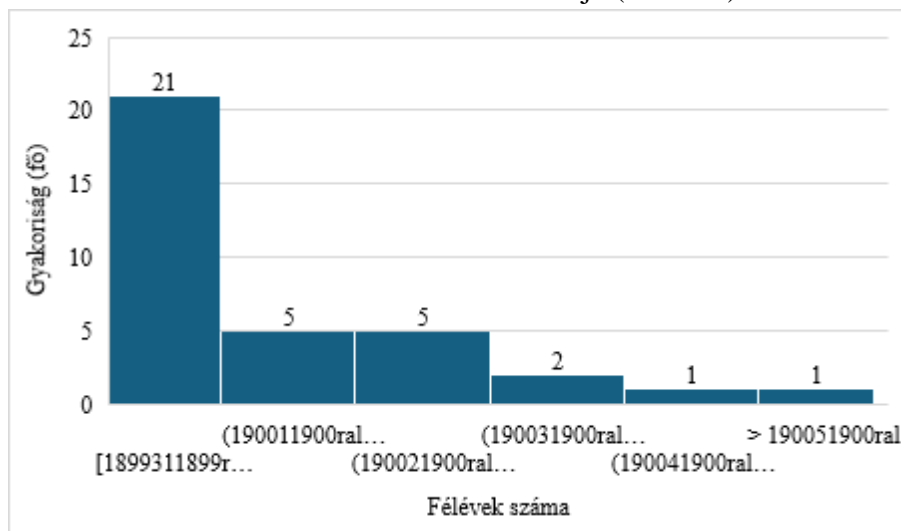

Skála	JR	SZI	KO	REA	KIÉ
p érték	0.747	0.081	0.150	0.565	0.434

17. ábra: Skála pontszámok a legfontosabbnak vélt szakmai reakciók szerint

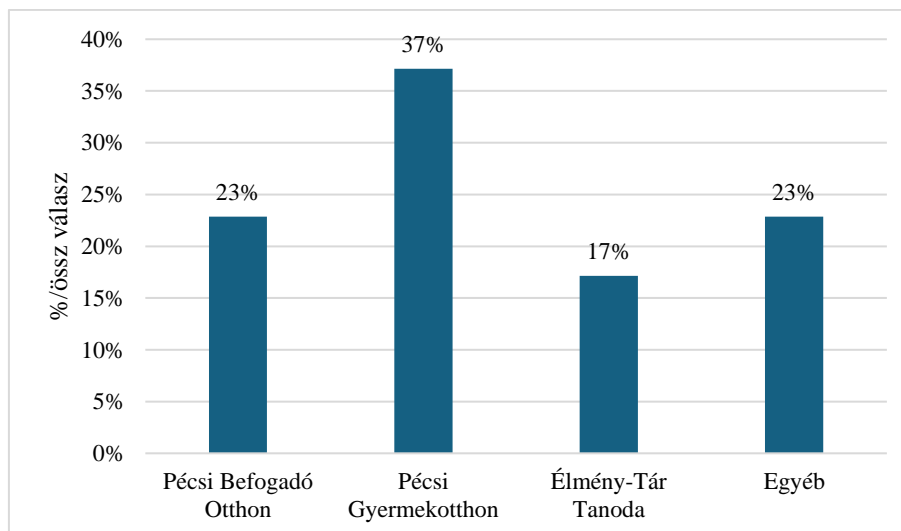
A legnagyobb különbséget a szakmai ismeret és kompetencia esetén lehet megfigyelni. Azok rendelkeznek a legkisebb szakmai ismeret pontszámmal, akik a hatékonyságot tekintik a legfontosabb szakmai reakciónak továbbá azok rendelkeznek a legmagasabb kompetencia pontszámmal, akik szerint az empátia a legfontosabb szakmai reakció. A különbség mértéke a csoportok között nem volt szignifikáns.

A *Diákok a gyermekekért* kérdőívet összesen 36 fő töltötte ki, ebből 35 volt értékelhető válasz (N=35). A kitöltők átlagosan 2,69 félévet (SD:1,84) töltöttek el gyermekekkel való foglalkozással. A részletes eloszlást az alábbi ábra mutatja (18. ábra).

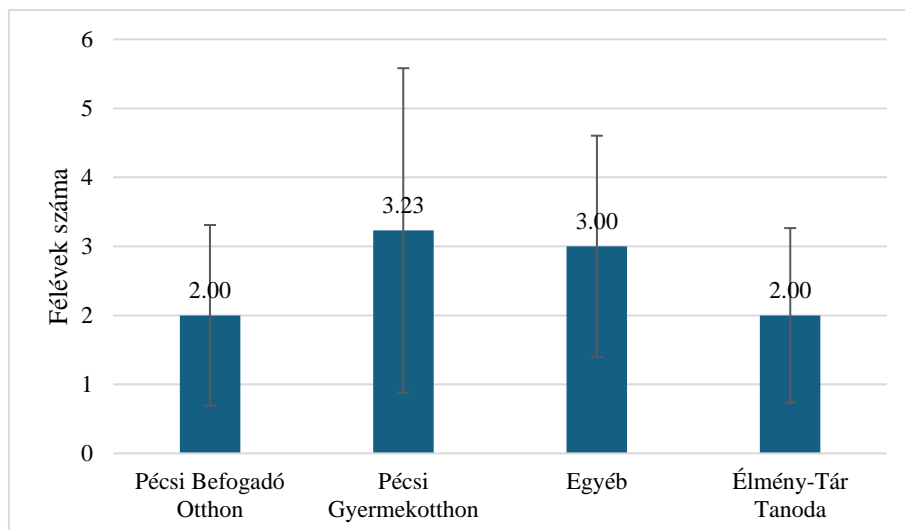
18. ábra: Gyermekekkel eltöltött félévek száma (n=35)

Megkérdeztük a résztvevőket, hogy melyik intézményben dolgoztak gyermekekkel, melyet az alábbi diagram összesít (19. ábra).

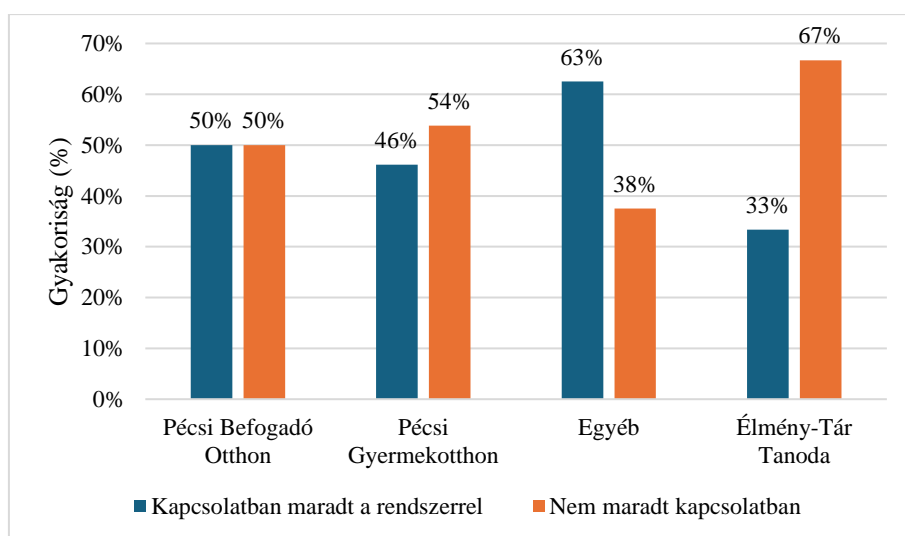
19. ábra: Intézmény, amelyben dolgozott (n=35)

Megvizsgáltuk, hogy az egyes otthonokban átlagosan hány félévet töltöttek el a résztvevők (20. ábra).

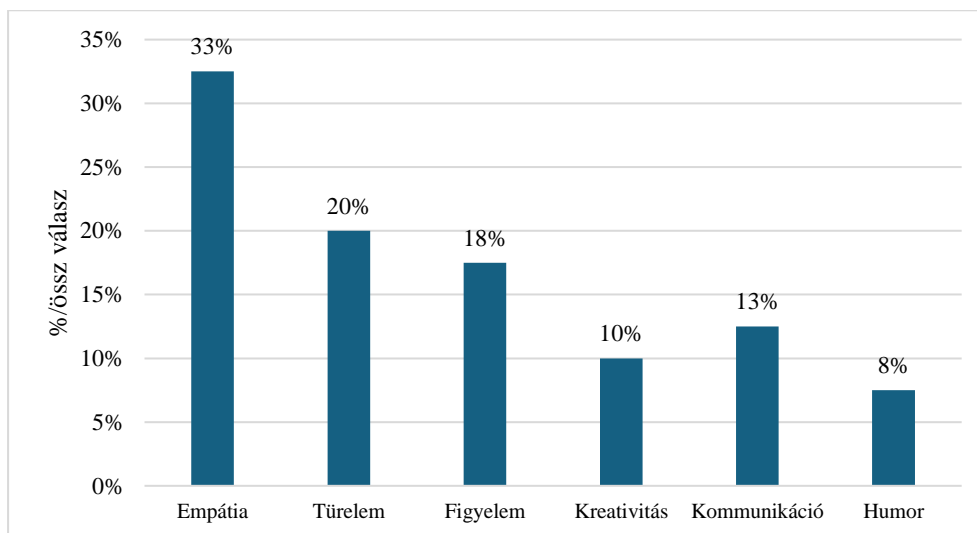
20. ábra: Befogadó helyen eltöltött félévek száma átlagosan (n=35)

Az összehasonlítás során látható, hogy a kitöltők átlagosan a Pécsi Gyermekotthonban töltötték el a legtöbb, míg az Élmény-Tár Tanodában és Pécsi Befogadó Otthonban a legkevesebb félévet. A megkérdezettek 89%-ának segített, hogy hetente találkoztunk és őszintén átbeszéltük az előző hét eseményeit a szupervíziós tantermi foglalkozásokon. Mindössze 3% válaszolta, hogy „nem tudom” és 1% válaszolta, hogy nem segített neki, ugyanakkor mindenki javasolná egyetemi hallgató ismerősének a programhoz való csatlakozást. Ennek indokaként első sorban a tapasztalatszerzést és az emberi értékek fejlesztését emelték ki a válaszadók. Arra a kérdésre, hogy „van-e jelenlegi életszakaszodban kapcsolatod a gyermekvédelmi rendszerrel? (munka és/vagy magánélet)” a válaszok 49% volt megerősítő és 51% volt nemleges. Megvizsgáltam, hogy az egyes intézményekben, hogy alakul a kapcsolatban maradás aránya (21. ábra).

21. ábra: Rendszerrel való kapcsolattartás (n=35)

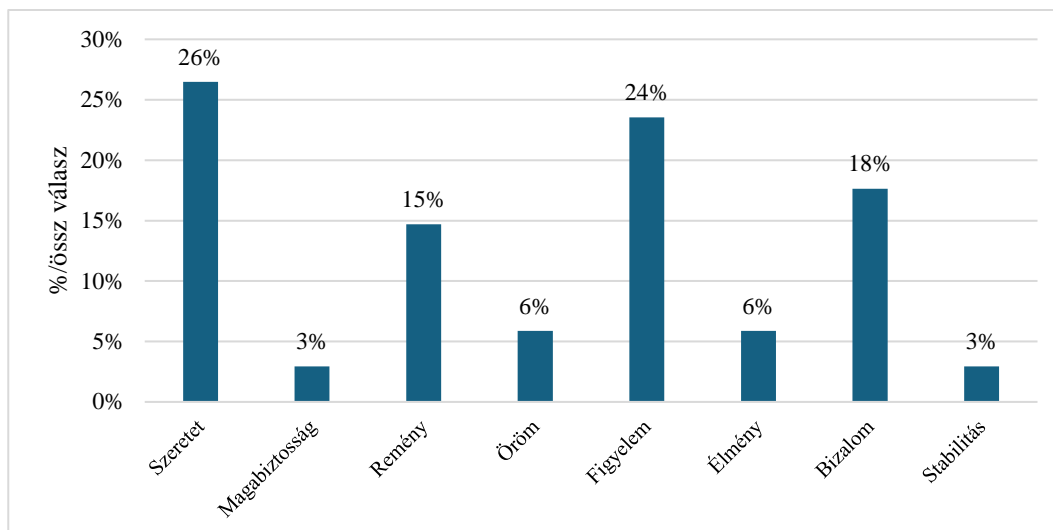
Az *Élmény-Tár Tanoda* esetén a válaszadók jelentős többsége nem maradt kapcsolatban a befogadó hellyel, ennek okát nem nevezték meg. A kitöltőknek választ kellett adni arra a kérdésre, hogy „Milyen képességedet tudtad a leginkább kamatoztatni a gyerekekkel végzett önkéntes munka során?”. Erre a kérdésre saját szöveges választ kellett adni. A kapott válaszokat kulcsszavas kereséssel megvizsgálva a következő ábrán látható eredményeket kaptuk (22. ábra).

22. ábra: Leggyakrabban kamatoztatott képességek (n=35)

Az ábrán látható kulcsszavak közül az „empátia” szerepelt a legtöbbször, azaz a kitöltők 1/3-a válaszolta azt, hogy az empátia volt az egyik leggyakrabban alkalmazott képessége. A „türelem” és a „figyelem” voltak a második leggyakrabban alkalmazott képességek, ezeket követték a kreativitás, kommunikáció és humor.

Szintén kifejtős választ kellett adniuk a kitöltőknek arra a kérdésre, hogy „Szerinted mit ad hozzá a gyermekvédelmi önkéntes munkájával a gondozott gyermek életéhez?”. A kapott válaszokat az előző példa szerint értékeltük ki (23. ábra). A válaszadók által leggyakrabban megnevezett értékek a „szeretet” és a „figyelem” volt. Ezt követte a „bizalom” és „remény”.

23. ábra Gyermek életéhez adott javak (n=35)

2. A gyermekköztársaságok, mint a lehetetlen élethelyzetekben született lehetőségek

„A szenvedés elkerülhetetlen és univerzális.
A különbség abban áll, ahogyan a szenvedésre reagálunk.” (E. E. Eger)

A gyermekköztársaságok történeti példái ugyan a rászoruló gyermekekről való gondoskodásnak, mégis érdemesek arra, hogy a jelenre vonatkozóan következtetéseket fogalmazzunk az ott szerzett tapasztalatok alapján. A II. világháború időszakában Európában és Európán kívül is gyermekek tömegei váltak árvává vagy elhagyatottá. Sokan hónapokat töltöttek felnőtt felügyelet nélkül, a túlélésért küzdve. Az éhezés, a család elvesztése tragikus események, de a mindennapos szenvedés és félelem, a kiszámíthatatlanság, a halál látványa tovább mélyítette belső drámájukat. Ezeknek a gyerekeknek a társadalomba való visszaintegrálása óriási kihívást jelentett a világegés alatt és az azt követő években is. A trauma (egy a megszokottól, a hétköznapiól extrém módon eltérő esemény vagy történet), sajnos része az emberi életnek, a megfelelő traumafeldolgozás pedig olyan feladat, melynek sikeres megvalósulása a személyiség tovább fejlődését eredményezheti. A gyermek azonban erre – koránál és éretlenségénél fogva – segítség nélkül képtelen.³⁸⁰

Az 1989. november 20-i New York-i Gyermekjogi Egyezmény többek között ezekből a történelmi tapasztalatokból kiindulva külön cikkelyben foglalkozott a háborús (fegyveres) konfliktusban élő gyermekek védelmével és helyzetével.³⁸¹ Hasonlóan fontos szempontnak bizonyult a gyermek családban történő nevelkedésének az elve,³⁸² melynek a biztosítására azért kell a végsőkig törekedni, mert a gyermek fejlődése szempontjából rendkívül lényeges érdekről van szó. Bizonyos körülmények esetén sajnálatosan mégis az ellenkezőjére kerül sor: ha a

³⁸⁰ Egert, E.: A döntés. Budapest, 2017, 257-268.

³⁸¹ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről: 38. cikk 4. bek.

³⁸² 2013. évi V. tv. 4:2. § [A gyermek érdekének védelme].

gyermek nem hagyható a családja veszélyeztető közegében, épp az ő érdekében történik meg a családból történő kiemelése. Nem kell feltétlenül háborút megélnie egy gyermeknek ahhoz, hogy súlyosan traumatizálódjon, mert sok esetben a háború a négy fal között zajlik a családjában vagy a szűkebb környezetében. A bántalmazott gyermekek kezelése a háborút átéltekéhez hasonlóan nagy kihívást jelentett és nagy kihívás ma is a szakemberek számára.

Ahhoz, hogy a traumák okozta sebek begyógyulhassanak és az egykori áldozatok megerősödött személyiséggel léphessenek be a felnőttkorba, megfelelő bánásmódra, illetve kezelésre van szükség: a bántott gyermeknek vissza kell nyernie a hitét a felnőttek irányába, valamint újra meg kell tanulnia bízni mind a külvilágban, és még inkább saját magában.

A II. világháború utáni évtizedek szociálpszichológiai kutatásai több szempontból is reagáltak a traumatizált gyermekek helyzetére. Egyrészt a felnőttek által asszisztált gyógyulási folyamatnak a megvalósulását azért hangsúlyozták, mert a cselekvés, a megsegítés elmaradása esetén rögzülhet a bántalmazott gyermekben, hogy nincs segítség, hogy nem érdemes cselekedni és hangot adni a nemtetszésének. A folyamat passzív elszenvedése hosszútávon az úgynevezett tanult tehetetlenség (*learned helplessness*)³⁸³³⁸⁴ állapotához vezethet, amelyben a gyermek világa kiszámíthatatlanná válik, és elhiszi, hogy nincs hatással a saját életére, melytől fokozottan szenved.³⁸⁵

Másrészt az úgynevezett báméskodó hatás (*bystander effect*) kutatói, *John Darley* és *Bibb Latané* new yorki szociálpszichológusok azt vizsgálták,³⁸⁶ hogy egy traumát okozó esemény szemtanúinak feltételezett közönye mivel magyarázható.³⁸⁷ Számos kísérleti elrendezést alkalmazva jutottak például arra a következtetésre, hogy minél többen vannak jelen egy vészhelyzet során, minél több a „báméskodó”, annál jobban megoszlik az egyéni felelősség érzése a szemtanúknak, és ezért csökken az egyén késztetése a beavatkozásra. Hasonló élethelyzetekben kulcsfontosságú, hogy minél többen vegyék észre a rendellenes történést, és valóban képesek legyenek jól értelmezni a tapasztalt cselekményeket, mégpedig lehetőleg annak, ami az valójában, vagyis vészhelyzetnek. Az azt észlelők lehetőleg ne keressenek öngazolásokat a passzív viselkedésre („magának kereste a bajt”, „nem az én dolgom a segítség” stb.). Megnö a segítségnyújtás valószínűsége akkor is, ha a bajbajutott egyértelműen csak egy személyre számíthat, esetleg közvetlenül adott személy segítségét kéri.

A kutatók megállapították, hogy az ilyen helyzetekben két ellentétes társadalmi szabály feszül egymásnak: a názáreti *Jézus* hegyi beszédéből³⁸⁸ ismert felhívás a segítségnyújtásra fontosságára és annak mikéntjére, másrészt a társadalmi megfelelés igénye a többség

³⁸³ Egert, E: Az ajándék 12 életmentő lecke. Budapest, 2020, 13.

³⁸⁴ Abranson, L., Y., Seligman, M., E., Teasdale, J., D: Learned helplessness in humans: Critique and reformulation. *Journal of Abnormal Psychology*, 87(1). 1978, 49–74.

³⁸⁵ Hiroto, D. S.: Locus of control and learned helplessness. *Journal of Experimental Psychology*, 102: 2, 1974, 187–193.

³⁸⁶ https://web.archive.org/web/20130507023426/http://www.wadsworth.com/psychology_d/templates/student_resources/0155060678_rathus/ps/ps19.html.

³⁸⁷ Darley, J. M., Latane, B. (1968). Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 8.4, Pt.1. 1968, 377–383.

³⁸⁸ Máté 7.12, „Amit tehát szeretnétek, hogy az emberek veletek cselekedjenek, ti is ugyanazt cselekedjétek velük, mert ez a törvény, és ezt tanítják a próféták.”

követésére, ami sok esetben a passzivitást jelenti.³⁸⁹ Az alábbi tanulmányban az úgynevezett gyermekköztársaságok példáján keresztül azt vizsgálom, hogy a „irgalmas samaritanusok” mit tettek a II. világháború éveiben és azt követően annak érdekében, hogy ne a tanult tehetetlenség jelensége uralkodjon el a traumatizált gyermekek sokaságán, hanem egészséges felnőttekké tudjanak válni. Az a kérdés, hogy van-e létjogosultságuk a gyermekköztársaságoknak a 21. században, külön tanulmány tárgyát képezi.

A gyermekköztársaságok olyan minidemokráciák, amelyekben a veszélyeztetett, különböző okoknál fogva család nélkül kallódó gyerekek alapvető – normális körülmények között a család, az iskola, a megtartó társadalmi közösség szocializáló tevékenységéből elsajátítható – értékeket kapnak, önállóságra nevelik őket, szeretetteljes, családot pótolni igyekvő közösségben terelgetik őket egy sikeresebb felnőttkor felé. Áttanulmányozva a háború okozta társadalmi krízisben született közösségek történetét, arra a megállapításra jutottam, hogy a kezdeményezések elindítói többnyire fiatal papok, tanárok voltak. Sokszor eszembe jutott *Néri Szent Fülöp (Filippo Romolo Neri, 1515–1595)*³⁹⁰ karizmatikus személyisége, aki nem kifejezetten háború miatt, hanem a társadalom nemtörődömsége okán vállalta magára az utcagyerekek felkarolását és tanítását. A gyermekek helyzete szempontjából nem lehet élesen elhatárolni a krízist, amit egy fegyveres konfliktus okoz, és azt a krízist, ami ott lappang egy olyan társadalomban, ahol a „jó samaritanus” attitűd nagyrészt hiányzik a közösség tagjaiból.

A két világháború közötti években kibontakozó demokrácia-deficit az európai államok jelentős részében, majd a „Harmadik Birodalom” és az általa megszállt területek közjogi berendezkedése kifejezetten kedvezőtlen fundamentuma volt a demokratikus elveken működő gyermekköztársaságoknak. Az 1939 szeptemberében elkezdődő hadi események következtében gyerekek tömegei jutottak árvaságra, maradtak ellátatlanul, súlyos test és lelki sérüléseket cipelve. Harcok, bombázások, halott emberek látványa... Magukra maradtak, harcoltak az életben maradásért, előfordult, hogy lopásra, rablásra kényszerültek a túlélésért. Csapatokba verődtek, bűnöző életmódot folytató felnőttektől tanultak és így kriminalizálódtak, vagy maguk is részt vettek a harcokban. Szélsőségesen realiztikus és sötét oldalát tanulták meg a világnak, amiben léteztek. Kívül felnőttként kellett viselkedniük a még éretlen személyiségükkel. A „jósóra” egy idő után nem hallgattak, mert nem hittek benne. Ezekkel a kiskorú gyermekekkel nehezen lehetett bánni, hagyományos iskolába nem voltak beilleszthetők, és hagyományos gyermekotthonban sem tudták kezelni elvadult, megsérült személyiségüket. A háború után alig maradt épen iskola, otthon, alig volt nevelő, pedagógus, teljes volt a fejetlenség, ugyanakkor óriási számban maradt gyermek felügyelet nélkül. A munkaerőhiányon és a háborút megélt, magukra maradt gyermekek sajátos állapotán túl több európai államban volt egy harmadik probléma is, mégpedig annak az ideológiai (át)nevelésnek a következménye, amely mély nyomot hagyott az emberekben, így a gyermekekben is.³⁹¹

Ebben a nehéz helyzetben olyan reformpedagógiai, nevelési módszerek bizonyultak leginkább működőképesnek, amelyek képessé tették a gyerekeket az önállósodásra és a

³⁸⁹ Konformitás. Asch-kísérlete. Asch, S. E.: Opinions and social pressure, Scientific American 193.5 1955, 31-35.

³⁹⁰ Bacci, P. G.: The life of Saint Philip Neri, apostle of Rome, and founder of the congregation of the oratory. London 1902, <https://archive.org/details/lifeofphilipneri01baccuoft/page/n397/mode/2up>.

³⁹¹ Makai: A háborús évek gyermekvédelmi-közösségi utópiái, Iskolakultúra. 1996, 2. 94–104.

munkavégzésre. Ezért a gyermekköztársaságokban többnyire olyan műhelyek működtek, melyekben a gyerekeket egyrészt képezték, másrészt sok esetben saját ellátásához is hozzájárultak a munkájukkal. A tanult tehetetlenség jelenségével szemben nagy jelentősége volt a munkának, illetve annak, hogy a gyermekek hasznosnak érezhették magukat ezekben az intézményekben: az aktív tevékenykedés traumaoldó hatására kétségen kívül beigazolódott. Az önkormányzás elvei alapján működő köztársaságok a munkára nevelésen, az önállósodáson túl a közösségekben való együttműködésre, a másokra való odafigyelésre is neveltek. Elsajátították a demokrácia alapelveit is azzal, hogy szavazatukkal felnőtt felügyelet mellett, de maguk dönthettek előljáróikról, szabályaikról, közösségük működéséről. Lényegében megtanulhatták, hogy milyen a világ békeidőben és milyen fontos ennek a békének a fenntartása, amibe nekik is beleszólásuk van.

A gyermekköztársaságokhoz hasonló, de a gyermekközösség önkormányzatiságát nem hangsúlyozó szervezeti modell a II. világháború utáni szovjetblokk országokban a gyermekváros, amelyet a neveléstörténeti szakirodalom az állami gyermekvédelmi rendszer egy elemeként definiált. A gyermekvárosok hazánkban olyan 300 főnél nagyobb létszámú, nevelőotthoni funkción túl oktatást, szórakozást és mindennapi ellátást is biztosító gyermekvédelmi intézmények, melyek rendszerint 3 éves, vagy még fiatalabb kortól 18 vagy 24 éves korig fogadtak gyermekeket, és ahol ebből adódóan a testvérek együttélése is megvalósulhatott. Ezek a gyermekvárosok falvak vagy városok, melyek az önellátás minden feltételével rendelkeznek.³⁹² Elhatárolásuk a nyugati jogi kultúra gyermekköztársaságaitól azért is nehézkes, mert a gyermekvárosok történeti előzményének tekintenek³⁹³ két olyan hazai kezdeményezést, az ebesi Fiúfalvát és *Sztehló Gábor* Gaudiopolisát, melyek sokkal inkább gyermekköztársaságnak tekinthetők.

Előképeknek *Edward J. Flanagan* (1886–1948) atya gyermekvédelmi modellje tekinthető, amely a veszélyeztetett fiúk megmentésére és rehabilitására igazi úttörő kezdeményezés volt a 20. század elején az Amerikai Egyesült Államokban, amely a filmművészetnek is témát adott: munkájának híre a *Boys Town* című film (1938) sikerével és az atyát megformáló *Spencer Tracy* Oscar-díjával világszerte elterjedt. *Flanagan* atya 1917-ben alapított otthont hajléktalan gyermekek számára. 1921-ben megvásárolta Omaha külvárosában az *Overlook* farmot, ahova kis közösségét is elhelyezte. A harmincas évekre fiúk százai éltek a faluban, ahol iskola, kollégiumok, igazgatási épületek és egészségügyi létesítmény is működött. A fiúk saját kormányzati szerveiket maguk választották meg. Lakásonként 20 fiú élt együtt. A lakás közössége előljárót választott a közösség tagjai közül, aki a belső rendért, az újak eligazításáért, illetve a munkamegosztásért felelt. 6 hónaponként ezek közül az irányító, ellenőrző és többi fiú viselkedéséért felelős „szobaparancsnokok” közül kerülhettek megválasztásra a Fiúk Városának tanácsstagjai, akik aztán egy tanácstagot polgármesterré választottak. A gyermekköztársaság alulról építkező szervezetrendszer (előljárók – tanács – polgármester) a szintén választás útján hivatalba helyezett bírósággal egészült ki.

A veszélyeztetett gyermekek között végzett sok éves munkájából fakadóan *Flanagan* atya tudta, hogy semmiképp nem adhatja a fiatalok kezébe a nevelési feladatokat is; ezt a feladatot

³⁹² Czike K, *Gyermekvárosok*, Educatio. 6. 1.1997, 1-13.

³⁹³ Czike, *Gyermekvárosok*, 3.

minden esetben felnőtt végezte. Atya a háttérből irányította és ellenőrizte a gyermekköztársaság működését, mintegy felügyeleti szervként. A választásokkal lehetőséget biztosított neveltjei számára, hogy megérezzék saját erkölcsi döntésük, magatartásuk súlyát ebben a miniatűr demokráciában. Az úgynevezett felnőtt tanácsadók szintén a gyermekek mellett álltak, és szükség esetén legfelsőbb fellebbviteli hatóságként jártak el. Törekedtek arra, hogy csak szélsőséges esetekben avatkozzanak be a neveltek életébe.

1936-ban a közösség hivatalos falu lett Nebraska államban. *Flanagan* atya fiainak otthona minden fiút befogadott származástól, hitvallástól vagy kulturális háttértől függetlenül.³⁹⁴ A pap minden gyermeknek újrakezdést kínált az életben, és mindent megtett, hogy felkutassa és magához vegye azokat a fiúkat is, akik adott esetben súlyos bűncselekmények miatt voltak börtönben. A világháború után *Harry S. Truman* elnök (1945. április 12. – 1953. január 20.) felkérte *Flanagan* atyát, hogy vigye az üzenetét, „*Isten munkáját*” a világ elé. Az atya külföldi utazásai során háborús árvákat látogatott meg, és tapasztalatairól beszámolva tanácsot adott kormányzati képviselőknek az otthonukat elhagyni kényszerült gyermekek gondozásáról. Példáját követve számos gyermekközösség jött létre Európában is.

Flanagan atya gyermekköztársaságának a különlegessége abban áll, hogy 1948-ban bekövetkezett halála után az eredeti elvekre építkezve, de folyamatosan továbbfejlesztették. Előbb *Nicholas H. Wegner* követte hivatalában, majd 1973-tól *Robert P. Hupp* atya, akinek a felügyelte alatt a Fiúk Városában két jelentős változás következett be: egyrészt az innovatív úgynevezett *Családi Otthon Program* felváltotta a kollégiumi rendszerű életet, másrészt lányokat is befogadtak a programba. A gyerekek tényleges otthonául szolgáló intézményben az úgynevezett család-tanárok olyan házaspárok voltak, akik a gyermekek neveléséről is gondoskodtak. A Fiúk Városa Nemzeti Kutatókórház 1977-ben nyílt meg, szintén *Hupp* hivatali ideje alatt. Ma a kórház országosan elismert kezelési központ, hallás- és beszédzavarokkal küzdő gyermekek számára, és évente 60.000 siket és nagyothalló gyermeknek segít. *Valentine J. Peter* atya 1985 és 2005 között vezette a Fiúk Városát. Hivatali ideje alatt a Fiúk Városa több mint 12 helyszínre bővítette programjait és szolgáltatásait az Amerikai Egyesület Államok területén. A segítségben részesített gyermekek és családok száma az évtizedek alatt jelentősen megnőtt, mint ahogy az ellátás minősége is javult új, kutatáson alapuló szolgáltatások kifejlesztésével. A Fiúk Városa 1989-ben nyitotta meg nemzeti forródrótját. Napjainkban *Steven E. Boes* atya a gyermekköztársaság ügyvezető igazgatója. Országos gondozási hálózatuk központja Omahában marad. Az ország egyik legnagyobb nonprofit gyermekgondozási ügynökségeként együttérző kezelést biztosítanak a gyermekek és a családok viselkedési, érzelmi és fizikai problémái esetében. A Fiúk Városa évente több mint 2 millió ember életében van jelen Amerika-szerte. A Fiúk Városa Nemzeti Forródrót megalapítása óta több mint 10 millió hívást intézett, a Fiúk Városa Nemzeti Kutatókórház pedig világszerte vezető szerepet játszik az Ushers-szindróma kutatásában.³⁹⁵

Vajon mi változott *Néri Szent Fülöp* utcagyerekeinek helyzete óta, akik a társadalmi oda nem figyelés következményeként lopásból koldulásból, bűnözésből élő utcagyerek hordákká

³⁹⁴ Wagner, G, *Father Flanagan und seine Jungenstadt*, Wien 1957, 136-140.

³⁹⁵ Boys Town. Saving Children – Healing Families, <https://www.boystown.org/about/our-history/Pages/default.aspx>.

válhattak, akiket mindenki csak megvet, kitzsít? Az Írországból származó *Flanagan* atya 1904-ben érkezett az Egyesült Államokba. Nyolc évvel később szentelték pappá. Szolgálatát Omaha Egyházmegyébe kezdte meg. Az atya tevékenységével és elképzeléseivel rövid idő alatt igazi társadalmi reformátorrá vált. Szenvedélyes felszólalásaival és fellépéseivel olyan társadalmi kérdésekre világított rá, amelyeket kevesen mertek addig megoldani. A 20. század elején a gyermekvédelem kezdetleges állapotban volt. Az atya mégis rendre kiállt a gyermekekért, védte jogaikat, felhívta a figyelmet arra, hogy a gyerekeknek joguk van a megbecsülésre, az élethez szükséges alapvető javakra és védelemre.³⁹⁶ Arra törekedett, hogy bezárják a javítóintézeteket és más fiatalok számára létesített olyan intézményeket, melyekben a gyermekeket bántalmazták és nem egy esetben inkább rabként, mint védelemre szoruló személyként tartották. *Flanagan* atya kifejtette, hogy ezek a nevelési módszerek a gyermekek személyiségének épülését nem szolgálják. 1917-ben, miután évek óta együtt dolgozott Omaha hajléktalanjaival, figyelmét egyre inkább a veszélyeztetett fiúk felé fordította. Ilyen előzmények után, 1917 decemberében kölcsönként 90 dollárjából kifizette a bérleti díját annak a panzióknak, ahol otthont tudott adni védeenceinek, és a következő tavaszra már 100 fiú lakott együtt *Flanagan* oltalma alatt.³⁹⁷ A modern „irgalmas szamaritánus” őszinte példamutatása országszerte, sőt a határokon túl is támogatókat szerzett a gyermekvédelem ügyének, és az elesettek iránti társadalmi felelősségvállalásra buzdított.

A gyermekköztársaságoknak európai példái is vannak. Az „irgalmas szamaritánusok” sorát Európában *Flanagan* tevékenységével egyidőben a kvéker *Karl Hermann Wilker* (1885–1980)³⁹⁸ folytatta, bár a neveléstörténeti szakirodalom nem valódi gyermekköztársaságot, hanem inkább reformpedagógiát lát a kezdeményezésében. *Wilker* 1917. április 4-én vette át a Berlin-Lichtenbergi Kényszernevelési Intézet vezetését, amelyet egy humánus szemléletű gondozási intézménnyé alakított át a bentlakó gyermekek számára. A *Lindenhof* modellnek nevezett reformelképzelést 1920-ban előjáróival és munkatársai egy részével kibontakozó konfliktusa következtében kellett feladnia.³⁹⁹

A II. világháború éveiben azonban bőven adtak lehetőséget a gyermekmentésre, melyek közül két kézenfekvő példát célszerű – a *Flanagan*-modellel történő összehasonlítás céljából – ehelyütt említeni. 1945 karácsonyának estéjén Lancianoban egy fiatal pap, *Don Guido Visendaz* 20 éhező, fagyoskodó fiút talált egy romos kaszárnyában. Élelmet és ruhát szerzett nekik, majd segített félig lakhatóvá tenni az épületet, megnyerve a fiúk bizalmát, akik amúgy nagyon tartózkodóak és bizalmatlanok voltak a felnőttek felé. A hajléktalan gyermekek száma a felújítási munkák alatt egyre nőtt. A pap javaslatára eldöntötték, hogy az épületekben megalapítják saját falujukát. *Don Guido* számos nemzetközi segítőszervezettel és magánszeméllyel, többek között *Flanagan* atyával is kapcsolatba lépett adományokat remélve. Az adományokból elsősorban a műhelyeiket fejlesztették. Volt varrodájuk, ahol katonai uniformisokat alakítottak át gyermekruhákká. Cipésműhelyben foltozták a hordhatatlanná vált lábbeliket, ács- és kovácsműhelyeket is működtettek. 1948-ban aztán a rosszul felújított

³⁹⁶ Oursler, F.: *Pater Flanagan von Boys Town*. Zürich, 1951, 16.

³⁹⁷ Lonnenberg, L., Lynch, T. J.: *Father Flanagan's legacy*. Omaha, 2003.

³⁹⁸ Bernet, K.: *Deutsche Quäkerbibliographie*, 213-214.

³⁹⁹ Wilker, K.: *Der Lindenhof*. Werden und Wollen, 92-95.

kaszányát visszavette az olasz állam, így a pap és a fiúk 15 éves polgármestere adománygyűjtő körútra indult. Végül a haditengerészeti minisztérium biztosított számukra egy 2 kilométer hosszú adriai strandszakaszt Silvi Marinában, így az eddig igen kezdetleges körülmények között élő 130 fiú végre valódi ifjúsági falut alapíthatott.⁴⁰⁰ Az olasz állam ingyen szállította számukra a svájci építési alapanyagokat. A többnyire 14-20 évesekből álló fiúközösség egy egyedülálló építészövezetet valósított meg. A fő kormányzati szervük a 7 tagú Fiúk Tanácsa volt, melyet a 130 fős közgyűlés választott meg, ahogy ez a szerv döntött a polgármester, a bíró és a kincstárnok személyéről is.⁴⁰¹

Olaszország legismertebb gyermekköztársasága azonban a *Cittá dei Ragazzi* volt, amely Civitavecchia és Santa Marinella közötti tengerparti szakaszon helyezkedett el. A kezdeményezés egy szükséglakhatást biztosító római pincéből indult el, ahol utcagyerekeknek nyújtottak menedéket *John Patrick Carroll-Abbing* ír származású atya vezetésével, aki a pápa melletti, hosszabb ideig tartó szolgálata révén számos nemzetközi kapcsolatra tett szert. Ezeknek a kapcsolatoknak jó hasznát vette az utcagyerekek megsegítésében. 1944-ben alapított szervezete 180.000 utcagyereknek biztosított rendszeres étkezést és ruházkodást, melyet több ország segélyszervezeteivel karöltve tudtak megvalósítani Rómában. Alvási lehetőséget a város több, erre a célra kialakított pincéje nyújtottak, ahol iskoláztatás és képzésüket biztosítására is törekedett *Carroll-Abbing* atya – a körülményeknek megfelelő formában. Miután ezek a pincék hamarosan szűkösen bizonyultak, a romos tengerparti település, Tor Marangone elhagyott házaiban alapították meg városukat papjuk vezetésével a gyermekek, akik mindeközben a helyi iskolákat látogatták és a környező falvak műhelyeiben dolgozhattak.⁴⁰² Az amerikai Fiúk Városához hasonlóan a mai napig működik ez a kezdeményezés is.

Közvetlenül az első világháború lezárását követően valósulhatott meg *Karl Wilker* vezetésével a Lindenhof program Berlin-Lichterfeldeben.⁴⁰³ Törekvéseit leginkább radikális, politikai reformkísérletként lehetett jellemezni. Véleményem szerint ez semmiképp sem nevezhető köztársaságnak, mert sátoztáborokat szervezett szociáldemokrata gyermek -és ifjúsági szervezetek számára, mely kezdeményezés összeköttetésben állt az evangélikus egyház által támogatott önszervező, önszerveződő programjával, melynek keretében úgynevezett békefalvakat hoztak létre hajléktalanná vált fiatalok számára Nyugat-Németország több pontján is.⁴⁰⁴

Németország egyetlen valódi gyermekköztársasága a *Buchhof* volt a Starnberger tónál *Johannes Zielinski* vezetésével, a Boys Town példáját követve. 1947 elején alapították az egykori amerikai katonai rehabilitációs kórház egyik épületében, a Buchhof-uradalom udvarházában, 14–17 éves fiataloknak. Háborúban megsérült, árvaságra jutott, vagy épp hajléktalanná vált fiúk voltak, akik a szállásért cserébe segítettek az ott állomásozó amerikai hadsereg bázisán. Egy idő után az amerikai hadsereg oberpfaffenhofeni repülőterének ifjúsági

⁴⁰⁰ Rotten, E. F.: Children's Communities. A Way of Life for War's Victims. Paris 1954, 8-10.

⁴⁰¹ Huber, G.: Die „Cittá dei Ragazzi“. Eine selbstverwaltete Kinderstadt. Schwäbisch Gmünd. Pädagogische Hochschule. Gmüder Hochschulreihe 10. 1990, 18-23.

⁴⁰² Brosse 1950, 54-60.

⁴⁰³ Wilker, K.: Krisis der deutschen Fürsorgeerziehung. In: Schweizer Erziehungsrundschau. Zürich, 1929. 44-46.

⁴⁰⁴ Zielinski, J.: Über Selbstverwaltung als Erziehungsmittel in Heimen für entwurzelte kriegsgeschädigte Jugendliche, München, 1950, München, 1950. 46-48.

osztálya vette át a fiúközösség feletti gyámságot, és nagyban segített az otthonuk kialakításában, megszépítésében, amely végül 1947. május 27 -én hivatalosan is megnyílhatott Jugendstadt Buchhof néven. Volt egy az amerikai csapatok által kirendelt őrmester (nevét sajnos nem találtam), aki maga is Flanagan atya Boys Town lakója volt Nebraskában egykor, és fiúkkal élt az otthonban, mint a gyámságot gyakorló szerv kapcsolattartója, aki segítette a működésüket. Ő buzdította először arra a fiatalokat, hogy önállóan, önkormányzati jelleggel igazgassák az otthont. Az öngazgatás fogalmát tehát nem a pedagógusok vezették be, és számukra nem volt foglalkoztatási kritérium, hanem az ismeretlen nevű őrmester adta. Így indult el a három lépcsőfokból álló önállósodásuk, ami számos problémába ütközött, végül 1948-ban vette át a vezetést Zielinski, akinek csupán elméleti ismeretei voltak a gyermekközösségekéről, de vezetése alatt végül kialakulhatott az önkormányzás, megalakulhatott a közgyűlés, lett polgármesterük, megszervezték az oktatást, az intézmény gondnokságát.

A hazai gyermekközösségeknek két példáját tartják számon, melyek közül kifejtettebb és hatásában is erősebb *Sztehlo Gábor* Gaudiopolisa volt.⁴⁰⁵ Ennek ellenére említést kell tenni az 1943-ban alapított ebesi Fiúfalváról is, amely az amerikai *Flanagen*-modellt követve egy bentlakásos otthon volt az ebesi tanyavilágban a háborús évek nyomorában élő, debreceni árván maradt, csavargó gyerekek számára. A munka pozitív élménye, a közösség támogató ereje és a szeretet pedagógiája érvényesült itt. A mezőgazdasági munkát, ami élelmezésük alapját is szolgálta, a fiúk saját maguk szervezték meg. Az „irgalmas szamaritanusok” a Keresztyén Ifjúsági Egyesület dolgozói, *Pataki Gyula* és *Szekeres Mihály* voltak. Elképzelésük⁴⁰⁶ az volt, hogy a munka pozitív élménye vezeti vissza a gyermekeket a társadalomba, és a munkára való legnagyobb motivációt a szeretetük jelentette. Az otthon lakói, aki önként jelentkeztek, elfogadták annak szabályait, és maguk szervezték meg a megélhetésükhöz szükséges munkát. Az ebesi Fiúfalva hanyatlásának oka az volt, hogy *Szekeres Mihály* 1944. június 22-i az otthonban keletkezett tűzben életét vesztette. Az újjáépítési kísérletek a tragédia után sikertelenek maradtak, és 1947-ben az újonnan létesült hajdúhadházi gyermekváros magába olvasztotta az apró intézményt.⁴⁰⁷

A református egyház 1942-ben hozta létre a Jó Pásztor Bizottságot, amelynek eredeti célja a református egyház zsidó származású tagjainak lelki- és szociális gondozása volt. Tagjai látogatták a munkaszolgálatosokat, az internálótáborokat, árvaházat hoztak létre, menleveleket, keresztleveleket állítottak ki. *Sztehlo Gábor*, a híres jogtudós családból származó evangélikus lelkész közel 1600 gyermeket és 400 felnőttet mentett meg a nyilas rémuralom idején a biztos haláltól, vagyis Jó Pásztorként sokkal többet tett elvárt feladatánál, embert mentett. Miután megértette, hogy az egyházak sem tesznek igazán a zsidók gettósítása és bevagonírozása ellen, a Nemzetközi Vöröskereszt svájci képviselője, *Friedrich Born* segítségével elkezdte a mentést. A német megszállását követően Pax nevű gyermekmentő akciójában néhány hét alatt harminckét otthont szervezett zsidó gyermekeknek, hogy megvédje őket az elhurcolástól. Az

⁴⁰⁵ Merényi Zs: *Sztehlo Gábor, a gyermeknevelő*, Budapest, 2009, 16-90.

⁴⁰⁶ Pataki, Gy: *Fiúfalva. „Sem erővel, sem hatalommal”*. Nevelés a Fiúfalván. Budapest, 2006

⁴⁰⁷ *Czike Gyermekvárosok*, 1-13.

ostrommal sújtott Budapesten aztán 1944 karácsonyán nagy csapat gyerek több budai villa pincéiben bújkált evangélikus lelkész vezetőjükkel és más veszélyben lévő felnőttekkel együtt.

A gyerekek (felnőttek) többsége természetesen zsidó származású volt, szüleik, hozzátartozóik - ha akkor még egyáltalán életben voltak - a bátor papra bízták féltett csemetéiket. Karizmatikus, megnyugtató, hittel teli személyisége segítette a gyerekeknek átvészelni ezeket a véres, félelmetes heteket ott a budai pincékben. Esténként, amikor a mesének vége volt és a kicsik már aludtak, a nagyokkal egy új világ körvonalait kezdték el közösen kirajzolni, egy demokratikus gyerekköztársaságát. A folyamatos életveszélyben a túlélésüket jelentették ezek a "szellemi honfoglalások", a pontos részletességgel megálmodott pince utáni közös életükről, az öröm köztársaságáról. Pedagógiatörténeti csoda született ott 44-45 fordulóján. Különböző életkorú gyerekeknek, köztük kamaszoknak nyújtott olyan reményt a lelkész, amelyben kapaszkodni lehetett a legsötétebb reménytelenség idején is, hogy lesz tovább és jó lesz. Még itt, ezekben a mostoha időkben is keretet adott a folyamatos életveszélyben lévő, de amúgy is veszélyeztetett gyermekek életének azzal, hogy tudatosan szervezett napi program (torna, játék, tanulás, felolvasás, közös ének és ima) szerint működtek, mindez a gyermeki önellátásra, önkiszolgálásra épült.⁴⁰⁸ Életüket áthatotta az bizalom, a humanizmus és az önfeláldozó szeretet érzése egymás iránt. Sztehlo ebben a munkában nemcsak a legnehezebb sorsú gyermekekkel való bánásmód tapasztalatait szerezhette meg, hanem a működő és fejlesztő közösségi élet kialakításáét is. Ugyanilyen fontos tapasztalatokat szerzett azzal kapcsolatban, hogy milyenek is kell lenniük felnőtt segítőtársainak, ahhoz, hogy szervezettek és hatékonyak, de leginkább a gyerekek számára biztonságos otthont nyújthassanak.

A háború után az árvaházak megteltek, gyerekseregek kóboroltak az utakon és az ostrom alatt közösségé lett gyerekcsapatból sokaknak nem volt hova, kihez hazamenni. Számukra, 1945-ben egy *Weiss Manfréd*-rokon által felajánlott zugligeti villában *Sztehlo* megalapította megálmodott gyermekotthonát, a Gaudiopolist, ahol közel nyolcszáz menekült gyerek élt. A gyerekköztársaság egészen 1950. januári államosításáig működött.

Származástól és felekezettől függetlenül menedéket talált itt minden csavargó árvagyerek. A legkülönbözőbb társadalmi közegekből érkeztek, legtöbbször árva, vagy félárva, zsidó származású volt. Voltak itt utcagyerekek, vagy olyan nem árva gyerekek, akiknek a szüleit politikai nézeteik miatt üldözték. Előfordult, hogy a szülők rossz kilátásaik miatt döntöttek úgy, hogy gyermekük az otthonban nagyobb biztonságban lenne. Nem volt az otthonban megkülönböztetés, de mindenkiről tudták, hogy honnan jött. Ez, a mindenféle tekintet nélküli életmentés volt az alapja a Gaudiopolisnak.

Az Örömváros egy nagyszabású pedagógiai kísérlet volt, amit akkor a szükség szült. Az egymás tiszteletben tartása és a közösség fontosságának tudatosítása a gyermekek között, ugyanígy felnőtt és gyermek között, ami akkoriban még igazán újszerű gondolkodásra vallott. Életük úgy lehetett teljes, ha az tudatosan egymásért, a közösségükért megélt élet volt. Így óvó, védő háttérrel biztosított, akár egy igazi család. Három alappillére volt a rendszernek, első a család, aminek hiánya volt a gyerekek legnagyobb sérültsége. Ezért úgy helyettesítették, hogy

⁴⁰⁸ Makai: A háborús évek gyermekvédelmi-közösségi utópiái, 94-104.

családnak neveztek minden egyes épületben, korosztály és nemek szerint elosztott csoportot. Sajátos neveik voltak a csoportoknak, például Farkastanya, Viperafészek, Hajnalcsillag. Minden családnak volt egy "édesanyja", aki a nevelő volt. Hozzá lehetett fordulni minden ügyes-bajos dologgal, a gyerekek megbíztak bennük. A második pillér az iskola volt, Sztehlo igyekezett modern gondolkodású pedagógusokat elhívni, többek között az Eötvös-kollégium tanárait. Egy-egy szabad asszociációs verselemzés segített a gyerekeknek megfogalmazni, kiadni az otthon hiányát, az emlékek feldolgozását, de szakmát is tanulhattak, neves szakemberek segítettek a gyerekeket a gyakorlati ismeretek elsajátításában. A harmadik pillér a munka, amit mindenki eldönthette mit szeretne csinálni, könyvet kötni, lakatos, kőművesmunkát végezni, vagy épp kertészkedni. A harmadik pillér még precízebben megfogalmazva a közösségért végzett munka volt, ami egy ilyen méretű intézmény összetartó ereje is. A gyerekeknek megérteni volt fontos, hogy ha ma megsarkalom ezt a cipőt, holnap egy társa el tud menni ennek köszönhetően iskolába.

Az önkormányzatiságnak akkor van értelme, ha a tényleges problémák megoldására szerveződik. *Sztehlo Gábor* az otthon vezetésének mindennapi gondjait osztotta meg a gyerekekkel. Teljes felelősséggel vettek részt az életük megszervezésében, sokszor az ő leleményük, vállalkozó szellemük oldotta meg az alapvető ellátás, forrásteremtés gondjait. Tüzelő szerzés, fakivágás, élelmezés, beszerzés, iskolaépítés, út- és sportpályaépítés, valamint a szórakoztatás, versenyek, játékok szervezése volt feladatuk. A kötelező jelzöt minden szinten kiiktatták, legyen szó hitről, munkáról, mégsem vezetett anarchiához, hisz a gyerekekben tudatosodott, hogy tőlük is függ világuk működőképessége. Az önkormányzat önállóságot, önismeretet és ezzel önbizalmat adott tagjainak, olyan szabadságot, amely fegyellemmel, felelősséggel és bizalommal párosult. Megélhették a felnőttekkel az egyenrangúságot, a saját hasznosságukba vetett hitet.

A köztársaság élén *Sztehlo Gábor* volt a tiszteletbeli köztársasági elnök, de a miniszterelnök és a kormány tagjai gyerekek voltak. A lakóhelyekre, szobákra, házakra szerveződő eljárások, a választott kormány, az Alkotmány, Büntető törvénykönyv, néptribuni (ma ombudsmani) rendszer beleszólást, védelmet, demokratikus jogokat és kötelességeket fogalmazott meg. A viták, - amelyek természetesen voltak -, az igazság összetett voltát világították meg, soha nem egymás megsemmisítésére irányultak.

A munkavégzés feladata mindenkire kiterjedt, ami felelősséget és lehetőséget adott egyszerre. Pontos nyilvántartást – az állampolgársági könyvben- vezettek, amellyel pontokhoz, pénzhez (Gapo dollárhoz) juthattak a polgárok. Valódi tolerenciát és szolidaritást élhettek meg a Gaudiopolis lakói, biztosságot és szeretetet, ami nélkül nem lehet egészségesen fejlődni.

A gyerekek nagyon komolyan vették a rájuk osztott szerepeket, mivel ez töltötte ki az életüket. Állampolgársági könyvükben célkitűzésként a következő szerepelt: „*Krisztus evangéliumának szellemében, társadalmi korlátokat megszüntetve, önálló, öntudatos, önismeretre és önbírálatra törekvő, gyakorlatilag ügyes, elméletileg képzett magyar embereket nevelni.*” Faliújságot vezettek, vetélkedőket szerveztek, és többek között bíróság is működött.

Gaudiopolisban teljes vallásszabadság uralkodott, miközben *Sztehlo Gábor* maga volt a hit, minden cselekedetével tanúbizonyságot is tett róla, misézett is, eközben sokszor hangoztatta: „*Aki nem hisz ne imádkozzék!*” - tudta, hogy nem elvárható a teljesen különböző gyökerekkel

rendelkező gyerekektől az egységes vallásos áhitat. Ugyanakkor mindenkinek joga volt a saját titkaihoz, a szűkre szabott intim szférájához. A kapu kifelé is nyitva állt, elmehettek, ha nem tudtak együtt élni. Kicsit olyanok voltak, mint egy farkasfalka: a szülői örökségük okán voltak akiknek a szülei egymással harcoltak, vagy épp üldözték egymást, nagyon kemény csaták is előfordultak, de mivel muszáj volt valahogy kijönniük egymással: megtanultak együtt élni és közreműködni. A közösség mindenkit helyre rakott és erre szolgáltak hasznos segítségül a gyerekek által alkotott törvények. Gaudiopolis jogszabályai segítettek, hogy rendet tartsanak a gyász, a düh és az általános kiábrándultság idején.

Sok zsidó értelmiségi gyerek nevelkedett itt életreszóló élményeket szerevezve, például *Sárközi Mátyás* író és *Horváth Ádám* rendező (mindketten *Molnár Ferenc* unokái), *Oláh György*, a későbbi Nobel-díjas kémikus, *Orbán Ottó* költő vagy *Szilágyi János* riporter. Az intézmény az 1950-es államosításig működött, lényegében öfenntartóan. A gyerekek gyümölcsöt termeltek, műhelyek voltak; a felnőttek minden elképzelhető – nyugati – adományozót felkutattak, hogy támogatást szerezzenek a működéshez. Mindeközben semmilyen állami vagy egyházi támogatást nem kaptak csak a Svájci Vöröskereszt támogatta őket, hiába kérvényezték.

A "Gapo polgárok" visszaemlékezéseikben szinte kivétel nélkül arról számolnak be, hogy a közösségért érzett felelősséget vitték magukkal Gaudiopolisból, azt az élményt, hogy van értelme dolgozni, közösségért felelősséget, munkát vállalni.

Tildy Zoltánné, az egykori köztársasági elnök pedagógus végzettségű felesége aktív részt vállalt a háborús árvák támogatásában. 1948-ban a pilisi Beleznay-Nyáry kastélyban kezdte meg működését szintén Pax néven a leányotthon is, amelynek felállítását *Tildy Zoltánné* kezdeményezte a református gyülekezeten keresztül.

Csillebérc története⁴⁰⁹ némileg kilóg a bemutatott köztársaságok közül, mert az eredeti elgondolás nem tudott megvalósulni, hisz Magyarországon a világháborút követően nem sokkal kommunista hatalomátvétel következett be. Az eredeti terv alapján Csillebérc olyan köztársaság lett volna, ahol a fő cél a játékos demokrácia tanulás volt, de ez nem valósulhatott meg. A csillebérci Úttörőváros, eredeti nevén: Úttörők köztársasága, és az Úttörővasút története elválaszthatatlan az 1946-ban létrehozott Úttörők Szövetségétől. A szövetség kisdobosokból, úttörőkből és úttörővezetőkből, illetve pártoló tagokból állt.

Hajdúhadházától⁴¹⁰ nem messze az erdő közepén egy a háborúban megsemmisült katonai kiképző tábor maradványai között indult el az első csoporttal 1946-ban *Ádám Zsigmond* pedagógus, pszichológus.⁴¹¹ Később nemzetközi segélyszervezetek támogatásával 300 gyermek számára nyújtott otthont a családi csoportos rendszerben működött Hajdúhadházi Gyermekváros. A tanulás mellett nagyon jelentős szerep jutott a munkának a gyermekek életében, melyet a gyermekváros területén működő számos műhelyben gyakorolhattak is. A gyermekváros belső intézményeit, felépítésének rendszerét a felnőttek a gyermekekkel közösen

⁴⁰⁹ Erdei, K: Csak látszólag utcakölykök, <https://artportal.hu/magazin/csak-latszolog-utcakolykok.2017>.

⁴¹⁰ Brosse, T: Homeless Children, UNESCO, Michigan 1950, 54

⁴¹¹ Ádám, Zsigmond: Naplórészletek. Adalékok a Hajdúhadházi Gyermekváros megteremtéséhez és fejlődésének történetéhez. In: Tóth, László (szerk.): Emlékkötet Ádám Zsigmond gyermekvédő pedagógusról. Debrecen, 1990, 30-59.

építették ki. A gyermekek szerepének hangsúlyosságát erősítette, hogy a gyermekváros minden 10. életévet betöltött polgára szavazati joggal rendelkezett, élhetett jogával, melyet minden esetben titkos választás formájában valósítottak meg. Megválasztották a polgármesterüket, a rendőrkapitányt, a bírót, de a postást vagy az államtitkárokat is. Mindezen demokratikus működés elsajátítása a gyermekek között szinte teljesen ellentétes volt azzal a diktatórikus irányítással, ami Magyarországon a negyvenes évek végén a felnőtt társadalom kialakított és nehéz következményekkel járt mindenki számára.

A gyermekek önállóságának és személyes felelősségvállalásának fejlesztésére tett talán legmerészebb és legsikeresebb kísérlet lehetett a második világháború alatt és után a Belgrád mellett egykor működő falu.⁴¹² A kevés megmaradt feljegyzésből igyekeztem összefoglalni ennek a köztársaságnak a felépítését.

Egy igazán nagy és ténylegesen önállóan működő gyermekköztársaság volt ez mintegy 2000 gyerekkel Belgrád közelében, hangsúlyosan elkülönítve a felnőttvilágtól. Ide a felnőttek nem léphettek be, az államon kívül senki másnak nem tartoztak elszámolással.⁴¹³ Az egész közösség a heti rendszerességgel bejuttatott élelmiszer adományból élt, amelyet minden esetben maguk osztottak szét az egyes házak között.⁴¹⁴ A gyerekek önállóan működtették a falu konyháját és minden közösségi helységet, beleértve a kertet is, amelyen minden ház együtt osztozott. Hetente írták meg a beosztást maguknak az elvégzendő munkákról, mint ahogy az iskolai teendőkről is. Az iskolául szolgáló helység egy nagy terem volt, ami egyúttal nappaliként és játszó szobaként is funkcionált. Minden vasárnap délelőtt gyűlést tartottak az összes ház, minden lakójának. Ilyenkor közösen megbeszélték az előző hét eseményeit, min változtatnának, mi volt jó, mi kevésbé. Ezeken az alkalmakon dönthettek választás útján a gyermekfalu ügyeiről, ezt azonban meg kellett előznie a házankénti szavazásnak. Minden vasárnap tíz gyermeket megválasztottak heti rendfelelősnek ők vigyázták az egész falut. „Kultúr-küldöttek” is voltak, akik az egyes művészeti, kulturális programokért feleltek, saját színjátszó csoportjuk volt, akik rendszeresen felléptek a közösség előtt. Saját pénzük nem volt, csak az ingóságaiért feleltek, az egymás közötti igazságos megosztásért és a rendeltetésszerű használatért.

Az épülő Izrael állam számára a zsidó fiatalok önállóan végzett építő, pionír munkája nem csupán reformpedagógiai eszköz volt, hanem gazdasági szükséglet is. A háború utáni állapotok igen hasonlóak voltak Izraelben, mint Európában, a sok szenvedés után új világot kellett felépíteni, méghozzá meglehetősen sürgősen. A mai napig, e múltbéli tapasztalat okán is van nagy jelentősége az izraeli iskolarendszerben az egyéni, önálló tevékenységnek és a munkára való nevelésnek. A gyerekek hozzájárulása a munkájukkal fontos volt a közösség fenntartásához. A gyakorlati, produktív fizikai munka a fiataloknál, megbecsülést és a magas munkaerő kölcsön kialakítását támogatja. Fontos cél volt még, hogy egy valóban új és igazságos

⁴¹² Kamp, J-M: Kinderrepubliken Geschichte, Praxis und Theorie radikaler selbstregierung in Kinder – und Jugendheimen. Zürich, 1995, 599-600.

⁴¹³ Lenhartz, Rolf: Das Selbsthilfswerk der Jugend. Grundlagen. Ehrfahrungen und Aufgaben. In: Jahrbuch der Jugendarbeit. München. Ehrenwirth. 1949, 70-89.

⁴¹⁴ Zielinski, J: Über Selbstverwaltung als Erziehungsmittel in Heimen für entwurzelte und kriegsgeschädigte Jugendliche, dargestellt und erläutert am Beispiel des Jugendselbsthilfswerkes und Erziehungsheimes „Jungenstadt Buchhof“. München, 1950.

társadalmat építsenek ki, amelyben közösségben élnek. A fiatalok nagyszámú bevándorlásával együtt ezek jó alapok voltak a gyermekköztársaságok kialakításának.

A Ben Shemen⁴¹⁵ gyermek-, és ifjúsági falut alapítója *Siegfried Lehmann* már 1930-ban is konzekvensen gyermekköztársaságnak nevezte az intézményt.⁴¹⁶ Annak idején 170 árva gyermekkel indult el a falu, vegyesen 3-18 éves korú lányokkal és fiúkkal. *Lehmann* nyíltan pszichoanalitikus irányultságú orvos volt és nevelési stílusában kifejezetten a szeretetre, a szabadságra, az önrendelkezési jogára, valamint az ifjúság fokozatos önszerveződésére, illetve az erőszakmentességre, a türelemre helyezte a fókuszot. A Ben Shemenben három korosztályi csoportra lettek osztva a gyerekek.

A 3-8 éves korú gyerekek két családi csoportban lettek elhelyezve külön lakásokban. A 9-14 évesek úgynevezett gyerekközösségekben éltek, 25-en együtt egy-egy csoportban. Minden közösségnek saját háza, minden háznak egy „ház-anyája” és egy nevelője volt. A legmagasabb hatóság ennél a közösségnél a közgyűlés volt, ahol minden problémát megvitathattak és eldönthettek. Bíróságként is működött, amely kis számban rótt csak ki büntetéseket. A művészetnek, a zenének és a drámának nagyon nagy szerepe volt a gyerekek életében. Törekedtek arra, hogy ezeket a művészeti ágakat minél vonzóbbá tegyék a gyerekeknek és fenntartsák az érdeklődésüket irányukba. Igyekeztek ezeket a művészeti foglalkozásokat a gyerekek érdeklődése szerint alakítani. A 15-18 éves korosztály, lányok és fiúk együtt éltek kommunaszerű közösségben, úgynevezett Kwuzahban. 25-40 fiatal élt együtt egy-egy házban nevelőkkel. Közösségi gazdálkodás folyt amellett, hogy egy-egy ház külön is gazdálkodott. Ennél a korosztálynál is a közgyűlés volt a fő döntéshozó szerv, de kulturális, gazdasági kérdésekben az egyes részletekről külön tanácsok gondoskodtak, amelyekben már felnőtt szakértők is dolgoztak. A falu egykori öregdiákjai rendszeresen visszatértek a közösségbe, sokan úgy is, hogy önkéntes segítőévüket egykori otthonukban dolgozták le.

Jól látható elődeink példáiból, hogy a traumát megélt, család nélkül levő gyermekek helyzetére, jövőjük építésére a képesség tétel, az úgynevezett empowerment módszerét használták a velük foglalkozók, a munka, a tanulás, a közösség megtartó erejének megtanításával. Család nélkül megkaphatták a muníciót sorsuk jóra fordítására. Nem elegendő a jogszabályok nyújtotta háló minden élethelyzetben, azok ismerete, gyakorlása és empatikus helyzetkezelés, szakmai együttműködés mind fontos szempont a gyermekek legjobb védelmében. Tanulmányomban a második világhégés és az azt követő időszakban kifejlődött gyermekvédelmi, közösségi reform-kezdemenyezések egy részét kívántam bemutatni. Mindvégig azt a kérdést ismételve, hogy vajon a makro- és mikroközösségekben kialakult trauma következtében család nélkül maradt, szenvedéseket megélt gyermeknek milyen struktúrájú közösség a legmegfelelőbb a sikeres felnőtté váláshoz. Az ismertett kezdemenyezések működésükkel egy közösségi típusú, demokratikus államot modelleztek. A hazai példáknak bizonyíthatóan neveléstörténeti gyökerei az egyes reformpedagógiákhoz, annak is leginkább szociális érzékenységgű ágaihoz, a munkaiskolák tradícióihoz, a népfióiskolai mozgalomhoz is köthetők.

⁴¹⁵ Kamp 1995, 602.

⁴¹⁶ Lehmann, S: Eine jüdische Kinderrepublik in Palästina. Monatschrift für den Aufbau Palästinas. 1930. 73-79.

A bemutatott gyermekvédelmi kísérletek válsághelyzetben jöttek létre és erősítették fel az önkormányzatiságot. Szerkezeti felépítésük a gyermekek egész életét átfogta, az egyén, a közösség autonómiájának, a gyermek szabadságának, jogainak tiszteletére épülve próbálta visszaadni és megadni a gyermek biztonságát. Jogaikat és kötelezettségeiket gyakorló állampolgárokat neveltek. Az államosítással Magyarországon aztán ezek a modellek nem élhettek tovább. Tradícióik, hatásuk azért kimutatható volt a csillebérci Úttörő Köztársaság terveiben, a maga módján a Hajdúhadházi Gyermekváros működésében is. Legtovább *Leveleki Eszter* vakációs állama, Pipecland maradt fenn. Beszüntették és el is hallgatták létezésüket. Nem tűntek el teljesen nyomtalanul, a *Leveleki Eszter* öröksége számos ma is létező nyaraltatással foglalkozó utódtáborban jelen van, valamint hatással voltak a 80-as évek legelejétől kibontakozó ún. iskolaköztársaságok keletkezésére, eszmerendszerére. A mai magyar gyermekvédelemben a családmodell-típusú struktúrák vannak előtérben, kevésbé a fentebb ismertetett makrotársadalmat leképező modellek.⁴¹⁷ Manapság a családi konfliktusok, az iskolai-, és közösségi bántalmazások magas száma és még magasabb látenciája ismeretében, felmerül a kérdés, vajon nem lenne-e segítség a nagyobb jogtudatosság, önállóság, közösségi gondolkodás, munkamorál fejlesztésében a gyermekköztársaságok bizonyos pedagógiai elemeinek visszaemelése a nevelésbe, oktatásba? Utoljára hagytam egy viszonylag új, az olyan mai társadalmi problémák, mint a családi erőszak, a fiatalkori bűnözés, a különféle függőségek kezelésére hivatott módszert, amely napjainkban is sikeresen működik.

A finnországi Kuttulában, Helsinkitől 200 kilométerrel északra az 1980-as évektől működik az erdő közepén egy gyermekköztársaság. Kifejezetten nehéz sorsú – fiatalkorú bűnelkövetők, drogfüggőséggel, magatartási zavarokkal küzdő – gyerekek számára hozták létre ezt a közösséget. Vezetőjük Közép-Finnország egykori rendőrfőnöke, a jogász végzettségű *Kalle Kari Björkmann* és korábban óvónőként dolgozó felesége *Tukki*. Családként élnek együtt fogadott gyermekeikkel, és több mint 30 gyereket befogadó közösségük erdő közepén épült faházainak ajtaja mindig nyitva áll. A „szülők” „gyermekeiket” fiamnak, lányomnak szólítják. Egyetlen fontos szabályuk, hogy nincsenek titkaik egymás előtt. A házaspár törekszik a gyerekekkel közelséget, bizalmat kiépíteni, bennük az önbecsülést, az önbizalmat erősíteni. Olyan családias és szeretetteljes légkörben lehetnek itt a gyerekek, amit korábbi életükben nélkülözniük kellett.⁴¹⁸

A tapasztalatok szerint az addig kezelhetetlennek nyilvánított gyerekek egy év leforgása alatt nagy átalakuláson mennek keresztül, és többnyire éretten, nyugodtan viselkedő fiatalokká válnak. Ebben a köztársaságban nem annyira az önkormányzaton van a hangsúly, hanem sokkal inkább a közgyűléseken, melyek a közös döntések meghozatalának helyszínei. A Kuttulák száma egyre nő, további öt családot alapítottak Finnországban, de vannak testvér közösségeik is Walesben, Nepálban, Írországban. Az Európai Bizottság „példaértékűnek” nevezte a módszert.⁴¹⁹

⁴¹⁷ Makai 1996, 103

⁴¹⁸ Alanen, Leena, Berry, Mayal: Conceptualizing child-adult relations. The future of childhood series. New York and London. 2001, 129.

⁴¹⁹ Kamp 1995, 104-109.

A gyermekköztársaság jó példa lehet számunkra is. A 20. században bekövetkező gazdasági-társadalmi válságok, kiváltképp a háborúk és a békekötések súlyos következményei rettenetes terhekké növelték a gyermekek világának gondjait. A második világháború évei aztán csak még inkább szétzilálták a gyermekorsókat. A mérhetetlen fájdalom és a szenvedés tetőzéséből eredő lelki tisztulás szükségszerűen szülte meg a minőségileg új emberi kapcsolatokra épülő közösségeket, mint amilyen a Gaudiopolis, vagy épp a Fiúkfalva volt Magyarországon. Közösségi típusú, demokratikus felépítésű államot „játszottak”, éltek, tanultak az ott élő gyermekek. Ezek az intézmények válsághelyzetben jöttek létre, a háború okozta súlyos sebek talán az árván maradt gyermekeket nyomorította leginkább. Család nélkül, jövő nélkül maradtak volna ők, ha nem hisznek bennük, tanítják őket, erőt sugároznak feljük *Sztehlok, Patakik*. Módszereikkel pedig erősítették a jövő felnőtt társadalmát, azzal, hogy képessé, jól működő képessé tették⁴²⁰ patronáltjaikat.

A képessé tétel, mint fogalom nagy jelentőséggel bír a szociális tevékenységet folytató szakemberek pártfogoltjaikkal végzett munkájában is, az úgynevezett empowerment elsajátítása igen fontos mérföldkő a sikeres élet és önálló jövő megvalósításában⁴²¹.

Dolgozatom nem titkolt célja volt, felhívni a figyelmet a gyermekköztársaságokra, ezekre a 20. században megvalósult sajátos gyermekvédelmi kezdeményezésekre. Ma még nem világháborúval, de az erőszak, a fenyegetettség, a félelem, katasztrófák más formáival kell együtt élnünk egyénként és közösségként egyaránt. Nagy jelentősége van, hogy mennyire tanul meg a ma gyermeke, a jövő felnőtt generációja önállósodni úgy, hogy a közösség részeként, másokkal együttműködve tudjon individuum maradni. Mindeközben igyekezzen tevékenységével környezetét is építeni, valamint egyéni igényeit, céljait is elérni.

Közel 24.000⁴²² magyarországi állami gondoskodásban élő, kisebb-nagyobb mértékben traumatizált gyermek nevelésében, - amikor egyre kevesebb az őket nevelő szakember - nagyobb szerepet kellene adni azoknak a pedagógiai elveknek, jelentős gyermekvédelmi kezdeményezéseknek újra, melyek egykor épp azt az önállósodást, hitet adták a háborús árváknak. A nagy létszámhiánnyal küzdő magyar gyermekvédelem neveltjeinek aligha képes megadni a megfelelő felkészítést a sikeres, önálló életkezdéshez. Lenne értelme talán az elmúlt 120 év gyermekvédelmi tapasztalatait leporolni és tudatosan újra egyes elemeit segítségül hívni.

⁴²⁰ Empowerment, a képessé tétel. Lakatos Kinga tanulmányában olvastam, hogy “a szociális munka célja, hogy ne legyen szükség szociális munkára”, vagyis lényeges feladat legelőször is kideríteni, hogy milyen képesség elsajátítására van ahhoz szükség, hogy valaki ne szoruljon rá a jövőben is szakszerű segítő támogatására élete sikeres működtetéséhez. Ennek a kutatásnak a feladata kideríteni, hogy mi kell a sikeres önállósodáshoz a gyermekvédelmi rendszerből kikerülő számára.

⁴²¹ A képessé tétel úgy is definiálható, mint azok az eszközök (módszerek), melyek segítségével az egyének, a csoportok és/vagy a közösségek átveszik az irányítást saját életük felett, elérik saját céljaikat, ezáltal válnak képessé önmaguk és mások életkörülményeinek javítása érdekében munkálkodni. Adams, Social Work and Empowement, 8.

⁴²² Németh-Almási, Huszonégyezer gyermek él jelenleg állami gondozásban hazánkban, <https://childhub.org/hu/gyermekevedelmi-hirek/magyarorszag-huszonnegyezer-gyermek-el-jelenleg-allami-gondozasban-hazankban?language=hu> (letöltés: 2021. 08. 10.)

3. Gyermekvédelmi önkéntesség a felsőoktatásban: Diákok a gyermekekért

2010-ben hallgatói és oktatói összefogásból hoztuk létre a *Diákok a gyermekekért* gyermekvédelmi önkéntesprogramot⁴²³, mint egy alulról építkező kezdeményezést, mely szabadon választható szemináriumként a teljes Pécsi Tudományegyetem minden képzéséről elérhető, és az Állam- és Jogtudományi Kar ad neki otthont. A program lényege az önkéntes munka és az inklúzió, mint szemlélet népszerűsítése a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében. A Diákok a gyermekekért projekt keretében a hallgatók találkozhatnak különböző társadalmi problémákkal már az alap jogi tanulmányaik során, amelyekkel munkájuk során bárhol és bármikor szembe kerülhetnek. A program két szemináriumot kínál, az egyik a *Diákok a gyermekekért*, a másik, mint támogató szeminárium, a *Gyermekvédelem pszichológiája* című.⁴²⁴ A hallgatók önkéntes tevékenységet végezhetnek a Pécsi Befogadó Otthonban, a Pécsi Gyermekotthonban és az Élmény-Tár Tanodában, segítve ezzel a gyermekvédelmi szakemberek munkáját és a gyermekek jogainak érvényesülését. Az önkéntes tevékenységek közé tartoznak a házi feladatok közös megoldása, különböző tárgyakkal való korrepetálás, szabad stílusú beszélgetések, gondozási tevékenységek segítése, mentorálás és szabadidős tevékenységek. A hallgatók a szemináriumokra félévről félévre újra feliratkozhatnak, és a tapasztalataik alapján jelentős változást érhetnek el hozzáállásukban és társadalmi érzékenységükben.

Egyetem az utolsó lépcsőfok az társadalmi felelősségvállalás, a közösségben működés, empatikus attitűd elsajátítására (saját tapasztalat bemutatása a heterogén csoportmunkáról, a tréning elemek és az önreflektív kör-módszerek alkalmazásáról). A *Diákok a gyermekekért* önkéntes program eredendően két, egymást kiegészítő szükségletek csoportra fókuszál egyrészt az állami gondoskodásban, vagy veszélyeztetett élethelyzetben lévő gyermekek igényeire az értelmes/értékes kapcsolatokra és tevékenységekre, valamint az egyetemi hallgatók szociális és kognitív szükségleteire, minden olyan szakmáéra, ahol emberekkel foglalkozik majd a jövő szakembere. A program keretei között a hallgatók megismerkedhetnek jövőbeli munkájuk egyik fontos célcsoportjával. Mivel a 2010-es indulása óta a program - amelyet *Somfai Balázs* egyetemi docens, egykori kollégánk ötletéből indult - üttörő modellnek számít a magyarországi jogászképzésben.⁴²⁵

Annak ellenére, hogy meglehetősen új modellről van szó, felépítése lehetővé teszi, hogy bármely középiskola vagy egyetem könnyen átvehesse. A program elindításának elsődleges motivációja az volt, hogy hozzájáruljon a szakellátásban élő gyermekek élethelyzetének javításához. A magyar gyermekvédelmi rendszert közel 25 évvel ezelőtt a *“gyermek mindenk felett álló érdekét”* a legfőbb prioritásként kezelve, a jogszabályi szinten meghatározott egy kétlépcsős beavatkozási rendszert, mely a megelőzés és a védelem szintjéből áll.⁴²⁶ A

⁴²³ Somfai B., Harmat G.: "Diákok a gyermekekért" gyermekjogi program JURA, 2010/1., 181-183.

⁴²⁴ Kulcsár, G., Zeller, J., Korinek, B: "Students for Children": A Volunteer Programme-Model for Universities for the Support of Children in Foster Care. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 2020 11(4.2), 1-12.

⁴²⁵ Somfai B.: "Diákok a gyermekekért" gyermekjogi program II. JURA 2011/2, 237-240.

⁴²⁶ Herczog, M.: 100 éves a gyermekvédelem. Család, Gyermek, Ifjúság. Budapest, 2001/3, 2-4.

megelőzésnek, más néven az alapellátásnak a születéstől kezdve a családon belül kell megvalósulnia a gyermekjólét támogatásával, szolgáltatások biztosításával. A megelőző intézkedések elsősorban a gyermekekre irányulnak, a saját családi környezetében, hozzájárulnak fizikai, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének elősegítéséhez, jólétükhöz és nevelésükhöz, valamint a veszélyeztetettség megelőzéséhez és megszüntetéséhez. Ha a védelem és a szükséges támogatás a családon belül nem valósítható meg, akkor a szakellátás veszi át a gyermek további gondozását, nevelését és válik "állami gondozottá" a gyermek. Ennél a második szintnél a gyermeket kiemelik a családjukból, és nevelőszülőnél, lakásotthonban, vagy - még mindig sok esetben - nagyobb gyermekotthonokban helyezik el. A jól felépített rendszer ellenére továbbra is számos probléma merül fel, különösen a gyermekotthonokban.⁴²⁷ Annak ellenére, hogy a 12 éven aluli gyermekeket törvényi kötelezettség alapján, nevelőszülőkhöz kellene, hogy kerüljenek, de ma 2024-ben Magyarországon 2000 nevelőszülő hiányzik a rendszerből, éppen ezért a gyermekotthonok jelentős számú gyermekről gondoskodnak ebből a korosztályból is. Bár a gyermekotthonok többsége szerkezetileg kis lakásotthon-egységekre tagolódik, gyakorlatilag nagy egységként működnek bentlakásos intézményekként működnek, és az ilyen típusú intézmények szisztematikus hiányosságait hordozzák: az otthonokban dolgozó nevelők alulképzettek és alulfizetettek, a fluktuáció pedig magas.⁴²⁸

A gondozókat túlterhelik az adminisztratív feladatok, ami korlátozza a gondozás mennyiségét és minőségét egyaránt, ezzel arányosan csökken a gyermekekre fordítható egyéni, minőségi figyelem. A program másodlagos motivációja az volt, hogy a szakemberek - elsősorban a leendő jogászokat - olyan speciális ismeretekkel, készségekkel és érzékenységgel vértessük fel, melyek segítségével valóban hatékonyan kezelni tudják a gyermekvédelmi rendszerben lévő gyermekek jogi problémáit, a gyermekek valódi érdekével összhangban. A gyámhatósági és a gyermekvédelmi hatósági ügyekkel foglalkozó jogászok bíróságokon dolgozó munkatársak ritkán látják a teljes képet a gyermekbántalmazási és gyermekelhelyezési ügyekben, következésképpen ritkán képesek megérteni a bántalmazó családban vagy szülők nélkül felnövő gyermek nézőpontját. Az általános jogi oktatás egyelőre véleményem szerint még nem eleget foglalkozik a gyermekek jogaival, mégis sok hallgató válik gyermekeket is érintő ügyek szakemberévé, a bíróságon, a gyámhatóságnál és a gyermekekkel kapcsolatos ügyek intézésére kijelölt jogi képviselőjévé. Továbbá a felsőfokú egyetemi diploma megszerzéséhez, a jogi egyetemen a kötelező gyakorlati idő mindössze 6 hét. Ez sajnos azt jelenti, hogy a felsőoktatás jelenleg nem biztosítja az elegendő betekintést a gyermekvédelmi rendszer egyedülálló, meglehetősen zárt környezetébe.

⁴²⁷ Hüse, L.: A fiatalok rizikómagatartása Nyíregyházán. *Acta Medicinæ et Sociologica*. 2016, 7, 20-21, 131-153.

⁴²⁸ Herczog, 200, 5.

4. A Békés Iskolák program, a Kids'Skills és a Van Élet a Gyermekotthon Után

Alapítvány

“A gonosz diadalához csak annyi kell, hogy a jók tétlenek maradjanak.”
Edmund Burke

A *Békés Iskolák* program, röviden a *Békítő*, az iskolai erőszak kezelésére és megelőzésére szolgáló módszer, amelyet *Stuart W. Twemlow* pszichiáter és *Frank C. Sacco*⁴²⁹ pszichológus negyven éves kutató- és terepmunkája alapján fejlesztettek ki. Ezt a módszert sikerrel alkalmazták már számos iskolában világszerte, többek között Amerikában, Jamaicában, Ausztráliában és Magyarországon is.

Több éve járjuk a baranyai általános iskolákat kolléganőmmel, *Kulcsár Gabriella* pszichológus-kriminológussal, hogy segítsünk az iskolák pedagógusainak olyan iskolai légkört kialakítani, amely lehetőleg megelőzi, vagy a már kialakult konfliktushelyzeteket a *Békítő* szemléletének alkalmazásával úgy tudja kezelni, hogy az a közösség elfogadó és együttműködését erősítő fejlődését szolgálja. Magunk is szakemberként a magyarországi Békés Közösség tagjai vagyunk. A program teljes felépítésének feladata elsősorban kolléganőm irányításával történik, a magam részéről az eszközt tanítom meg a pedagógusoknak, amelyet nem csupán a közösség építéséhez, hanem a hatékonyabb tanuláshoz is használni tudnak. Az eszköz pedig a resztoratív, helyreállító szemlélet.

Az iskolákban a közösség szerepe kiemelkedő, eszközül szolgál ahhoz, hogy minden tanuló jól érezze magát és hatékonyan tudjon fejlődni. Az ideális iskolai környezetben nincsenek kirekesztő csoportok, hanem mindenki elfogadja és tiszteletben tartja egymást. Az iskola a gyerekek második otthona, és az oktatáson túl lényeges feladata biztosítani az érzelmi biztonságot. Ehhez nélkülözhetetlen, hogy a felnőttek elérhetőek és biztonságos kapcsolatot alakítsanak ki a diákokkal. Az iskolai közösségnek aktívan kell munkálkodnia azért, hogy befogadó és támogató légkört teremtsen. Ehhez különböző programokat lehet bevezetni, például felvilágosító kampányokat, érzelmi fejlődést segítő tréningeket, valamint segítők jelenlétét a tanárok és diákok között. Az iskolai és családi együttműködés is kulcsfontosságú ebben a folyamatban.

Ezek a programok és kezdeményezések segíthetnek abban, hogy az iskolai közösség valóban összetartó legyen, és mindenki jól érezze magát, valamint sikeresen fejlődhessen. Az iskola saját igényeinek és lehetőségeinek megfelelően választhatja ki és alakíthatja ki a legmegfelelőbb programokat a közösség érzelmi fejlődésének támogatására. A program abból indul ki, hogy minden iskola egyedi rendszer, a rá jellemző egyedi nehézségekkel, vagyis nem lehet minden iskolában ugyanazt a megoldást alkalmazni, a szemlélet nem konkrét program, sokkal inkább filozófia. Nincs előre elkészítve és kidolgozva a program, viszont egy olyan szemléletet kínál, amely különböző elméleti megközelítésekből (főként a rendszerelméletből és a pszichoanalízisből) táplálkozik. Segít, hogy megértsük az iskolai légkörben kialakuló agresszív jellegzetességeit és okait, továbbá segít, hogy felállítsuk a diagnózisát, és segít abban

⁴²⁹ Twemlow, S., T., Sacco, F., C.: Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok - Pozitív rezgések. Budapest, 2012, 5-210.

is, hogy hogyan tervezzük és valósítsuk meg azokat a lépéseket, amelyek támogatnak a békés légkör kialakításában.

A *Békés Iskolák* program egy olyan kezdeményezés, melynek célja a békés konfliktusmegoldásra és az erőszakmentes kommunikációra való nevelés az iskolákban. A program különböző oktatási és prevenciós módszereket alkalmaz az erőszak és az agresszió csökkentése érdekében, valamint a pozitív viselkedés és a békés együttműködés ösztönzése. A program általában kiterjed az iskolai közösség teljes életére, beleértve a tanulókat, a pedagógusokat és az iskolai személyzetet. A program célja, hogy segítse az iskolai környezetet abban, hogy támogató és békés légkört teremtsen, ahol az emberek megértik és tiszteletben tartják egymást. A program részei az erőszakmentes kommunikáció és konfliktuskezelés oktatása, az empátia és az önismeret fejlesztése, a bántalmazás és a zaklatás megelőzése, valamint az iskolai közösség összetartását erősítő tevékenységek szervezése. A *Békés Iskolák* programok világszerte elérhetők és alkalmazhatók az iskolákban, és hozzájárulhatnak a pozitív iskolai klíma kialakításához és az diákok közötti konfliktusok kezeléséhez, valamint az erőszak csökkentéséhez az iskolai környezetben.

“Szupermacska”, egy Kids’ Skills foglalkozáson részt vett 6. osztályos kisfiú saját szorongására általa kitalált és megrajzolt segítő kép

A Bűnmegelőzési Tanács megbízásából egy magyar általános iskola hét olyan tanulójaival foglalkoztam, egyenként öt alkalommal, akik a saját osztályközösségükön belül valamilyen okból fakadóan kiszorultak, vagy nem akartak annak részei lenni. A gyerekek életkorilag 10 és 14 év közöttiek voltak. A legkülönbözőbb élethelyzetben voltak, mégis az új képességek elsajátítására fókuszáltunk. Mindegyikük sikeresen befejezte az öt alkalmat, találtunk elsajátítandó készséget is, a szülői visszajelzésekből többüknél elindított ez a lehetőség egy pozitív változást.

A *Kids’ Skills* egy finn, kreatív, megoldásközpontú gyermekfejlesztő módszer⁴³⁰. A nehéz helyzetek és viselkedési problémák megoldására fejlesztettek ki az 1990-es években a Helsinkii Rövidterápiás Intézetében Ben Furman pszichiáter, pszichoterápiás szakember és coach vezetésével. A KS érzelmi és magatartási problémák széles spektrumánál alkalmazható

⁴³⁰ Furman, B.: *Kids’Skills – megoldásközpontú gyermeknevelés a gyakorlatban*. Budapest, 2018.

technika, beleértve olyan neurológiai kórképeket is, mint az ADHD (figyelemhiányos hiperaktivitás-zavar), PDD (preventív fejlődési zavarok), a depresszió és az OCD (kényszerbetegségek), vagy az autizmus. Szülőként, pedagógusként és mentális segítőként időnként úgy érezzük, hogy kevés igazán jól működő módszer van arra, hogyan segítsük, tereljük a gyermekeinket azon az úton, amelyen a lehető legtöbbet képesek kihozni magukból, és amelyek révén kibontakozhat személyiségük, az igazi velük született tehetségük. A KS olyan rendszerszemléletű, megoldásközpontú módszer, amely játékos metodikájának köszönhetően kiváló eszköz arra, hogy olyan dolgokkal rukkoljunk elő, ami tetszik a gyerekeknek, nyitottak rá. A folyamat során nemcsak a gyermekek változnak és sajátítanak el új készségeket, hanem jelentős pozitív változások várhatók abban is, ahogyan a felnőttek a gyermekekre tekintenek, ahogyan megítélik őket, amilyen visszajelzéseket adnak nekik.

A KS számos pozitív jellemzője közül rendkívül fontos, hogy nagymértékben elősegíti a gyermekek önbizalmának növekedését és erősíti belső motivációjukat. A felnőtteknek lehetőséget kínál arra is, hogy újrazivizsgálják, miként gondolkodnak a gyerekekről és azt, hogyan tudnak velük együttműködni. A KS egymásra épülő lépésekből álló módszer, amelynek révén a gyerekek készségeket sajátítanak el, érzelmi helyzeteket és magatartási problémákat oldanak meg a fejlesztőik, családjuk, barátaik, vagy más hozzájuk közel álló személyek közreműködésével. A módszer alapelve, hogy a gyerekek nézőpontjából indul ki. Az a célja, hogy bátorítsa és segítse a gyerekeket azoknak a készségeknek a megszerzésében, melyek révén túljuthatnak a nehézségeken. E módszer 3 éves kor felett a problémák széles skálájára alkalmazható: félelmek, viselkedési zavarok, koncentrációs problémák, rossz beidegződések, hisztirohamok, dühkitörések, agresszió, evéssel, alvással, szobatisztasággal kapcsolatos problémák... gyakorlatilag minden olyan esetben orvosolható vagy enyhíthető, amikor a gyermek konkrét készséget tanul meg. A folyamat során a segítő a gyermekkel közösen együttműködve alakítja ki a probléma megoldását a módszer lépéseinek feldolgozásával. A közös munka közben minden pillanatban a gyermek gondolatvilágának, tehetségének kibontása és fejlesztése a cél. A hangsúly a beazonosítást követően már nem a problémán van, hanem a gyermek erősségeinek kibontásán, felhasználásán, középpontba helyezésén. A megszülető megoldás is a gyermek által javasolt, így később az általa elfogadott és alkalmazható készség kerül fókuszba. Ezzel megvalósul a tökéletesen erőszakmentes megközelítés és együttműködés a gyermek szemszögéből úgy, hogy nem a problémán van a hangsúly, hanem egy olyan megoldáson, ami a gyermek általa elfogadható és alkalmazható képességének erősítése. A KS abban is újszerű, hogy lehetőséget kínál arra, hogy a szülők számára jól látható legyen a folyamat, sőt részt is vehetnek benne és így fokozza a gyermekükkel való együttműködési készségüket is, mert mellőzi a szülők hibáztatását, ezzel szemben partnereknek tekinti őket, akik akarják és képesek is támogatni gyermekeiket a készségek elsajátításában. A módszer célja, hogy tisztelettel és együttműködően közeledjünk a gyermekekhez, akik ekkor nemcsak készséges partnerekké válhatnak, hanem képesek lehetnek megbirkózni a saját gondjaikkal.

A *Van Élet a Gyermekek Után Alapítvány* egy kifejezetten alulról építkező, pécsi központú, a veszélyeztetett gyermekek mentorálásával foglalkozó kezdeményezés, melynek

létrehozója *Wiesner Iván*⁴³¹ egykor maga is szakellátott fiatal volt. Iván történetének egyedisége, hogy magatartási problémái miatt az amúgy jól szituált családjából 14 évesen, szülői elhatározásból került az állami ellátás rendszerébe a 90-es években, ahol közel öt évet töltött, tanulmányai megszakadtak és viselkedési problémái csak tovább romlottak, sőt kikerülése után addikciós problémákkal és bűnözői életvitellel is bővültek. Életében a fordulópontot és a szembenézést későbbi feleségének megismerése, az ő szeretete és életszemlélete hozta el. 2015-ben kezdett el önkéntesként visszajárni baranyai gyermekvédelmi intézményekbe. Tevékenységét kezdetektől a segítségnyújtás inspirálta. Iván élete addigra már rendeződött, továbbra is kapcsolatban állt egykori intézeti társaival. Sokuk nem tudott beilleszkedni a gyermekotthonon kívüli világba, többen voltak, vagy jelenleg is vannak börtönben, számos egykori társa prostituálódott. A 85 főből pedig 5-en öngyilkosok lettek. Mindez arra inspirálta, hogy a jelenlegi szakellátásban élő vagy veszélyeztetett családból származó gyerekeket amennyire lehet elterelje ettől a sikertelen életúttól alapítványának segítő tevékenysége által. Személyével, történetével és példájával, valamint mentortársaival segíti azóta, hogy elkerülhessék a szakellátott fiatalok azokat a zsákutcákat, amelyekbe ő is bekerült, ha pedig már belekerültek, akkor mellettük álljanak, segítsék őket, kiutat mutassanak.

A pécsi jogi karon működő *Diákok a Gyermekért* gyermekvédelmi önkéntesprogrammal 2023 őszi szemesztere óta tart a közös munka, kezdetben 5 hallgató csatlakozott az alapítvány mentor programjához, 2024 februárjától további 4, így mostanra már 9 hallgató dolgozik önkéntesként velük együtt. Tervezik bővíteni tevékenységünket, és egy utógondozotti csoportot is indítani a 18-24 éves, rendszerben maradt fiatal felnőttek számára. Szintén célul tűzték ki egy patronálói hálózat létrehozását. Ebben egy család, egy gyermeket patronálhatna, a rendszeres közös, értékes idő eltöltését célul tűzve, a gyermeket megismerni, támogatni, meghallgatni, végigkísérni útján és amilyen életterületen szükséges, ott megsegíteni őt. Olyan szoros és értékes kapcsolatot kialakításával, melynek köszönhetően a gyermek, később is, fiatal felnőttként jó szóért, tanácsért biztosan fordulhasson patronálóihoz.

Az Alapítvány *“inkluzív modellként értelmezi azon beavatkozások komplex rendszerét, mely valamennyi szegmensében az egyéni sikerességet gazdagító együttélést célozza, és egyúttal segíti megtervezni és kontrollálni a különböző helyen, időben és közösségben megvalósuló inklúziós törekvéseket.”*⁴³² Az által megvalósult programok és jövőbeni célok a következők:

- Teadélutánok, mint közösségi programok a közösségépítés, valamint az önálló felnőttkor megalapozása érdekében a Pécsi Gyermekotthonban minden szerdán valósulnak meg (mindig, más-más téma feldolgozása, játékos feladatok segítségével).
- Süti kommandó: pécsi polgárok, akik segíteni szeretnének a gyermekeken, süteményt sütnek a teadélutánokra, többek között a Pécsi Vásárcsarnokba adhatják le saját készítésű süteményeiket.
- Mentor Csoport - Patronáló (gyermekotthon után is).

⁴³¹ <https://pecsikozossegialapitvany.hu/adomany/van-elet-a-gyermekotthon-utan/>.

⁴³² Arató F, Varga A: Befogadó Egyetem Az akadémiai kiválóság fejlesztése az inklúzió szempontjainak érvényesítésével. Pécs, 2015.

- A projekt az Esztergár Lajos Család- és Gyermekjóléti Szolgálattal, melyből az Átmeneti Otthon lakóival végzett mentor munka már megvalósul, de a családokkal kapcsolatos konkrét segítő tevékenység még szervezés alatt áll.
- Önkormányzattól két berendezett lakás vár átadása, ami már az utógondozott fiatalok mentorprogramban való részvételéhez járul hozzá.
- Bántalmazás és szexuális visszaélés
- Állami Gondozottak a Rászorulókért mozgalom.
- Heti Betevő ételosztási programban a gondozott gyerekek osztják az ételt a rászorulóknak. A gyerekek folyamatos dicséretet kapnak munkájukért, ezáltal hasznosnak érzik magukat. Örömmel végzik ők is a segítő tevékenységet, nagy az érdeklődés a programra
- Közösségi tér létrehozása rövidtávú cél, melyre a pécsi városvezetés helyet is biztosít az egykori, immár bezárt régi Csipkefa gyermekkönyvtár helyén, ahol szakellátásban élő és családokban nevelkedő gyerekek találkozhatnak.
- Együttműködés a PTE-ÁJK-val: gyakorlati lehetőség egyetemi hallgatók részére.

5. Creating Future

A *Creating Future* gyermekvédelmi projektben⁴³³ fiatal szakemberek, ifjúsági gondozók, ifjúsági otthonok vezetői és alkalmazottai Svájcban és Magyarországon közösen dolgoztak a fiatalok önállósulásának újszerű támogatásán. A projektet a FICE⁴³⁴ nemzetközi szervezet svájci szervezete támogatja, amely elkötelezett a családon kívül felnövő fiatalok minőségi ellátása mellett, és rendszeres kapcsolatot tart fenn a FICE International 40 országot átfogó hálózatával.

A projektet 2015-ben *Anna Schmid*, a FICE igazgatótanácsának tagja kezdeményezte. Svájci és magyar részről együttműködéshez több gyermekvédelmi intézmény is csatlakozott így a zürichi Gfellergut Szociálpedagógiai Központ és az Ifjúsági Hálózat Alapítvány⁴³⁵, valamint a Cseppkő Gyermekotthoni Központ és a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Gyermekvédelmi Központ. A projekt célja, hogy a bentlakásos gyermekotthonokban élő fiatalokat jobban felkészítsék az önálló életvitelre. A résztvevők fókuszcsoportokat szerveztek, hogy meghatározzák az otthonokban a főbb fejlesztendő területeket, és különböző újításokat és fejlesztéseket vezetnek be, mint például a hagyományos magyarországi ifjúsági tanácsok megerősítése, a fiatalok által maguk által választott témákkal foglalkozó műhelymunkák, valamint zöldség- és virágoskertek telepítése. Svájcban a szociálpedagógia koncepciójának felülvizsgálatát és a fiatal szakemberek csoportjainak önszerveződését támogatják. Ezek a csoportok maguk választják ki és dolgozzák ki a saját témáikat, beleértve az étkezést, a főzést,

⁴³³ Schmid, A.: Promoting youth's self-empowerment in residential care. The influence of the organisation: The first year of the project Creating Futures and its Swiss-Hungarian community of practice. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*. 11(4.1), 2020. 29-53; Schmid, A.: Steckbrief Creating Futures. Abgerufen am 03. 12. 2021 von FICE Schweiz.

⁴³⁴ Nevelő Otthonok Nemzetközi Szövetsége <https://www.fice.hu/>.

⁴³⁵ <https://www.gfellergut.ch/>.

a belső műhely szabályait, és részt vesznek a személyzet kiválasztásában és a központ irányításában.

Az együttműködés előzményei 2018 végére nyúlnak vissza. A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar – Zeller Judit és Korinek Beáta koordinálásával – bekapcsolódott⁴³⁶ a „*Creating Future. Collaborative Quality Development of Child and Youth Homes in Hungary and Switzerland*”⁴³⁷ című kutatóprogramba, melyet a svájci Mercator Alapítvány finanszírozott 2019 és 2022 között, Anna Schmid⁴³⁸ docens asszony vezetésével. Anna Schmid 2015 óta tart vendégelőadásokat a pécsi jogi karon. A docens asszony több magyarországi gyermekotthonnal rendszeres munkakapcsolatban áll. Vezet szakmai, oktató, segítőprogramokat a lakóknak és a szakembereknek egyaránt. Éveken át Brazíliában dolgozott: társaival létrehoztak egy befogadóotthont az utcagyerekek számára.

A *Creating Future* kezdeményezés célja segíteni a gyermekvédelmi gondoskodásban élő fiatalok sikeres, önálló felnőtté válását, már a lehető legfiatalabb kortól. A kutatási folyamat legfontosabb kuriózuma, hogy az összehasonlító munkának maguk a gondoskodásban élő gyerekek, fiatalok is aktív szereplői. A kutatási munka fókuszában az ún. *empowerment*,⁴³⁹ azaz a „képesse tétel” áll. Számos kifejezés alkalmas lehet az empowerment szó meghatározására, képesse tétel, cselekvőképessé tétel, képesse válás, önerő, önzonosság, önfejlesztés stb.

Robert Adams szerint „*A képesse tétel úgy is definiálható, mint azok az eszközök (módszerek), melyek segítségével az egyének, a csoportok és/vagy a közösségek átveszik az irányítást saját életük felett, elérik saját céljaikat, ezáltal válnak képesse önmaguk és mások életkörülményeinek javítása érdekében munkálkodni.*”⁴⁴⁰ Szilvási Léna szerint az empowerment a „*kiszolgáltatott egyének, csoportok olyan irányú változását jelenti, hogy saját maguk képesse váljanak helyzetük alakítására*”.

Jogosnak tűnik a kérdés, hogy a jogászok számára hol lehet kapcsolódási pontot találni, ehhez a kifejezetten gyermekvédelmi témához? Egy olyan programban, melyben az elsődleges feladat a gyermekotthonok számára új technikák bemutatása és alkalmazása. Mindez azért, hogy a családok nélkül nevelkedő gyermekek kevesebb hátrányt szenvedjenek és valóban elérhető lehessen számukra a sikeres felnőttkor. A válasz épp az empowermentben van. Az elmúlt 10 évben önkéntesként dolgozó közel 150 joghallgató heti rendszerességgel látott bele egy nagy létszámú gyermekotthon mindennapjaiba, sokszor kerültek váratlan kihívások elé a gyerekek életén keresztül. Ezekre a helyzetekre kifejezetten felkészíteni őket - azon túl, hogy megkapták a gyermekvédelmi rendszerről szóló szakmai alapozó ismereteket, illetve érzékenyítést – nem lehet. A tapasztalásaik és a gyerekektől kapott befogadó attitűd, az idővel kialakult kötődéseiken keresztül a diákok személyiségében is elindultak olyan pozitív változások, melyek hatására egyre inkább képesse váltak az otthonban élő gyermekekre hangolt önkéntes, segítő munkát végezni. Ennek hosszútávú személyiségformáló hatását ennyi év távlatából látni lehet.

⁴³⁶ https://ajk.pte.hu/hirek/kari_hirek/zurichi-egyuttmukodes-gyermekvedelmi-projektben.

⁴³⁷ https://www.zhaw.ch/no_cache/de/forschung/forschungsdatenbank/projektdetail/projektid/2255/.

⁴³⁸ <https://www.zhaw.ch/de/ueber-uns/person/smia/>.

⁴³⁹ Szilvási L.: Csoportmunka egy anyaothonban. Esély 8. 1., 60.

⁴⁴⁰ Adams, R.: Social Work and Empowement. London, 2003, 25.

A projektben a kutatók arra keresnek választ, hogy mi módon, hogyan érhető el, hogy a gyermekvédelmi rendszer gondozottjai birtokába kerüljenek az önálló, kreatív, tudatos cselekvésnek, maguk és a környezetük épülése érdekében. Ennek a képességnek a kialakulása egy család nélkül felnövekvő fiatal számára, intézményi keretek között garantáltan nehezebb, így fontos lenne, hogy a családból kiemelt gyermek az első időktől támogatást kapjon a későbbi sikeres önállóság eléréséhez. A "képesség tétel" átadása a szakemberek számára is nagy kihívást jelent, nem csak a tudást és készségeket kell megfelelő módszerekkel továbbadniuk a gyerekek számára, hanem magukat is alkalmassá kell tenni arra, hogy hiteles, követendő példaként állhassanak a gyerekek előtt. A munka hosszútávú célja egy nemzetközi, mindenki számára elérhető oktatási, online felület létrehozása, illetve gyakorlati képzések beindítása, melyek egyrészt a gyerekekkel foglalkozó szakemberek munkáját segítenék, másrészt pedig a gyermekek, fiatalok ismereteit bővíthetnék konkrét módszertan mentén.

A négy szakaszból álló, közel hároméves projekt számára a magyar fél részéről a pécsi jogi kar oktatói végzik az elméleti háttér feltárását és az elméleti keretek meghatározását. A kutatás első, 2019 szeptemberében lezárult fázisában ez a szakirodalmi források összegyűjtését és elemzését, továbbá három magyar gyermekotthonban lefolytatott fókuszcsoporthoz beszélgetések analízisét jelentette, mely. A 2021 februárjáig tervezett *Creating Future* projekt legfőbb célja volt, hogy használható, az egyéni sajátosságokat szem előtt tartó gyermekvédelmi gyakorlatokat, módszereket biztosítson a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatalok sikeres felnőtté válásához a folyamat minden szereplője számára. Az általunk befejezett első kutatási szakasz eredményei, melyben a szakirodalmak feltérképezése és a svájci eredményekkel való összevetése történt, alapjául szolgáltak a második fázisnak, melyben már a konkrét módszerek, gyakorlatok kielemezése és a gyakorlatban történő bevezetése zajlott. A teljes projekt kutatási anyaga már egy önálló honlapon⁴⁴¹ elérhető angol, német és magyar nyelven egyaránt annak érdekében, hogy minden érintett számára hozzáférhető és hasznosítható legyen a kutatásban megszerzett tudás.

Napjaink magyar gyermekvédelme minden szempontból túlterhelt, nagy a szakemberek fluktuációja, így az otthonokban nagy számban nevelkedett gyermekeknek oly fontos állandóság, kötődés sérülékennyé válik, az empowerment megvalósítása emiatt is nehezített. A pécsi jogi kar oktatói 14 éve, azzal a céllal indítottak önkéntesprogramot, hogy ezt a nehéz helyzetet, valamint a joghallgatók túl rövid gyakorlati idejét felismerve egyetemista fiatalok heti rendszerességgel több órát tölthessenek egy gyermekotthonban, segítve és támogatva gyermekeket és nevelőket.

Lakatos Kinga egyik fontos tanulmányában⁴⁴² olvasható, hogy „*a szociális munka célja, hogy ne legyen szükség szociális munkára*”, vagyis lényeges feladat legelőször is kideríteni, hogy milyen képesség elsajátítására van ahhoz szükség, hogy valaki ne szoruljon rá a jövőben is szakszerű segítő támogatására élete sikeres működtetéséhez. Ennek a kutatásnak a feladata

⁴⁴¹ <http://creating-futures.net/>.

⁴⁴² Lakatos, K.: A képesség tétel folyamata Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában.

http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Azadatt.nsf/cb64d6a7ffc532248525670c0080efa5/14c544c36a68ce4fc12575d9002dfc69.

kideríteni, hogy mi kell a sikeres önállósodáshoz a gyermekvédelmi rendszerből kikerülők számára. A pécsi jogi kar kihívásnak és megtiszteltetésnek veszi, hogy kutatásai által hozzájárulhat a gyermekvédelmi gondoskodásban élő gyermekek és fiatalok “képesé tételéhez”.

6. Interjú Gombor Eszterrel és Bujtár Zsolt az egyetemi oktatásról és a személyiségfejlesztésről

“(…) Az egyetemek intézményfejlesztési tervei között a 21. századi egyetem fenntarthatóságának érdekében az inklúziót célzó beavatkozások az Egyesült Államokban⁴⁴³, az Európai Unióban,⁴⁴⁴ illetve a Pécsi Tudományegyetemen is egyre hangsúlyosabb helyet kapnak.” A Pécsi Tudományegyetem hivatalosan is úgynevezett befogadó egyetem, az inklúzió, a befogadás, mint szemlélet az oktatási stílusban is egyre jobban helyet kell kapnia, ahogy a közösségépítésnek is széleskörben elvárható eszközévé kell válnia. “(…) Mílem és munkatársai (2005) kifejtik, hogy az intézményi klímát külső és belső erők interakciói formálják, amelyek hatást gyakorolnak az egyetem sokszínűségére. Az inkluzív kiválóság (Inclusive Excellence, IE) növeléséhez szükségesek célzott szervezeti szintű beavatkozások.⁴⁴⁵ Ennek során figyelembe kell venni a hozzáférhetőség növelését, a lemorzsolódás csökkentését, a kiválóság és az intézményi befogadás alapelveit.⁴⁴⁶ A beavatkozások nélkülözhetetlenek a 21. századi egyetem fenntarthatóságához: a felsőoktatásban megjelenő „nem szokványos hallgatóság”⁴⁴⁷ boldogulásának segítése növeli az intézmény presztízsét, a kiváló szakemberek képzetét, és ezzel összhangban hozzájárul az egyetemi hallgatóság jóllétéhez.⁴⁴⁸

A felsőoktatásban, mind a nemzetközi szintéren, mind hazánkban arányeltolódást figyelhetünk meg, így az új, a felsőoktatásban alulreprézektált csoportok befogadásának⁴⁴⁹ érdekében szervezett intervenciók szükségesek.⁴⁵⁰ Úttörő feladatot vállalt a pécsi jogi kar vezetése ebben az átalakulási folyamatban akkor, amikor 2018-tól, sőt az egész pandémia alatt

⁴⁴³ May, H., Bridger, K: Developing and embedding inclusive policy and practice in higher education 2010. West-England.

⁴⁴⁴ Casey, R., Smith, C. P., Koshy, V.: Opportunities and Challenges of Working with Gifted and Talented Students in an Urban Context: A University-Based Intervention Program. *Gifted Child Today*, 2011, 34(1), 35-43.

⁴⁴⁵ Charlton, B., Williams, R., McLaughlin, T. F.: Educational Games: A Technique to Accelerate the Acquisition of Reading Skills of Children with Learning Disabilities. *International Journal of Special Education* 20.2, 2005, 66-72.

⁴⁴⁶ Bauman, Z.: Education in Liquid Modernity. In: *Review of Education, Pedagogy, and Cultural Studies*. 27.2005.2.

⁴⁴⁷ Híves T., Kozma T.: Az expanzió vége? Új kutatások a neveléstudományokban. Budapest, 2014, 117.

⁴⁴⁸ Bailey, M., Dynarski, S.: Gains and Gaps: Changing Inequality in U.S. College Entry and Completion. In: Duncan, G. J., Murnane R. J.: *Whither Opportunity? Rising Inequality, Schools, and Children's Life Chances*. 2011.

⁴⁴⁹ A Pécsi Tudományegyetem már 1999 óta kiemelten foglalkozik a speciális nevelésű igényű hallgatókkal. 2005 nyarán az országban elsőként *Támogató Szolgálat* alakult, a fogyatékkal élő hallgatók és oktatók életvitelének megkönnyítésére. A *Támogató Szolgálat* a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény rendelkezései alapján működik. 2015 óta *Magdali Csaba* vezeti az irodát, akivel több közös projektben dolgoztunk már eddig közösen.

⁴⁵⁰ Varga A., Horváth G.: Befogadó Egyetem – Komplex intézményfejlesztési program a Pécsi Tudományegyetemen. In: *Befogadó Egyetem, Itt és Most*. Pécs, 2021, 14.

is online módon, egy kiváló torontói szakember segítségét kérte, ahhoz hogy az oktatók megismerkedhessenek, sőt beépíthessék oktatási módszereikbe, mindazt a tudást, ismeretet amit *Gombor Esther* kurzusain megosztott velük a lemorzsolódás megelőzéséért, a hallgatók aktivizálása érdekében, a közösségek kiépítéséért.

Gombor Esther, felsőoktatási specialista, képesítéseit a University of Toronton (MA), valamint a Harvardon (Higher Education Teaching Certificate) szerezte. A vele készült interjúban az általa oktatott módszertanról, annak hosszútávú, személyiségre ható erejéről kérdeztem. Miután magam is Esther lelkes tanítványai közé tartozom, biztosan állíthatom, hogy az általa tanítottak alkalmasak az inkluzív szemlélet előmozdítására, a hallgatók képességeinek sikeresebb kiaknázására.

Hogy indult az együttműködés a pécsi jogi karral? Mi volt a közös munka alapja?

2018-ban kezdődtek meg az együttműködésről és az oktatók részére kidolgozott képzések elindításáról szóló megbeszélések a PTE-ÁJK dékánjával, *Fábián Adriánnal*. Javaslatként fogalmaztam meg olyan workshopok elindítását az oktatók részére, amelyek segítségével az oktatási módszereket a világ vezető egyetemeinek oktatási elvárásainak szintjére emelhetnék. Más szóval, a vezető tanítási stílusokat, technikákat a PTE ÁJK oktatóival megismertetni. Az új megközelítés alapja a kollaboratív osztályok kialakítása volt, ahol a megosztott tudás, megosztott hatalom alapon működik, valamint az oktató, a facilitátor szerepében áll a középpontban. Mindez a három piller automatikusan teret ad a konstruktivista tanításnak, azaz a közös tudás építés lehetőségének, ahol minden résztvevő tapasztalata, rálátása, kognitív erőssége, értelmezése, a kollektív tudás szerves építő köveként érvényesül. Ez a kollektíven alkotott tudáshalmaz több mint az egyéni részecskék összege, hisz a kognitív értékek mellett az emberi értékek is óhatatlanul a felszínre törnek: a múlt tapasztalatai súlyt kapnak, az empátia irányadóvá válik, az ego torzításai homályosodnak, a valódi ember megmutatkozik. 2023 év vége van, és 2018 óta a workshopok egyfolytában indulnak. Van, amikor csoportokkal, és van amikor csak egy oktatóval foglalkozom, az ő profilját élesítjük, konkretizáljuk. A kurzusok, amelyek a “finomításokon” időközben azért átmentek, nagyon kedveltek és keresettek a hallgatók körében. A hallgatók úgy érzik, hogy mind a tanítási technikák, mind a feladatok megszólítják őket, valamint egy olyan folyamatba szippantják be őket, ahol az ő kreatív és személyes dimenzióik mint társ-alkotók az adott anyaggal haladnak egy kívánt eredmény fele.

Mit tehet az egyetemi oktató az egyetemi évek alatt azért, hogy a nagybetűs életbe kiengedett fiatal szakemberek képesek legyenek empatikusan működni, együttműködni, tenni úgy, hogy a klienseikkel a lehető legjobban és leghatékonyabban bánjanak?

Mindezek elérésére, az egyetemi oktató a következőket teheti: olyan feladatokat ad a hallgatóknak a kurzusa ideje alatt rendszeresen, melyek erősítik mind az empátiát, mind az együttműködést. Ilyenek többek között a csoportmunkára alapozott, elsősorban problémamegoldó feladatok, melyekben, mint csapat, és nem, mint osztály vagy csoport bírálják el a hallgatókat (kollaboratív, kooperatív tanulás). A két megközelítés közötti

különbség leginkább az osztályozásban, a hallgatók értékelésében rejlik, ugyanis az osztály-, vagy csoport feladatoknál, mint a zárthelyi vizsga, kollokvium, a tagok külön osztályzatot kaphatnak egyéni teljesítményértékelésére, de a csapat vagy másnéven team-feladatoknál, a team egy, közös jegyet kap, tehát a tagok közötti harmónia, valamint a betöltött pozíciók nagyon fontosak. A team tagok a jelenlévő erősségeket, hiányosságokat a csoport alakulása, összehangolódása alatt felméri, és megtanulják elfogadóan, empatikusan, de egyben következetesen kezelni. Ők szabják meg, hogy ki, milyen feladatfázisért felelős, a lemaradását a teamen belül kialakult kultúra szerint kezelik, hisz elfogadhatatlan, hogy egy valaki az egész team osztályzatát gyengítse. Ilyen feladatok pl a társadalmi projektek, a jigsaw feladatok, a szerepjátékra alapozott feladatok, a csoportban elvégzett esettanulmányok. Ezek a feladatok a személyek képességeinek felmérését, helyén kezelését, a személyek elfogadását, egymás biztatását már eleve magukban foglalják, mint munkakompetencia. Ezekon felül, az ilyen típusú feladatok felkészítik a résztvevőket kritikát építő módon adni, illetve kapni. Mindezek olyan munka kompetenciák, amelyek előkészítik a hallgatókat arra, hogy sikeresen tudjanak egy munkahelyen, mint csoport- ill, team-tag együttműködni, valamint a klienseket ugyanazon empátiával, de mégis következetesen segíteni.

Mi a különbség a frontális oktatás és az új oktatási stílusok között?

Én itt nem is a frontális szó, mint pozícióra, tennem a hangsúlyt, hanem arra, hogy ez milyen értelmet foglal magába: hagyományos, vagy úgy is mondhatnánk, hogy “behaviorista” oktatás. Hagyományosan, a tanár a hallgatók előtt áll, de a lényeg nem is ez, hanem amit ez kifejez: a hallgató alárendelt, és a tanár az, aki “betölti” a hallgató fejébe a tudást, úgy ahogy ő látja jónak. A hallgató feladata nem az, hogy ezt az információt tovább “gyúrja”, értelmezze, alkalmazza, hanem az hogy ezt kérdés és kritika nélkül, befogadja és később visszamondja. A visszamondásért jutalom jár, de inkább úgy fogalmaznék, az emlékezésért és a visszamondásért jár jutalom, és ebben az elvárások már ki is merültek. Ez tehát a hagyományos megközelítés, ami nem veszi figyelembe a hallgatók különböző erősségeit, tapasztalatait és dimenzióit. Nem holisztikusan kezeli a hallgatókat, hanem mint egy reagáló egyént, egy “gépezetet” akibe az információt “betápláljuk”, akire kívülről hatunk, akinek minden tudása tőlünk, oktatóktól függ, és aki, ha a megfelelő ingert kapja, a kedvező választ fogja visszaadni. Ez volt a mainstream hozzáállás kb 1970-ig, ami kicsit ijesztő, ha jól belegondolunk. 1970 után kezdett az úgynevezett kognitív, azaz Gestalt oktatási szemlélet egyre jobban terjedni, bár még mindig meglehetősen. A Gestalt-elmélet⁴⁵¹ a hagyományos, amit te frontálisan mondtál, elmélettel szembe megy, mert a hallgatót nem, mint egy programozható gépezetet kezeli, hanem mint egy rendezett egységet, ami több mint a részeinek összessége. Mechanikus, elemi modell helyett, egy holisztikus, kognitív modellre törekszik, ami az évtizedek múlásával az oktatásban egyre erősödött.. Hogy szemléltessem a frontális (hagyományos) és a modern oktatási stílusok közötti különbséget, a következőképp foglalom össze. A hagyományos, frontális oktatás metaforája egy merev gépezet, ahol a cselekvés láncolatban történik, a reakciók és a végeredmények előre

⁴⁵¹ Perls, F.: A Gestalt-terápia alapvetése: Terápia testközelből. Turóczi Attila (ford.). Budapest, 2004.

kiszámíthatók és a cél matematikailag meghatározható. Ez az oktatási stílus a végeredményre koncentrál, és mennyiségi eredményekre (a jegyre) törekszik, valamint a tanárt és a tanulóra gyakorolt, *kívülről* jövő *hatását* helyezi a középpontba. A tanuló/hallgató egy gépezet, aki az általunk adott külső hatásokra reagál, de nincs a tanítás középpontjában; Az önvizsgálat, a reflexió nem része a tanulásnak. A holisztikus, integrációs, új oktatási stílus metaforája egy szervezet, amely interaktív a környezetével, együtt fejlődő egység a sokféle rész között. Itt a hallgatóban lezajló minőségi fejlődés a lényeg. A tanítás az érdeklődésen, nyomozáson, kutatáson, vizsgálódáson, megtapasztaláson, újramodellezésen keresztül történik. Ez a tanítás, a tanulás *folyamatban (journey)* rejlő értékekre is koncentrál, minőségi eredményekre törekszik, valamint a tanulót és az ő belülről fakadó megtapasztalását helyezi középpontba. A tanulóból ered a cselekvés, így a tudást képes felépíteni; tudása nem csak külső ráhatás eredménye, hanem a tanuló a cselekvés forrása. Az önvizsgálat, a reflexió fontos része a tanulásnak.

Milyen eszközök állnak rendelkezésre?

Az új oktatási stílus olyan tanulási technikákat állít középpontba, amelyek a hallgatót teljesen bevonják a tanulás folyamatába, úgy hogy érezze, a tudást ő is építi, az oktatóval és a társaival egyetemben. Az ilyen feladatok engedik, sőt megkövetelik, hogy a hallgatók hangja a felszínre törjön. (probléma-alapú feladatok, szcenárió-alapú feladatok, kontextusba ágyazott feladatok, performance-alapú feladatok, autentikus feladatok, önértékelés, társértékelés, reflektív gyakorlatok). Az ilyen tanulási közegekben az oktató szerepe lényegesen megváltozik, hisz ahhoz hogy a hallgatók hangja a felszínre tudjon törni, az oktatónak valamilyen szinten hátra kell lépni, teret adni a hallgatók vizsgálódásainak, kísérletezéseinek. Így válik a frontális oktatóból facilitator, és egy frontálisan működő osztályból egy kollaboratív osztály. A kollaboratív osztályok legfőbb tulajdonságai: megosztott tudás, megosztott hatalom, és az oktató, mint facilitator.

Hogyan lehet a heterogén osztályközösséget úgy megszólítani, hogy a tanulási folyamatban mindenki megmutathassa önmagát, saját képességeit valóban megismerhesse és használja is, valamint állandó fejlődésben legyen?

Szerintem ennek a kérdésnek a magja abban rejlik, hogy mik azok a tényezők, amelyek egy tanulási folyamatban minden embernek egyformán fontosak, kulturális, társadalmi, demográfiai különbségeink ellenére? Én négy motivációs oszlopot szeretek megkülönböztetni és működtetni egy osztályban. Minden osztály valamilyen szinten heterogén, tehát mindig azokat a tényezőket kell keresni, ami egy közösséget összeköt és nem azt, ami szétválasztja. A négy tényező (Wlodkowski szerint): *a befogadó légkör, a tanított anyaghoz való hozzáállás, a tanított anyag jelentősége, és a kompetencia generálása minden hallgatóban.* Ez a négy tényező minden embernek fontos egy tanulási folyamat alatt. Minden motivációs oszlophoz tartoznak olyan technikák, amelyeken keresztül a hallgatók meg tudják mutatni önmagukat és képességeiket. Hogy egy hallgató állandó fejlődésben legyen, fontos, hogy a feladatok

megfelelően kihívóak legyenek, hogy a kíváncsiságukat éberen tartsák, és hogy a megszerzett tudást azonnal használni is tudják, még ha limitáltan is.

Hogy függ össze az empátia növelés a tanulással és a közösségben működéssel?

Amíg a hallgató nem kap olyan feladatokat, amelyek kollaborációra, kooperációra, valamint kritika nyújtására, illetve fogadására készíteti, addig nehezen fog mások iránt, egy tanulási környezetben empátiát gyakorolni. A probléma alapú, főleg kollaborációra alapozott feladatok erősítik a társak és az adott probléma felé gyakorlandó empátiát. Minél több kooperációra, kollaborációra alapozott probléma bázisú feladatot kapnak a hallgatók, annál több teret kapnak az empátia gyakorlására is, hisz ezek a feladatok összetettek és több szinten mozgatják meg a hallgatókat.

Bujtár Zsolt egyetemi adjunktus jogász-közgazdász, a PTE ÁJK oktatója, aki szakmai képezéseit nem csupán magyarországi kampuszokon, hanem a los angelesi UCLA-n is szerezte, gyakorlati szakemberként is hosszabb ideig dolgozott a banki szférában. Jelenleg elindították közös kurzusukat *Gombor Estherrel*, amely összefoglalja *Esther* eddigi kurzusainak törzsanyagát, immár eléri a jogi kar összes phd-hallgatóját, tanársegédjét, egészen az adjunktusi szintig. Mindez elősegíti a Befogadó Egyetem koncepció elvárásait egy inkluzívabb szemlélet kialakítására. *Zsoltnak* is feltettem ugyanazokat a kérdéseket.

Mit tehet az egyetemi oktató azért, hogy a nagybetűs életbe kiengedett fiatal szakemberek képesek legyenek empatikusan működni, együttműködni, tenni úgy, hogy a klienseikkel a lehető legjobban és leghatékonyabban bánjanak?

Az oktatás során fontosnak tartom, hogy a tananyag elsajátítása mellett a munkakompetenciákra is megfelelő hangsúly kerüljön. Így a csoport munka a team munka keretében megtanulhatják az együttműködést, a munkamegosztás során mások véleményének és tudásának beépítését a közös eredményekbe. Ez a folyamat jelentős empátiát feltételez: az én háttérbe szorítását és az egyes egyéni képességek támogatását és fejlesztését a sikeres csoportmunka érdekében. A hatékonyság látszólag egy profit-orientált fogalom körben elfogadott, de valójában az egyéni és csoporthatékonyság az élet szinte minden területén megjelenik. Az információfeldolgozás képessége és az időgazdálkodás e tekintetben szintén fontos hatékonyági követelmény, amit a csoportmunkák jól tudnak fejleszteni. Különösen izgalmas az együttműködés nemzetközi vagy jelentősen eltérő szociális vagy tudás háttérrel érkező hallgatók közössége esetén, ahol az együttműködés csapatépítő jellege külön kiemelést érdemel és ahol a nyelv közvetítő szerepe is felerősödik. Fontos, hogy ebben az esetben az egyes különbségek ne hátrányként jelenjenek meg hanem a csoport munkáját támogassa ez a tény, és a sokszínűség éppen előnyt jelenthessen a csapat tagjai számára. Ez kihívás az oktató számára is, hogy ezen szempontoknak megfelelően határozza meg a feladatokat, projekteket, de az eredmény - éppen annak kihívásai miatt is - jelentős sikerélményhez juttatja nemcsak a hallgatókat, de az oktatókat is.

Mi a különbség a frontális oktatás és az új oktatási stílusok között?

A legfontosabb különbség számomra, hogy kinek a szemszögéből építem fel az oktatási folyamatot. A frontális oktatás esetében a hallgató passzív befogadó szerepben van, míg a támogató facilitátor szerepben a hallgató szemszögéből. Az oktató az utóbbi esetben egyet hátr lép és abban segíti a hallgatókat, hogy megtapasztalják a az egyéni és csoportos tanulás során a tudás megszerzésének élményszerű lehetőségeit és a tudásukról a különböző kompetenciák bevonásával adjanak számot. Ezzel ellentétben a frontális oktatás éppen itt ütközik a legnagyobb problémába, hogy a vizsgán a számonkérés alatt számos esetben nincs meg az összhang a tananyag mélysége és átadása, valamint a számonkérés módja és mélysége között, hiszen nem tud a vizsgázó felkészülni érdemben a vizsgára megfelelő gyakorlati lehetőség hiányában. Ez a hiányt sajnos a különböző felkészítő foglalkozások sem tudják kitölteni, hiszen ezek során nincs lehetőség "próba vizsgára". A konstruktivista oktatás éppen ebben nyújt jelentős előrelépést, hogy összhangot teremt a tanulási célpontok az órák során személyes élményeken keresztül elsajátított anyag és azok tét nélküli illetve értékelt számonkérése között, mindezt transzparens módon megvalósított értékeléssel, a rubrikák segítségével.

Milyen eszközök állnak rendelkezésre?

Az eszközök széles tárháza áll rendelkezésre, melyek alkalmazásában a tantárgy jellege és az oktató oktatási eszközeinek a tárháza szab csak határt szinte. A már említett csoportmunkák keretében az esettanulmányokat, a szerepjátékokat és a különböző prezentációs technikákat emelném ki. Itt különösen fontos az érzelmi ráhangolódás, hogy a kapcsolódás a témához generatív témákkal indulva a saját tapasztalatokra alapozva induljon. Hasonlóan fontos a csoporttárs tanulási folyamat a fórum kérdések és csoporttárs visszajelzések során. Ez a generáció szinte ki van éhezve a visszajelzésekre és ezért is fontos a csoport adat feedback.

Hogyan lehet a heterogén osztályközösséget úgy megszólítani, hogy a tanulási folyamatban mindenki megmutathassa önmagát, saját képességeit valóban megismerhesse és használja is, valamint állandó fejlődésben legyen?

Véleményem szerint a csoport munkák arra is kiválóan alkalmasak, hogy mindenki meg tudjon mutatni az erősségeit és az önbizalmát tudja erősíteni, de ugyanennyire fontos, hogy Gardner különböző kompetencia típusai is megmutathatóvá váljanak az egyes feladatok eltérő/választható megoldásai során. Gondolok itt a különböző digitális technikák használatára elsősorban. A biztonságos környezet éppen ezt szolgálja, hogy itt bátran kipróbálhatja magát a hallgató, anélkül, hogy kísérletezés kockázattal vagy negatív értékeléssel társulna. A megfelelő előre rögzített szempontok szerinti értékelés támogatja szerintem a pontos önértékelést és a csoporton belül is az értékelés magát az értékelőt is segíti az önreflexióra is biztosítva alkalmat, amikor a csoporttársát értékeli.

7. Novum - Az APP- Együtt a család (FamUnit)

„Change will not come if we wait for some other person or some other time...”
(Martine Tobé)

2019 őszén, Tel-Avivban a FICE világkonferencián találkoztam személyesen egy rendkívül inspiráló applikáció egyik szerzőjével, *Martiné Tobéval*, aki ott mutatta be nekünk a *Kwikstart*-ot⁴⁵², egy olyan applikációs rendszert, mely szakellátásban nevelkedett fiataloknak segít az önálló életkezdésben. Különböző élethelyzetekben nyújt praktikus tanácsokat, ez a program anélkül, hogy a család nélkül felnevelkedett fiatalnak egy másik személy segítségét kellene kérnie. Magyarországon Rác Andrea docens asszony (Rác, 2021) és munkatársai kapták meg a lehetőséget és engedélyt többek között ennek a programnak is a hazai változatának megvalósítására *YounGo* és *Asszerteen* nevű applikációk néven. Tovább gondolva a modern kor adta digitális lehetőségeit, valamint *Steigervald Krisztián* generációkutató meglátásait (lásd az első fejezetben *Generációk* alcímen), illetve a gyermekvédelmi szakellátott gyermekekkel végzett 14 éves munka tapasztalatainak birtokában, arra jutottam, hogy hasznos lenne a gyermekvédelemmel kapcsolatos folyamatoknak egy korábbi szakaszában is hasonló segítséget nyújtani, mégpedig a szülőknek, a családoknak.

FamUnit-Együtt a család néven kívánnék megvalósítani egy applikációt azoknak a szülőknek, akiktől félt, hogy elveszik a gyermekét. Azt tapasztaltuk, hogy okostelefonja a leghelyettebb helyzetben lévőeknek is többnyire van, ezt az ingyenesen elérhető applikációt a jelzőrendszeri tagok is terjeszthetnék, de igazából bárki számára elérhető lenne. Ugyanis elképzelhető, hogy például egy osztályfőnöknek van szüksége pontos információkra ahhoz, hogy az osztályába járó, nehéz helyzetben lévő gyermek lehetőségeit jobban átlássa, ezáltal jobb döntéseket hozzon, lépéseket tegyen. A KSH statisztikai adatai alapján, valamint a személyes tapasztalatokból is ismert számomra, hogy a családba történő visszagondozások száma csekély. A képessé tételt, a hatalommal felruházást, mint fő fogalmat azoknál a szülőknél továbbra is fontos megvalósítani, akik vagy közel állnak hozzá, vagy már elvesztették a gyermeküket. Szintén a tapasztalat is mondatja, hogy a rettegés, a stressz, az eszköztelenség és valóban a szülői kompetencia hiányos volta, de leginkább az ismeret hiányának állapotában lévő szülők gyakorta „lefagynak”, majd feladják és marad a gyermek tartósan állami gondoskodásban.

A tanult tehetetlenség⁴⁵³ állapotából minden eszközzel segíteni kell a szülőket, a cselekvő, tenni akaró, magát képessé érző szülő állapotába hozni. Egy applikáció segít a nehezen kérdező,

⁴⁵² <https://www.kwikstart.nl>.

⁴⁵³ Tanult tehetetlenség elmélete: A szocializáció során kialakuló beletörődés azt jelenti, hogy az egyén úgy érzi, nincs kontrollja saját sorsa felett és cselekedetei eredményei függetlenek tőle. Ez a passzív magatartáshoz vezet, amikor az egyén feladja a próbálkozást, mert úgy érzi, erőfeszítései eredménytelenek lesznek. Martin Seligman, az elmélet kidolgozója szerint, ha valaki tartósan tapasztalja a kontrollvesztést, ez az érzés kiterjedhet az élet más területeire is. Ez magyarázatot adhat például a szegénység kultúrájára, az újratermelődésre, amikor az emberek

kérő szülőket önállóbban cselekedni. Éppen ezért igyekeznék úgy felépíteni ezt a programot, hogy a lehető legérthetőbb nyelvezettel megfogalmazott ismeret átadó segítőeszköz lehessen. Sőt akár az olvasási nehézségekkel küzdő, vagy fogyatékossgal élő szülőknek hangfájlok formájában is elérhetővé tenném az információkat. Léteznek már az interneten olyan segítőszervezetek által elkészített remek segédanyagok, amelyek hasonló célt szolgálnak. Kiváló példa erre a TASZ oldalán elérhető⁴⁵⁴, a témával kapcsolatos általános kérdéseket megfogalmazó, majd legördülő ablakokban válaszokat adó rendszer. Talán az applikáció egy személyesebb, nagyobb önállóságot biztosító megoldás lehet. A következőkben végig haladok az egyes témákon a veszélyeztetéstől elindulva, a kiemelésen át, egészen a nevelésbe vételig, ötleteimmel kiegészítve megfogalmazom a szerintem legfontosabb ismereteket, melyek természetesen bővíthetők és további fejlesztési munkát igényelnek még.

A következő részben az applikáció felépítését és tartalmát részletesebben bemutatom, lépcsőzetesen haladva az alapvető ismeretektől, az egyre súlyosabbá váló élethelyzetekig és egyúttal a várható hatósági intézkedéseket magyarázom közérthető módon. Minden egyes szakasz egy-egy lehetséges kérdésre válaszol a szülőnek vagy más érdeklődő személynek.

A veszélyben lévő gyermek. Ebben a legró ablakban a veszélyeztetés fogalmának értelmezését helyezném el, hangsúlyoznám a szülő és család szerepének kiemelkedő szerepét, valamint azt, hogy a tevésüknek, vagy épp nem tevésüknek komoly következményei lehetnek. Konkrét esetekkel és grafikus illusztrációval magyaráznám a fogalom jelentését. Illetve a szakember megjelenését, valamint a vele való együttműködés fontosságát hangsúlyoznám. A gyermek veszélyeztetése lehet bármely cselekedet vagy épp annak hiánya, a mulasztás, ami károsíthatja a gyermek testi vagy lelki fejlődését. Mindez előfordulhat a szülő által megvalósított nem megfelelő tevékenység következtében, mint amilyen a bántalmazás, vagy épp elmarad az elvárható és szükséges cselekvés, mint az érzelmi támogatás vagy az iskolába való eljutás elősegítésének hiánya. A testi bántalmazás mellett a lelki fejlődés akadályozása is a veszélyeztetés kategóriájába esik, ilyen amikor a gyermeket szóban bántják vagy rendszeresen alábecsülik. Persze a gyerek lehet veszélyben saját maga miatt is, mert olyan dolgokat tesz, mondjuk drogot használ, rossz társaságba kerül, ami miatt veszélybe sodorja saját magát és a szülő nem tud hatékony, a gyermek érdekeit szolgáló határokat szabni a nevelésében. A veszélyeztetés nem csak szándékos ártásból adódhat; a gondoskodás hiányát jelenti, ha a gyermeket nem látják el megfelelően, nem adnak rá évszaknak megfelelő ruhát, nem kap megfelelő mennyiségű és minőségű ételt, vagy nem törődnek az egészségügyi szükségleteivel nem viszik időben orvoshoz, nem adják be a fontos gyógyszereket. A gyermek életkörülményei, például a család szociális helyzete, szintén befolyásolhatják a gyermek biztonságát. Amennyiben egy gyermek veszélyeztetve van, a családgondozónak kötelessége felkeresni a családot és megtenni a szükséges lépéseket a gyermek védelme érdekében.

A gyermekjóléti szolgálat értesítése. Ebben a részben ismét hangsúlyoznám, hogy egy gyermek körülményeiről beszélünk, aki életkoránál és tapasztalatlanságánál fogva kerülhet a felnőttöz képest sokkal kiszolgáltatottabb helyzetbe, akár a családjában is, ezért fontos, hogy

nem akarnak kilépni a szegénységből. Smith E. R., Mackie, D.M., Claypool, H. M: Szociálpszichológia. Budapest, 2016, 145.

⁴⁵⁴ <https://tasz.hu/mit-kell-tudnom-a-gyermekvedelemrol>.

egy külső szakavatott személy ellenőrizze helyzetét, ami egy lehetőség a segítség elfogadására, itt konkretizálni kell, hogy ki is az a szakember, aki érkezhets hozzájuk. A gyermekjóléti és családsegítő szolgálat akkor kap értesítést, amikor a gyanú felmerül, hogy egy gyermek veszélyeztetett helyzetben lehet a családján belül. Ebben az esetben a családgondozó felelőssége, hogy ellenőrizze a család helyzetét és megbizonyosodjon arról, hogy a gyermek biztonságban van. A családgondozó egy szakképzett munkatárs, aki a gyermekvédelmi szolgálat részeként dolgozik.

A családgondozó feladata. Fontos kihangsúlyozni, hogy a családgondozó, ahogy a nevében is szerepel a család segítője, így azon kívül, hogy ebben a részben ezt pontosabban elmagyaráznám, illusztrációként mondjuk egy „örangyalt” ábrázoló képet helyeznék el. A családgondozó feladata, hogy támogatást nyújtson a családnak abban, hogy képesek legyenek korrigálni azokat a problémákat, amelyek miatt aggodalmak merültek fel a gyermek jólétével kapcsolatban. Ilyen lehet például az, hogy segít nekik lakást találni, munkalehetőségeket keresni, vagy közvetít a szülők és az iskola közötti konfliktusok esetén. A családgondozónak minden rendelkezésre álló erőforrást és támogatást mobilizálnia kell a család számára annak érdekében, hogy a gyermekek otthoni környezetükben maradhassanak és ne kerüljenek állami gondozásba.

A legnagyobb félelem, hogy elveszik a gyermeket. Továbbra is az együttműködés fontosságát, a bizalom fenntartását hangsúlyozom és hogy fontos, hogy tovább olvassák ezt a részt. Amikor a családgondozó meglátogatja a családot, ez önmagában nem jelenti a gyermek elvételének veszélyét. A gyermek családból történő kiemelése csak akkor kerülhet szóba, ha a szülők semmilyen formában nem hajlandók együttműködni a családsegítő szolgálattal, vagy ha még a kapott segítség ellenére sem képesek kezelni a komoly problémákat és figyelmen kívül hagyják a tanácsokat. Fontos hangsúlyozni, hogy a gyermekvédelmi törvény értelmében egyetlen gyermeket sem lehet kizárólag anyagi nehézségek, azaz szegénység miatt kivenni a családjából.

Valaki jelzett. Kifejezetten kényes ponthoz értünk, hiszen az emberek beavatkozásnak, kutakodásnak élnek meg, ha valaki aggódni mer, sőt még szót is emel egy gyermekért. Fontos viszont ennél a résznél megint azt hangsúlyozni, hogy egy gyermek nem felnőtt, mindenki hallott súlyos tragédiákról, ami nem mindig szándékosan történik, nekünk felnőtteknek (18 év feletieknek) mindannyiunknak feladata megvédeni a gyermekeket a veszélyektől, aki ezt nem teszi, az elmulaszt valami fontos lehetőséget, amivel segíthet egy gyermeknek, egy családnak. A szemléletformálást itt a társadalmi felelősségvállalás ösztönzésében jeleníteném meg. Bárki, beleértve a szomszédokat és a rokonokat, értesítheti a gyermekjóléti szolgálatot, ha úgy gondolja, hogy egy gyermek veszélyeztetett helyzetben van. Egyes szakmák képviselői számára azonban nem csupán lehetőség, hanem kötelezettség is a jelzés: ide tartoznak az oktatási intézmények dolgozói, a védőnők, háziorvosok, nevelési tanácsadók, valamint a jogrendszert képviselő rendőrség, bíróság és ügyészség. Ezen szakembereknek nem csak akkor kell értesíteniük a hatóságokat, amikor bizonyosságuk van a veszélyeztetésről, hanem akkor is, ha csupán a gyanú merül fel. A törvény értelmében ez a jelzési kötelezettség része a gyermekvédelmi “jelzőrendszeri” szerepüknek. A bejelentést követően a gyermekjóléti szolgálat munkatársai, így a családgondozók is felkeresik az érintett családot, hogy személyes

beszélgetés által jobban megismerjék a helyzetüket. Feladatuk, hogy alaposan kivizsgálják, áll-e fenn valós veszély a gyermekre nézve, akár a szülő, akár egyéb külső körülmények miatt.

A védelemben vétel menete. Ha a gyermeket védelemben veszik a következő folyamatra lehet számítani, melynek leírását itt pontról-pontra, de röviden részletezek, ebben a szakaszban már a hozzátartozók biztatását fontos hangsúlyozni, hogy képesek az elvárásoknak megfelelni, hogy érdemes kérdezni a lehetőségekről, mert itt már kötelezettségeik vannak, melyeket be kell tartani, hogy a folyamat ne menjen tovább. A védelemben vételi eljárás során a család köteles megjelenni a gyámhatóságon tartott tárgyaláson, ahol a gyermek helyzetét és a megoldási lehetőségeket tárgyalják meg a családgondozó és a gyámhatóság képviselőjének jelenlétében. Amikor egy gyermek védelemben vesznek, az esetmenedzser válik a folyamat egy új és fontos résztvevőjévé, a családgondozó és a gyámhatóság mellett. Az esetmenedzser, aki a gyermekjóléti és családsegítő központ szakértője, ettől kezdve ő az, aki vállalja a fő felelősséget a gyermek ügyének kezeléséért. A tárgyalás részleteiről jegyzőkönyvet készítenek, fontos, hogy mindenki gondosan át olvassa azt, és szükségesnek érzik észrevételt kell tenni még mielőtt a tárgyalás befejeződne. A tárgyalást követően a gyámhatóság határozatot ad ki, amely megfogalmazza a szülők, a gyermek és a családgondozó kötelező teendőit. Ezek a feladatok betartása kötelező, és nem függ attól, hogy a család önkéntesen vett részt, ellentétben a korábbi együttműködési formákkal. Fontos, hogy a bíróságon közigazgatási per formájában megtámadható a védelemben vételi határozat. Erről is lehet részletesebben informálódni.

A védelemben vétel után. Ezen a ponton törekednék a lehető legpraktikusabb tanácsokat adni, biztatni őket, hogy változtathatnak a helyzetükön, kérjenek segítséget, kérdezzenek a folyamat visszafordításáért, ez egy elsajátítandó képesség sokaknak. A korábban már említett esetmenedzser, mint szakértő bekapcsolódásához ugyanúgy megerősítéseket fűznék az együttműködési hajlandóság növeléséért. A családnak fontos hangsúlyozni külön is, hogy vele is együtt kell működniük a helyzet javítása érdekében. Egy évvel a védelemben vétel után a gyámhatóság felülvizsgálja a döntést, hogy a család betartotta-e a megszabott feltételeket. Ezen felülvizsgálatra a szülőknek fel kell készülniük, bizonyítékok gyűjtésével arról, hogy javult a helyzet és kézben tartják, haladnak előre vagy megoldották a problémákat. A bizonyítékok közé tartozik például a munkaszerződés másolata, az iskolába járást igazoló dokumentumok, vagy a pszichológiai segítség igénybevételét igazoló dokumentáció. Ezeket a dokumentumokat a családgondozónak, az esetmenedzsernek és a gyámhatóságnak is be kell mutatni, hogy bizonyítsák a javulást.

A védelemben vétel iskolai hiányzás miatt. Külön fel kell hívni a figyelmet az iskolai hiányzások felhalmozódásának veszélyére, amely könnyen szintén védelemben vételhez vezethet. Az iskola a sokproblémás családok számára nem ritka, hogy a sokadik nehézség csak, így kevésbé figyelnek oda, hogy eljut-e a gyerek és rendszeresen jár-e. Éppen ezért külön hangsúlyt kell fektetni ezen a ponton a tanulás fontosságára, hosszútávú hatásaira, hogy a gyerek önálló felnőtté válhasson, aki lehetőleg sikeresen vegye az élet buktatóit. Ha egy gyermek 50 órát igazolatlanul hiányzik az iskolából, a gyámhatóság kötelezve van arra, hogy védelemben vegye a gyermeket, és ebben az esetben a családi pótlék felfüggesztésre kerül. A szülők ezt úgy orvosolhatják, hogy ha a gyermek ismét rendszeresen iskolába jár és megszűnik a hiányzás, írásban kérhetik a gyámhatóságtól a helyzet felülvizsgálatát. Amennyiben a

gyámhatóság megállapítja, hogy a hiányzás megszűnt, visszaállíthatja a védelembe vételt, és újra folyósítja a családi pótlékot.

Szolgáltatások. Fontos tájékoztatni az olvasót a szolgáltatásokról, amelyek továbbra is járnak neki. A családgondozó és az esetmenedzser által nyújtott szolgáltatások igazából nem változnak, ezek a következők: hivatali ügyintézés, iskolai és óvodai ügyek, adósságrendezés, konfliktuskezelés, munkakeresés, lakhatási problémák megoldása, valamint pszichológiai támogatás. Mindkét szakember rendszeres látogatásokat tesz a családoknál, hogy megvitassák a helyzetet és megbeszéljék a lehetséges változtatásokat. Különös figyelmet fordítanak olyan esetekre, mint a lakhatási problémák, amelyek megoldására különböző lehetőségeket, például átmeneti otthonokat vagy krízisotthonokat kínálnak.

A védelembe vétel időtartama. Ebben a részben fontos elmagyarázni, hogy meddig tart és milyen kimenetelei lehetnek a védelembe vételnek és mit kell tenni, ahhoz, hogy a gyermek a családban maradjon. A gyámhatóság évente kötelezően felülvizsgálja a védelembe vett gyermekek helyzetét, amit a szülők külön kérés nélkül is igénybe vehetnek. Továbbá, rendkívüli körülmények, például, ha a szülő munkát talál vagy javul a család lakhatása, esetén soron kívüli felülvizsgálatot is kérhetnek, amit rendkívüli felülvizsgálatnak neveznek. Ekkor a szülőknek bizonyítékokat kell csatolniuk a változásokról. A védelembe vétel felülvizsgálatának három lehetséges kimenetele van: 1, Megszűntetik: Ha megszűnik a probléma, a védelembe vétel is véget ér. 2, Fenntartják: Ha a probléma továbbra is fennáll, de nem válik súlyosabbá, a gyámhatóság fenntartja a védelembe vételt még egy évre. 3, Kiemelik a gyermeket: Ha a helyzet nem javul vagy romlik, és a család nem működik együtt, a hatóság dönthet úgy, hogy kiemeli a gyereket a családból. A gyermek kiemelését az esetmenedzser javasolhatja, és a gyámhatóság hozza meg a döntést. A tárgyaláson a szülőknek jelen kell lenniük, és minden releváns bizonyítékot magukkal kell vinniük. Ügyvéd vagy meghatalmazott rokon is kísérheti őket, de ehhez írásos meghatalmazás szükséges.

A kiemelés. Elérkeztünk az egyik érzelmileg legmegterhelőbb részhez, a gyermek kiemeléséhez a családból. A kétségbeesés esetleg ellenállást válthat ki a családból, éppen ezért fontos, hogy amennyiben sajnálatosan eljutott a folyamat idáig, az együttműködésen és az ismereten van a hangsúly, annak tudásán, hogy tenni lehet azért, hogy a gyermeket visszagondozzák a családba. Egy gyermek tehát akkor kerülhet ki az otthonából, ha tartósan súlyos veszélynek van kitéve, és sem a szülők, sem a családsegítő, sem a gyámhatóság nem tudott a helyzeten segíteni. Ebben az esetben a gyámhatóság döntést hoz, mely két lehetőséget foglal magában: az *ideiglenes elhelyezést* vagy a *hosszabb távú nevelésbe vételt*. Ezt a döntést a szülőknek írásban kell kézhez kapniuk. A gyámhatóság ezt követően a gyermeket nevelőszülőhöz lakásotthonba vagy gyermekotthonba helyezi át. Amennyiben a szülő ezt nem fogadja el, a gyámhatóság rendőri segítséget is kérhet a gyermek elszállításához. Mind a két döntés ellen fellebbezés nyújtható be a bírósághoz: az ideiglenes elhelyezés döntése ellen 15 napon, a nevelésbe vétel döntése ellen 30 napon belül. Nem végleges döntések ezek. A gyermekek a későbbiekben visszakerülhetnek otthonukba.

Egyéb lehetőségek. Ebben a fejezetben kihangsúlyoznám, hogy nagy jelentősége van a minket körülvevő családnak, hogy tartsuk a kapcsolatot a nekünk fontos személyekkel, segítsük egymást, mert mindenki kerülhet nehéz helyzetbe és akkor rászorulhatunk a másokra. Itt

alternatívaként a családbafogadást, mint kedvezőbb forgatókönyvet magyaráznám el. Amennyiben egy gyermeknek nem lehet a szüleivel maradnia, például azért, mert a szülő mondjuk súlyosan beteg lesz és nem tudja gondozni, lehetőség van arra, hogy a gyámhatósághoz forduljanak azzal a kéréssel, hogy egy családtag (például nagyszülő, nagynéni vagy akár unokatestvér) gondozza tovább a gyermeket. Ezt a gyermek családbafogadásnak nevezik. A családbafogadásnak számos előnye van, például könnyebb fenntartani a gyermek és a családtag közötti kapcsolatot, és a gyermeknek sem kell idegenekhez kerülnie, távoli helyre. Ezért fontos, hogy ha van olyan rokon a családban, aki vállalná a gyermek gondozását, akkor ezt a lehetőséget mindenképpen megfontolják és kérik a szülőket. Mégis fontos tudni, hogy a gyermek családba fogadásához a szülőnek kifejezetten beleegyezését kell adnia, és a rokonnak is vállalnia kell ezt a felelősséget. Amennyiben mind a szülő, mind a rokon egyetért a családbafogadással, akkor időpontot kell kérniük, és együtt kell elmenni a gyámhatóságra, ahol mindkét fél nyilatkozatot tesz erről. Fontos, hogy ezt a kezdeményezést a szülőnek kell megtennie és intézkednie ebben az ügyben. Ha azonban a gyámhatóság úgy dönt, hogy a gyermeket el kell venni a szüleitől, de a szülő ezt nem kívánja, akkor nem családbafogadásról van szó, hanem ideiglenes hatályú elhelyezésről. Azonban még ilyenkor is először azt kell megvizsgálnia a gyámhatóságnak, hogy van-e olyan rokon, akihez el lehetne helyezni a gyermeket, mivel a gyermek szempontjából is fontos, hogy minél ismerősebb és közelebbi környezetben nevelkedjen.

Az ideiglenes hatályú elhelyezés. Most azt magyaráznám el, hogy ha elviszik a gyereket, mert veszélyben érzik őt, akkor milyen lehetőségek várnak rá. Amennyiben a gyermek súlyos veszélyeztetettségnek van kitéve otthonában, ideiglenesen kiemelik a családból, amit ideiglenes hatályú elhelyezésnek neveznek. Ez lehet azon másik, különálló szülőnél történő elhelyezést is jelenthet, vagy rokonhoz kerülést, de általában a gyermekotthonba vagy nevelőszülőkhöz kerül a gyermek. Ilyenkor különböző szakemberek, főként pszichológusok és orvosok vizsgálják meg a gyereket és készítenek róla szakvéleményt. A szakértők által elkészített vélemény alapján döntenek el, hogy hová helyezik el a gyermeket, melyik helyszín felel meg neki leginkább. Általában a 12 év alatti gyerekeket nevelőszülőknél helyezik el, de például, ha a gyermek fogyatékos vagy más speciális szükségletei vannak, mint például magatartási zavar vagy valamilyen függőség, akkor a gyermekotthonban kerül elhelyezésre. Előfordulhat az is, hogy olyan sok testvér van, hogy nem lehet őket egy nevelőszülőnél elhelyezni.

A nevelésbe vétel lényege. Véleményem szerint ettől a résztől kezdve még nagyobb jelentősége van a biztatásnak, a kitartásra buzdításnak, a „nincs lehetetlen csak tehetetlen” - szemlélet átadásának, mert az amúgyis problémás szülőnek, ha elengedik a kezét, az esetek többségében feladja és passzívvá válik a gyerek pedig tartósan elszakad a családjától. Külön hangsúlyoznám az állandó kapcsolattartás fontosságát. A nevelésbe vétel azt jelenti, hogy a gyermeket kiveszik otthonából, és hosszabb időre elhelyezik gyermekotthonban vagy nevelőszülőknél. Ettől a pillanattól kezdve a gyermek törvényes képviselője nem a szülő, hanem a kijelölt (gyermekvédelmi) gyám lesz. A gyám felelős a gyermek érdekeinek képviseletéért és dönt a gyermeket érintő fontos kérdésekről, ami eddig a szülő feladata volt. A gyám elérhetősége a határozatban szerepel, és fontos a kapcsolattartás vele. A nevelésbe vétel időszaka alatt is a családgondozó feladata segíteni a szülőknél a problémák megoldásában,

hogy a gyerek minél hamarabb visszatérhessen a családjához. Ezért kiemelten fontos a gyermekkel, a családgondozóval és a gyámmal folyamatos és rendszeres személyes kapcsolatot fenntartani.

A szülő joga és kötelessége. Ebben a részben elismerném a gyermek elvesztése miatti fájdalmat, de a gyermek az, aki a legnehezebb folyamaton megy át, nekünk felnőtteknek pedig mindent el kell követni azért, hogy az ő helyzete megnyugtatóan alakuljon, éppen ezért szükség van a szülő együttműködő és aktív jelenlétére. A nevelésbe vétel idején a szülői felügyeleti jog szünetel, ami azt jelenti, hogy a gyermeket érintő döntéseket ebben az időszakban nem a szülő hozza meg. Ezeket a döntéseket a gyám veszi át a szülő helyett. Ugyanakkor a szülőnek joga van fenntartani a kapcsolatot a gyermekével és minden támogatást megkapni annak érdekében, hogy a gyermek visszakerülhessen hozzá. A kapcsolattartás nem csak joga, hanem kötelessége is a szülőnek. A szülőnek együtt kell működnie a gyermek nevelőszülőjével, a gyámmal és a gyámhatósággal. Amennyiben a határozatban meghatározott gondozási díj szerepel, azt köteles a szülő kifizetni.

A kapcsolattartás. Ahogy azt már többször kihangsúlyoztam a kapcsolattartásnak igen nagy jelentősége van a résztvevőkkel, de különösen a gyermekkel, itt is tovább erősíteném ennek jelentőségét, ugyanis annak nem betartása már ténylegesen veszélyezteti a szülő-gyermek kapcsolatának fennmaradását ennél a szakasznál. A szülőknek kötelességük fenntartani a kapcsolatot a gyermekükkel, hacsak a gyámhatóság nem tiltja el őket ettől. A nevelésbe vételi határozat részletezni fogja, hol és mikor kell a rendszeres kapcsolattartáson megjelenni, ami természetesen személyes találkozást jelent, nem telefonhívást vagy üzenetküldést. A kapcsolattartás helyét és idejét a gyámhatóság határozza meg, de ha ezek nem megfelelőek, a szülő kérheti a módosítást. Az aláírt kapcsolattartási napló nagyon fontos eszköz, mivel ezzel bizonyítható, hogy a kapcsolattartásokon megjelent a szülő. Ha a szülő 3 hónapig semmilyen kapcsolatot nem tart a gyermekével, akkor a gyermek örökbefogadhatóvá válik, ami azt jelenti, hogy egy idegen örökbefogadhatja, és nem jöhet már vissza a szülőkhöz. A rendszeres kapcsolattartáson kívül időszakos kapcsolattartást is kérhet a szülő, például nyári, őszi vagy karácsonyi szünetre. Ezt írásban kell kérni a gyámhatóságtól, és előre kell tervezni, mivel a hatóság lassan dolgozik. Emellett lehetőség van levelezésre, email küldésre, csomagok küldésére és telefonálásra is a gyermekkel, de ezek nem helyettesítik a személyes kapcsolat fenntartását. Ha csak telefonon tartják a kapcsolatot, az azt jelenti, hogy a szülő nem tartja a kapcsolatot a gyerekekkel, és az örökbefogadás lehetőségét veti fel.

A gyermek visszakerülésének lehetősége a szülőhöz. Ebben a fejezetben törekedni kell a realitás talaján megmaradni, biztatni a szülőt, de nem naiv álmokat kergetve, a változás megvalósításának képességére biztatva. A nevelésbe vételt évente, majd két évente felül kell vizsgálni. Ebben az időszakban a gyámhatóság értékeli, hogy otthoni körülmények javultak-e, és hogy megszűntek-e a problémák. Fontos előre felkészülni ezekre a felülvizsgálatokra, és összegyűjteni azokat a bizonyítékokat, amelyek mutatják, hogy a helyzet megváltozott. Amennyiben további felülvizsgálatra van szükség, az rendkívüli felülvizsgálatnak nevezhető, és azt a szülőnek külön kérvényeznie kell. Ehhez a gyámhatósághoz kell benyújtani egy kérelmet, és igazolni kell, hogy tényleges változások történtek, például új munkát talált a szülő, kér segítséget a mentális vagy lelki problémáira stb. Rendkívüli felülvizsgálatot csak akkor

érdeemes kérni, ha valóban olyan fontos változások történtek az életében, amelyek hatással vannak a gyermekre is.

Információszerzés. Kulcsfontosságú kérdés a gyermek családban tartása, vagy visszagondozásának megkezdődése szempontjából, hogy a szülő aktív részese legyen a folyamatoknak, éppen ezért tudnia kell, hogy kitől kérdezhet, tájékozódhat. A családgondozók, esetmenedzserek és gyámhatósági ügyintézők kötelessége, hogy minden lehetséges információt közöljenek a szülővel, ami a várható jövőbeli eseményekkel kapcsolatos. Ha a szülő szeretne informálódni a gyermekéről, a legjobb, ha a gyámtól érdeklődik. Ha bármi kétsége lenne, bátran hozzájuk fordulhat, persze más szakemberektől is kérdezhet. Amúgy is jó rendszeres kapcsolatot tartani velük, ne csak akkor keressék őket, amikor van valamilyen sürgős kérdés vagy helyzet. Fontos, hogy a gyámhatóságtól jogosult a szülő kérni azoknak az iratoknak az áttekintését és másolatának elkészítését, amelyek az ügyet érintik, ahogyan azt az Ákr. 33.§⁴⁵⁵ rendelkezik.

Az utógondozás. Fontos tisztában lenni, hogy milyen lehetőségek várnak azokra, akik 18 éves koruk után is igénybe szeretnék venni az állami gondoskodást, milyen életkori határokról érdemes tudni. A gyermekotthonban, lakásotthonban vagy nevelőszülőnél felnövő gyerekek kérelmezhetik az utógondozást, amely lehetővé teszi számukra, hogy 18 éves koruk után is gyermekvédelmi ellátásban maradhassanak. Az utógondozás lehetőséget nyújt azoknak, akik bentlakásos intézményi helyre várnak, vagy képtelenek még magukról gondoskodni. Ha valaki tanul és tanulói jogviszonya van, az 24 éves koráig kérheti az utógondozást. Az utógondozás önkéntes, tehát csak azok kérik, akik további segítséget szeretnének kapni az önálló élet megkezdése előtt. A gyámhatóság dönt az utógondozás jóváhagyásáról vagy elutasításáról.

8. A Gyermekjogi Civil Koalíció 12 pontja

A gyermekvédelmi rendszer nehezített működését bizonyítja az a közéletet is aktuálisan borzoló eset, mely a bicskei gyermekotthon egykori igazgatóhelyettesének kegyelmi ügye kapcsán keletkezett, a volt köztársasági elnök döntését nem kívánom sem véleményezni, sem részletezni ezen a helyen. Ugyanakkor, ha egy ilyen sajnálatos eset kapcsán, a szakellátott gyermekeket sokáig traumájukkal, kiszolgáltatottságukkal egyedül hagyó rendszerre most végre több figyelem jut, akkor talán elmondhatjuk, hogy sok ember szenvedése árán, de talán elindulhat egy professzionálisabb gyermekvédelmi rendszer kiépítése, ahol a szakmai ajánlások is végre a jogszabályok és a gyakorlat szintjére emelkedhetnek, méghozzá összhangban egymással. Az egyik legjelentősebb gyermekvédelmi civil szervezet, összefogás, a hazai gyermekvédelem legjelentősebb szervezeteit és szakembereit magába foglaló szervezet az egész országot megrengető eset kapcsán egy igen jelentős szakmai reformcsomagot állított össze *Mit kíván a magyar gyermekvédelem* címmel?⁴⁵⁶, melyből kiemelek egy 12 pontból álló kiáltványt itt. Úgy gondolom, hogy a diszfunkcionális működésű magyar gyermekvédelmi

⁴⁵⁵ 2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról: 33. § [Az iratbetekintési jog] Az ügyfél az eljárás bármely szakaszában és annak befejezését követően is betekinthez az eljárás során keletkezett iratba.

⁴⁵⁶<https://unicef.hu/wp-content/uploads/2024/03/javaslatok-gyermekvedelem-2024.-vegleges-02.29.docx-2.pdf?mibextid=WC7FNe>.

rendszer legfontosabb problémaköreinek megoldását szorgalmazó pontok mindazt megfogalmazzák, amely változásokra feltétlenül szükség lenne.

- „1. A mindenkori Kormány – az érintettek, valamint szakmai és civil szervezetek bevonásával - dolgozzon ki **átfogó gyermekjogi stratégiát**, ehhez kapcsolódó cselekvési tervet és biztosítsa az 1997. évi Gyermekvédelmi törvény végrehajtását!
2. **Integrált, szakmailag magas színvonalú, átlátható gyermekjóléti és gyermekvédelmi szakirányítást és területi munkát!**
3. A **gyermekvédelem megfelelő finanszírozását, gyermekközpontú költségvetést**, a mindenkori GDP legalább 3%-át fordítsák a családokra és a gyerekekre!
4. **Gyermekjogi Ombudsmant**, valamint független szakmai testület létrehozását, amely a gyermekek jogainak területén végzett tevékenységek átfogó monitorozásáért, minőségbiztosításáért felel.
5. A gyermekvédelmi rendszerben dolgozó, valamint a gyermekvédelmi rendszerhez kapcsolódó feladatokat ellátó szakemberek és más segítők **anyagi megbecsülését, megfelelő kiválasztását, felkészítését, támogatását és rendszeres ellenőrzését!**
6. A gyermekvédelmi rendszer **túlterheltségének megszüntetését**, a megfelelő működéshez elegendő erőforrások, így többek között férőhelyek és szakemberek biztosítását!
7. **Hatékony megelőzést**, korai támogatást, beavatkozást, a gyermekjóléti szolgáltatás “kapuőri” funkciójának érvényesítését!
8. A fokozottan sérülékeny gyermekcsoportok **hatékony védelmének biztosítását!**”
9. A **bántalmazás, elhanyagolás minden formájának a megelőzését, a gyermekbántalmazási esetek kivizsgálását és az eredmények, megállapítások, következmények nyilvánossá tételét!**
10. A gyermekvédelmi **szakellátás működésének átláthatóvá tételét**, traumatudatos szemléletmód kialakítását!
11. **Gyermekrészvételt!** A gyermekek tájékoztatását - életkoruknak, fejlettségi szintjüknek megfelelő – bevonását az őket érintő döntésekbe, valamint a gyermekek érdekképviselésének hatékonyabbá tételét!
12. A **gyermeki jogok megismertetését** a gyerekekkel, családtagokkal, szakemberekkel és a legtagabb közvéleménnyel a minél szélesebb körű alkalmazás érdekében. A társadalmi közbeszéd középpontjába került gyermekotthonokban nevel.”

9. Regionális koordinációs- és képzőközpontok

A Koordinációs és Képzőközpontok ötlete két nemzetközi módszeren alapul. Szerkezetileg a németországi, korábban bemutatott, a családi erőszak áldozatait segítő intervenciós csoportokra hasonlítana leginkább. Elsősorban esetkoordinálással, azon belül is a szakemberek felkutatásával, az adott ügyekbe történő becsatornázásával, valamint a folyamat mentorálásával foglalkoznának. Másodsorban viszont szakemberek, kifejezetten a jelzőrendszeri tagok, valamint szülők képzését látnák el. A másik nemzetközi módszer azoknak a svájci szociálpedagógiai központoknak a módszertanát nagyban követé, amelyek ugyan támogatások tekintetében becsatornázottak az állami Gyermek- és Ifjúsági Otthonok rendszerébe, mégis önálló egységként a fiatalok felmérésére és ifjúságvédelmi intézkedések végrehajtására szolgálnak, mégpedig tudatosan arra építve, hogy támogassák a sikeres és önálló felnőtté válást. A szubszidiaritás, a kiegészítő segítségnyújtás elvének megfelelően a fiatalok személyes és szakmai értékeléséhez és támogatásához széles körű szolgáltatásokat nyújtanak. Kiemelt feladata lenne a szakellátásban élők tudatos becsatornázása a társadalomban már a szakellátás ideje alatt. Az a szinte szegregáltak mondható, a magyar gyermekvédelmi szakellátás alakulására továbbra is jellemző szerkezet, amely az intézményi ellátás sajátja, véleményem

szerint legkevésbé szolgálja a fiatalok önálló boldogulását az életben. Éppen ezért fontos szerepe lehet azoknak a jelenleg „szigetszerűen”, ugyanakkor sikeresen működő, sokszor alulról építkező kezdeményezéseknek, mint amilyen a *Van Élet a Gyermekotthon Után Alapítvány*.

A gyermekvédelmi szakellátásban hazánkban az utóbbi időben napvilágot látott visszaélések, vagy csak a déli régióban az elmúlt évben történt, a gyermek halálával végződött esetek mind bizonyítékai annak, hogy a túlterhelt állami rendszer. Minden rendszernek, legyen szó oktatásról, sportéletről szüksége van egy külső, független szakmai egységre, amely támogatja, koordinálja a munkáját, megfelelő, a konkrét esetre formált szakmai megoldási javaslatot dolgoz ki, valamint segít olyan szakembereket, mint támogatókat biztosítani, akik az adott ügy hatékonyabb megoldásában részt vállalnának.

Céлом kezdeményezni olyan regionális koordináló és képzőközpontokat, melynek elsődleges feladata annak a munkának az elvégzése, amely elősegíti a gyermek körül lévő társadalmi csoportok megerősödését abból a célból, hogy a gyermek veszélyeztetettsége megszűnjön és a családjában nevelkedés, illetve a családjába visszakerülés a számára legmegfelelőbb módon valósulhasson meg. Az ötlet a németországi Freiburgban 20 éve működő nem-állami intervenciós csoport, a FRIG-Freiburg koncepciójából fakad, akik elsősorban nőkkel és gyerekekkel, mint családi erőszak áldozataival, illetve rajtuk keresztül minden érintettel foglalkoznak, de elsősorban az együttműködést erősítik koordinációs munkájukon keresztül. Azt a szemléletet vallják, hogy a közösségnek ereje van, mindenki körül van közösség, csak meg kell erősíteni. Ők ebben is segítenek. Állami, hatósági szervekkel tartják a rendszeres kapcsolatot, a „Kerek Asztal” elnevezésű heti találkozók, ez a központ központi együttműködési és döntéshozó testülete.

Közösen dolgozzák ki az aktuális projekt céljai szempontjából leghatékonyabb megvalósítási stratégiáit, egymáshoz harmonizálják az eljárásokat, vizsgálják a jogi mozgásteret annak érdekében, hogy a családon belüli erőszak eseteiben az érintettek számára hatékonyabbá tegyék a beavatkozásokat, és kezdeményezzék azok megvalósulását. A szükséges intézkedéseket interdiszciplináris, intézményközi, kötelező és egyenlő alapon dolgozzák ki, és figyelembe veszik az összes érintett intézmény nézőpontját és működését. Ezáltal javul az intézmények és projektek helyi szintű hálózatba szervezése a családon belüli erőszak által érintettek javára.

A FRIG⁴⁵⁷ eddigi eredményei véleményem szerint jól adaptálhatók lehetnének a veszélyeztetett vagy sokproblémás családok elsősorban jogi és koordinatív megsegítésére. Íme néhány példa:

- Jól megalapozott együttműködés az érintett intézmények között a kerekasztal-beszélgetésen való részvétel, a szakmacsoportos munka és a konkrét egyedi kérdésekkel foglalkozó almunkacsoportok megalakulása révén.

⁴⁵⁷ A Német Szövetségi Köztársaság területén tartományi szinten a gyermekvédelem területén is léteznek mind a szakellátás, mind pedig az alapellátás szintjén is olyan állami és civil összefogásból született szakmai projektek, amelyek a koordinációs tevékenységen keresztül nyújtanak segítséget a veszélyben lévő gyermekeknek és családjaiknak, ilyenek például: <https://kinderschutznetzwerk.de/>, illetve a <https://kjmi.de/>.

- Javított beavatkozási intézkedések az önkormányzati szintű hálózatépítés és az alkalmazandó jogszabályok következetes végrehajtása révén.
- Európai (WAVE), szövetségi (KFK) és tartományi (NIP) szintű hálózatépítés.
- Struktúrák létrehozása a különböző munkaterületeken: freiburgi ügyészség: a családon belüli erőszakkal foglalkozó külön osztály létrehozása; freiburgi rendőrkapitányság: családon belüli erőszakkal foglalkozó osztály létrehozása az északi és a déli kapitányságon.
- Megelőzési munka területe.
- A családon belüli erőszakkal kapcsolatos adatgyűjtés a következőknél: Közrendvédelmi Hivatal, ügyészség és rendőr-főkapitányság.
- Átírányítási eljárás: az eljárásokat folyamatosan harmonizálják.
- Tanácsadási szolgáltatás létrehozása a lakásukból kitiltott nők számára a Frauen- und Kinderschutzhaus Freiburg e.V. női tanácsadó központjában.
- Beavatkozási koncepció a gyermekek és az erőszakos szülő közötti kapcsolattartás szabályozására.
- Jogpolitikai követelések megfogalmazása és benyújtása az erőszak elleni védelemről szóló törvény felülvizsgálata érdekében (szövetségi szinten).
- Együttműködés a "Nők elleni erőszak" BW állami cselekvési tervben és annak végrehajtásában.
- Részvétel a BW Szociális Minisztérium "A nők elleni erőszak ellen" tanácsadó testületében.
- Célzott tájékoztatás rendezvényeken és szórólapokon keresztül.
- PR-munka Előadások és továbbképzések, sajtómunka, kiállítások, színház, kampányok a témában, szórólapok stb.) meghatározott csoportok és szakszemélyzet számára.
- A gyermekek megerősítése: a családon belüli erőszak által érintett gyermekek és fiatalok támogatási igényeinek tisztázása.
- Információs modulok különböző korcsoportok tanulói és hallgatói számára.
- Pszichoszociális folyamatok támogatása.
- "Erőszak-ellenes-aktív" elkövetői képzés erőszakot alkalmazó férfiak számára.
- Tanácsadás a családon belüli erőszak által érintett férfiak számára.
- Zaklatást átélt áldozatok számára biztosított tanácsadás

10. Következtetések

A választott téma középpontjában a gyermek áll, mégpedig az olyan speciális gyermek, akit gyermekvédelmi megközelítésből a veszélyeztetett jelzővel illetünk. Hiba lett volna őt külön vizsgálni, külön entitásként leválasztani azokról a társadalmi csoportokról, amelyekben nevelésük, szocializációs folyamataik zajlanak, hiszen egymásra hatásuk mindkét irányba bizonyíthatóan jelentős. Éppen ezért a nevelés-gondozás szocializációs folyamatokból kiindulva azokat a társadalmi csoportokat vizsgáltam, akiknek a véleményem szerint a legnagyobb ráhatása van a gyermek későbbi sikeres és önálló felnőtté válására. Elsőként a családot, amely a legtermészetesebb és így a legjobb tere a gyermek fejlődésének, majd az oktatási intézményt, melynek a Nemzeti Alaptanterv megfogalmazása szerint szintén feladata a gondozás-nevelés, végül a gyermekvédelmi szakellátást, amely átveszi a gondozás-nevelés

feladatát a szülőtől, amennyiben az alapellátás keretében nem sikerül megnyugtató módon rendezni a gyermek veszélyeztetett státuszát.

A kiinduló kérdésem az volt, hogy az állam, valamint a segítségével a család mit tud tenni annak érdekében, hogy ezt az egyértelműen speciális társadalmi csoportot, akinek hiányos vagy más szóval megtépzott a családi tőkéje, valamint minimális vagy teljes mértékben hiányos a kapcsolati, illetve kulturális tőkéje, mindennek ellenére mégis társadalmi integrációja sikeresen megvalósulhasson. Mennyiben tud a szociális ellátórendszer törvényi kötelezettségének megfelelni, szakmai felkészültségével hozzájárulni ahhoz, hogy a gyermek alapvető joga teljesülhessen, és a családjában nevelkedhessen. Amennyiben ez nem lehetséges, a lehető legcsaládiasabb környezetet biztosítani számára, valóban az egyéni szükségleteinek megfelelő körülményeket nyújtani a későbbi önálló és jó felnőttkor eléréséhez. Mennyire van összhangban a jól kidolgozott gyermekvédelmi jogszabályi háttér a gyakorlati megvalósulással. Sajnos a közel 25.000 gyermekvédelmi szakellátásban lévő gyermek azt bizonyítja, hogy van hová fejlődni, hogy meg kell teremteni a koordinált szakmaközi együttműködést a hatékony esetkezelés érdekében. Hogyan lehet kiaknázni jobban a gyermekvédelmi struktúrában rejlő lehetőségeket. Miként kapcsolódhatnak más szektorok szolgáltatásaikkal, mint az oktatás vagy a nem-állami kezdeményezések a szociális ellátórendszerhez, úgy, hogy azzal a hatékonyabb működését a rendszernek szolgálják ki.

Éppen ezért számba vettem azokat a lehetséges káros folyamatokat, amelyek akadályozhatják a kérdésemre adott pozitív választ. Bár számos szakember foglalkozott már előttem ezzel a témával én az egyetemi oktató szemszögéből is közelítettem, a társadalmi felelősségvállalás, illetve a gyakorlati.

A téma felvezetéseként kapcsolódó alapfogalmakat tisztáztam, mint a veszélyeztetés, a kötődés vagy a reziliencia. Meghatároztam jogi és egyéb társtudományok szempontjából, hogy ki is a gyermek, miért van nagy jelentősége a gyermeknek, az őt körülvevő családnak. Habár a diszfunkcionalitást, mint működési zavart körbejártam a családok vonatkozásában is, de azt elsősorban a két másik kutatott csoport a gyermekvédelmi rendszer és az oktatási rendszer kapcsán használom. A családok vonatkozásában *Herczog Máriára* hivatkozva definiálom a sokproblémás családokat.

A nemzetközi gyakorlattal merőben szembe megy a hazai jogi szabályozás, amikor kizárólag veszélyeztetett gyermekekről és nem veszélyeztetett emberekről vagy családokról beszél. Így véleményem szerint épp a legfontosabb, a család marad kezeletlenül, amelyből feltételezhetően a gyermek veszélyeztetettsége származik, és amely, ha megfelelő segítséggel regenerálódhatna, úgy a legjobb közege lenne a gyermeknek a sikeres felnőtté váláshoz.

Sokszor megfogalmazódik a gyerekekkel kapcsolatos intézkedések, segítségnyújtások kapcsán, hogy maguk az érintetteknek meg kellene önállóan küzdeni azzal a problémátömeeggel, amely lehet, hogy generációk óta halmoz egy család, mely nehézségek mögött pont a képességihiány, illetve a soha nem megfelelő segítség elérése állhat, kialakítva a tanult tehetetlenség állapotát. A dolgozat célja az a fajta hídépítés a gyermek és az őt körülvevő csoportok között, amely minden szempontból támogatja, hogy a gyermek ne legyen veszélyben. A „tudás hatalom”, érthetjük ezt a téma összes résztvevőjére, biztos tudással, ismerettel kell felruházni, képessé kell tenni ennek a „3-lábú széknek” a lábait, a gyermeket, a szülőt és végül

az ügyekben érintett szakembert, hatóságot. A képessé tétel, hatalommal felruházás elengedhetetlen része ennek a folyamatnak.

Miután az érintett gyerekeknek a szocializációs terük és a szociális tőkájük kisebb vagy nagyobb mértékben, de sérült, ez a körülmény pedig alapvetően befolyásolja a kulturális tőkefelhalmozásuk esélyeit, amely pedig csökkenti az esélyét a jó felnőttkornak, ezért a méltányosság és a gyengébb fél védelmének alapelvéből kiindulva egy kifejezetten inkluzív szemléletét javaslom a segítségnyújtásnak. Az inklúzió alatt nem csak az oktatást értem, hanem a traumára fókuszáló szemléletet is. Miután ez egy rendkívül komplex szakmai kihívás, ráadásul a gyermekvédelem vagy az oktatás területén végzett munka a kiegészítő szempontjából rendkívül veszélyeztetett, ezért javaslom olyan szakmai, nem feltétlenül állami irányítású, központok létrehozását, melyek leveszik a koordinációs feladatokat a hatóságokról, ezzel növelve a sikeres és hatékony együttműködésüket. A koordinációs tevékenység mellett a szakember képzésben is aktív részt vállalnának, melyre az általam végzett kérdőíves kutatás válaszaiból egyértelmű igény mutatkozik a gyermekvédelmi szakszolgálat munkatársai részéről. A felsőoktatásban működő gyermekvédelmi önkéntesség pedig nem csupán terhet vehet le a szakemberek válláról, de szemléletében nyitottabb, empatikusabb fiatal szakembereket biztosíthat a jövő gyermekvédelme számára.

11. Conclusions

The chosen theme focuses on children, a specific group of children who are labeled as vulnerable from a child protection perspective. It would have been a mistake to consider them separately from the social groups in which they are raised and socialized, and thus to treat them as separate entities, since their reciprocal impact on each other is demonstrably significant. For this reason, starting from the processes of upbringing, care and socialization, I have examined those social groups which, in my opinion, have the greatest influence on the child's later successful and independent adulthood. First of all, the family, which is the most natural and therefore the best environment for the child's development, then the educational institution, which, according to the National Curriculum, is also responsible for care and education, and finally the child protection system, which takes over the care and education function from the parents, if the child's vulnerable status cannot be resolved in a satisfactory manner within the framework of the basic care system.

My initial question was what the state and, with its help, the family, can do to ensure that this clearly specific social group, which has a lack of, or in other words, a damaged family capital and minimal or no social or cultural capital, can nevertheless be successfully integrated into society. The extent to which the social care system is able to meet its legal obligations and to contribute with its professionalism to the fulfilment of the child's fundamental rights and to his or her upbringing in the family. If this is not possible, to provide the child with the most family-like environment possible, in conditions which are genuinely suited to his or her individual needs, so that he or she can later achieve an independent and healthy adulthood. How well-developed child protection legislation is matched by practical implementation. Unfortunately, the nearly 25,000 children in specialised child protection care show that there is

room for improvement and that coordinated inter-professional cooperation needs to be established for effective case management. How to better exploit the potential of the child protection structure. How other sectors can link their services, such as education or non-state initiatives, to the social care system in a way that serves the system more effectively.

For this reason, I have taken stock of the potentially damaging processes that could hinder a positive response to my question. Although many professionals have addressed this issue before me, I also approached it from the perspective of an academic lecturer, a social responsibility practitioner. As a prelude to the topic, I clarified related basic concepts such as endangerment, attachment or resilience. I have defined, from the point of view of law and other co-studies, who a child is, why childhood and the family that surrounds it are of great importance. Although I have also circled dysfunctionality as a dysfunctional disorder in relation to families, I use it primarily in relation to the two other groups I have researched: the child protection system and the education system. In relation to families with children, I define families with multiple problems by referring to *Maria Herczog*.

Domestic legislation is in stark contrast to international practice when it speaks only of children at risk and not of people or families at risk. Thus, in my opinion, it is precisely the most important family that is left untreated, the one from which the child's vulnerability is presumed to stem and which, if it could be regenerated with the right help, would be the best environment for the child to successfully grow up.

It is often said in connection with measures and assistance for children that the people concerned should themselves deal with the mass of problems which may have been accumulated by a family for generations, and that the difficulties may be due precisely to a lack of ability or to never having access to adequate help, creating a state of learned helplessness. The aim of this essay is to build a bridge between the child and the groups around him or her, supporting them in every way to ensure that the child is not at risk.

The "power of knowledge", we can understand this for all the participants of this topic, must be equipped with sure knowledge, empowered, the legs of this "3-legged stool", the child, the parent and finally the professional, the authority involved in their affairs. Empowerment is an essential part of this process.

As the children concerned have a damaged socialisation space and social capital, to a greater or lesser extent, which in turn has a fundamental impact on their chances of accumulating cultural capital and thus reducing their chances of a good adulthood, I propose an explicitly inclusive approach based on the principles of equity and the protection of the weaker party.

The questionnaire surveys carried out confirmed the initial hypothesis that coordination and education as an option to address the dysfunction could be a solution to help groups around children at risk to be more active and cohesive, and thus more effective.

A témában megjelent saját közlemények

1. *A Stalkingról*

In: Korinek, László; Kőhalmi, László; Herke, Csongor (szerk.) Emlékkönyv Irk Albert egyetemi tanár születésének 120. évfordulójára

Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK) (2004) 260 p. pp. 117-130., 14 p.

2. *A stalking és a családon belüli erőszak*

CSALÁDI JOG 3: 1 pp. 31-38., 8 p. (2005)

Szakcikk (Folyóiratcikk) | Tudományos [2920055]

3. *Bántalmazott gyermekek helyzete Magyarországon*

In: Somfai, Balázs (szerk.) "Gyermekei jogok, gyermekvédelem és a határtudományok" című országos konferencia : Tanulmánykötet

Pécs, Magyarország: PTE ÁJK (2008) 134 p. pp. 72-88., 17 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos [31832841]

4. *„Felejtethetlenül Pap Tibori...”*

In: Kajtár, István (szerk.) Pécsi jogászprofesszorok emlékezete, 1923-2008 : antológia

Pécs, Magyarország: PTE ÁJK (2008) 324 p. pp. 71-80., 10 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos [2575604]

5. *Egyenlő esélyek büntetéssel?*

In: Somfai, Balázs (szerk.) Ünnepi tanulmánykötet Filó Erika kandidátus egyetemi docens 70. születésnapjára

Pécs, Magyarország: PTE Állam- és Jogtudományi Kar (2010) 432 p. pp. 109-122., 14 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos [31832853]

6. *A távoltartás, gyermekbántalmazás családjogi vonatkozásai.*

In: Csöndes, Mónika; Nemessányi, Zoltán (szerk.) Merre tart a magyar civilisztikai jogalkotás a XXI. század elején? : Tanulmánykötet

Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar (PTE ÁJK) (2010) 261 p. pp. 13-21., 9 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos [2917902]

7. *A családból fakadó erő, avagy KLD rendhagyó köszöntése*

In: Finszter, Géza; Kőhalmi, László; Végh, Zsuzsanna (szerk.) Egy jobb világot hátrahagyni... : Tanulmányok Korinek László professzor tiszteletére

Pécs, Magyarország: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Büntetőjogi Tanszék (2016) 654 p. pp. 46-47., 2 p.

Esszé (Könyvrészlet) | Tudományos [31832813]

8. *"Vagyok, aki vagyok!"*

In: Csefkó, Ferenc (szerk.) Alma Materünk a Jogi Kar : Ünnepi kiadvány a Pécsi Egyetem alapításának 650. évfordulója alkalmából

Pécs, Magyarország: A Jövő Közigazgatásáért Közalapítvány (2017) 133 p. pp. 75-77., 3 p.

Esszé (Könyvrészlet) | Tudományos [31832860]

9. Eheverbote

In: Herger Cs, Eszter; Kissich, Susanne; Steppan, Markus (szerk.) Gemeinsame Wurzeln und Elemente des österreichischen und ungarischen Familienrechts

Graz, Ausztria: Leykam (2018) 467 p. pp. 367-378., 12 p.

Szaktanulmány (Könyvrészlet) | Tudományos [31832796]

10. A családon belüli erőszak múltja és jelene Magyarországon

DÍKÉ: A MÁRKUS DEZSŐ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT FOLYÓIRATA 2: 2 pp. 95-107., 13 p. (2018)

Teljes dokumentum

Szakkikk (Folyóiratcikk) | Tudományos[30452848] [Admin láttamozott]

11. Egy svájci-magyar kutatás születése

JURA 25 : 2 pp. 568-570. , 3 p. (2019)

Teljes dokumentum

Ismertetés (Folyóiratcikk) | Tudományos[32576065]

12. Lehet másképp? Pedagógusoknak a bullyingról (2019)

Nem besorolt (Egyéb) | Tudományos[34440026]

13. (Társszerző: Gabriella, Kulcsár - Judit, Zeller) *STUDENTS FOR CHILDREN”: A VOLUNTEER PROGRAMME-MODEL FOR UNIVERSITIES FOR THE SUPPORT OF CHILDREN IN FOSTER CARE*

INTERNATIONAL JOURNAL OF CHILD, YOUTH AND FAMILY 11: 4 pp. 1-12. , 12 p. (2020)

DOI WoS Teljes dokumentum

Szakkikk (Folyóiratcikk) | Tudományos [31799728]

14. *A rossz csend vége. Részletes beszámoló a Pannonhalmán megrendezett, "A csendtől a szóig" című nemzetközi gyermekjogi szimpóziumról*

CSALÁDI JOG 18: 1 pp. 51-56., 6 p. (2020)

Szakkikk (Folyóiratcikk) | Tudományos [31832749]

15. Mit üzen a múlt?

DÍKÉ: A MÁRKUS DEZSŐ ÖSSZEHASONLÍTÓ JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT FOLYÓIRATA 5 : 1 pp. 119-135. , 17 p. (2021)

DOI Egyéb URL

Szakkikk (Folyóiratcikk) | Tudományos[32576089] [Admin láttamozott]

Irodalom- és forrásjegyzék

A

- Abrudbányai, T. – Katics, Sz. – Pesty, T. – Tüski, A. (2003): Családok átmeneti otthonai Hollandiában. *Kapocs*, 2, 3, 30–37.
- Adams, R. (2003): *Social Work and Empowerment*. London: Palgrave Macmillan.
- Abranson, L., Y., Seligman, M., E., Teasdale, J., D.(1978).: *Learned helplessness in humans: Critique and reformulation*. *Journal of Abnormal Psychology*, 87(1). 49–74.
- Darley, John, M.: *Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility*. *Journal of Personality and Social Psychology* 8, 1968. Pp. 377–383.
- Ádám, Zs.(1947): *A nevelés elméletének és gyakorlatának kapcsolata a Gyermekvárosban*. In: Magyar Pedagógia, 1. 44-46.
- Ádám, Zs. (1990): *Naplórészletek. Adalékok a Hajdúhadházi Gyermekváros megteremtéséhez és fejlődésének történetéhez*. In: Tóth, László (szerk.): Emlékkötet Ádám Zsigmond gyermekvédő pedagógusról. Debrecen, 30-59.
- Alanen, L., B., M.(2001).: *Conceptualizing child-adult relations*. The future of childhood series. New York and London.129
- Alberti, G. (1990): Von der Schuld zur Verantwortung – Erfahrungen aus der Arbeit mit Tätern. In: Arenz-Greiving, I. (Hrsg.): *Sucht – Gewahlt – Sexualität. Opfer und Täter in der Therapie*. Freiburg im Breisgau: Lambertus, 49–60.
- Albrecht, H.-J. (1994): Die Entwicklung des Züchtigungsrechts. *Recht der Jugend und des Bildungswesens*, 42, 198–207.
- Albrecht, H.-J. (1999): Die Determinanten der Sexualstrafrechtsreform. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 111, 863–888.
- Albrecht, H.-J. (2005): Stalking – Wissenschaftliche Perspektiven. In: Weiß, A., Winterer, H. (Hrsg.): *Stalking und häusliche Gewalt. Interdisziplinäre Aspekte und Interventionsmöglichkeiten*. Freiburg im Breisgau: Lambertus-Verlag, 12–38.
- Albrecht, H.-J. (2006): Stalking – Nationale und Internationale Rechtspolitik und Gesetzesentwicklung. *Familie Partnerschaft Recht*, 12, 204–208.
- Alföldi, Á. D. (2011): A családon belüli erőszak és a magyar büntetőjog. *JURA*, 2, 150–155.
- Allen, J. G. – Fonagy, P. – Bateman, A. W. (2011): *Mentalizáció a klinikai gyakorlatban*. Budapest: Lélekben Otthon Kiadó.
- Anda, R. F. – Brown, D. W. – Dube, S. R. – Bremner, J. D. – Felitti, V. J. – Giles, W. H. (2008): Adverse childhood experiences and chronic obstructive pulmonary disease in adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 34, 5, 396–403. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2008.02.002>
- Anda, R. F. – Brown, D. W. – Felitti, V. J. – Bremner, J. D. – Dube, S. R. – Giles, W. H. (2007): Adverse childhood experiences and prescribed psychotropic medications in adults. *American Journal of Preventive Medicine*, 32, 5, 389–394. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2007.01.005>
- Anda, R. F. – Croft, J. B. – Felitti, V. J. – Nordenberg, D. – Giles, W. H. – Williamson, D. F. – Giovino, G. A. (1999): Adverse childhood experiences and smoking during adolescence and adulthood. *Journal of the American Medical Association*, 282, 17, 1652–1658. DOI: <https://doi.org/10.1001/jama.282.17.1652>
- Anda, R. F. – Tietjen, G. – Schulman, E. – Felitti, V. – Croft, J. (2010): Adverse childhood experiences and frequent headaches in adults. *Headache: The Journal of Head and Face Pain*, 50, 9, 1473–1481. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1526-4610.2010.01756.x>
- Andrási, J. (2006): Fokozott állami felelősség. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 63–69.

Amato, P. R. – Boyd, L. M. (2013): Children and divorce in world perspective. In: Abela, A. – Walker, J. (Hrsg.): *Contemporary issues in family studies: global perspectives on partnerships, parenting and support in a changing world*. Hoboken: Wiley, 227–243.

Appelt, B. – Höllriegl, A. – Logar, R. (2001): Gewalt gegen Frauen und ihre Kinder. In: Österreich Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen (Hrsg.): *Gewalt in der Familie. Gewaltbericht 2001*. Von der Enttabuisierung zur Professionalisierung., Wien: Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen, 377–502.

Arbeitskreis Soziales der Wirtschaftsunioren Freiburg/Freiburger Selbsthilfebüro Paritätischer Wohlfahrtsverband/Kontaktstelle für Praxisorientierte Forschung e. V. an der Evangelischen Fachhochschule Freiburg (Hrsg.): *Offene Türen. Rat und Hilfe in Freiburg 2.*, überarbeitete Auflage. Rombach, Freiburg 1998.

Arce, M. C. (2015): Maturing children's rights theory. *International Journal of Children Rights*, 2, 283–331.

Arenz-Greiving, I. (Hrsg.) (1990): Sucht – Gewalt – Sexualität: Opfer und Täter in der Therapie. Freiburg im Breisgau: Lambertus.

Arnold, H. (1986): Kriminelle Viktimisierung und ihre Korrelate. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, 98, 1014–1058.

Asmussen, K. (2010): *Key facts about child maltreatment*. London: The Commissioning Toolkit, The Institute of Psychiatry King's College.

Aszmann, A. (1999): A gyermekek egészségi állapota, egészséget befolyásoló magatartása. In: Aszmann, A. (szerk.): *Egészségvédelem az oktatásban*. Budapest: Anonymus, 106–107.

Á

Ágoston, Zs. – Deli J. – Dudás Z. – Lantai Cs. – Náday E. (2012): Az örökbefogadás szabályozásának változásai. *Kapocs*, 11, 4, 44–49.

Árva, Zs. (2023): *Nagykommentár Magyarország Alaptörvényéhez*. 2023. január 1. időállapotú, jogtár-formátumú kiadás. ISBN 978-963-594-201-5.

B

Bacci, P. G. (1902): *The life of Saint Philip Neri, apostle of Rome, and founder of the congregation of the oratory*. London, <https://archive.org/details/lifeofphilipneri01baccuoft/page/n397/mode/2up> (letöltés: 2021. 08. 09.)

Bernet, K. (2006): *Deutsche Quäkerbibliographie*. Vollständiges Schriftenverzeichnis des deutschen Quäkertums von den Anfängen um 1660 bis zur „religiösen Gesellschaft der Freunde“ (Quäker) e.V. Nordhausen 2006; Bernet, K. (2008): Quäker aus Politik, Wissenschaft und Kunst. Nordhausen, 213-214.

Brosse, T. (1950): *Homeless Children*. Report of the Proceedings of the Conference of Directors of Children's Communities in Trogen/Switzerland. Paris, 54-60

Bagdy, E. (1997): *Pszichofitness*. Budapest: Animula Egyesület.

Bakacsi, Gyula (2002): *Szervezeti magatartás és vezetés*. Budapest: KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft.

Baker, A. – Fine, P. (2016): *A szülői elidegenítésről. A remény és gyógyulás útján*. Budapest: Kalliópé.

Baker, A. – Fine, P. (2017): *EXtelen döntések. Kézikönyv a szülői elidegenítés kezeléséhez*. Budapest: L'Harmattan.

Balavány, Gy. (2006): Két anyával. *Magyar Nemzet*, március 18.

Balikó, M. (2003): Az elhelyezési tárgyalás – a gyermek sorsrendezésének fóruma. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12, 5, 22–29.

Bálint, N. (2006): Lélektani szempontok: kérdések és dilemmák. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 46–54.

Balogh, A. (2015): A szülői feladatokból eredő kötelességek megszegése súlyosságának megítélése. *Ügyészek Lapja*, 6, 31–39.

- Barnes, G. (1991): *Családterápia és gondozás*. Budapest: Animula.
- Barnowski-Geiser, W. (2018): *Apa, anya, pia*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.
- Barzó, T. (2017): A családjog alapelvei és érvényesülésük nehézségei. *Miskolci Jogi Szemle*, 12, különszám, 37–57.
- Barzó, T. (2017): *A magyar család jogi rendje*. Budapest: Patrocínium Kiadó.
- Bauer, J. (2010): *Miért érzem azt, amit te? Ösztönös kommunikáció és a tükkörneuronok titka*. Budapest: Ursus Libris.
- Bede, N. – Vida, Zs. (2001): Sikertelen nevelőszülői kihelyezések. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 10, 3.
- Bellis, M. A. – Hughes, K. – Leckenby, N. – Hardcastle, K. – Perkins, C. – Lowey, H. (2015): Measuring mortality and the burden of adult disease associated with adverse childhood experiences in England: a national survey. *Journal of Public Health*, 37, 3, 445–454.
- Ben-Arieh, A. – Casas, F. – Frønes, I. – Korbin, J. E. (Hrsg) (2014): *Handbook of child well-being: theories, methods and policies in global perspective*. Dordrecht: Springer.
- Beöthy-Fehér, L. (2004): Kimenet-szabályozás. (A gyermekvédelmi gondoskodás input oldala). *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 5, 26–30.
- Berne, E. (2021): *Emberi játszmák*. Budapest: Háttér.
- BMFSFJ (2021) Eltern sein in Deutschland – Ansprüche, Anforderungen und Angebote bei wachsender Vielfalt. Empfehlungen für eine wirksame Politik für Familien. 9. Familienbericht. Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend, Berlin
- Bogár, Zs. (1999): Kötődés örökbefogadó családokban. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 8, 6, 11–14.
- Bogár, Zs. (2001): A gyermekek jogai hazai és külföldi örökbefogadás esetén. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 10, 2, 2–7.
- Bolyky, O., Sárík, E. (2023) *Sorstalanság?! Erőszakos bűncselekményeket elkövető fiatalok – egy aktavizsgálat eredményei. Kriminológiai Tanulmányok (2000-), 60.1. pp. 183-211.*
- Boreczky, Á. (2007): A család demográfiai változásai Magyarországon és a nagyobb európai tendenciák. In: Boreczky, Á. – Földes, P. – Gyebnár, V. – Solymosi, K. (szerk.): *Családok távolból és félközlelől*. Budapest: Gondolat, 27–43.
- Both, É. – Békés, Z. (2003): A fővárosi gyermekvédelmi szakellátás 2001-ben. *Kapocs*, 2, 1, 34–47.
- Both, E. (2003): Mít kezdjük a titkokkal? *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12, 4, 4–12.
- Böcz, A. (2020): Az ENSZ Gyermekjogi Egyezménye és hatályosulása Magyarországon a benyújtott országjelentések alapján.
<https://www.mabie.hu/attachments/article/1633/Az%20ENSZ%20Gyermekjogi%20Egyezm%C3%A9ny%20C3%A9s%20hat%C3%A1lyosul%C3%A1sa%20Magyarorsz%C3%A1gon%20a%20beny%C3%BAjtott%20orsz%C3%A1gjelent%C3%A9sek%20alapj%C3%A1n.pdf> (2024. 05. 11.)
- Brennan, S. (2002): Children's Choices or Children's Interests: Which do their Rights Protect? In: Archad, D. – Macleod, C. M. (Eds.): *The Moral and Political Status of Children*. Oxford: Oxford University Press, 53–69.
- Brewster, M. P. (2003): Power and control dynamics in prestalking and stalking situations. *Journal of Family Violence*, 18, 207–217.
- Brighouse, H. (2002): What Rights (If Any) Do Children Have In: Archad, D. – Macleod, C. M. (Eds.): *The Moral and Political Status of Children*. Oxford: Oxford University Press, 31–52.
- Brown, D. W. – Anda, R. F. – Felitti, V. J. – Edwards, V. J. – Malarcher, A. M. – Croft, J. B. – Giles, W. H. (2010): Adverse childhood experiences are associated with the risk of lungcancer. Aprospective-cohortstudy. *BMC Public Health*, 10, 20, 20–32. DOI: <https://doi.org/10.1186/1471-2458-10-20>
- Brown, D. W. – Anda, R. F. – Tiemeier, H. – Felitti, V. J. – Edwards, V. J. – Croft, J. B. – Giles, W. H. (2009): Adverse childhood experiences and the risk of premature mortality. *American Journal of Preventive Medicine*, 37, 5, 389–396. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.amepre.2009.06.021>

- Bucsi, Á. (2012): A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban – egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban, Dunaújvárosi kutatás alapján. In: Szeibert, O. (szerk.): *Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai*. Budapest: HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft.
- Buda, B. (1987): Utószó. In: Burr, A.: *Alkoholista a családban*. Budapest: Medicina, 121–141.
- Buda, B. (2013): A házasság és család problémái – a társadalomlélektan szempontjából. *Kapocs*, 12, 2, 2–13.
- Bundesministerium für Familien, Senioren, Frauen und Jugend (Hrsg.) (2005): Aktionsplan der Bundesregierung zur Bekämpfung von Gewalt gegen Frauen. Bonn: BMFSFJ.
- Burger, E. – Reiter, K. (1993): *Sexueller Missbrauch von Kindern und Jugendlichen – Intervention und Prävention*. Studie im Auftrag des Bundesministeriums für Frauen und Senioren, Schriftenreihe des Bundesministeriums für Familie und Senioren. Band 19, Stuttgart–Berlin–Köln: Kohlhammer.
- Burke Harris, N. (2019): *The Deepest Well: Healing the Long-Term Effects of Childhood Trauma and Adversity*. Boston: Mariner Books.
- Busi, E. (2006) A diszfunkcionálisan működő család. In: Hegedűs, J. (szerk.): *Család, gyermek, társadalom. A gyakorlati pedagógia néhány alapkérdése*. Budapest: Bölcsész Konzorcium, 31–33.
- Butchart, A. – Harvey, A. P. – Mian, M. – Fürniss, T. (2006): *Preventing Child Maltreatment. A Guide to Taking Action and Generating Evidence*. Geneva: WHO–ISPCAN, <https://tile.loc.gov/storage-services/master/gdc/gdcebookpublic/20/21/76/31/50/2021763150/2021763150.pdf> (2024. 05. 11.)
- Büchler, A. (1998): *Gewalt in Ehe und Partnerschaft – Polizei-, straf- und zivilrechtliche Interventionen am Beispiel des Kantons Basel-Stadt*. Basel–Genf–München: Helbing Lichtenhahn.
- Büki, P. – Negrea, V. (2000): Speciális szükségletű gyermekek gyermekvédelmi szakellátása. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 9, 2, 36–37.
- Büki, P. (2002): Alapelvek és alapjogok a speciális szükségletű gyermekek és fiatalok ellátásának megszervezésében. *Kapocs*, 1, 2, 42–45.
- Büki, P. (2002): Speciális szükségletű gyermekek a gyermekvédelmi szakellátórendszer intézményeiben a 2000. évi felmérés alapján. *Kapocs*, 1, 1, 24–29.
- Büki, P. (2006): Egyenlő esélyek – egyenlőtlen esélytelenségek, avagy a többcélú – iskolai, diákotthoni vagy kollégiumi és gyermekotthoni feladatot ellátó – közoktatási intézmények 2004-ben. *Fejlesztő Pedagógia*, 17, 1, 17–22.
- Bywaters, P. – Skinner, G. – Cooper, A. – Kennedy, E. – Malik, A. (2022): *The relationship between poverty and child abuse and neglect: new evidence*. Huddersfield: University of Huddersfield.

C

- Chapman, D. P. – Wheaton, A. G. – Anda, R. F. – Croft, J. B. – Edwards, V. J. – Liu, Y. – Sturgis, S. L. – Perry, G. S. (2011): Adverse childhood experiences and sleep disturbances in adults. *Sleep Medicine*, 12, 8, 773–779. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sleep.2011.03.013>
- Choi, J-K. – Wang, D. – Jackson, A. P. (2019): Adverse experiences in early childhood and their longitudinal impact on later behavioral problems of children living in poverty. *Child Abuse & Neglect*, 98, December, 104181.
- Clinton, H, R: *It Takes A Village: And Other Lessons Children Teach*, Simon & Schuster, 2007 ISBN: 9781847390561
- Chronowski, N. – Drinóczi, T. – Petrétei, J. – Tilk, P. – Zeller, J. (2006): *Magyar alkotmányjog III. Alapvető jogok*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Cicchetti, D. – Valentino, K. (2015): An ecological-transactional perspective on child maltreatment: failure of the average expectable environment and its influence on child development. In: Cicchetti, D. – Cohen, D. J. (Eds.): *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (2nd ed.). Hoboken: John Wiley & Sons, 129–201.

- Coleman, F. L. (1997): Stalking behavior and the cycle of domestic violence. *Journal of Family Violence*, 12, 420–432.
- Coloroso, B. (2020): *Bullying. Zaklatók, áldozatok, szemlélők. Hasznos segítség szülőknek és tanároknak a bullying kezelésében.* Budapest: Harmat.
- Conger, R. D. – Conger, K. J. – Martin, M. J. (2010): Socioeconomic status, family processes, and individual development. *Journal of Marriage and Family*, 72, 685–704.
- Craven, D. (1996): *Female Victims of Violent Crime.* Washington: Bureau of Justice Statistics. <https://bjs.ojp.gov/content/pub/pdf/FVVC.PDF>
- Czike K.(1997), *Gyermekvárosok.* In: *Educatio*. 6.évf./1. szám.,1-13.

Cs

- Csapó, Zs. (2009): *Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusban érintett gyermekek oltalmára.* Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/csapo-zsuzsanna/csapo-zsuzsanna-vedes-ertekezes.pdf>
(2024. 05. 11.)
- Csapó, Zs. (2011): *Fegyverekkel szemben, fegyverekkel kézben. Nemzetközi jogi védőháló a fegyveres konfliktusokban érintett gyermekek oltalmára.* Pécs: Publikon Kiadó.
- Cseres, J. (2005): Az utógondozói ellátottak vizsgálata I. *Kapocs*, 4, 1, 46–57.
- Csink, L. (2009): I. Általános rendelkezések. Az ifjúság védelme. In: Jakab, A. (szerk.): *Az Alkotmány kommentárja I.* Budapest: Századvég Kiadó, 501–507.
- Csókay, L. – Domszky, A. – Hazai, V. – Herczog, M. (1994): *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata.* Budapest: Pont Kiadó.
- Csúri, A.(2008): *A fiatal felnőttkor, mint büntetőjogilag releváns életszakasz.* Doktori értekezés. Szeged.

D

- Dallos, R. – Procter, H. (1990): A családi folyamatok interakcionista szemlélete. In: Bíró, S. (szerk.): *Családterápiás olvasókönyv.* Budapest: Animula, 7–8.
- Darvas, Á. – Mózer, P. (2004): Kit támogassunk? *Esély*, 6, 64–95.
- Darley, J. M. - Latane, B. (1968). *Bystander intervention in emergencies: Diffusion of responsibility.* *Journal of Personality and Social Psychology*, 8.4, Pt.1., 377–383. <https://doi.org/10.1037/h0025589>
- Davis, K. E. (2002): Physical and mental health effects of being stalked for men and women. *Violence and Victims*, 17, 4, 429–443.
- Dearing, A. – Haller, B. (2000): *Das österreichische Gewaltschutzgesetz.* Wien: Verlag Österreich.
- Deli, J. (2006): Kinek az érdeke? *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 31–35.
- Domszky, A. – Büki, P. (2001): Gyermekvédelem és gyógypedagógia, avagy különtámogatást igénylők a gyermekvédelem rendszerében. *Educatio*, 10, 2, 296–311.
- Domszky, A. (1999): *A gyermekotthonok működésének szabályairól és követelményeiről. Módszertani levél.* Budapest: Országos Család- és Gyermekvédelmi Intézet.
- Domszky, A. (2011): Gyermekvédelmi módszertan társadalmi konstrukciója. *Kapocs*, 10, 3, 2–13.
- Domszky, A. (szerk.) (2004): *Gyermekvédelmi szakellátás. Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz.* Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.
- Domszky A.(1994): *A gyermek és- ifjúságvédelem rendszere Magyarországon.* In: Csókay, László, Domszky András, Hazai Vera, Herczog Mária: *A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata.* Pont. Budapest, 1994.308.

- Dong, M. – Anda, R. F. – Felitti, V. J. – Dube, S. R. – Williamson, D. F. – Thompson, T. J. – Loo, C. M. – Giles, W. H. (2004a): The interrelatedness of multiple forms of childhood abuse, neglect, and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 28, 7, 771–784. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2004.01.008>
- Dong, M. – Giles, W. H. – Felitti, V. J. – Dube, S. R. – Williams, J. E. – Chapman, D. P. – Anda, R. F. (2004b): Insights into causal pathways for ischemic heart disease. Adverse Childhood Experiences Study. *Circulation*, 110, 1761–1766. DOI: <https://doi.org/10.1161/01.CIR.0000143074.54995.7F>
- Douglas, K. S. – Dutton, G. (2001): Assessing the link between stalking and domestic violence. *Aggression and Violent Behavior*, 6, 519–546.
- Drinóczi, T. – Zeller, J. (2006): A házasság és a család alkotmányjogi helyzete. *Jura*, 1, 16–22.
- Dube, S. R. – Anda, R. F. – Felitti, V. J. – Croft, J. B. – Edwards, V. J. – Giles, W. H. (2001): Growing up with parental alcohol abuse. Exposure to childhood abuse, neglect and household dysfunction. *Child Abuse & Neglect*, 25, 12, 1627–1640. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(01\)00293-9](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(01)00293-9)
- Dube, S. R. – Felitti, V. J. – Dong, M. – Chapman, D. P. – Giles, W. H. – Anda, R. F. (2003): Childhood abuse, neglect and household dysfunction and the risk of illicit drug use. The Adverse Childhood Experience Study. *Pediatrics*, 111, 3, 564–572. DOI: <https://doi.org/10.1542/peds.111.3.564>
- Dube, S. R. – Miller, J. W. – Brown, D. W. – Giles, W. H. – Felitti, V. J. – Dong, M. – Anda, R. F. (2006): Adverse childhood experiences and the association with ever using alcohol and initiating alcohol use during adolescence. *Journal of Adolescent Health*, 38, 4, 444.e1–444. e10. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2005.06.006>
- Duncan, G. J. – Magnuson, K. – Votruba-Drzal, E. (2015): Children and socioeconomic status. In: Bornstein, M. H. – Leventhal, T. – Lerner, R. M. (Eds.): *Handbook of child psychology and developmental science: Ecological settings and processes* (7th ed.). Hoboken: John Wiley & Sons, 534–573. DOI: <https://doi.org/10.1002/9781118963418.childpsy414>

E

- Edwards, V. J. – Anda, R. F. – Gu, D. – Dube, S. R. – Felitti, V. J. (2007): Adverse childhood experiences and smoking persistence in adults with smoking-related symptoms and illness. *Permanente Journal*, 11, 2, 5–7. DOI: <https://doi.org/10.7812/TPP/06-110>
- Egert, E., E. (2017): *A döntés*. Libri, Budapest
- Egert, E., E. (2020): *Az ajándék 12 életmentő lecke*, Libri, Budapest 2020.
- Erdei K. (2017): *Csak látszólag utcakölykök*, <https://artportal.hu/magazin/csak-latszolog-utcakolykok/> (2023. 08. 10.)

Európa Tanács Miniszteri Bizottság (2005): A Miniszteri Bizottság 5(2005) számú ajánlása a részes államokhoz a gyermekintézményekben élő gyermekek jogairól. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 14, 5, 6–7.

F

- Farkas, A. (2006): Álarcok. *Magyar Nemzet* (melléklet), május 13.
- Federle, K. (1994): Rights flow downhill. *International Journal of Children Rights*, 4, 343–368.
- Fehérné dr. Mészáros, Á. (2003): Iskolaérettség, iskolaéretlenség. *Kapocs*, 2, 4, 56–60.
- Felitti, V. – Anda, R. – Nordenberg, D. – Williamson, D. F. – Spitz, A. M. – Edwards, V. – Koss, M. P. – Marks, J. S. (1998): Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults. The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American Journal of Preventive Medicine*, 14, 4, 245–258.
- Fellegi, B. (2009): *Út a megbékéléshez. A helyreállító igazságszolgáltatás intézményesülése Magyarországon*. Budapest: Napvilág.

- Fergusson, D. M. – McLeod, G.F. – Horwood, L. J. (2013): Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: findings from a 30-year longitudinal study in new zealand. *Child Abuse & Neglect*, 37, 664–674.
- Ficzeréné Sirko, A. (1994): A gyermek jogai és a nemzetközi jog. *Állam- és Jogtudomány*, XXXVI, 3–4, 315–331.
- Filó, E. – Katonáné Pehr, E. (2015): *Gyermeki jogok, szülői felelősség és gyermekvédelem*. Budapest: HVG-ORAC.
- Filó, E. (2000): Gondolatok a szülő-gyermek jogviszonyról és a gyermekek jogairól. A Ptk. kodifikáció, családjogi munkacsoportja számára készült tanulmány.
- Finkelhor, D. – Turner, H. – Ormrod, R. – Hamby, S. – Kracke, K. (2009): Children’s exposure to violence. A comprehensive national survey. *Juvenile Justice Bulletin*, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/ojjdp/227744.pdf> (2023. 02. 16.).
- Finkelhor, D. (2005): The victimization of children and youth. A comprehensive, national survey. *Child Maltreatment*, 10, 1, 5–25. DOI: <https://doi.org/10.1177/1077559504271287> 46-50.
- Finszter, G. – Korinek, L. (2019): *A rend kedvéért*. Budapest: magánkiadás.
- Flatten, G. – Hoffmann, A. – Liebermann, P. – Wöller, W. – Siol, T. – Petzold, E. R. (2001): *Posttraumatische Belastungsstörung. Leitlinie und Quellentext*. Stuttgart: Schattauer Verlag.
- Fogarassy, E. (2009): Az emberi méltóság tisztelete, annak sérelmei gyerekekrajzokon. *ÁJOB Projektfüzetek. Gyermekjogi projekt*. 82–84. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/124842/gyermekjogi.pdf/cda29abd-23de-4a81-b787-82ab325ac815?version=1.0&t=1633343183692> (2024. 05. 11.)
- Fonagy, P. – Target, M. (2005): *Pszichoanalitikus elméletek a fejlődési pszichopatológia tükrében*. Budapest: Gondolat Kiadó.
- Forward, S. (2000): *Mérgező szülők*. Budapest: Háttér.
- Fővárosi Módszertani Gyermekvédelmi Szakszolgálat (2009): *Módszertani kiadványok I. „...sokan vagyunk egyedül...”* Budapest: FŐTEGYESZ.
- Frankó, A. (2021): Szenvedélybeteg szülők – elfeledett gyermekek. In: F. Lassú, Zs. – Frankó, A. – Kaposiné Czinkóczki, A. – Kormos, P. (szerk.): *Gyermekek mentálisan sérülékeny családokban*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat, 67–136.
- Frauen und Kinder als Opfer häuslicher Gewalt – Medizinische, psychosoziale und rechtliche Aspekte; Interdisziplinäre Fachtagung am 30. Januar 2003 im Historischen Kaufhaus, Freiburg; Dokumentation (FRIG).
- Frauen- und Kinderschutzhaus Freiburg e. V. (Hrsg.) (1999): 5. Arbeitsbericht. Freiburg.
- Freeman, M. (2010): Taking children’s rights seriously. *Childhood*, 1, 5–8.
- Freiburger Interventionsprojekt Gegen Häusliche Gewalt (Hrsg.) (2002): *Nein zur Gewalt*. Broschüre im Rahmen der Öffentlichkeitsarbeit, Freiburg.
- Furman, B. (2009): *Kids’ Skills. Megoldásközpontú gyermeknevelés a gyakorlatban. Kreatív, játékos finn módszer a nehéz helyzetek és viselkedési problémák leküzdésére*. Budapest: Z-Press.
- Fülöpné Andrékó, K. (2003): A nevelőszülőknél élő gyermekek tanulási és magatartási zavarainak kezelési lehetőségei, illetve nehézségei a szakellátásban. *Kapocs*, 2, 6, 56–59.

G

- Gál, A. – Orosz, L. – Tolácziné Varga, Zs. – Varga, B. (2011): *Veszélyeztetettség fogalma, hatékony alkalmazásának szakmai megalapozása*. Budapest: Nemzeti Fejlesztési Ügynökség.
- Gál, M. – Makara, M. – Matuszka, B. (2020): A negatív gyermekkori élmények összefüggései az iskolai végzettséggel és az öngyilkossággal. *Gyermekgyógyászati Továbbképző Szemle*, 25, 2, 5–9.

- Gan, C.: Solution-Focused Brief Therapy (SFBT) with individuals with brain injury and their families. *Neurorehabilitation* 46(7):1-13
- Gáspár, K. – Droszterné Kánnai, M. – Bán, G. (2004): „Se veled, se nélküled”. A gyermekek védelmének helye a hazai jogi és szociálpolitikai rendszerben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13,1, 6–10.
- Gemünden, J. (1996): *Gewalt gegen Männer in heterosexuellen Intimpartnerschaften. Ein Vergleich mit dem Thema Gewalt gegen Frauen auf der Basis einer kritischen Auswertung empirischer Untersuchungen*. Marburg: Tectum Verlag.
- Gergely, F. (1997): *A magyar gyermekvédelem története (1867–1991)*. Budapest: Püski Kiadó.
- Gilbert, R. – Spatz Widom, C. – Browne, K. – Fergusson, D. – Webb, E. – Janson, S. (2009): Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet*, 373, 9657, 68–81. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(08\)61706-7](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(08)61706-7)
- Gillányi, E. (2005): A családon belüli erőszakkal kapcsolatos jogszabályalkotás Magyarországon. *Collega*, IX, 2.
- Gillioz, L. (1997): *Domination et violence envers la femme dans le couple*. Lausanne: Payot.
- Glaser, D. (2002): Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment). A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26, 6–7, 697–714. DOI: [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(02\)00342-3](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(02)00342-3)
- Glauber, A. (2021): Reziliencia – a gyermekek lélektani rugalmassága. In: F. Lassú, Zs. – Frankó, A. – Kaposiné Czinkóczi, A. – Kormos, P. (szerk.): *Gyermekek mentálisan sérülékeny családokban*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat, 179–203.
- Godenzi, A. (1993): *Gewalt im sozialen Nahraum*. Basel–Frankfurt am Main: Helbing&Lichtenhahn.
- Godenzi, A. (1994): *Gewalt im soziale Nahraum 2*. Unveränderte Auflage. Basel–Frankfurt am Main: Helbing&Lichtenhahn.
- Golier, J. A. – Yehuda, R. – Bierer, L. M. – Mitropoulou, V. – New, A. S. – Schmeidler, J. – Silverman, J. M. – Siever, L. J. (2003): The relationship of borderline personality disorder to posttraumatic stress disorder and traumatic events. *The American Journal of Psychiatry*, 160, 11, 2018–2024. DOI: <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.11.2018>
- Göndör, É. (2012): *A családi és a munkahelyi feladatok összehangolását segítő és gátló jogintézmények a munkajogban*. PhD értekezés. Győr: Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.
- Greenfield, S. (2009): *Identitás a XXI. században*. Budapest: HVG Könyvek.
- Guggenheim, M. (2005): *What's Wrong with Children's Rights?* Cambridge: Harvard University Press.
- Gulyás, L. (szerk.) (2012): *A humán erőforrás menedzsment alapjai*. Szeged: JATE Pressz.

Gy

- Gyani G.(1980): *Gyermeksors a történelemben*. In: Világosság, 7. sz.
- Györi Gy.(1976): *Othonteremtők*. In: Köznevelés, 31. sz.
- Györi Gy.(1983): *Az alkotó Gyermekváros*. In: Köznevelés, 40. sz.

H

- Habony, F. (2003): Élet a születés után – Egy krízis-nevelőszülő másfél éve. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12, 4, 21–25.
- Hacker, F. (1985): *Aggression*. Düsseldorf: Econ Verlag.
- Haller, B. (1999): Gewalt in der Familie. Eine Evaluierung der Umsetzung des österreichischen Gewaltschutzgesetzes. In: Wolfgruber, E. – Grabner, P. (Hrsg.): *Politik und Geschlecht*. Innsbruck–Wien–München: Studien Verlag, 191–209.
- Hammarberg, T. (1990): The UN Convention on the Rights of the Child – and How to Make It Work. *Human Rights Quarterly*, 12, 1, 97–105.

- Hanák K.(1978): *Társadalom és gyermekvédelem*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Hantos, Á. – Jármí, É. (szerk.) (2007): *Pszichológiai módszerek a munkavállalási készség fejlesztésére. Képzési segédlet a gyermekotthonban dolgozó szakemberek számára*. Budapest: FICE Magyarországi Egyesülete.
- Harmathy, A. (2018): A család a polgári jogi szabályozásban. In: Szeibert, O. (szerk.): *Család és családtagok. Jogági tükröződések*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 17–25.
- Harris, J. (2000): *An evaluation of the use and effectiveness of the Protection from Harassment Act 1997*. London: Research, Development and Statistics Directorate, Home Office.
- Hársvölgyi, Zs. (2015): *A fiatalkorú elkövetőkkel szemben alkalmazható büntetések és intézkedések rendszere*. Jogerő.hu Elérhető: <https://jogero.hu/dr-harsvolgyi-zsuzsanna-a-fiatalkoru-elkovetokkal-szemben-alkalmazhato-buntetesek-es-intezkedesek-rendszere/> (2024. 05. 11.)
- Hatvani, E. – Papházi, T. (2003): A javítóintézet utáni életutak. *Kapocs*, 2, 2, 34–38.
- Hauri, A. – Zingaro, M. (2020): *Kindeswohlgefährdung erkennen und angemessen handeln Leitfaden für Fachpersonen aus dem Sozialbereich*. Bern: Kinderschutz Schweiz.
- Havas, J. (2008): Csecsemők és kisgyermekek állami gondozásban – életutak, döntéshozatal és gyakorlat. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 17, 2, 28–39.
- Heiliger, A. – Hoffmann, S. (Hrsg.) (1998): *Aktiv gegen Männergewalt, Kampagnen und Maßnahmen gegen Gewalt an Frauen international*. München: Frauenoffensive.
- Herczeg, R. (2004): Gyermeki jogok gyermekotthonokban. *Kapocs*, 3, 2, 22–31.
- Herczog, M (2021): Családok veszélyben, veszélyeztető családok. In: Bátki, A. – Ribiczey, N. (szerk.): *Családhatározó. A sokszínűség pszichológiája*. Budapest: Open Books, 359–385.
- Herczog, M. (2001): *Gyermekvédelmi kézikönyv*. Budapest: KJK Kerszöv.
- Herczog, M. (2004): Bűnösök és büntetések. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 1, 4–5.
- Herczog, M. (2004): Családgondozás komolyan. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 4, 4–5.
- Herczog, M. (szerk.) (2007): *Kézikönyv a gyermekjogi egyezmény alkalmazásához*. Budapest: Család, Gyermek, Ifjúság Egyesület.
- Herczog, M. (szerk.) (2008): *A helyreállító igazságszolgáltatás jogi szabályozása és gyakorlata néhány európai országban*. Budapest: Család Gyermek Ifjúság Egyesület.
- Herczog M.(2007): *A gyerekek családból való kiemelésének intézményi elhelyezésének megelőzése, elkerülése*. Budapest. https://pkg2009.gportal.hu/portal/pkg2009/upload/614923_1242719757_03795.pdf.
- Herger, Cs. – Kajtár, I. (2015): *Egyetemes állam- és jogtörténet*. Pécs: Dialóg Campus.
- Herger, Cs. – Katonáné Pehr, E. (2021): *Magyar családjog*. Budapest: Novissima.
- Herger, Cs. E.: *Natural Law Interpretation of the Legal Relationship between Parent and Child: the Emancipation of Female and Illegitimate Children in Hungarian Family Law* - kiadás alatt.
- Herke-Fábos, B. K. (2020): A megelőző pártfogás helye a gyermekvédelemben? *JURA*, 3, 25–38.
- Herke-Fábos, B. K. (2022): *A megelőző pártfogás a jogágak metszéspontjában*. Budapest: Novissima.
- Herman, J. (2003): *Trauma és gyógyulás*. Budapest: Háttér Kiadó – Kávé Kiadó – NANE Egyesület.
- Hillis, S. – Mercy, J. – Amobi, A. – Kress, H. (2016): Global prevalence of past-year violence against children: a systematic review and minimum estimates. *Pediatrics*, 137, 3, e20154079.
- Hintalovon Alapítvány (2020): *Gyermekjogi jelentés*. <https://hintalovon.hu/gyermekjogi-jelentes/>
- Hintalovon Alapítvány (2021): *A közösségi gyermekvédelem lehetőségei*. https://hintalovon.hu/wp-content/uploads/2021/11/Hintalovon_jelentes2021_Final.pdf (2024. 05. 11.)
- Hirsch, R. D. – Brendenbach, C. (1999): Gewalt gegen alte Menschen in der Familie: Untersuchungsergebnisse der „Bonner HsM-Studie“. *Zeitschrift für Gerontologie und Geriatrie*, 32, 449–455.

- Hiroto, D. S. (1974): *Locus of control and learned helplessness*. *Journal of Experimental Psychology*, 102: 2, 187-193.
- Hodosán, R. – Rác, A. (2009): Szakmai képzésben részesülő, gyermekvédelmi szakellátásban élő fiatalok iskolai pályafutásának vizsgálata. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 18, 4, 14-24.
- Holt, S. – Buckley, H. – Whelan, S. (2008): The impact of exposure to domestic violence on children and young people. A review of the literature. *Child Abuse & Neglect*, 32, 8, 797–810. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.02.004>
- Horváthné Godó M. (2006): Kinek kellene a gyermekek? *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 4, 36–41.
- Hoyer, M. (2000): A droghasználó és a család. In: Németh, S. (szerk.): *A droghasználról – őszintén*. Budapest: B+V Lap- és Könyvkiadó Kft., 92–125.
- Hörömpöli, E. – Koplányi, E. (2011): A magyarországi roma népesség 40 éve, az 1971-ben kialakított Kemény-féle módszertani keret alapján. In: Kurucz, E. (szerk.): *Roma kutatások, 2010. Élethelyzetek a társadalom peremén*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, 71–97.
- Hrdy, S. B. (1999): *Mother Nature: A History of Mothers, Infants, and Natural Selection*. New York: Pantheon Books.
- Huber, G. (1990): *Die „Città dei Ragazzi”. Eine selbstverwaltete Kinderstadt*. Schwäbisch Gmünd. Pädagogische Hochschule. Gmüder Hochschulreihe 10.18-23.
- Hughes, K. – Bellis, M. A. – Hardcastle, K. A. – Sethi, D. – Butchart, A. – Mikton, C. – Jones, L. – Dunne, M. P. (2017): The effect of multiple adverse childhood experiences on health: a systematic review and meta-analysis. *The Lancet Public Health*, 2, 8, e356–e366. [https://doi.org/10.1016/S2468-2667\(17\)30118-4](https://doi.org/10.1016/S2468-2667(17)30118-4)
- Hunt, T. K. A. – Slack, K. S. – Berger, L. M. (2017): Adverse childhood experiences and behavioral problems in middle childhood. *Child Abuse & Neglect*, 67, 391–402. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2016.11.005>

I

- Igaz, B. – Kenese, A. (2014): A 12–14 életév közötti gyermekek a gyermekvédelem és az igazságszolgáltatás rendszerében. *Családi Jog*, XII, 4, 22–30.
- Ignatieff, M. (2000): *The Rights Revolution*. Toronto: CBC.
- Isobel, S. – Mccloughen, A. – Goodyear, M. – Foster, K. (2021): Intergenerational Trauma and Its Relationship to Mental Health Care: A Qualitative Inquiry. *Community Mental Health Journal*, 57, 631–643. <https://doi.org/10.1007/s10597-020-00698-1>.

J

- Jármí, É. (2009): Pszichológusok gyermekotthoni tapasztalatai a családi kapcsolatok működése tekintetében. *Kapocs*, 8, 4, 44–47.
- Jeon, S. – Neppel, T. K. (2019): Economic Pressure, Parent Positivity, Positive Parenting, and Child Social Competence. *Journal of Child and Family Studies*, 28, 1402–1412. <https://doi.org/10.1007/s10826-019-01372-1>
- Józsa, V. (2005): Kinek jó és kinek kell a gyermekotthon? *Család, Gyermek, Ifjúság*, 14, 5, 18–27.
- Józsa, V. (2006): Egy csónakban evezünk. Gondolatok az alapellátás és a szakellátás összetartozásáról. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 2, 25–33.
- Józsa, V. (2007): Gondolatok a speciális szükséglet megítéléséről. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 16, 3, 20–24.

K

- Kádas, I. (2005): A nevelőszülői tevékenység ellátásának alkalmassági vizsgálata (Módszertani segédanyag). *Kapocs*, 4, 2, 44–50.

- Kálmánchey, M. (2001): Nevelőszülőnél élő gyerekeknél előforduló pszichés problémák. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 10, 2, 24–29.
- Kamp, J.-M- (1995): *Kinderrepubliken Geschichte, Praxis und Theorie radikaler selbstregierung in Kinder – und Jugendheimen*. Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Kamphuis, J. H. – Emmelkamp, P. M. G. (2002): Stalking: Psychological distress and vulnerability. *Polizei & Wissenschaft*, 4, 53–59.
- Kárpáti, O. (2014): Gyermekvédelem és gyámügyi igazgatás. In: Nyitrai, P. (szerk.): *Közigazgatási Jog 3. Magyar Közigazgatási Jog Különös Rész. 12. Fejezet*. Miskolc: Miskolci Egyetem ÁJK, Államtudományi Intézet Közigazgatási Jogi Tanszék, 251–267.
- Kavemann, B. (2001): Häusliche Gewalt. Gewalt gegen Frauen ist eine Herausforderung an den Kinderschutz. In: Thema Jugend, Katholische Landesarbeitsgemeinschaft Kinder- und Jugendschutz Nordrhein-Westfalen e. V. (Hrsg.). Heft Nr. 4, 7–12.
- Kavemann, B. (2001): Modelle der Kooperation gegen häusliche Gewalt. Ergebnisse der wissenschaftlichen Begleitung des Berliner Interventionsprojekts gegen häusliche Gewalt (BIG), Universität Osnabrück. In: Schriftenreihe des Bundesministeriums für Familien, Senioren, Frauen und Jugend (Hrsg.). Band 193, Stuttgart–Berlin–Köln: Kohlhammer.
- Kelemen, G. (2001): *Szenvedélybetegség, család, pszichoterápia*. Pécs: Pro Pannónia.
- Kerecsi, K. – Kó, J. – Gosztonyi, G. (2007): A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatásának hatékonysága: a fiatakorú elítéltek utánkövetéses visszaesési vizsgálata. Budapest: Budapesti Szociális Forrásközpont.
- Kerecsi, K. (1995): *A védtelen gyermek (Erőszak és elhanyagolás a családban)*. Budapest: Országos Kriminológiai és Kriminalisztikai Intézet.
- Kerecsi, K. (1996): Gyermek, család, társadalom. In: Szilvási, L. (szerk.): *Gyermek – Család – Társadalom. Szociális munka gyermekes családokkal*. Budapest: Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, 25–55.
- Kibicher, O. (2004): A Down-szindrómás gyermekek örökbefogadása. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 3, 20–23.
- Kindler, H. (2009): Kindeswohlgefährdung: Ein Forschungsupdate zu Ätiologie, Folgen, Diagnostik und Intervention. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 58, 10, 764–785.
- Kiss, É. (1993): A gyermek jogairól szóló Egyezményből adódó feladatok a Családjogi Törvény módosítása kapcsán. *Magyar Jog*, 40, 9, 521–528.
- Kiss, M. – Papszt, M. – Temesi, B. (2008): Módszertani megjegyzések a gyermekvédelemben végzett vizsgálatok kapcsán. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 17, 2, 25–28.
- Klein, M. (2005): *Kinder und Jugendliche aus alkoholbelasteten Familien. Stand der Forschung, Situations- und Merkmalanalyse, Konsequenzen*. Regensburg: Roderer.
- Klein, S. (2001): *Vezetés és szervezetpszichológia*. Budapest: SHL Hungary Kft.
- Knutson, J. F. – DeGarmo, D. – Koepl, G. – Reid, J. B. (2005): Care Neglect, Supervisory Neglect, and Harsh Parenting in the Development of Children’s Aggression: A Replication and Extension. *Child Maltreatment*, 10, 2, 92–107. <https://doi.org/10.1177/1077559504273684>
- Kocsis, Gy. (2009): Családi hétvége gyermekotthonban nevelkedő gyerekek és családtagjaik részére. *Kapocs*, 8, 3, 58–61.
- Komáromi, É. (2009): Szülői traumatizáció – gyermeki addikció. In: Demetrovics, Zs. (szerk.): *Az addiktológia alapjai III*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 105–129.
- Komáromi, É. (2010): A kodependencia. In: Demetrovics, Zs. – Kun, B. (szerk.): *Az addiktológia alapjai IV*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 331–386.
- Koralek, L.(1946): *A második világháború hatása a zsidó gyermek lelki- világára*. In: Spiegel Aladár (szerk.): *A Tarbut Héber Kultúregyesület Iskoláinak Évkönyve az 1945–46-os tanévről*. Budapest.
- Korbuly, Á. (2003): Alkalmasság – felelősség. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12, 4, 18–20.
- Korbuly, Á. (2006): „Más”-e az örökbefogadott gyermek? *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 17–20.

- Korinek, B. (2005): *Domestic violence in Hungary*. A publication for the “First International Conference on Children's Rights & Education for the 21st Century” in Texas/Corpus Christi.
- Korinek, B.
- Korinek, L. (2010): *Kriminológia I–II*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó.
- Korinek, L. (2013): *Tendenciák korunk bűnözésében, bűnüldözésében*. Székfoglaló előadások a Magyar Tudományos Akadémián. Budapest: MTA.
- Korinek, L. (1986): Látens bűnözés. In: Jakab, A. – Könczöl, M. – Menyhárd, A. – Sulyok, G. (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia*. <http://ijoten.hu/szocikk/latens-bunozes>
- Korinek, L. (2023): *Paradoxonok a kriminológiában*. Budapest: ORAC Kiaó.
- Kostyrka-Allchorne, K. – Wass, S. V. – Sonuga-Barke, E. J. S. (2020): Research Review: Do parent ratings of infant negative emotionality and self-regulation predict psychopathology in childhood and adolescence? A systematic review and meta-analysis of prospective longitudinal studies. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 61, 4, 401–416.
- Kothencz, J. (2009): *Róluk... értük... I*. Szeged: Ágota Alapítvány.
- Kothencz, J. (2009): *Róluk... értük... II*. Szeged: Ágota Alapítvány.
- Kovács, Á. (1999): Anya- és gyermekvédelem. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 8, 5, 2–10.
- Kovács, M. (2009): *Imakönyv és csipkés kombiné*. Budapest, Zachor Könyvek.
- Kőrös, A. (2007): A családjog alapelvei. In: Kőrös, A. (szerk.): *A családjog kézikönyve I*. Budapest: HVG–ORAC.
- Kőrös, A. (szerk.) (2013): *Polgári Jog. Családjog. Az új Ptk. magyarázata III/VI*. Budapest: HVG–ORAC.
- Köteles, E. (2009): A kiegészítés jelensége a szociális szakemberek körében, a prevenció és az intervenció lehetőségei. *Segítő szó*, 2–3, 27–41.
- Králné Szab, P. (1999): Gondolatok a nevelőszülők és a vérszerinti szülők kapcsolatáról. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 8, 5, 11–13.
- Králné Szabó, P. (1999): Facilitálás a gyermekvédelemben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 8, 2, 5–6.
- Kränzl Nagl, R. – Makovec, M. (2005): A gyermekek hátrányos pozíciója. *Kapocs*, 4, 3, 62–64.
- Krassó, S. (2011): *Kötéltánc. Adalékok a pécsi zsidóság és Pécs 20. századi történetéhez*. Pécs, Pannónia Könyvek.
- Kriminalität im Leben älterer Menschen* (1995). In: Band 105 der Schriftenreihe des Bundesministeriums für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Berlin: Kohlhammer Verlag.
- Kudlik, G. (2002): *Stalking: Krankheit? Straftat? Phänomen?* Diplomarbeit. Bremen: Hochschule für öffentliche Verwaltung Fachbereich Polizeivollzugsdienst.
- Kulcsár, G., Zeller, J., Korinek, B. (2020). “Students for Children”: A Volunteer Programme-Model for Universities for the Support of Children in Foster Care. *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 2020 11(4.2), 1-12.
- Kulcsár, G. (2016): *Iskolai ámokfutások*. Virágmandula. Budapest
- Kulcsár, M. (2003): A különböző gondozási helyen nevelkedő testvérek kapcsolattartásának tendenciái az alapellátásban. *Kapocs*, 2, 6, 40–45.
- Kuritárné Szabó, I. (2015): A gyermekkori családon belüli traumatizáció és következményei. In: Kuritárné Szabó, I. – Tiszljár-Szabó, E. (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia*. Budapest: Oriold és Társai, 13–52.
- Kurt, J. L. (1995): Stalking as a variant of domestic violence. *Bulletin of the Academy of Psychiatry and the Law*, 23, 219–223.

L

- Lakatos, K. (2009): *A képesség tétel folyamata. Az érdekérvényesítés esélyeinek növelése a szociális és közösségi munkában*. Parola füzetek. Budapest.

- Lampert, T. – Kuntz, B. (2019): Auswirkungen von Armut auf den Gesundheitszustand und das Gesundheitsverhalten von Kindern und Jugendlichen. *Bundesgesundheitsblatt – Gesundheitsforschung – Gesundheitsschutz*, 62, 1263–1274.
- Landesman, Gy. (1995): *Előszó helyett*. In: Kertész Péter (szerk.): *Árvaházi Világtalálkozó*. Budapest.
- Lansford, J. E. – Godwin, J. – McMahon, R. J. – Crowley, M. – Pettit, G. S. – Bates, J. E. – Coie, J. D. – Dodge, K. A. (2021): Early physical abuse and adult outcomes. *Pediatrics*, 147, 1, e20200873
- Lehmann, S. (1930): *Eine jüdische Kinderrepublik in Palästina*. Monatschrift für den Aufbau Palästinas. 73-79
- Lenhartz, R. (1949): *Das Selbsthilfewerk der Jugend. Grundlagen. Ehrfahrungen und Aufgaben*. In: Jahrbuch der Jugendarbeit. München. Ehrenwirth. 70-89.
- Lenkovichs, B. – Székely, L. (2023): A jogképesség kezdete. In: Gárdos, P. – Vékás, L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás.
- Lenz, H-J. (1996): *Spirale der Gewalt. Junge und Männer als Opfer von Gewalt*. Berlin: Morgenbuch Verlag.
- Lévai, M. (1989): A fiatakorúak igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó ENSZ minimum szabályok: a „Pekingi szabályok”. *Jogtudományi Közlöny*, XLIV, 12, 664–667.
- Lévay, M. (2005): Az Európa Tanács R(2003) 20. számú ajánlása a fiatakorú bűnelkövetőkre vonatkozó igazságszolgáltatási rendszerről. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 3, 21–28.
- Levesque, R. J. R. (1994): The Internationalization of Children’s Rights: Too Radical for American Adolescents? *Connecticut Journal of International Law*, 9, 237–272.
- Ligeti, K. (n.a.): A fiatakorúak büntető igazságszolgáltatási törvényének koncepciója. http://bunmegelozes.easyhosting.hu/dok/fk_koncepcio1.doc (2024. 05. 11.)
- Loft, L. – Waldfoegel, J. (2021): Socioeconomic Status Gradients in Young Children’s Well-Being at School. *Child Development*, 92, 1, e91–e105
- Logar, R. – Fröschl, E. (1996): *Konzept Wiener Interventionsstelle zur Verhinderung von Gewalt an Frauen und Kindern. Eigenvervielfältigung*. Wien.
- Logar, R. – Rösemann, U. – Zürcher, U. (Hrsg.) (2002): *Gewalttätige Männer ändern (sich). Rahmenbedingungen und Handbuch für ein soziales Trainingsprogramm*. Bern–Stuttgart–Wien: Haupt.
- Logar, R. (1998): Der Herr im Haus darf nicht mehr tun, was ihm beliebt. Das neue Gesetz zum Schutz vor Gewalt in Österreich. In: Heiliger, A. – Hoffmann, S. (Hrsg.): *Aktiv gegen Männergewalt. Kampagnen und Maßnahmen gegen Gewalt an Frauen international*. München: Frauenoffensive, 90–104.
- Logar, R. (2000): Gewalt an Frauen in Familien. In: Fröschl, E. – Gruber, Ch. (Hrsg.): *Gender Aspekte in der sozialen Arbeit*. Wien: Czernin Verlag, 175–200.
- Logar, R. (2005): Die Praxis – bisherige Erfahrungen. Nicht nur weg weisen, sondern auch den Weg weisen – Erfahrungen mit dem Gewaltschutzgesetz in Österreich. In: Kury, H. – Obergfell-Fuchs, J. (Hrsg.): *Gewalt in der Familie. Für und Wider den Platzverweis*. Freiburg: Lambertus, 91ff.
- Lonnenberg, B. – Lynch, T. J. (szerk.) (2003): *Father Flanagan’s legacy*. Omaha.
- Löbmann, R. (2004): Stalking in Fällen häuslicher Gewalt. In: Bettermann, J. – Feenders, M. (Hrsg.): *Möglichkeiten und Grenzen der Intervention bei Stalking*. Frankfurt/Main: Verlag für Polizeiwissenschaft, 76–77.
- Lövétei, I. (2011): *Gyámügyi és gyermekvédelmi közgazgatás*. Budapest: Budapesti Corvinus Egyetem.
- Lux, Á. (2015): *Ki a gyermek? A gyermekkor specialitásai*. Előadás, 2015. október 16.
- Lux, Á. (2018): A gyermekek jogai. In: Jakab András – Fekete Balázs (szerk.): *Internetes Jogtudományi Enciklopédia* (Alkotmányjog rovat, rovatszerkesztő: Bodnár Eszter, Jakab András). <http://real.mtak.hu/122377/1/a-gyermekek-jogai.pdf> (2024. 05. 11.)

Lyons-Ruth, K. – Jacobvitz, D. (1999): Attachment disorganization. Unresolved loss, relational violence, and lapses in behavioral and attentional strategies. In: Cassidy, J. – Shaver, P. R. (Eds.): *Handbook of Attachment. Theory, Research, and Clinical Applications*. New York: The Guilford Press, 520–554.

M

Makai É. (1996): *A háborús évek gyermekvédelmi-közösségi utópiái*. Iskolakultúra 2. sz. 94–104.

Makara, M. – Gál, M. – Matuszka, B. (2020): A kábítószer- és a rendszeres alkoholfogyasztás lelki háttere: a negatív élmények a gyermekekben. *Orvostovábbképző Szemle*, 26, 56–59.

Mándi, N. – Fekete, S. (2009): A segítő krízise. In: Csürke, J. – Vörös, V. – Osváth, P. – Árkovits, A. (szerk.): *Mindennapi kríziseink. A lélektani krízis és a krízisintervenció kézikönyve*. Budapest: Oriold és Társai Kiadó, 249–275.

Masarik, A. S. – Conger, R. D. (2017): Stress and child development: a review of the Family Stress Model. *Current Opinion in Psychology*, 13, 85–90. <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.05.008>

Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238.

Mayers Pasztor, E. (2009): Egy nevelőszülő vallomása. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 18, 4, 29–34.

McAdams, D. P. (1993): *The Stories we live by. Personal Myths and the Making of the Self*. New York: William Morrow and Company.

Medveczky, R. (2008): Helyzetkép a javítóintézetekben folyó utógondozás gyakorlatáról I. *Kapocs*, 7, 4, 48–57.

Meleg, Cs. (2006): *Az iskola időarcai*. Pécs–Budapest: Dialóg Campus.

Meloy, J. R. (1998): The Psychology of Stalking. In: Meloy, J. R. (Hrsg.): *The Psychology of Stalking – Clinical and Forensic Perspectives*. San Diego: Academic Press, 1–23.

Merényi, Zs. (2009): *Sztehlo Gábor, a gyermeknevelő*. Budapest: Atyha Bt.

Mészáros, K. (2006): Sikerek és buktatók az örökbefogadásban. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 21–27.

Moe, J. (2020): *Gyerekszemmel a függőségről és a felépülésről*. Budapest: Magyar Máltai Szeretetszolgálat.

Molnár, J. (2015): Posztpartum poszttraumás stressz szindróma. In: Kuritárné Szabó, I. – Tisljár-Szabó, E. (szerk.): *Úgy szerettem volna, ha nem bántottak volna. A családon belüli gyermekkori traumatizáció: elmélet és terápia*. Budapest: Oriold és Társai, 203–216.

Molnár, M. (2003): *Szociálpolitikai és szociális jogi alapismertek*. Pécs: PTE ÁJK.

Morvai, K. (1998): *Terror a családban*. Budapest: Kossuth Kiadó.

Mullen, P. – MacKenzie, R. (2004): Assessing and Managing Risk in Stalking Situation. In: Bettermann, J. – Feenders, M. (Hrsg.): *Möglichkeiten und Grenzen der Intervention Stalking*. Frankfurt/Main: Verlag für Polizeiwissenschaft, 55–56.

Murinkó, Lí. – Földházi, E. (2012): Háztartás- és családszerkezet. In: Óri, P. – Spéder, Zs. (szerk.): *Demográfiai portré 2012. Jelentés a magyar népesség helyzetéről*. Budapest: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, 113–123.

N

N. Kollár, K. – Szabó É. (2017): *Pedagógusok pszichológiai kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó.

Nagy, B. – Róbert, P. – Geszler, N. (2022): Like parent, like child? The intergenerational transmission of subjective well-being in Hungary. *Journal of Family Studies Pages*, 29, 4, 1645-1665.

Nagyné Erdély, I. (2003): A gyermekotthoni gyámok családgondozással kapcsolatos tevékenységének tapasztalatai. *Kapocs*, 2, 6, 34–38.

Nelsen, J. – Lott, L. – Glenn, H. S. (2016): *Pozitív Fegyelmezés az iskolában. Gyakorlati útmutató az eredményes tanár-diák kapcsolathoz*. Budapest: Reneszánsz Könyvkiadó Kft.

- Neményi, E. (2006): Az örökbefogadás hazai és nemzetközi gyakorlata. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 72–75.
- Németh-A. J.(2021): *Huszonnégyezer gyermek él jelenleg állami gondozásban hazánkban*, <https://childhub.org/hu/gyermekvedelmi-hirek/magyarorszag-huszonnegyezer-gyermek-el-jelenleg-allami-gondozasban-hazankban?language=hu> (letöltés: 2023. 08. 10.)
- Németh, I. (2014): A Családjogi Charta és a gyermekek jogainak nemzetközi védelme. *Iustum – Aequum – Salutare*, 10, 1, 33–40.
- Norman, R. E. – Byambaa, M. – De, R. – Butchart, A. – Scott, J. – Vos, T. (2012): The Long-Term Health Consequences of Child Physical Abuse, Emotional Abuse, and Neglect: A Systematic Review and Meta-Analysis. *PLoS Medicine*, 9, 11, e1001349.

O

- Oliver, J. E. (1993): Intergenerational transmission of child abuse: rates, research, and clinical implications. *The American Journal of Psychiatry*, 150, 9, 1315–1324. DOI: <https://doi.org/10.1176/ajp.150.9.1315>
- O’Neill, O. (1988): Children’s rights and children’s lives. *Ethics*, 3, 455–463.
- Oravecz, R. (2001): Alkoholfüggő szülők gyermekei – pszichotraumatológiai aspektusból. *Szenvedélybetegségek*, 9, 3, 182–187.
- Orvos-Tóth, N. (2018) (2022): *Örökölt sors. Családi sebek és a gyógyulás útjai*. Budapest: Kulcslyuk.
- Otti, E. – Mitták, T. – Herczegh, Á. (2004): Ideiglenes hatállyal elhelyezett gyermekek sorsának utánkövetéses vizsgálata. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 4, 20–27.
- Oursler, F.(1951): *Pater Flanagan von Boys Town*. Zürich, Diana-Verlag. 165.

P

- Pál, F. (2009): Az egészséges egyensúlyban lévő és a kórosan működő család. In: Gutman, B. (szerk.): *Családi boldogság, családi pokol? Az együttélés művészete*. Budapest: Jaffa, 97–118.
- Papházi, T. – Szikulai, I. (2008): Gyermekvédelem és statisztika. *Kapocs*, 7, 90–104.
- Pataki, Gy.(1995): *„Sem erővel, sem hatalommal”*. Nevelés a Fiúfalván. Mécses Keresztén Ifjúsági Egyesület. Budapest.
- Perls, F.(2004): *A Gestalt-terápia alapvetése:Terápia testközelből*; (ford). Turóczy Attila; Ursus Libris, Bp., 2004
- Perry, B. D (2001).: *Curiosity: The fuel of development*. Early childhood today. Vol.15.6. 2001.Pp.22-23
- Perry, D. B. – Szalavitz, M. (2021): *A ketreche zárt fiú – és más történetek egy gyermekpszichiáter jegyzetfüzetéből*. Budapest: Park Kiadó.
- Petróczy, E. (2007): *Kiégés – elkerülhetetlen?* Budapest: Eötvös József Könyvkiadó.
- Pfeiffer, C. – Wetzels, P. – Enzmann, D. (1990): Innerfamiliäre Gewalt gegen Kinder und Jugendliche und ihre Auswirkungen. Hannover: Forschungsbericht Nr. 80. Kriminologisches Forschungsinstitut Niedersachsen.
- Pintér, Á. – Tóth, J. N. (2017): A bántalmazott gyermekek – Gyermekjogok és gyermekbántalmazás. *Statisztikai Szemle*, 95, 8–9, 847–872.
- Pukánszky, B. (2001): *A gyermekkor története*. Budapest: Műszaki Könyvkiadó.
- Pukánszky, B. (2002): *Tizenkilencedik századi magyar neveléstani kézikönyvek gyermekszemlélete a gyermekkor történetére vonatkozó kutatások tükrében*. <https://mek.oszk.hu/01900/01933/01933.pdf>
- Pulay, K. (2006): Amit az örökbefogadók veszteségeiről tudni érdemes. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 15, 1, 12–16.
- Purdy, L. (1994): Why children shouldn’t have equal rights. *International Journal of Children Rights*, 3, 223–241.
- Putnam, F. – Perry, M. – Putnam, K. – Harris, W. (2008): *Childhood antecedents of clinical complexity*. Paper presented at the annual meeting of the International Society for Traumatic Stress Studies, Chicago, IL.

R

- Rácz, A. – Szombathelyi, Sz. (2002): Az édesanyák és gyermekeik számára nyújtott csecsemőotthoni ellátás. *Kapocs*, 1, 2, 46–49.
- Rácz, A. (2005): Gyermekotthonokban dolgozók véleménye a szakmai munka tartalmáról. *Kapocs*, 4, 6, 54–64.
- Rácz, A. (2006): A gyermekotthoni nevelés kihívásai, a nagykorúságuk előtt álló fiatalok jövőképe. *Kapocs*, 5, 4, 14–31.
- Rácz, A. (2006): Személyes gondoskodást nyújtók munkával kapcsolatos attitűdjeinek vizsgálata. *Kapocs*, 5, 3, 6–15.
- Rácz, A. (2009): A kvázi-professzionális gyermekvédelem. *Kapocs*, 8, 3, 48–57.
- Rácz, A. (2009): Gyermekvédelemből a felsőoktatásba – a felsőoktatási részvételt befolyásoló endogén és exogén tényezők. *Kapocs*, 8, 4, 34–43.
- Radics T., P. (1992): Jelentés a gyerekek helyzetéről Magyarországon 1992. Budapest: Gyermekérdekek Magyarországi Fóruma.
- Rákár, N. (2004): Egy család Pest megyéből – avagy „gyerekek a határon”. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 13, 3, 30–33.
- Ranschburg, J. (1993): *Szülők könyve. A fogantatástól az iskolakezdésig*. Budapest: Saxum.
- Rees, M. E. – Barlow, J. M. – Dillon, M. – Villalon, S. – Barnes, D. M. – Crandall, C. (2022): Intergenerational Transmission of Trauma: The Mediating Effects of Family Health. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19, 10, 5944. Doi: 10.3390/ijerph19105944
- Rosellen, R. (1980): Private Verbrechenskontrolle. Eine empirische Untersuchung zur Anzeigeerstattung. In: Forschungsgruppe Kriminologie (Hrsg.): *Empirische Kriminologie*. Freiburg: Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht, 93–112.
- Rotten, E., F. (1954): *Children's Communities. A Way of Life for War's Victims*. Paris, 8
- Rózsás, E. (2008): *A gyermekjogok tartalma, érvényesülése és védelme*. Doktori értekezés. Pécsi Tudományegyetem. <https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/rozsas-eszter/rozsas-eszter-vedes-ertekezes.pdf>
- Rózsás, E. (2011): *Gyermekjogok*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó.
- Rózsás, E. (2013): Gyermekvédelmi és gyámügyi igazgatás. In: Lapsánszky, A. (szerk.): *Közigazgatási jog. Fejezetek szakigazgatásaink köréből III. kötet. Humán közszolgáltatások igazgatása*. Budapest: Complex Kiadó, 157–190.
- Rózsás, E. (2016): Változások a gyermekvédelem igazgatásában. In: Csefkó, F. (szerk.): *Közjog és jogállam: tanulmányok Kiss László professzor 65. születésnapjára*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 269–276.
- Runder Tisch zu Bekämpfung der Gewalt gegen Frauen beim Ministerium für Frauen, Jugend, Familie und Gesundheit des Landes Nordrhein-Westfalen (Hrsg.) (2001): *Häusliche Gewalt – Thesenpapier*. S.8 Düsseldorf.
- Russotti, J. – Warmingham, J. M. – Duprey, E. B. – Handly, E. D. – Manly, J. T. – Rogosch, F. A. – Cicchetti, D. (2021): Child maltreatment and the development of psychopathology: The role of developmental timing and chronicity. *Child Abuse & Neglect*, 120, 105215.
- Rutter, M. – Madge, N. (1976): *Cycles of disadvantage*. London: Heinemann.

S

- Sadock, B. J. – Sadock, V. A. (2004): *Concise Textbook of Clinical Psychiatry*. Philadelphia: Lippincott Williams & Williams.
- Sanders, M. R. – Cann, W. – Markie-Dadds, C. (2003): Why a universal population-level approach to the prevention of child abuse is essential. *Child Abuse Review*, 12, 3, 145–154. DOI: <https://doi.org/10.1002/car.797>
- Sardar Ali, S. – Goonesekere, S. – Méndez, E. G. – Rios-Kohn, R. (2007): *Protecting the World's Children – Impact of the Convention on the Rights of the Child in Diverse Legal Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Sári, J. – Somody, B. (2008): *Alapjogok. Alkotmánytan II.* Budapest: Osiris.
- Sárik, E. (2000): A gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzési lehetőségei. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 9, 2, 4–13.
- Schäfer, A. Th. (2000): Verehrung durch Aufdringlichkeit. *Kriminalistik*, 54, 9, 587–589.
- Schaffer, H. R. (1996): *Social Development*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Schneider, H. J. (1994): *Kriminologie der Gewalt*. Stuttgart: Hirzel.
- Schoon, I. – Jones, E. – Cheng, H. – Maughan, B. (2011): Family hardship, family instability, and cognitive development. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 66, 8, 716–722.
- Schwander, M. (2003): Interventionsprojekte gegen häusliche Gewalt: Neue Erkenntnisse – neue Instrumente. *Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht*, 121, 2, Bern: Stämpfli.
- Schweikert, B. (1999): Schutz gegen häusliche Gewalt – Das Berliner Interventionsprojekt. In: Arbeiterwohlfahrt Bundesverband e. V. (Hrsg.): *Theorie und Praxis der sozialen Arbeit Nr. 8*. Bonn: Votum Verlag, 283–290.
- Schweikert, B. (2000): *Gewalt ist kein Schicksal. Ausgangsbedingungen, Praxis und Möglichkeiten der rechtlichen Intervention bei häuslicher Gewalt gegen Frauen unter besonderer Berücksichtigung von polizei- und zivilrechtlichen Befugnissen*. Band 23. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Seith, C. (2003): *Öffentliche Interventionen gegen häusliche Gewalt, zur Rolle von Polizei, Sozialdienst und Frauenhäusern*. Frankfurt–New York: Campus.
- Semsey, A. (2002): Hogyan segítségnek? *Kapocs*, 1, 1, 40–45.
- Sethi, D. – Bellis, M. – Hughes, K. – Gilbert, R. – Mitis, F. – Galea, G. (Eds.) (2013): *European report on preventing child maltreatment*. Copenhagen: WHO, http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0019/217018/EuropeanReport-on-Preventing-Child-Maltreatment.pdf (2024. 05. 11.)
- Shiner, R. – Caspi, A. (2003): Personality differences in childhood and adolescence: measurement, development, and consequences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 1, 2–32.
- Smith, E. R.- Mackie, D.M.- Claypool, H. M.(2016):*Szociálpszichológia*. ELTE. P.145
- Solt, Á. (2018): A „gyermekbarát igazságszolgáltatás” repedéseiről. *Kriminológiai Tanulmányok*, 55, 47–63.
- Somfai, B. (2005): *Családjogi és gyermekjogi jogszabályok. Compendiarium*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus.
- Somfai, B. (2009): *Kapcsolattartás, mint a gyermek emberi joga*. Budapest: HVG-ORAC Kiadó.
- Somfai, B. (2010): A Gyermek Jogairól szóló Egyezmény egyes rendelkezései a hazai jogszabályokban. *JURA*, 1, 155–161.
- Somfai, B. - Harmat, G.(2010): "Diákok a gyermekekért" gyermekjogi program JURA, 2010/1., 181-183.
- Somfai B.(2011): "Diákok a gyermekekért" gyermekjogi program II. JURA, 2011/2., 237-240.
- Somfai, B. (2013): Családjogi és/vagy gyermekvédelmi jogviszony. *Családi Jog*, 4, 29–33.
- Somody, B. (2009): Életkori kordon? A gyermekek gyülekezési szabadsága. *Új Ifjúsági Szemle*, VII, 4, 35–45.
- Spatz Widom, C. – Maxfield, M. G. (2001): *An Update on the “Cycle of Violence”. Results of a longitudinal study*. Washington: National Institute of Justice.
- Spatz Widom, C. (1989): The cycle of violence. *Science*, 244, 4901, 160–166.
- Stadt Freiburg, Sozial- und Jugendamt, Abteilung 6 (Hrsg.): Einführung des Platzverweisverfahrens bei häuslicher Gewalt. Abteilungsinfo.
- Steinberg, G. (2006): Nachstellen – Ein Nachruf? *Juristen Zeitung*, 61, 1, 30–33.
- Stephan, E. (1976): *Die Stuttgarter Opferbefragung*. Wiesbaden: BKA.
- Stötzner, K. (1999): Stichwort: Frauenhäuser. In: Kreft, D. – Mielenz, I. (Hrsg.): *Wörterbuch soziale Arbeit. Aufgabenfelder, Praxisfelder, Begriffe und Methoden der Sozialarbeit und Sozialpädagogik*. Edition sozial. Bonn: Belz.

Straus, M. A. (1979): Measuring Intrafamily Conflict and Violence. The Conflict Tactics (CT) Scales. In: Bergen, R. K. – Edleson, J. L. – Renzetti, C. M. (Eds.): *Violence Against Women: Classic Papers*. Boston: Pearson Education Cnc., 195–197.

Strickhouser, J. E. – Sutin, A. R. (2020): Family and neighborhood socioeconomic status and temperament development from childhood to adolescence. *Journal of Personality*, 88, 3, 515–529. <https://doi.org/10.1111/jopy.12507>

Supp, B.(1993): *Monster im Ziegenstall*. In: Der Spiegel. 28.104-109.

Surányi, É. (2010): A családpolitika hazai tendenciái In: Surányi, É. – Danis, E. – Herczog, M. (szerk.): *Családpolitika más-más szemmel. Eltérő nézőpontok, megközelítések, változó gyakorlatok a hazai és nemzetközi családpolitikában*. Budapest: Gazdasági és Szociális Tanács, 40–42.

Surányi, É. (2010): A gyermeki jogok érvényesülése a kora gyermekkori gondozásban. In: Surányi, É. – Danis, E. – Herczog, M. (szerk.): *Családpolitika más-más szemmel. Eltérő nézőpontok, megközelítések, változó gyakorlatok a hazai és nemzetközi családpolitikában*. Budapest: Gazdasági és Szociális Tanács, 68–71.

Sutherland, E. E. (2012): *The Future of Child and Family Law, International Predictions*. Cambridge: Cambridge University Press.

Sz

Szabó, M. (2011): *Emberi jogok – alapvető jogok. Esélyek és veszélyek az ombudsman szemével*. Budapest: Kairosz.

Szabolcs, É. (1995): *Fejezetek a gyermekkép történeti alakulásából*. Budapest: ELTE BTK Neveléstudományi Tanszék.

Szabóné Pluhár, B. – Szikulai, I. (2002): Az utógondozói ellátás. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 11, 4, 33–37.

Szabóné Szilágyi, Zs. – Patkó, K. (szerk.) (2001): *Segíthetünk? Praktikus útmutató a gyermekek és fiatalok egészségügyi és pszichés ellátásához, gondozásához*. Budapest: FICE magyarországi egyesülete-

Szeibert, O. (2023): A gyermek érdekének fokozott védelme. In: Gárdos, P. – Vékás, L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás. ISBN 978-963-594-197-1.

Szeibert, O. (2023): A gyermek meghallgatása, véleményének figyelembevétele. In: Gárdos, P. – Vékás, L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás. ISBN 978-963-594-197-1.

Szeibert, O. (2023): A méltányosság és a gyengébb fél védelmének elve. In: Gárdos, P. – Vékás, L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás. ISBN 978-963-594-197-1.

Szeibert, O. (2023): A szülői felügyeleti jog bírósági megszüntetése. In: Gárdos, P. – Vékás, L. (szerk.): *Nagykommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez*. 2023. január 1. időállapotú, 2023. évi Jogtár-formátumú kiadás. ISBN 978-963-594-197-1.

Szikulai, I. (2001): *Beszámoló a gyermekvédelmi rendszerből nagykorúságuk után kikerült fiatal felnőttek utánpótlásos vizsgálatáról*. Budapest: Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet.

Szilvási, L. (1999): A felülvizsgálatok és a facilitálás. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 8, 1, 5–9.

Szilvási, L. (2005): Örökbefogadás – Identitás – Sajtó – Botrány. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 14, 1, 4–6.

Szladits, K. (1937): *A magyar magánjog vázlata*. Budapest: Grill Károly Könyvkiadó Vállalata.

Szőllősi, G. (1998): *Szociális és gyermekvédelmi jog*. Pécs: JPTE ÁJK Továbbképző Szekció.

Szőllősi, G. (2000): Hogy fogalmunk legyen róla... A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. *Esély*, 4, 39–72.

Szőllősi, G. (2002): *A megítélt veszélyeztetettség: a veszélyeztetettség kategóriájának konstruálása a magyar gyermekvédelemben*. Doktori dolgozat. Budapest: ELTE.

Sztehlo, G. (1994): *Isten kezében*. Stehlo Gábor Gyermek – és Ifjúságsegítő Alapítvány. Budapest, 11.

T

Takáts, V. F. (2021): *A gyermekvédelmi jelzőrendszer szerepe a veszélyeztetettség felismerésében – az agárdi ügy margójára*. Budapest: Magyar Bírói Egyesület.

<https://www.mabie.hu/attachments/article/1610/A%20gyermekv%C3%A9delmi%20jelz%C5%91rendszer%20szerepe%20a%20vesz%C3%A9lyeztetettség%20felismer%C3%A9s%C3%A9ben.pdf> (2024. 05. 11.)

Tamás, R.B. – Perczel-Forintos, D. – Máté, O. – Gyenge, Zs. (2020): Treatment of somatic symptom disorder in childhood: evidence-based psycho-therapy interventions. *Orvosi Hetilap*, 161, 25, 1050–1058. DOI: 10.1556/650.2020.31740

Tamási, E.: (2005): *Bűnös áldozatok*. Budapest: BM Kiadó.

Tapscott, D. (2001): *Digitális gyermekkor*. Budapest: Kossuth.

Tari, A. (2010): *Y generáció*. Budapest: Jaffa.

Tari, A. (2011): *Z generáció*. Budapest: Tericum.

Tárkányi, Á. (2005): A család válsága – tévhitek és megoldások. *Kapocs*, 4, 5, 56–61.

Tarneden, R. (2005): Gewaltschutzgesetz – Überblick über Maßnahmen gegen häusliche Gewalt. <https://tarneden.de/gewaltschutzrecht-ueberblick-ueber-massnahmen-gegen-haesusliche-gewalt/>

Témi, T. (1996): A „Kafalah”: vallás- és kultúrafüggő örökbefogadás. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 5, 5 13–17.

Terr, L. C. (2003): Childhood traumas. An outline and overview. *Focus*, 1, 3, 322–334. DOI: <https://doi.org/10.1176/foc.1.3.322>

Tjaden, P. – Thoennes, N. (1998): Stalking in America: Findings From the National Violence Against Women Survey. Research in Brief. Washington: National Institute of Justice.

Tomané, M. A. – Egeresi, F. – Vingender, I. (2022): A gyermekbántalmazás transzgenerációs hatásai. Az egészségügyi szakdolgozók társadalmi felfogása és értékítélete. *Orvosi Hetilap*, 163, 39, 1544–1552. DOI: 10.1556/650.2022.32586

Tománé, M. A. – Kovács, Zs. – Domján, Gy. – Gadó, K. – Soósne Kiss, Zs. (2018): A gyermekbántalmazás és elhanyagolás primer prevenciók vonatkozásai. *Egészségtudomány*, 62, 1–2, 39–57.

Tománé, M. A. – Kovács, Zs. – Domján, Gy. – Gadó, K. – Soósne Kiss, Zs. (2018): Hogyan előzzük meg a gyermekbántalmazást? A prevenciók munka jelentősége és kihívásai. *Egészségfejlesztés*, 59, 5, 63–69.

Tománé, M. A. – Vingender I. (2019): A gyermekbántalmazás kutatásfejlődésének kiemelkedő lépései – A megrázott gyermek szindróma. *Kaleidoscope History*, 10, 19, 76–91.

Tóth, J. N. (2004): *A gyermekvédelmi szakellátás helyzete a XX. században*. Budapest: Központi Statisztikai Hivatal.

Tóth, L. (szerk.) (1990): *Emlékkötet Ádám Zsigmond gyermekvédő pedagógusról*. Debrecen.

Török, P. (2005): A házasság, mint intézmény: védjük, ne védjük? *Kapocs*, 4, 2, 56–64.

Trencsényi, L. (szerk.) (1993): *Reformpedagógiai olvasókönyv*. Magyar Drámapedagógiai Társaság. Budapest.

Trickett, P. K. – Mennen, F. E. – Kim, K. – Sang, J. (2009): Emotional abuse in a sample of multiply treated, urban young adolescents. Issues of definition and identification. *Child Abuse & Neglect*, 33, 1, 27–35. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2008.12.003>

Tüski, A. (2002): Külhoni módszerek hasznosítása a magyarországi gyermekvédelemben. *Kapocs*, 1, 3, 38–44.

Twemlow, S., T., Sacco, F., C.: *Miért nem működnek az iskolai bántalmazás-ellenes programok - Pozitív rezgések* Flaccus, Budapest, 2012, 5-210.

U

United Nations (1993): Declaration on the elimination of violence against women. New York: UN.

V

- Valleur, M. – Velea, D. (2002): Les addictions sans drogue(s). *Revue Toxibase*, 6, 1–13.
- Van Berkel, S. R. – Prevoo, M. J. – Linting, M. – Pannebakker, F. – Alink, L. R. (2022): What about the children? Co-occurrence of child maltreatment and parental separation. *Child Maltreatment*, 29, 1, 53–65. <https://doi.org/10.1177/10775595221130074>
- Van der Kolk, B. A. – Pynoos, R. S. – Cicchetti, D. – Cloitre, M. – D’Andrea, W. – Ford, J. D. – Lieberman, A. F. – Putnam, F. W. – Saxe, G. – Spinazzola, J. – Stolbach, B. C. – Teicher, M. (2009): Proposal to include a developmental trauma disorder diagnosis for children and adolescents in DSM-V. <https://www.complextrauma.org/wp-content/uploads/2019/03/Complex-Trauma-Resource-3-Joseph-Spinazzola.pdf> (2024. 05. 11.)
- Varga, A. (2005): A gyermekotthonok és a gyermekjóléti szolgálatok kapcsolatának alakulása – a gyámok szemszögéből. *Kapocs*, 4, 4, 60–64.
- Varga, A. (2009): Inklúzió a gyermekvédelemben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 18, 2, 7–15.
- Varga D. (1972): *Fiúkfalva*. Móra. Budapest.
- Vaskuti, A. (2016): *A nemzetközi dokumentumokban megfogalmazott ajánlások érvényesülése a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatásában*. Doktori értekezés. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/32555/Disszertacio_VaskutiAndras_EDIT.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2024. 05. 11.)
- Vaskuti, G. (2018): A gyermekprostitúció kriminológiai és jogi megközelítésben: gyermekprostitúció és gyermekvédelem Magyarországon. In: Szeibert, O. (szerk.): *Család és családtagok. Jogági tükröződések*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 313–332.
- Vékás, L. (2008): *Szakértői Javaslat az új Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*. Budapest: CompLex.
- Vekerdy, T. (2020): *Belső szabadság - Elég jó szülő - elég jó gyerek*. Kulcslyukkiadó, Budapest, 15.
- Veres, K. (2008): A legjobb gyakorlat azonosítása az 5 év alatti gyermekek deinstitutionalizációjában. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 17, 2, 6–13.
- Vetró, Á. (1999): *Gyermek- és ifjúságpszichiátria, mentálhigiéné*. Szeged: JGYF Kiadó.
- Vida, Zs. (2003): A nevelőszülőnél élő gyermekek kapcsolattartása. *Kapocs*, 2, 2, 50–52.
- Vincze, K. – Szabó, G. (2008): Örökbefogadó családok mentálhigiénéis szolgáltatások iránti igényei. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 17, 2, 42–52.
- Virágh, G. (2003): Mennyi időt töltenek a gyermekek a Fővárosi TEGYESZ Átmeneti Otthonaiban? *Kapocs*, 2, 3, 48–49.
- Visontai-Szabó, K. (2014): *A szülői felügyeleti jogok gyakorlása rendezésének jogi keretei, pszichológiai háttere és problémái*. Doktori értekezés. Szeged: Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola. <https://core.ac.uk/reader/33467350> (2024. 05. 11.)
- Volentics, A. (1996): *Gyermekvédelem és reszocializáció*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Volentics, A. (2000): Nehezen nevelhető, inadaptált gyermekek a közoktatás és a gyermekvédelem intézményeiben. In: Illyés, S. (szerk.): *Gyógypedagógiai alapismeretek*. Budapest: ELTE BGGYFK, 601–654.
- Volentics, A. (2004): Bűnelkövető fiatalok reszocializációs gondozása. In: Gordosné dr. Szabó, A. (szerk.): *Gyógyító pedagógia – nevelés és terápia*. Budapest: Medicina Könyvkiadó, 339–355.

W

- Wagner, G. (1957): *Father Flanagan und seine Jungenstadt*. Schriftenreihe der Österreichischen Unesco-Kommision. Wien, 136-140

- Walper, S. – Amberg, S. – Langmeyer, A. N. (2022): Familie und Trennung. In: Ecarius, J. – Schierbaum, A. (Hrsg): *Handbuch Familie. Gesellschaft, Familienbeziehungen und differentielle Felder*. Bd. I. Wiesbaden: Springer, 549–567. https://doi.org/10.1007/978-3-531-19985-6_28
- Walper, S. – Fiedrich, S. (2017): Impact of the recession on family dynamics and youth well-being: findings from the German family panel pairfam. In: Schoon, I. – Bynner, J. (Eds.): *Young people's development and the great recession: uncertain transitions and precarious futures*. Cambridge: Cambridge University Press, 269–296.
- Weaver, J. M. – Schofield, T. J. (2015): Mediation and moderation of divorce effects on children's behavior problems. *Journal of Family Psychology*, 29, 1, 39–48.
- Weber, S. – Jud, A. – Landolt, M. A. (2016): Quality of life in maltreated children and adult survivors of child maltreatment: a systematic review. *Quality of Life Research*, 25, 2, 237–255
- Weiss, E. (1988): A törvény célja. In: Petrik Ferenc (szerk.): *A családjogi törvény magyarázata*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 17–24.
- Weiss, E. (2007): A családjogi kodifikáció elvi kérdései. *Közjegyzők Közlönye*, 1, 3–10.
- Wetzels, P. (1997): *Gewalterfahrungen in der Kindheit, Sexueller Missbrauch, körperliche Misshandlung und deren langfristige Konsequenzen*. Baden-Baden: Nomos.
- Wilker, K. (1921): *Der Lindenhof. Werden und Wollen*. Heilbronn am Neckar, 92-95.
- Wilker, K. (1929): *Krisis der deutschen Fürsorgeerziehung*. In: Schweizer Erziehungsrundschau. Zürich, 44-46.
- Williamson, D. F. – Thompson, T. J. – Anda, R. F. – Dietz, W. H. – Felitti, V. J. (2002): Body weight, obesity, and self-reported abuse in childhood. *International Journal of Obesity*, 26, 1075–1082. DOI: <https://doi.org/10.1038/sj.ijo.0802038>
- Woitz, J. G. (2002): *Alkoholbetegtek felnőtt gyermekei*. Budapest: Félúton Alapítvány.
- Wolke, D. – Copeland, W. E. – Angold, A. – Costello, E. J. (2013): Impact of bullying in childhood on adult health, wealth, crime, and social outcomes. *Psychological Science*, 24, 10, 1958–1970. DOI: <https://doi.org/10.1177/0956797613481608>
- Wopera, Zs. (2022): *A gyermek véleményének megismerése és értesítésének aktuális kérdései a családjogi perekben*. <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-gyermek-velemenyenek-megismerese-es-ertesitesenek-aktualis-kerdesei-a-csaladjogi-perekben/>

Z

- Zeller J.- Rózsás E. (2014).: *Gyermek - és Ifjúságvédelem*. Nemzeti Közszerzői Egyetem. Budapest
- Zenz, W. M. (2003): Beavatkozás dilemmái gyermek-elhanyagolási ügyekben. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12, 3, 20–23.
- Zieliński, J. (1950): *Über Selbstverwaltung als Erziehungsmittel in Heimen für entwurzelte kriegsgeschädigte Jugendliche*. München, 78.

Internetes hivatkozások

Boys Town. Saving Children – Healing Families, <https://www.boystown.org/about/our-history/Pages/default.aspx>. (letöltés: 2024. 03. 10.).

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról és annak magyarázata.

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1705197&Site=CM> (2024. 05. 11.)

Az Unicef története.

http://www.unicef.org/about/who/index_history.html (2024. 05. 11.)

Creating Future projekt:

<https://creating-futures.net/> (2024.05.12)

Egészségügyi szakmai irányelvek. Az egészségügyi ellátók feladatairól gyermekek bántalmazásának, elhanyagolásának gyanúja esetén.

<https://kollegium.aeek.hu/Iranyelvek/Index> (2024. 05. 11.)

Európai Unió Bizottsága: A Bizottság közleménye Az EU Gyermejjogi Stratégiája felé

https://publications.europa.eu/resource/cellar/67173d1a-97f8-45f2-a4f1-3671d0d22149.0014.02/DOC_1
(2024. 05. 11.)

Gyakorlati útmutató a gyermek menekültügyi eljárásokban érvényesítendő, mindenek felett álló érdekéről

https://euaa.europa.eu/sites/default/files/Practical_Guide_on_the_Best_Interests_of_the_Child_HU.pdf
(2024. 05. 11.)

Gyermejjogi Civil Koalíció „Mit kíván a magyar gyermekvédelem”. Javaslatok 40 pontban a gyermekvédelmi rendszer megújításáról.

<https://unicef.hu/wp-content/uploads/2024/03/javaslatok-gyermekvedelem-2024.-vegleges-02.29.docx-2.pdf?mibextid=WC7FNe> (2024. 05. 11.)

Gyurkó Szilvia: a gyermekbántalmazási statisztika növekvő tendenciát mutat Magyarországon. Interjú.

<https://novekedes.hu/interju/gyurko-szilvia-a-gyermekbantalmaszi-statisztika-novekvo-tendenciat-mutat-magyarorszagon> (2024. 05. 11.)

Kézikönyv a gyermejjogi egyezmény alkalmazásához.

<http://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/K%C3%A9zik%C3%B6nyv-a-gyermekjogi-egyezm%C3%A9ny-alkalmaz%C3%A1s%C3%A1hoz.pdf> (2024. 05. 11.)

Kézikönyv a gyermekjogokra vonatkozó európai jogról.

https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/handbook_rights_child_hun (2024. 05. 11.)

Kinder und Häusliche Gewalt.

<https://frig-freiburg.de/wp-content/uploads/2020/02/dokumentation-2006.pdf>. (2024. 05. 11.)

Kindeswohlgefährdungen 2022 auf neuem Hochstand.

<https://jugendhilfeportal.de/artikel/kindeswohlgefahrdungen-2022-auf-neuem-hochstand> (2024. 05. 11.)

Kutatás a gyermekbántalmazásról

<https://publicus.hu/blog/kutatas-a-gyermekbantalma-zasrol> (2024. 05. 11.)

Módszertani útmutató. A gyermekvédelmi észlelő- és jelzőrendszer működtetése kapcsán a gyermek bántalmazásának felismerésére és megszüntetésére irányuló szektorsemleges egységes elvek és módszertan.

<https://bit.ly/3SBc38C> (2024. 05. 11.)

Örök befogadás, örökbefogadás.

<https://mek.oszk.hu/11400/11415/11415.pdf> (2024. 05. 11.)

Studie Kindeswohlgefährdung – Ursachen, Erscheinungsformen und neue Ansätze der Prävention
https://www.forschungsverbund.tu-dortmund.de/fileadmin/Files/Kindeswohlgefahrdung_NRW/Kindeswohlgefahrdung_NRW.pdf (2024. 05. 11.)

Szociális statisztikai évkönyv, 2019.
https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/szocialis_evkonyv_2019.pdf (2024. 05. 11.)

Wirksamkeit und Geeignetheit von spezifischen Hilfen zur Abwendung einer Kindeswohlgefährdung
https://www.kvjs.de/fileadmin/dateien/jugend/Expertisen_Kinderschutz/Hilfen_zur_Abwendung_einer_Kindesoohlgefahrdung.pdf (2024. 05. 11.)

World Health Organization. Child maltreatment.
<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment> (2024. 05. 11.)

Zentralinstitut für seelische Gesundheit Mannheim: Ergebnisse der ersten epidemiologischen Studie zu Stalking in Deutschland.
<https://idw-online.de/de/news83261> (2024. 05. 11.)

Jogszabályok

127/2002. (V. 21.) Korm. rendelet az örökbefogadást elősegítő magánszervezetek tevékenységéről és működésük engedélyezéséről.

133/1997. (VII. 29.) Korm. rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti alapellátások és gyermekvédelmi szakellátások térítési díjáról és az igénylésükhöz felhasználható bizonyítékokról.

149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról.

15/1998. (IV. 30.) NM rendelet (+ mellékletei) a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről.

1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről.

1911. évi XXIII. törvénycikk a kiskorúak gyámságának szabályozása végett az 1902. évi június hó 12-én Hágában kötött nemzetközi egyezmény beczikkelyezése tárgyában.

1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

1955. évi 34. törvényerejű rendelet az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

1965. évi 7. törvényerejű rendelet a gyermektartási kötelezettség tárgyában hozott határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, Hágában, 1958. április 15-én aláírt egyezmény kihirdetéséről.

1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

1976. évi 9. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.

1982. évi 10. törvényerejű rendelet a nőekkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról.

1979. december 18-án New Yorkban elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

1991. évi LXIV. törvény a Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról.

2002. évi IX. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosításáról – Törvények és országgyűlési határozatok.Mkogy.jogtar.hu, 2020. <https://mkogy.jogtar.hu/?page=show&docid=a0200009.TV> (2024. 05. 11.)

2005. évi CXL. törvény a szülői felelősséggel és a gyermekek védelmét szolgáló intézkedésekkel kapcsolatos együttműködésről, valamint az ilyen ügyekre irányadó joghatóságról, alkalmazandó jogról, elismerésről és végrehajtásról szóló, Hágában, 1996. október 19-én kelt Egyezmény kihirdetéséről.

2005. évi LXXX. törvény a gyermekeknek a nemzetközi örökbefogadások terén való védelméről és az ilyen ügyekben történő együttműködésről szóló, Hágában, 1993. május 29. napján kelt Egyezmény kihirdetéséről.

2009. évi XV. törvény a hontalanság eseteinek csökkentéséről szóló, 1961. augusztus 30-án, New Yorkban elfogadott Egyezmény kihirdetéséről.

2011. évi CCXI. törvény a családok védelméről.

2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról.

2021. évi CXXII. törvény egyes igazságügyi tárgyú, valamint kapcsolódó törvények módosításáról.

235/1997. (XII. 17.) Korm. rendelet a gyámhatóságok, a területi gyermekvédelmi szakszolgálatok, a gyermekjóléti szolgálatok és a személyes gondoskodást nyújtó szervek és személyek által kezelt személyes adatokról.

25/2009. (XI. 13.) SZMM rendelet az Országos Gyermekvédelmi Szakértői Névjegyzékről és az Országos Szociálpolitikai Szakértői Névjegyzékről.

259/2002. (V. 21.) Korm. rendelet a gyermekjóléti és gyermekvédelmi szolgáltató tevékenység engedélyezéséről, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi vállalkozói engedélyről.

261/2002. (XII. 18.) Korm. rendelet a nevelőszülői, a hivatásos nevelőszülői és a helyettes szülői jogviszony egyes kérdéseiről.

29/2003. (V. 20.) ESZCSM rendelet a helyettes szülők, a nevelőszülők, a családi napközit működtetők képzésének szakmai és vizsgakövetelményeiről, valamint az örökbefogadás előtti tanácsadásról és felkészítő tanfolyamról.

9/1957. (IX. 13.) IM rendelet a tartásdíj külföldön való behajtása tárgyában New Yorkban 1956. évi június hó 20. napján kelt nemzetközi egyezmény kihirdetéséről szóló 1957. évi 53. törvényerejű rendelet végrehajtásáról.

9/2000. (VIII. 4.) SZCSM rendelet a személyes gondoskodást végző személyek továbbképzéséről és a szociális szakvizsgáról.

A fiatalok bűnözés megelőzéséről szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/112-es számú ENSZ közgyűlési határozat.

A fiatalok igazságszolgáltatásában alkalmazandó általános minimumkövetelményekről szóló 1985. november 29-én kelt 40/33-as ENSZ közgyűlési határozat.

A Gyermek Jogairól szóló New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény.

A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvénynek a szociális, valamint a gyermekjóléti és gyermekvédelmi ágazatban történő végrehajtásáról szóló 257/2000. (XII. 26.) Korm. rendelet.

A Munka Törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény.

A szabadságelvonással nem járó szankciók minimumszabályairól szóló, 1990-ben született 45/110-es ENSZ közgyűlési ajánlás.

A szabadságuktól megfosztott fiatalok védelmének szabályairól szóló 1990. december 14-én elfogadott 45/113-as számú ENSZ közgyűlési határozat.

A személyes gondoskodást nyújtó szociális intézmények szakmai feladatairól és működési feltételeiről szóló 1/2000. (I. 7.) SZCSM rendelete.

A személyes gondoskodást végző személyek adatainak működési nyilvántartásáról szóló 8/2000. (VIII. 4.) SZCSM rendelet

A szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló – többször módosított. 1993. évi III. törvény (röviden: Szt.). Jelentős módosításai: az 1999. évi LXXIII. törvény, a 2001. évi LXXIX törvény, a 2003. évi IV. törvény.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának „Gyermeki jogok a fiatalok igazságszolgáltatásában” című, 10. Általános Kommentárja.

Az ENSZ Gyermekjogi Bizottságának a tagja (Genf); 2000–2002 között a Special Court for Sierra Leone bírója, 2002-ben a United Nations Mission in Kosovo nemzetközi bírója.

ILO: Minimum Age Convention, 1973 (No. 138) (ILO). Elérhető: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C138 (2024. 05. 11.)

ILO: Night Work of Young Persons (Industry) Convention, 1919 (ILO). Elérhető: [https://www.ilo.org/dyn/normlex/de/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID,P12100_LANG_CODE:312151,en:NO; Minimum Age \(Sea\) Convention, 1920, \(ILO\). Elérhető: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C007](https://www.ilo.org/dyn/normlex/de/f?p=1000:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID,P12100_LANG_CODE:312151,en:NO; Minimum Age (Sea) Convention, 1920, (ILO). Elérhető: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C007) (2024. 05. 11.)

Kúria/Új Ptk. Tanácsadó Testület véleménye: A szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bíróságnak a 14. életévét betöltött gyermeket - közvetlenül vagy szakértő útján - minden esetben meg kell-e hallgatnia? [Ptk. 4:171. § (4) bek.]

Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). II. cikk.

Nemzetközi Munkaügyi Szervezet: 103. sz. Egyezmény az anyaság védelméről (módosított)

Tokiói Szabályok: az 1990-ben elfogadott ENSZ minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről.

Tokiói Szabályok: az 1990-ben elfogadott ENSZ minimumszabályok a szabadságelvonással nem járó intézkedésekről.

United Nations Guidelines for the Prevention of Juvenile Delinquency (The Riyadh Guidelines) Adopted by General Assembly resolution 45/112 of 14 December 1990. Elérhető: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r112.htm>
(2024. 05. 11.)

United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice („The Beijing Rules”) Adopted by General Assembly resolution 40/33 of 29 November 1985. Elérhető: <https://www.ohchr.org/Documents/ProfessionalInterest/beijingrules.pdf>
(2024. 05. 11.)

Jogesetek, alkotmánybírósági határozatok

21/1996. (V.17.) AB határozat.

45/2003. (IV.16.) országgyűlési határozat.

143/B/1998. AB határozat.

9/2021. (III. 17.) AB határozat.

17/2021. (V. 13.) AB határozat.

BH2000. 206., Legf. Bír. Pfv. II. 23.143/1997.

BH2013. 17.

BH2020. 40., Kúria Pfv. II. 20.727/2019.

Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.20.546/2001.

VII. Mellékletek

1. Elizabeth Silance Ballard: A tanító tanítása („*Letters from Teddy*”)

Sok évvel ezelőtt Éva néni ötödikes osztálya előtt állt, és azt a hazugságot mondta a gyerekeknek, hogy mindegyiket egyformán szereti. De ez lehetetlen volt, mert az első sorban Horváth Peti olyan rendetlen és figyelmetlen kisfiú volt, hogy Éva néni valójában élvezettel írt a feladataira vastag piros ceruzával nagy X jeleket, és a lap tetejére pedig legrosszabb érdemjegyet.

Egy napon Éva néni a gyerekek régi bizonyítványait nézte át, és megdöbben Peti előző tanítóinak bejegyzésein. "Peti tehetséges gyerek, gyakran jókedvűen kacag. Munkáját pontosan végzi és jó modorú. Öröm a közelében lenni" – írta első osztályos tanítója.

Másodikban így szólt a jellemzés: "Peti kitűnő tanuló, osztálytársai nagyon szeretik, de aggódik, mert édesanyja halálos beteg. Az élet Peti számára valódi küzdelem lehet."

Harmadik osztályos bizonyítványában ez állt: "Édesanyja halála nagy megrázkódtatás számára. Igyekszik mindent megtenni, de édesapja nem nagyon törődik vele."

Negyedik osztályos tanítója ezt írta: "Peti visszahúzó és nem sok érdeklődést mutat az iskola iránt. Nem sok barátja van, és néha alszik az osztályban." Ezeket olvasva Éva néni ráébredt a problémára és elszégyellte magát.

Még rosszabbul érezte magát, amikor a Karácsonyi ünnepségen tanítványai fényes papírba csomagolt, gyönyörű szalaggal átkötött ajándékait bontogatta, és köztük meglátta Peti ajándékát, a fűszeresnél kapható vastag barna papírba bugyolálva. Éva néni a gyerekek előtt bontotta ki az ajándékokat, és gondosan nyitotta ki Peti csomagját. Néhány gyerek nevetni kezdett, amikor meglátta a kövekkel kirakott karkötőt, amiből néhány kő hiányzott, és mellette egy negyedüvegnyi parfümöt. De a gyerekek nevetése abbamaradt, amikor hallották, ahogy Éva néni felkiált: "Milyen szép karkötő!", és látták, hogy felveszi a karkötőt és csuklójára cseppent a parfümből.

Horváth Peti egy kicsit tovább maradt az iskolában, hogy megszólíthassa: "Éva néni, ma olyan volt az illata, mint valamikor édesanyámé." Éva néni sokáig sírt, amikor a gyerekek elmentek. Attól a naptól kezdve nem olvasást, írást és matematikát tanított. Elkezdte a gyerekeket tanítani. Éva néni különös figyelmet szentelt Petinek. Ahogy dolgozott vele, Peti elméje mintha életre kelt volna. Minél több bátorítást kapott, annál gyorsabban reagált. Év végére Peti az osztály élére került, és már azért volt hazugság, hogy minden gyerekeket egyformán szeret, mert Peti lett a legkedvesebb diákja.

Négy évvel később egy üzenetet talált Petitől, amit az ajtaja alatt csúsztatott be. Az állt benne, hogy ő volt élete legjobb tanítója. Azt írta, hogy befejezte a középiskolát, az osztályában harmadik volt az élen. Négy évvel később egy újabb üzenet érkezett, amiben azt mondta el, hogy bár voltak nehéz időszakok, kitartott tanulmányai mellett, és hamarosan egyetemi diplomát szerez, legmagasabb kitüntetéssel.

Még négy év telt el, és újra levél érkezett Petitől. Ebben elmondta, hogy miután megszerezte diplomáját, elhatározta, hogy tovább tanul. Hozzátette, hogy még mindig Éva néni a legjobb és legkedvesebb tanára, aki valaha is volt. Ez alatt a levél alatt az aláírás hosszabb volt: Dr. Horváth Péter. A történetnek nincs vége itt. Azon a tavaszon újabb levél érkezett.

Peti elmondta, hogy találkozott egy lánnyal, és nősülni készül, és kérdezte, hogy Éva néni elfoglalná-e a vőlegény édesanyja számára fenntartott helyet. Természetesen Éva néni elfogadta a meghívást. A régi karkötőt vette fel,

amiről kövek hiányoztak, és azt a parfümöt cseppentette magára, amire Peti úgy emlékezett, hogy utolsó együtt töltött karácsonykor viselte az édesanyja. Megölelték egymást, és Dr. Horváth Péter Éva néni fülébe súgta, "Köszönöm, Éva néni, hogy hitt bennem. Hálásan köszönöm, amiért segített nekem, hogy fontosnak érezzem magam, megmutatta nekem, hogy számítok, és az életem érték."

Éva néni könnyekkel a szemében visszasúgta, "Peti, tévedsz. Te voltál az, aki megmutattad nekem, hogy számítok, és az életem érték. Amikor találkoztam veled megtanultam, hogy hogyan érdemes tanítani."

2. JELZÓLAP – bántalmazás, elhanyagolás esetén

... Családsegítő és Gyermekjóléti Központ részére Levélcím: ... Telefon.: ... Fax: ... E-mail: ...

A Gyvt. 17 § (2a) bekezdése alapján a gyermek(ek) bántalmazására, elhanyagolására vonatkozó jelzést vagy kezdeményezést tevő intézmény, illetve személy adatait erre irányuló külön kérelem hiányában is **zártan kell kezelni**.

Kérjük, hogy a törvényi rendelkezés betartását szemelőtt tartva a jelzőlapot úgy töltsse ki, hogy a jelző személyre/intézményre utaló adatok, információk csak az elkülönített – zártan kezelendő – részen jelenjenek meg. Ezen adatokba csak a gyermekvédelem szakemberei, illetve a hatóság nyerhet betekintést.

A gyermek(ek) neve, tartózkodási helye (továbbá azon adatok, amelyek alapján a gyermek(ek) fellelhetők, beazonosíthatók – pl. anyja neve, pontos lakcíme, elérhetősége, TAJ száma):

.....

A szülő, gondviselő neve, címe, telefonszáma, elérhetősége:

.....

A jelzés oka, az érzékelt probléma leírása:

.....

.....

.....

.....

Zártan kezelendő adatok!

Tett-e valamit a jelzést küldő a probléma megoldásának érdekében? Ha igen mit?

.....

.....

.....

Milyen megoldást lát szükségesnek a gyermekek számára?

.....

.....

A jelzést küldő neve/megnevezése és elérhetősége:

.....

.....

.....

Dátum:

Aláírás

3. JELZŐLAP

Családsegítő és Gyermejkölési Központ részére ... Levélcím: ... Telefon.: ... Fax: ...

E-mail: ...

A gyermek neve:

TAJ száma:

Születési helye:

Születés ideje:

Anyja leánykori neve:

Anyja használt neve:

Vérszerinti apja neve: (esetleges nevelőapa neve):

A gyermek nevelésében rendszeresen résztvevő további személy/ személyek:

Lakcím (tartózkodási hely):

Albérleti lakcím esetén, a postaládán szereplő név:

Szülő telefonszáma:

Testvérei neve:

Születés ideje:

Testvérei neve:

Születés ideje:

Testvérei neve:

Születés ideje:

A jelzést küldő neve és elérhetősége:

.....

Jelző intézmény pontos neve, telefonszáma:

.....

Kapcsolattartó személy pontos megnevezése: J

ár-e a gyermek rendszeresen bölcsődébe / óvodába / iskolába?

Ha igen, hová?

Volt-e a gyermek vizsgálva/gondozva más (Nevelési Tanácsadó, Családterápiás Intézet, Tanulási képesség vizsgáló) intézményben?

Ha igen, milyen problémával:

A családdal való eddigi együttműködés tapasztalatai:

.....

.....

.....

.....

.....

A jelzés oka:

Milyen segítséget nyújtott/intézkedéseket tett eddig:

.....
.....
.....
.....

Miben kéri a Gyermekjóléti Központ segítségét?

.....
.....
.....
.....

Dátum:

aláírás

4. Az iskola jelzési kötelezettsége igazolatlan mulasztás esetén

igazolatlan mulasztás száma	tanköteles tanuló esetében	törvényi háttér
<p>első hiányzás (akár egy óra után)</p>	<p>Törvényes képviselő, szülő értesítése. Kollégista esetén a kollégium értesítése is.</p>	<p>20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet V. fejezet A GYERMEK, A TANULÓ KÖTELEZETTSÉGEINEK TELJESÍTÉSE 19. A gyermek, a tanuló mulasztásával kapcsolatos szabályok</p> <p>51. § (3) Ha a gyermek, a tanuló távolmaradását nem igazolják, a mulasztás igazolatlan. Az iskola köteles a szülőt és a tanuló kollégiumi elhelyezése esetén - amennyiben a kollégium nem az iskolával közös igazgatású intézmény - a kollégiumot is értesíteni a tanköteles tanuló első alkalommal történő igazolatlan mulasztásakor, továbbá abban az esetben is, ha a nem tanköteles kiskorú tanuló igazolatlan mulasztása a tíz órát eléri. Az értesítésben fel kell hívni a szülő figyelmét az igazolatlan mulasztás következményeire.</p>
<p>második alkalom (akár a második óra után)</p>	<p>Lakóhely szerinti területileg illetékes Gyermekjóléti Szolgálat/ Központ közreműködését igénybe véve megkeresi a tanuló szülőjét. <u>Ténylegesen Zuglóban élő gyermek esetén:</u> Zuglói Családsegítő és Gyermekjóléti Központ 1144 Budapest, Fűredi park 6.</p>	<p>51. § (3) Ha az iskola értesítése eredménytelen maradt, és a tanuló ismételtén igazolatlanul mulaszt, az iskola a gyermekjóléti szolgálat közreműködését igénybe véve megkeresi a tanuló szülőjét.</p>

<p>10 óra</p>	<p><u>Zuglói lakcímmel rendelkező gyermek esetén:</u> Budapest Főváros Kormányhivatala XIV. Kerületi Gyámhivatala</p> <p>Budapest Főváros Kormányhivatala Hatósági Osztály</p> <p>Lakóhely szerinti területileg illetékes Gyermekjóléti Szolgálat/ Központ</p> <p>A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló esetén a Területi/ Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálatot is.</p>	<p>51. § (4) Ha a gyermek a közoktatási törvény 24. § (3) bekezdése alapján vesz részt óvodai nevelésben, és egy nevelési évben igazolatlanul tíz napnál többet mulaszt, továbbá, ha a tanköteles tanuló igazolatlan mulasztása egy tanítási évben eléri a tíz órát, az óvoda vezetője, az iskola igazgatója értesíti a gyermek, tanuló tényleges tartózkodási helye szerint illetékes gyámhatóságot, az általános szabálysértési hatóságként eljáró kormányhivatalt - a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló kivételével -, tanköteles tanuló esetén a gyermekjóléti szolgálatot is, továbbá gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló esetén a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot. Az értesítést követően a gyermekjóléti szolgálat az óvoda, az iskola és - szükség esetén - a kollégium bevonásával haladéktalanul intézkedési tervet készít, amelyben a mulasztás okának feltárására figyelemmel meghatározza a gyermeket, a tanulót veszélyeztető és az igazolatlan hiányzást kiváltó helyzet megszüntetésével, a gyermek óvodába járásával, a tanulói tankötelezettség teljesítésével kapcsolatos, továbbá a gyermek, a tanuló érdekeit szolgáló feladatokat.</p>
----------------------	---	---

<p>30 óra</p> <p>ismételten összegyűlt 30 óra után újból jelzés küldése (a hiányzások göngyölt feltüntetése a jelző lapon)</p>	<p>Budapest Főváros</p> <p>Kormányhivatala Hatósági Osztály</p> <p>Lakóhely szerinti illetékes</p> <p>Gyermekjóléti Szolgálat/ Központ, amely közreműködik a tanuló szülőjének az értesítésében. A gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló esetén a Területi/ Fővárosi Gyermekvédelmi Szakszolgálatot is.</p>	<p>51. § (5) Ha a tanköteles tanuló igazolatlan mulasztása egy tanítási évben eléri a harminc órát, az iskola a mulasztásról tájékoztatja az általános szabálysértési hatóságot - a gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló kivételével -, valamint ismételten tájékoztatja a gyermekjóléti szolgálatot, amely közreműködik a tanuló szülőjének az értesítésében, továbbá gyermekvédelmi szakellátásban nevelkedő tanuló esetén a területi gyermekvédelmi szakszolgálatot.</p> <p>(6) A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény 247. § c) pontja szerinti szabálysértési tényállás megvalósulásához szükséges mulasztás mértéke</p> <p>a) a közoktatási törvény 24. § (3) bekezdése alapján óvodai nevelésben részt vevő gyermek esetén tizenegy nap</p> <p>b) tanköteles tanuló esetén harminc óra.</p>
<p>50 óra</p>	<p>Budapest Főváros</p> <p>Kormányhivatala XIV. Kerületi Gyámhivatala</p>	<p>51. § (5), (6) Ha a tanköteles tanuló igazolatlan mulasztása egy tanítási évben eléri az ötven órát, az iskola igazgatója haladéktalanul értesíti a tanuló tényleges tartózkodási helye szerint illetékes gyámhatóságot.</p>

